

DƏYANƏT SƏLİMXANLI

SÖY AĞACI

MİR CƏLAL PAŞAYEV
110

MÜQƏDDƏS YOLUN
İŞIQLI DAVAMI

SOY AĞACI

MİR CƏLAL PASA YEV
110

MÜQƏDDƏS YOLUN
İŞIQLI DAVAMI

SOY AĞACI
MİR CƏLAL PAŞAYEV-110
MÜQƏDDƏS YOLUN İŞIQLI DAVAMI

(tədqiqat əsəri)

272 səh.

MÜƏLLİF:

Dəyanət Səlimxanlı,

Şair, tədqiqatçı jurnalist, "Məmməd Araz" və "Qızıl qələm" mükafatı laureatı

RƏYÇİLƏR:

Şeyxül-İslam Hacı Allahşükür Paşazadə,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri,
tarix elmləri doktoru, professor

İzzət Rüstamov,

Bakı Dövlət Universitetinin Sosiologiya kafedrasının müdiri,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

MƏSLƏHƏTÇİLƏR:

Vasim Məmmədəliyev, akademik

Ayətullah Seyid Hüseyn,

Müfti-siə, Nəşəbşünaslıq elmləri doktoru, Qum şəhəri

SOY AĞACINI TƏSDİQ EDƏNLƏR:

Ayətullah Şəriət Mədari,

Yəqub Hüseyni (Höccətül İslam)

Əbülqasim Musavi

Mohəmmədəli Novruzı

Cəfər Sübhani

TƏRTİB EDƏNLƏR:

Mir Səftər Tağıyev

Mir Rəsul Tağıyev

BƏDİİ REDAKTOR:

Sənən İbrahimov,

Bakı Dövlət Universitetinin Mir Cəlal Paşayev adına

Ədəbiyyat kafedrasının professoru

Şəddat Cəfərov,

Poliqrafiya üzrə məsləhətçi-Azərbaycanda ilk poliqrafçı alim

DİNİ REDAKTORLAR:

Rahimə Dadaşova

Aqıl Şirinov

MƏSUL REDAKTORLAR:

Lalə Hüseynova

Vüqar Əliyev

Qüdrət Karimov

Bəhərçin Mustafayev

DİZAYNER:

Rəmzi Quliyev

KORREKTOR:

Sevər Həsənova

ISBN 978-9952-34-329-8

© D.Səlimxanlı, 2018

Kitab Şərqi-Qərbi mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunub.

Kitabın çap edilməsinə göstərdiyi maddi dəstəyə görə
Qubadlı rayonu, Balıqçaya kənd sakini, Cümşüddöv Yadılla Fətulla oğluna
TƏŞƏKKÜR EDİRİK!

*Mir Cəlal Əlişraf oğlu Paşayevin
əziz xatirəsinə ithaf olunur*

Bu kitab əslində müəllifin tarixi mənbələrə söykənən ən qiymətli tədqiqat işidir. Müəllif 2010-2015-ci illərdə Cənubi Azərbaycanın – Təbriz, Sofyan, Şəbüstəri, Əndəbil, Təhran, Qum elm hövzəsi və Urmiyə şəhərlərini qarış-qarış gəzərək XIV əsrlik bir tarixi əhatə edən Müqəddəs bir nəslin Soy ağacını dünyanın tanınmış nəşəşünas alimlərinin imza və möhürü ilə təsdiq olunmuş dəyərli tarixi mənbələrə üzə çıxarıb. Bu dünya oxucuları üçün maraqlı və dəyərli olan tədqiqat əsəri müəllifin elmi müdafiəsi üçün ən sanballı faktlarla zəngin bir vəsətdir.

SANBALLI TƏDQIQAT ƏSƏRİ

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

Qadir və Mərhəmətli Allaha həmd-sənalar olsun ki, Azərbaycan Allah-Təalının bir çox sərvətlərlə yanaşı, mənəvi baxımdan zinətləndirdiyi nadir məmləkətlərdəndir. Azərbaycan torpaqları tarixən O Bir Olan Yaradana tövhidi ilə seçilən insanların qaynayıb qarışdığı, ədalətsizlik və təqiblərdən pənah gətirdiyi, zülmədən amanda qaldığı məkan olmuşdur. İlahi hikmətdəndir ki, Azərbaycan torpağı daim Əhli-Beyt (ə.s) ailəsinin sığınacaq yerlərindən biri olub. Əhli-Beyt (ə.s) hərəmləri Bibiheybətə, Nardaranda və digər məkanlarda mövcuddur. Təbii ki, bu ölkədə sığınacaq tapan peyğəmbər əsilli müqəddəslər, imam övladları – məsumələr və imamzadələr yaşayış yeri kimi təsadüfən Azərbaycanı seçməyiblər. Peyğəmbər Mühəmməd Salavatullahın nəslinin nümayəndələri burada böyük sevgilə qarşılanıb, dərin ehtiram görüblər. Onları xalq qoruyub, türbələrini fəzilət, kəramət mənbəyi kimi məhəbbətlə ziyarət edib, çətin anlarında mənəvi dayaq sayıb, onları vasitəci bilib öz istəklərini Allah-təaladan istəyib.

Qadir və Mərhəmətli Allaha həmd-sənalar olsun ki, Azərbaycanda ilbəl yeni inşa olunmuş, böyük məhəbbətlə bərpa olunaraq yeni nəfəs verilmiş əzəmətli məscid və ibadətgahları ziyarət etmək imkanına nail oluruq. Biz, Azərbaycan müsəlmanları, bunu Uca Allahın

Lütfü ilə qovuşduğumuz dövlət müstəqilliyimizin din-darlara bəxş etdiyi etiqad azadlığının bariz nümunəsi kimi dəyərləndirik. Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi Heydər Əliyev Təzəpır məscidində Hz. Mühəmməd (s.ə.s) Peyğəmbərimizin mübarək Mövludunda iştirak edən, şəhid Bibiheybət məscidinə yeni həyat bəxş edən, İslam dəyərlərinə müstəsna qiymət verən ilk dövlət rəhbərimiz olmuşdur. Şükürlər olsun ki, bu ənənəyə sadıqlıq hissi bu gün də vardır və Hz. Mühəmmədin (s.ə.s) və Əhli-Beytin xatirəsinə layiq olan həm dövlət-din birliyinin, həm də məzhəbi vəhdətin nadir nümunəsini ölkəmizdə yaşamaq və bəyan etmək imkanımız mövcuddur. Peyğəmbər Mühəmməd Salavatullahın nəslinin nümayəndələrinə ehtiram Azərbaycanda hər zaman ən yüksək mənəviyyət nümunəsidir.

Şair, tədqiqatçı-jurnalist Dəyanət Səlimxanlının ərsəyə gətirdiyi tədqiqat əsəri Həzrəti Peyğəmbər şəcərəsinin nümayəndəsi, görkəmli adib, parlaq qələm sahibi Mir Cəlal Mir Əlişraf oğlu və onun nəsil tarixinə həsr olunmuşdur. Biz onu Seyyid kimi tanıyıraq və bunu subut edən tarixi-dini sənədlərlə geniş ictimaiyyətin tanışlığı bu baxımdan olduqca böyük önəm kəsb edir. Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, müəllif bu şərafli və məsuliyyətlı missiyanı çox böyük ehtiram, diqqət və məhəbbətlə həyata keçirməyə nail olmuşdur.

2010-2015-ci illərdə müqəddəs nəslin seyyidlər şəcərəsi ilə bağlı tədqiqat işinə başlamış müəllif Təbriz, Sofyan, Şəbüstər, Qum, Urmiya şəhərləri, Əndəbildə ezamiyyədə olaraq dəyərli məlumatlar, tarixi mənbələr və dini əhəmiyyətli məxəzləri dəridəndən tədqiq etmişdir. Bu istiqamətdə beş il tədqiqat aparmış tədqiqatçı-jurnalist D.Səlimxanlı Mir Cəlal Mir Əlişraf oğlunun, onun nəsil tarixinin Həzrəti Peyğəmbər Mühəmməd Salavatullahdan, onun Əhli-Beytindən olmasını subut edən şəcərə məlumatlarını əldə edə bilmişdir. Bu, olduqca böyük maraqlı kəsb edən qiymətli mənbələr tədqiqat əsərində öz əksini tapıb. “Soy ağacı, Mir Cəlal Paşayev-110, Müqəddəs yolun işıqlı davamı” və “İlahi

nur" kitablarında verilən şəcərələrin tarixi çox qədimdir. Bunları İslam dünyasının 30 nəşəşünas alimi öz möhür və imzası ilə təsdiq etmişdir. Tədqiqatçı-jurnalist bu nəslin yaşadığı tarixi dövrləri mərhələ-mərhələ göstərməklə, onların son yaşadığı məkan –Əndəbil haqqında diqqətəlayiq məlumatları üzə çıxarıb. Əndəbilin Seyyidlər kəndi, onun səkkiz əsrlik tarixi, coğrafiyası, bu kəndin möcüzələri müəllif tərəfindən ehtiram və incəliklə qələmə alınıb. Özünün yaradıcı axtarışları və yaşlı insanlarla söhbətləri əsasında qələmə aldığı tədqiqat əsərində müəllif Əndəbilin Seyyidlər kəndində Mir Cəlalın ulu babalarının imkansızlara, əlsiz-ayaqsızlara, yetimlərə yardımçı olması barədə məlumatları faktlarla vurğulamışdır. Tədqiqatçı jurnalist Əndəbilin Seyyidlər kəndinin müsəlman dünyası tarixində özünün layiqli yerini alması üçün şərəfli bir iş ərsəyə gətirmişdir.

Müdrək atalarımız buyurmuşlar ki, ot kökü üstə bitər. Bu gün Mir Cəlal Mir Əlişraf oğlu Paşayev nəslinin davamçıları öz nəci və xeyirxah əməlləri ilə ulu babalarının ənənələrini ləyaqətlə davam etdirirlər. Bu, Uca Allahın Lütfüdür. Mir Cəlal nəslə Azərbaycanca dünya miqyasında fəxr və hörmət yaşadan görkəmli elm və ictimaiyyət xadimləri, tanınmış ziyalılar bəxş etmişdir.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri, bir tarixçi kimi D.Səlimxanlının bu tədqiqat əsərini yüksək qiymətləndirir, belə bir kitab ərsəyə gətirməsi münasibətlə təbrik edir və ona yeni yaradıcılıq uğurları diləyirəm.

Belə sanballı əsərlər Mir Cəlal Paşayevin təvəllüdünün 110-cu ildönümünə dəyərli töhfə və Azərbaycanın mənaəviyyat tarixi üçün qiymətli mənbələrdir.

Vəs-səlamu əleykum və rəhmətullahi və bərəkətuhu!

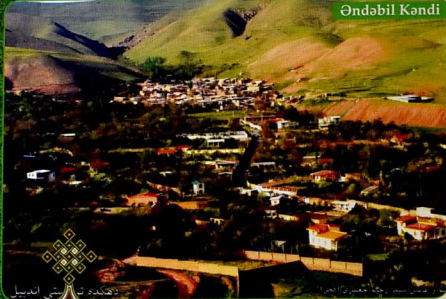
Şeyxülislam Allahşükür PAŞAZADƏ,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri,
tarix elmləri doktoru, professor

"SOY AĞACI" VƏ MİR CƏLAL PAŞAYEVİN İŞIQLI YOLUNUN DAVAMI

Xatırladıram ki, bundan bir az əvvəl istedadlı jurnalist Dəyanət Səlimxanlının görkəmli ədəbiyyatşünas alim, yazıçı, unudulmaz müəllim Mir Cəlal Paşayevin, onun övladlarının nəsl şəcərəsinə həsr olmuş "İlahi Nur" poeması işıq üzü görmüş və çox müsbət əks-sədaya, ictimai rəyə səbəb olmuşdur. Bundan ruhlanan müəllif başlamış olduğu nəci işi davam etdirərək, böyük Mir Cəlal Paşayevin Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) həmişəlik sevimli müəllimi olaraq qalacaq ülvi bir insanın soy kökünü yaratmağa ciddi, dəyərdim əvəzsiz bir şey göstərmişdir. Hələlik, biz Dəyanət Səlimxanlının böyük oxucu marağına səbəb olacaq tədqiqatının əlyazması ilə tanışlıq. Söhbət çox yaxşı tanıdığım, uzun müddət Bakı Dövlət Universitetində bir yerdə çiyin-çiyinə çalışdığımız unudulmaz Mir Cəlal müəllimin, onun Azərbaycan cəmiyyətində dəyərli mövqeyə malik olan övladlarının bir sözlə ulu nəslinin soy kökünün yaradılmasından gədir. Hazırkı əsər bununla diqqəti cəlb edir ki, müəllif kita-

Əndəbil Kəndi

Əndəbil Kəndi

bında Mir Cəlal müəllimin anadan olub, dünyaya göz açdığı doğma Təbrizin lap yaxınında yerləşən Seyidlər kəndi adlanan Əndəbil haqqında çox zəngin məlumat toplusu, Əndəbilin ictimai-siyasi mühiti, yaşayışı, həyat mənzərəsi adət-ənənəsi, mənəvi dünyası haqqında çoxaydın parlaq mənzərələrini oxucularına təqdim edir. Müəllifin toxunduğu tarix bir çox əsrləri əhatə edir. Özü də söhbət zamanı ölçüsü ilə desək, təkcə əsrlərin bir-birini tamamlamasından, əvəz etməsindən getmir. Haqqında bəhs etdiyimiz zaman ölçülərinin mayasını, əzələ sütununu Mir Cəlal Paşayev nəslinin soy kökü tarixçəsinin, bu nəslin mənşəyi, kökləri, yayılması, müsəlman cəmiyyətində tutduğu yerin, oynadığı müqəddəs rol və s.məsələlərin inandırıcı şərhini təşkil edir. Oxucu kitabında Mir Əlişərf, onun oğlanları Mir Cəlal, Mir Xəlil, Mir Vəli, Mir Cəlil, Mir Ağa, Mir Əbülfəz haqqında ətraflı məlumat ala bilər. Şərhlər həmçinin ona görə ciddi oxucu

marağı doğurur və idrakı əhəmiyyətə malikdir ki, bunlar tarixi həqiqətlər, real insan talelərinə əsaslanır. Müəllif Dəyanət Səlimxanlı da dəfələrlə Əndəbil kəndində və digər məskənlərdə olmuş, real insanlarla görüşmüş, onlardan müsahibələr almış, bir çox dəyərli sənədləri aşkara çıxara bilmişdir.

Oxuculara artıq məlumdur ki, Mir Cəlal müəllim Əndəbil kəndindən təhsil almaq üçün Şimali Azərbaycana gələrkən 12 yaşında idi. Bundan sonra yaranan çox işıqlı "Mir Cəlal dünyasının" doğma məkanı Azərbaycan Respublikası olmuşdur. Mir Cəlal müəllim burada böyük şəxsiyyət kimi, ədəbiyyatşünas alim, görkəmli yazıçı, "Bir gəncin manifesti"nin müəllifi kimi yetişmiş, bütöv bir nəsəl ədəbiyyatşünas alim yetişdirmiş, tələbələrin, aspirantların sevimli müəlliminə çevrilmiş, qürurla "müəllimlərin müəllimi" adını daşımışdır. Ən yadda qalan həmçinin budur ki, Mir Cəlal müəllim Azərbaycana çox işıqlı yer tutan, böyük xidmətlər göstərən övladları ərnağan etmişdir, yəni xalqına, bəşəriyyətə xidməti özündə ehtiva edən "Mir Cəlal yolu" uğurlara davam edir.

Bəs müəllif Dəyanət Səlimxanlı bu barədə hansı şərhələrini oxucularına təqdim edir.?

Ömrünü
elmə
sərf
edən adam heç
vaxt ölmür.

Mir Cəlal ağa həyat yoldaşı Püstəxanım ana, ailə üzvləri və qohumları arasında

Hər şeydən əvvəl müəllif Mir Cəlal müəllimi titanik, nəhəng bir şəxsiyyət kimi oxucularına təqdim edir, onu böyük pedaqoq müəllim kimi, təlim-tərbiyə sahəsində öz xüsusi üslub və metodları olan ziyalı, sevgi və şəfqət duyğuları ilə zəngin bir insan, sabr və dözümlü sahibi kimi səciyyələndirir. Kitabın alyazmasını oxuyarkən, Mir Cəlal müəllimin böyük humanist obrazı qarşımızda canlanır, oxucu ona insansevər, xeyirxah, dara düşənə kömək əli uzadan, başqasının acısına acıyan, sevincinə sevinən bir insan kimi tanımağa başlayır. Bütün cavan vaxtlarımdan təmasda olduğum Mir Cəlal müəllimin xeyirxah nəfəsini öz üzərimdə hiss etmişəm.

Mir Cəlal müəllim böyük həm də nümunəvi ailə başçısı idi. Bunu, bu parlaqlığı cizgiləri ilə oxucularının diqqətinə çatdırmaq üçün müəllif Dəyanət Səlimxanlı necə deyirlər, öz qələminin gücündən məharətlə istifadə edir. Mir Cəlal müəllimin ailəyə bağlılığını, ailəyə sevgisini daha qabarıq diqqətə çatdırmaq üçün müəllif böyük ustadın aşağıdakı sözlərini misal gətirir: **"Püstəxanım və övladların mənim şah əsərimdir"**. Çox gözəl deyilmiş-

dir. Fəxrli və cəsarətlə təkrar etmək olar ki, Mir Cəlal müəllim, həqiqətən cəmiyyətimizə çox dəyərli övladlar ərnağan etmişdir. Təkcə buna görə Mir Cəlal müəllimin ruhu həmişəlik, əbədlilik şad ola bilər. Mir Cəlal müəllim çox sağlam, çox möhtəşəm bir ailə şəcərəsinin başlanğıcını qoymuşdur. Müəllif bu şəcərənin üzvləri haqqında, Mir Cəlal müəllimin övladları, nəvələri, nəticələri, bir sözlə, nəsl davamçıları haqqında yer-

li yerində, faktlara və məntiqə əsaslanan söhbət açır, onları geniş oxucu kütlələrinə layiqincə çatdırmağa çalışır.

Xoşbəxtlikdən mənə nəsis olmuşdur ki, Mir Cəlal müəllimin dəyərli övladlarını yaxından tanıya bilim. Müəllifin

Elm xərc-lən-məyəm xəzinə kimidir.

Həzrəti Əli (ə.s)
buyurur:

«Atanın
övlada ədəb və
tərbiyədən daha
üstün hədiyyəsi
ola bilməz.»

əlyazmasında etdiyi şərhlər rəğbətlə qarşılanır. Müəllif Mir Cəlal müəllimin böyük oğlu, görkəmli fizik alim,

və təhsil rəhbəri kimi təqdim edir.

Oxucu daha sonra Hafiz Mir Cəlal oğlu Paşayevlə tanış olur. Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, bir çox fəaliyyət sahələrində şərəflə çalışmış Hafiz müəllim 1993-2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının ABŞ-da Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri (eyni zamanda Meksika və Kanadada) işləmiş, respublikamızda “diplomatiya elminin” yaradıcılarından elə həmçinin diplomatiya quruculuğunun fəal iştirakçılarında biri olmuş, ulu öndər Heydər Əliyevin tapşırıqlarını layiqincə yerinə yetirmişdir. Oxucu bu barədə daha geniş və aydın təsəvvür əldə etmək istərsə, haqqında bəhs etdiyimiz tədqiqat işi ilə yanaşı professor Hafiz Paşayevin çox qiymətli və olduqca sanballı “Bir səfirin manifesti” kitabını oxuya bilər. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, bu kitab diplomatiya tariximizə dair qiymətli dərs vəsaitidir. Hər halda

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)
buyurur:

“Elmin fəziləti
ibadətə fəzilətindən
çoxdur.”

təvazökarlıqdan kənar olmaz deyim ki, hörmətli Hafiz müəllim 1998-ci ilin iyun ayında BMT-nin narkomaniya və narkobiznesə qarşı mübarizə məsələlərinə həsr o l u n m u ş

xüsusi sessiyasındakı çıxışından sonra Vaşinqtondan Nyu-Yorka zəng edərək mənə öz təbriki bildirdi. İndi hörmətli Hafiz Paşayev Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirinin müavini, XİN-nin Diplomatia Akademiyasının rektorudur. Hazırda diplomatia elminin və təhsilinin istedadlı rəhbərindən, təşkilatçılardan biridir. Azərbaycanı bütün aparıcı dünya diplomatiasına tanıdan görkəmli şəxsiyyətdir. Hafiz müəllim də öz növbəsində böyük humanist, xeyirxah insandır. Buyurun, Dəyanət Səlimxanlının kitabını oxuyun. Kitabda daha sonra Mir Cəlal müəllimin qızı Ədibə xanım haqqında çox maraqlı şərhlər verilir, onun çox yüksək insani cizgiləri, birinci növbədə sadəliyi, yüksək təvazökarlığı, insanpərvərliyi oxucuların nəzərinə çatdırılır. Mənə də nəsisib olub ki, uzun illər müddətində Ədibə xanımın Bakı Dövlət Universitetində bir yerdə çalışırıq. Ədibə xanım uzun müddətdir "Rus dili və ədəbiyyatı" kafedrasının müdiri işləyir, hamının sevimsisidir.

Mir Cəlal müəllimin nəvələri akademik Arif Paşayevin övladları haqqında bir sıra ürək sözlərimi deməklə rəyimi tamamlamaq istərdim. Əvvəla, tədqiqat işinin müəllifi Dəyanət Səlimxanlı Arif müəllimin həyat yoldaşı, görkəmli ərəbşünas alim Aida xanım İmanquliyeva,

övladları Mehriban xanım, Nərgiz xanım haqqında çox maraqlı məlumatlar verir və bunlar oxucunu razı salır. Mənə də qismət olub ki, Bakı Dövlət Universitetində Aida xanıma fəlsəfədən dərslər demişəm. Respublikamızın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım istər respublikamızda, istərsə də bütün dünya miqyasında mədəni-mənəvi-intellektual quruculuqda o qədər böyük işlər, əməllər sahibidir ki, ona çoxlu yazılar həsr etmək lazımdır. Akademik Nərgiz Arif qızı Paşayeva haqqında bəhs etdiyimiz tədqiqat əsərində maraqlı şərhlər verilib. Kitabda göstəriləyi kimi akademik Nərgiz Paşayeva Bakı Dövlət Universitetinin Beynəlxalq Əlaqələr üzrə prorektoru işləmiş, filologiya fakültəsində Dissertasiya Şurasının sədri olmuşdur. Hazırda Nərgiz xanım Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialının rektoru işləyir, çox istedadlı elm və təhsil təşkilatçısı kimi böyük nüfuz qazanmışdır. Akade-

Aida İMANQULİYEVƏ

Nərgiz PAŞAYEVƏ

Mehriban ƏLİYEVƏ

Elimi fayda verən alim yetmiş min abiddən üstündür.

mik Nərgiz Paşayeva hazırda həmçinin Bakı Dövlət Universitetində Mir Cəlal Paşayev adına ədəbiyyat kafedrasının müdürüdür.

Yekun olaraq deyə bilərik ki, böyük Mir Cəlal Paşayevin başladığı yolu nəsl şəcərəsi uğurla davam etdirir. Böyük humanistin övladları, nəvələri, nəticələri, kötüycələri, xeyirxah, nəcib işlərini davam etdirməkdədirlər. Azərbaycan xalqının səadəti, xoş gələcəyi naminə onlara sağlam və işıqlı həyat arzulayıram.

İzzət Rüstəmov

*Bakı Dövlət Universitetinin
Sosiologiya kafedrasının müdiri,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor, akademik
S.İ. Vavilov adına medalın laureatı, şöhrət ordenli*

10.03.2018-ci il

Həzrət
Məhəmməd (s.a.s.)
buyurur:

“Beşikdən
qəbrədək elm
axtarışında
(öyrənməkdə)
olun.”

Yuxularımın Təbrizi

Ulu babalarımın dünyaya göz açdığı bu yerləri görmək arzusu, mənə hələ kiçik yaşlarımdan od alıb içimi yandırır. Bu həsrət göz yaşına dönüb daim isladır məni. Dünyaya göz açdığım Çanaxbulaq kəndi ulu babamız olan Səlimxan kişinin gəldiyi ilk məskən olub. Bu kəndlə o tay arasında olan sərhəd dirəklərinə bir düşmən kimi baxırdım. Araz həsrəti buğda qovrulmuş kimi iç sacımda qovrularaq məni rahat buraxmırdı.

Peyğəmbər (s.ə.s) "Kimə yaxşılıq edim", - deyə soruşanəshabəyə üç dəfə "anana", - cavabını verdikdən sonra dördüncü dəfə soruşulduqda "atana yaxşılıq et", - demişdir.

1985-ci il Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin II kursunda oxuyurdum. Bir gün ata-anama baş çəkmək üçün evimizə, kəndimizə gedirdim. Yolum sərhəd kənarından düşdü. Cəlilabad rayonu istiqamətindəki yolla gedərkən o taylı vətənimiz lap ovcumun içində görünür. Sürücüdən yol kənarında maşını saxlamağı xahiş etdim. Gözlərim dop-dolu olan kirpiklərimin ağırlığına tab gətirə bilmirdi. Maşından enib, çox ehtiyatla bir az sərhədə yaxın gəlib gözlərim çatan yerlərə qədər bütün yer seyr etdim. Amma hələ ürəyim dolu idi. Evə gəlib çıxdıq.

Bu barədə də evdə valideynlərimlə xeyli söhbət etdim. Yol gəlmişdim, yorğun idim, yatdım. Bu gecə mənim üçün başqa gecələrdən biri oldu.

Bu gecə bir yuxu gördüm

Bu gecə bir yuxu gördüm
Gördüm Araz boyu yığılıb sərhədlər
Gördüm Arazdan keçirəm
Hər yerdə, sevincədən ağlayır, dərdlilər.
Əyilib Arazın suyundan içirəm...
Görürəm Arazın rəngi durulub.
Xəstəlikdən qalxan insan kimi.
Bu qan gəlib üzünə, qayıdıb özünə.

Bu gecə bir yuxu gördüm
Gördüm at belindəyəm, Xudafərin körpüsündə
Gördüm bacı-qardaşlarım çıxıb yoluma.
Alıram körpələrin qucağıma
Öpürəm körpə dodaqlarından
Göynərtili həsrət duyuram nəfəslərində
Sığınırlar qoynuma, sığınırlar qoluma.
Üz-gözümü yalayırırlar, ağlayıram hönkür-hönkür.

Bu gecə bir yuxu gördüm...
Gördüm tamarızı Təbrizimdəyəm,
Bir ana çörək verir mənə...
Savalan dağının sinəsindəyəm,
Bir Təbriz gözəli çiçək verir mənə,
Alıram çiçəkləri, bağrıma basıram.
Biri dəsmal uzadır, nə yaxşı ki, almamışam.
Dəsmal ayrılıqmış sən demə
O çiçək verən qızın əyilib əlindən öpmək istəyirəm.
Qeyb olur, birdən səksənirəm.
Ayıldım, yaşımı gözümdə gördüm
Ayıldım, özümü-özümde gördüm.
Sevincim azaldı, çoxaldı dərdim.
Gördüyüm yuxunu beləcə yozdum.

At - muraddır,
Su-aydınlıq,
Çiçək-şənlik,
Ağlamaq-gülmək,
Çörək də qismət.

Yuxum çin olacaq.
Arazdan keçəcəyəm,
Təbrizə gedəcəyəm
Təbrizi görəəcəyəm.

Yuxum bir az
gəc olsa da, çin oldu.

1985-ci ildən xeyli ötdü. Ən nəhayət, Allahın köməkliliyi ilə zaman, vaxt dəyişdi. Yollar açıldı, kəndimizdən elə bir adam yox idi ki, ya gizli yolla, ya da qanuni yolla o taya getməmiş olsun. Qəribə olan isə bu yazının müəllifini gözləyən həsrət idi, özü də uzun illərin həsrəti. Bəlkə də

Həsrət
Məhəmməd
(s.ə.s) buyu-
rur:

"Dünyada
yaxşılıq
edənlər
Axirətdə
xeyirə nail olar,
dünyada
pislik edənlər isə
Axirətdə beləyə
düçar olarlar".

bu həsrət, həsrətini çəkdiyi Savalan dağından da böyük olardı. Bir gün bibioğlu Mir Rəsulla qəti qərara gəlib, o həsrət buzunu əriməli olduq. Burada səfərimizə, onun programına müqəddəs yerləri birinci daxil etdik. Böyük Azərbaycan şairi Şəhriyarın qəbrini, qəbrləri birlikdə olan şair və mütəfəkkirləri də ziyarət etməyi və bibi oğlu Mir Rəsulun ata nəslinin mənsəf olduğu, imam nəvəsi Seyid Həməzənin də ziyarətəgahına ziyarətə getməyi qərara aldıq.

Eyni zamanda Mir Rəsul ağa öz şəcərələrinin 7-ci İmamdan, Museyi Kazımdan olması ilə bağlı ilk tədqiqata da bu programında yer ayırmışdı.

2009-cu ilin isti bir iyun günündə səfərimiz başladı. Biləsuvar keçid məntəqəsindən getməli olduq.

Bizim Biləsuvar keçid məntəqəsindən yoxlamadan sonra o biri Biləsuvara keçib keçdik. Həyəcəndən bəzən ayaqlarım da bir-birinə dolaşır. İran tərəfindəyik. Sənədlərimiz hamısı qaydasındadır. Bibi oğlu adətə üzrə tanış sürücülərə yaxınlaşır. Ona görə tanış ki, o bir neçə dəfə gedib-gəlmışdi. Birinci dəfə gedən mən idim. Sövdələşmə baş tutandan sonra yola düşdük. Yol boyu ac adam kimi gözlərim vurnuxurdu hər yeri. Bir-birinin dalınca gah bibi oğlundan, gah da sürücüdən suallarına cavab istəyirdim. Ən qəribəsi də maşının maqnitofonundan Yaqub Zuruğunun "Aman ayrılıq" mahnısını oxuması oldu. İndi bu mahnı təkcə mənim üçün qeyri adi

səslənirdi. Yalnız mənim üçün Savalan istiqamətində gedirik. Sürücüdən xahiş etdim ki, maşını bir anlıq da olsa saxlasın. Sağ olsun saxladı. Maşından düşüb bir xeyli Savalanın ətəklərinə doğru addımladıq. Elə bil nəfəs aldıqca, içimdəki həsrət yanğısı qarşılanırdı. Amma ürəyim çırpınırdı. Əjdahaya dönüb Savalan dağına bir dəfəlik udmaq istəyirdim. Yolçu yolda görək. Təbrizə az qalır. Özümlü ərköyün uşaq kimi hiss edirəm. İndicə ilk qarşımıza çıxan qohumlardan kimsə olacaq deyə düşüncüm.

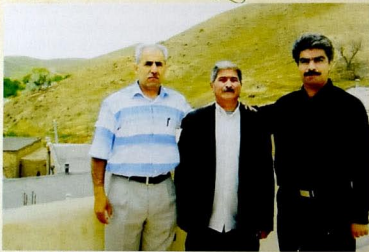
Təbrizə daxil olurmuş. İlahi, şəhər nə qədər gözəldir. Mir Rəsul maşını "Məşhəd" otelinə sürməyi sürücüdən xahiş etdi. O da bizi həmin qonaq evinə apardı. Taksidən düşəndə sanki bizi bütün Təbriz qarşıladı. Necə də qonaqpərvər insanlardır. Əslində, biz qonaq deyildik, öz doğma şəhərimizdə idik. "Məşhəd" otelində yer aldım. Bir az dincələndən sonra bir maşın saxlatdırıb böyük... Şəhriyar başda olmaqla şair və mütəfəkkirlərin uyuduğu ziyarətəgaha getdik. Onları ziyarətdən sonra, imam nəvəsi Seyid Həməzənin də qəbrini ziyarət etdik. Dualar oxuduq, sonra otelə qayıtdıq. Mir Rəsul dostu Səyidağaya zəng edib gəldiyini bildirdi. Heç yarım saat keçməmiş Səyidağa gəldi. Bir az söhbətdən sonra daha doğrusu Mir Rəsul ağa öz dostuna bizi öz maşını ilə Sofyana aparmağı xahiş etdi. Biz Sofyana getdik. Orada söhbət zamanı məlum oldu ki, Sofyanın yuxarı tərəfində dağların ətəklərində gözəl bir kənd var. O bu kəndi bizə göstərər deddi: "Bu kəndin maraqlı tarixi var, seydilər kəndidir. O seydilərin bir nəslə, sizin məmləkətdədir". Özü də, həmin nəslin bir xanımı sizin prezidentin həyat yoldaşdır. Sizin ölkənin birinci xanıdır. O daqiqə sözü onun ağzından aldıq. Bizi o kəndə aparmağı xahiş etdik. Kəndin Əndəbil və yaxud Əndehbil olduğunu söylədi. Səyidağa bizi Əndəbila apardı. Kənd doğrudan da əsil möcüzəni xatırladırdı.

“İnsanlar sizin arduzda gedər. Sizə dünyanın hər tərəfindən adamlar gələr, dinin incəliklərini öyrənmək istəyəcəklər. Onlarla yaxşı davranın, onlara xeyir əməlləri öyrədin.”

Yaxın və ya uzaq olmasından aslı olmayaq qardaşlarına himayədarlıq edən adam əsl sədaqət timsalidir.

D

Əndəbilin qonağı

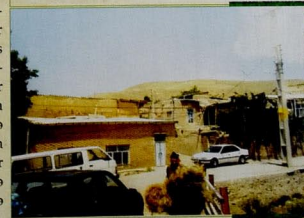
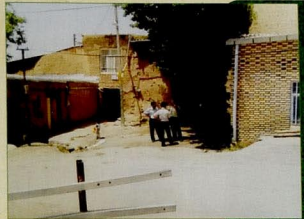
Jlk dəfədir Əlahəddin ağa dədə-baba yurduna ziyarətə gəlib. Bu müqəddəs seyidlər ocağından ona da bir xoşbəxtlik nəsib olub. Atası Mir Xəlil Mir Əlişrəf oğlu bu kənddə anadan olub. Ömrünün mübariz anlarını, qəhrəmanlıq yollarını bu kənddən başlayaraq Təbriz, Sofyan, Şəbüstəri, Culfaya qədər kasıbın, məzlum zümrənin azadlıq hərəkatına həsr edib. Necə deyərlər "Yetimlər atası" olub.

Əlahəddin ağa əvvəlcə babaları Mir Məhəmmədin, Mir Əlişrəfin, bibiləri Ruqəyyə xanımın, onun oğlu Mir Əlinin qəbirlərini ziyarət edir. Mərhumların ruhlarna dualar oxunur.

Sonra kəndə daxil oluruq. Kəndin əsas hissəsini əhatə edən Mir Əlişrəf dərbəndinə doğru gedirik. O dərbəndə Mir Məhəmməd (şoxlarının Mirpaşa adlandırıldığı), onun oğlu Mir Əlişrəf və zövcəsi Fatimə ana yaşayıb. Onların övladları, qızı Ruqəyyə xanım, oğlanları Mir Cəlil, Mir Xəlil, Mir Cəlal, Mir Vəli, Mir Ağa, Mir Əbülfəz dünyaya göz açıb".

Ailənin yaşadığı palçıqdan hörülmiş üç ev, tarixi abidə kimi bu günə kimi də qorunub saxlanılmaqdadır.

Həyətdə daxil oluruq. Həyətdə özünəməxsusdur. Onun hər bir guşəsindən müqəddəs seyidlərin ruhu boylanır. Sanki dil açıb hər birimizi sorğu-suala tutmaq istəyirlər. Evə daxil oluruq. Mən Əlahəddin ağa, Mir Rəsul, Mirmaqsud və Mir Əlişrəf birlikdə otaqda iki rükət namaz qıldıq. Və bir

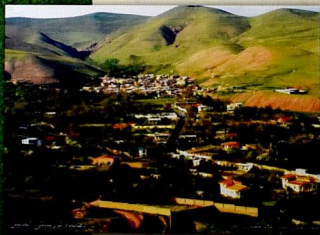
daha seyidlərin ruhuna dualar oxuduq. Dədə-baba yurdunun göynəltisi, uzun illərin həsrəti, atası Mir Xəlillə bağlı addımbaşı söylənilən şirin xatirələr Əlahəddin ağanı elə kövrəltdi ki, gözlərinin yaşına, bu ağrıya kirpikləri tab gətirə bilmədi. Onun yanıqlı ney kimi ağlamağı indi də gözlərimin qabağındadır. Qohum-əqrəba ona elə sarılmışdı ki, hər birinin nəvazişində uzun illərin həsrəti düşüb yanırı. Boy buxun, davranış Mir Xəlilin özüdür durub qarşımızda deyirdilər. Vaxtımız az idi. Qısa vaxt ərzində yaşadığımız o anların hər biri, yaşlı insanların söhbətləri, şirin xatirələr, əlbəttə ayrıca bir kitabımızın mövzusu olacaq. Bir sözlə, Əndəbildən ayrılmaq istəməsək də, vaxt bunu bizdən tələb edirdi. Əlahəddin ağa göz yaşları içərisində ata yurdundan ayrıldı. Sağlıq olsun, yollar açılsın, tez-tez gəlik dedi:

O günü Təbrizə qayıtdıq.

Vətəni
sevmək
imandır.

SEYİDLƏR KƏNDİ ƏNDƏBİL

Bu kəndin qədim tarixi var. Moңqol-tatarların Cənubi Azərbaycana sonuncu yürüşü zamanı Təbriz, Sofyan, Şəbüstəri və onun ətraf kəndlərindən olan insanlar bu dağların ətəklərinə sığınaraq, düşmən görməsin deyər palçıqdan öz-

lərinə evlər tikmiş burada məskən salmışlar. Palçıq evlərin bir çoxu tarixin yadigarı nişanə kimi saxlanılır. Kənd camaatının söhbətindən hesablayanda Əndəbil kəndinin təqribən 800 illik tarixi var. Bu tarixi sübut edən üzərində səkkiz qoç təsviri olan daş abidələr də tarixi abidə kimi bu günümüzdə qədər qorunub saxlanılıb. Kəndin adı Əndəbil olsa da, yaşlı kişilərin çoxu bu kəndin əslində "Əndehbil" olduğunu söyləyirlər.

"Əndehbil" sözünün mənasına gəlincə isə ən-yaxşı, deh – kənd deməkdir. Ən yaxşı kənd mənasında səslənir. Doğrudan da belədir.

Kəndin coğrafiyasına gəldikdə bura sözün əsil mənasında təmiz havası, daim axar suyu olan əsil turizm ərazisidir. Torpağı həm münbitdir, həm də rənginə görə tamamilə fərqlənir.

Əhalisi:

Kənddə hazırda 650 nəfər yaşayır. Bunların hamısı da seyidlərdir.

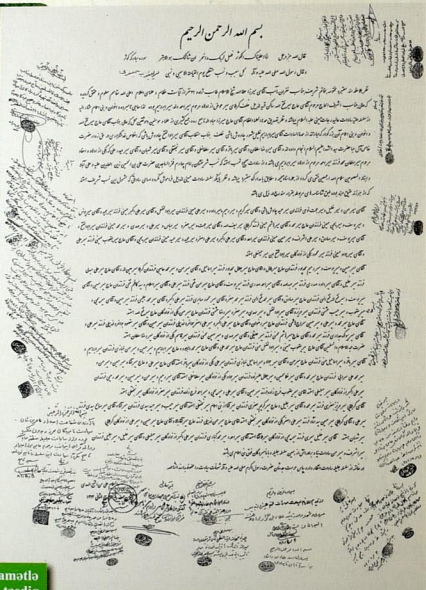
- Bəs onda seyidlər bu kəndə haradan gəliblər, onların kökü hansı imamımıza gəlib çıxır?

- Bu seyidlər kimlərdir?

Biz Əndəbildə olarkən, kəndin sakinləri bu kənddə yaşayanların dördüncü imamımız İmam Zeynüləbdin (ə.ş) in budağından olduğunu söylədi və bizə onların ən yaxınları olan, Mirmaqsud, onun oğlanları Mir Əliəşraf və Mir Hüseynin telefon nömrələrini verdi. Onlar Təbrizdə yaşayırlar. Ancaq yaydan-yaya gəlirlər dedi.

Kimliyindən və harada olmasından asılı olmayaraq mömin adamlar mənə ən yaxın adamlardır.

Nəslin imamətə bağlılığını təsdiq edən ilk şəcərə

Telefon nömrəsini aldıqdan sonra Təbrizə qayıtdıq. Səyidağa bizi nahara qonaq etdi. Yeməkdən sonra o zəng vurub həmin adamlardan birini tapdı və bizim onunla görüşmək istədiyimizi bildirdi. Etiraz etmədilər. Həmin gün axşam Mir Əlişəraf gəlib bizi otdəndə evlərinə qonaq

Nəslin imamətə bağlılığını təsdiq edən ilk şəcərə

apardı. Şam yeməyinə qədər atası Mir Maqsud biza öz şəcərələri barədə məlumat verdi. Mir Maqsudun dedikləri: "Mənim adım Mir Maqsuddur, Mir Əlinin oğluyam. Mir Əli də Ağarzanın oğludur. Ağarza Mir Əlişərafın

İslamda
tərki-
dünyalıq
yoxdur.

kürəkəndir. Onun zövcəsi, mənim nənəm Ruqəyya, sizin məmləkətinizdə yaşayıb, vəfat edən Mir Cəlalın, Mir Xəlilin tək bacısıdır. Onlar altı qardaş bir bacı olublar.

“O, nəəsi Ruqəyyanın və nənəsinin ata və babalarının qəbrinin Əndəbil kənd qəbiristanlığında olduğunu bildirdi. Biz ondan sabahı gün kəndə getməyi, o qəbirləri bizim də ziyarət etməyimizi xahiş etdik. Səhər oğlanları Mir Əliəsrəf və Mir Maqsudla birlikdə gəlib bizi Əndəbilə apardılar. Kəndin girişində olan qəbiristanlıqda məşindən düşüb, Ruqəyya xanımın, onun oğlu Mir Əlinin qəbirlərini ziyarət etdik. Sonra kəndə daxil olduq. Qədim kənd qəbiristanlığında isə Mir Əliəsrəfin, Mir Paşanın qəbirlərini ziyarət etdik. Mir Maqsud bizi ata evinə apardı. Bura böyük bir ərəzəti əhatə edir. Elə böyük olduğuna görə də “Mir Əliəsrəf dərbəndi” yəni qapısı adlanır. İçəri daxil olduqda abidə kimi saxlanılan yüzdən çox yaşı olan palçıqdan tikilən evlə bizi tanış etdi. Ətrafda gözümə rəngli ilanlar göründü. Mir Paşa, Mir Əliəsrəf babalarımız və onun uşaqları bu evdə böyüyüblər dedi. Bu kəndin 110 yaşlı sakini Mir Həsənin oğlunun dediklərini Mir Maqsud da təsdiq etdi ki, dahi şəxsiyyət, imam nəvəsi Mir Cəlal bu kənddən Şimali Azərbaycanca təhsil almağa gedərkən onun 12 yaşı olub. O, onun yola salındığı yolu da bizə göstərdi. Bu yol indinin özündə də “Mir Cəlal yolu” adlanır. Mir Maqsud nəsilərinin mənsub olduğu şəcərə barədə məlumat verərkən bildirdi ki, nəəsi Ruqəyya xanımın altı qardaşı olub. Mir Cəlal, Mir Xəlil, Mir Cəlil, Mirağa, Mir Vəli və Mir Əbülfəz. Mir Əbülfəz cavan dünyasını dəyişib. Onların nəsil şəcərəsinin Zeynüləbidin (ə.s) bağlılığı haqqında bizə bir şəcərə təqdim etdi. Biz şəcərənin dəqiq olduğunu bilmək üçün Qum şəhərinə yollandıq.

Bəli, belə bir isti vaxtda etdiyimiz ziyarətdən böyük həzz aldıq. Rza bizi evlərinə qonaq apardı. Yeməkdən sonra Rza ilə birlikdə on ikinci imamımız üçün tikilən məscidə getdik. Orada da namaz qıldıq, ziyarət etdik. Sonra Rza

Şükürbəyli bizi Qum elm hövzəsinə apardı. Mühəmməd Müfti Şiə Müsəvi Ərdəbilinin oğlu, tədqiqatçı alim Seyid Hüseyin yanına apardı. Biz burada iki rükət namaz qıldıq. Sonra gəlişimizin məqsədini anladıq. Tədqiqatçı alim apardığımız “şəcərənin” dördüncü imamdan, onun budağından olmasını təsdiq edən böyük dini alimlərin imzalarını və möhürlərini təsdiq etdi. O, bizə bildirdi ki, siz bu “Şəcərə” üzərində işinizi davam etdirin. Və onu da bildirdi ki, bu şəxslərin əvvəli də var. Mən sizi təbrik edirəm. Bu şəcərədə göstərilən adlar, seyidlər 4-cü imam Zeynüləbidin buğağından olanlardır. Biz böyük alimə öz təşəkkürümüzü bildirib, sevinc içərisində ondan ayrıldıq. Sonra Rza bizi imam qızı Rəhima xanımın ziyarətinə apardı. Biz ziyarətdən sonra iki rükət də namaz qıldıq, mən Qurandan “Yasin” surasını oxudum. Daha sonra müsafirxanaya qayıtdıq. Sonra Tehrana yola düşdük. Tehrandan da Bakıya qayıtdıq.

Növbəti səfərimizdə ikinci şəcərəni də tapdıq. Quma səfər etdik. Alimlər bu şəcərəni də təsdiq etdilər. Beləliklə, bu nəslin doqquzuncu babasının Əndəbilə gəldiyi, Mir Məhəmməd, onun oğlu Mir Əliəsrəf və onun övladlarının dördüncü imamın budağından olmağı sübut olundu. Bəs onlar yəni doqquzuncu baba bu kəndə Əndəbilə haradan və kimin zülmü üzündən gəlib?

Qocalara
yaşlarına
görə
hörmət edən
gənclərə Allah
ömürlərini
artırmaqla öc
verər.

***

Qocaya hörmət
- Allaha hörmət
deməkdir.

Əndəbil möcüzələri

Dağların yeddi rəngi

Alimlər yazır: Uca Yaradan yeri altı günə döşədi, yeddinci günə ərşi yaratdı. Yer üzü yeddi təbəqə, göy üzü yeddi təbəqədən ibarətdir. Allah kəlamında 7 rəqəminin dəyəri nə qədər qiymətlidirsə, hələ də elmə gizli qalan sirləri var.

Dağların arasında yerləşən Əndəbil özünün yeddi rəngi ilə insanları heyərdə qoyur. Sağ çiynində yerləşən dağa qalxanda sol çiynin dağı yeddi rəngə boyanır.

Sol çiynində yerləşən

dağa qalxanda da eləcə. Az qala rənglər dünyasında insan özü də yeddi rəngdə tanınmaz olur.

Bütün bunları yaşamaq üçün yalnız gecə qalıb Əndəbil möcüzəsini seyr etməlisən.

Yeddi rəngli ilanlar

Bu dağların hansına qalxmaq istəsən, səni bələdçidən başqa ilanlar da müşayiət edəcək. Ən qəribəsi odur ki, bu ilanlar da 7 rəngdən ibarətdir. Dedilər bu ilanlar əslində zəhərli deyil. Ancaq dağlara qonaq gələnləri müşahidə edirlər. Hətta hörmət əlaməti olaraq, ilk qarşılaşanda sənə baş da ayırlar. Ziyarət başa çatan kimi, sanki yoxluğa çəkilirlər.

Əndəbildə yeddi rəngli ilanlar sürü halında, daha dəqiq desək, kəndi həlqə halına alaraq gözətçi rolunu oynayırlar.

Suyun yeddi rəngi

Əndəbil kəndinin sinəsindən təbii bir çay axır. Bu çay adı çaylar kimi görünür. Suyu o qədər dadlı və ləzzətlidir ki, içdikcə doymaq bilmirsən. Bəs bu suyun sirri nədədir?

Əndəbillilərin dedikləri: Bu dağ çayının tarixi kəndin tarixindən də qədimdir. Buraya ilk köçənlər burada bu dağ çayının olduğunu deyiblər. Ən qədim xəritələrdə də bu çayın məkan tutduğu yer göstərilib. Bu su yeddi xəstəliyin dərmanıdır. Mədə-bağırsaq, öd və sidik yolları, böyrək xəstəlikləri, saç tökülməsi, gözün selikli qişalarının təmizlənməsi, asan həzm prosesi, ən əsas isə insan bədənində dövr edən qanın çirkərdən təmizlənməsidir.

Suyun üzərinə günəş düşərkən o adamın gözlərini qamaşdırır. Bir-birini sürətlə əvəz edən yeddi rənglər sanki yeddi gözəli xatırladır. Hər il yayda bu sudan içmək üçün dünyanın bir çox ölkələrindən insanlar bura gəlirlər. Əslində bu kənd istirahət üçün ən qiymətli bir məkandır.

Əndəbil gecələri

Bir gün Əndəbildə qalıb, gecəni orada keçirməyə qərar verdik. Sakinlər deyirdilər gecəni qalın ki, Əndəbilin

İmam Rıza (ə.s)
buyurur:

Qohumluq
olaqasını bir
içim su ilə də
olsa,
möhkəmləndir.

Öz qardaşına baxıb məhribanlıqla gülümsəmək - savabdır; insanı xeyirxah hərəkətlərə sövq etmək və qanunsuz işlərdən çəkəndirmək savabdır. Nəbəl adamlara yol göstərmək və korrlara kömək etmək savabdır.

gecə dünyasının rənglərini görə bilərsiniz.

Elə ona görə də bu möcüzəli gecənin başlamasını səbirsizliklə gözləyirdik. Buna görə müşahidə üçün nə teleskopa, nə də rəsədxanaya ehtiyac var idi.

Bəli, saat 11-dən sonra Əndəbil kəndinin üzərində sanki bir xalı toxumağa başladılar. Bu xalılar yavaş-yavaş rəngdən-rəngə keçməyə üz tutdu.

Bu anda kəndimizin bir gecəsini xatırlamalı oldum. Bizdə də bir gecə göyün rəngi belə olanda nənələrimiz demişdi: "Fatimə nənə xalı toxuyur". Amma Əndəbildəki bu xalı isə göy qurşağı deyildi. Bu bir möcüzə, göyün yeddi rənginin, yeddi libası idi. Ən qəribəsi bu idi ki, bu yeddi rəng Əndəbil kəndini da yeddi rəngdə göstərirdi. O gecənin Əndəbil dünyasını möcüzələrlə kipiyrimiz qırpmadan səhərə qədər oyaq qalmaqla keçirdik. Sən demə, Əndəbil dünyanın möcüzəsiymiş.

Əndəbilə üçüncü səfərimiz

2010-cu il Əndəbil kəndindəyik.

Mir Cəlal qardaşlarının tək bacısı olan Ruqəyyə xanımın nəvəsi Mir Maqsud ağa, onun oğlanları Mir Həsən və Mir Hüseyn bizi baba yurdu olan Əliəşraf Dərbəndinə

apardı. Bu Dərbənd kəndin ilk bünövrəsi olub. Dərbənd sözünün mənası qarı deməkdir. Qarını açıb içəri girdik. Bu qarıya gələndə həmişə möcüzələrlə rastlaşırıq.

Bu həyətin, həyətdəki evin səkkiz əsrdən artıq yaşı var. 6 qardaş, 1 bacı bu evdə doğulub. Həyət elə qalıb ki, elə bilirsən ki, hər şey indicə hazırlanıb. Həyət bacıya baxanda adamı heyətə bürüyür. Ən qəribəsi odur ki, Dərbəndə daxil olanda gözümmü qızıl rəngdə ilanlar qamaşdırdı. Sən demə, əgər biz ailənin üzvünün iştirakı olmadan o qarıya yaxınlaşsaydıq, o ilanlar bizi içəri buraxmazdı. Mən maraqlandım ki, bəs bu ilanlar burada nə ilə qidalanırlar.

Mir Maqsudun dedikləri: bu ilanların yaşam tərzini çox maraqlıdır. Onlar zəhərsiz ilanlardır. Amma çox güclü, qüvvətli idirlər. Bu Dərbənd salınandan onlar bura köçüb gəliblər. İnsanlara zərər vurmazlar, kənar şəxsləri də içəri buraxmazlar. Burada yaşayanlar qohumlarıdır. Onlar hər gün növbə ilə onları qidaladırlar.

Mən dedim ki, onların qocalığı var, ölümü var. Mir Maqsud ağa dedi ki, onlar qocalıq üzvündə özləri çıxıb gedir, əvəzinə cavanları gəlir. Biz də yaydan-yaya gəlirik.

Bəli, Dərbənd bütün görmüşü ilə bir möcüzə adasına bənzəyir.

Fatimə ananın təndiri

Mir Maqsud Ağa bizi evin gəlini, nəslin müqəddəs anası Fatimə ananın təndiri olan yerlə tanış edir.

Dayılarımın anası Fatimə ananın burda böyük bir təndiri olub. Bu təndirin boyu o qədər hündür, dairəsi o qədər geniş olub ki, gün ərzində 100-dən çox çörək bişirirmiş Fatimə ana. Aclıq vaxtlarında insanlar çörək üçün bu qarıya, bu təndirə üz tutublar.

Fatimə ana elə təndir üstündə isti çörəkləri, arası pəndirlə dolu ac-yalavac insanların xurcunlarına yığıb yola salıb. Nənəm deyirdi ki, Fatimə ana o qədər xeyirxah

Kimliyindən və harada olmasından asılı olmayaraq mümin adamlar mənə ən yaxın adamlardır.

insan olub ki, yoxsulluq içində yaşayan kəndlərə ömür-gün yoldaşı Mir Əliəşrəflə, qayınatası Mir Mühəmməd (Paşa bəy) özü də gedər, onlara hər ay ərzaq aparardı.

O günü kimsəsizləri sevindirməsaydı, canını qoy-mağa yer belə tapmazdı. Nənəm deyərdi, anama ətəf kəndlərin ac insanları, yetimləri anamız deyər müraciət edirdilər. Onlar böyüyüb təhsil almaq üçün müxtəlif ölkələrə getdikdən sonra belə, evlərinə qayıdanda ilk yollarını bizim qapıdan saldırlar. Fatimə ananı ziyarət edib, Əliəşrəf atanın, Mir Məhəmməd (Paşa bəy) babanın əlindən öpüb gedərdilər. İndisə onların nəvələri, nəticələri bu Dərbəndə ziyarətə gəlirlər. Fatimə ananın təndirindən çörək yeyənlər, isti nəfəsindən, nəvazışından, qayğısın-dan pay alanların çoxu dünyanın ən ucqar ölkələrində özünə isti yuva, ocaq qurub.

Onlar həmişə belə deyirlər: Biz ocağımızın közü-nü Fatimə ananın təndirindən, bərəkətini Əliəşrəf baba-nın dəyirmanından, qazandığımız elmin mayasını Mir Məhəmmədin (Paşa bəyin) Mədrəsəsindən almışıq.

Mir Maqsud Ağanın dedikləri:

Nənəm Ruqəyyə ailənin ilk uşağı olub. Ondan son-ra altı qardaş bir-birinin ardınca dünyaya gəlib. Nənəm mənə atası mənim babam Əliəşrəfin dəyirmanına apa-rardı. Mir Maqsud babasının dəyirmanının yerini bizə göstərdi və söhbətinə davam etdi.

Babamın dəyirmanı daşlardan, çarxlardan ibarət idi. Axan bu çayın üzərində qurulmuşdu. Hər gün bu çarx-ları su hərəkəti ilə daşlar hərəkətə gəlir və bu hərəkətdən də un əmələ gəlirdi. Buğda çuvallarını un kisələri əvəz edirdi. Un hazır olan kimi kisələrə yığılır, atlara yüklənir, kəndlərə, evlərə yola salınırdı.

Babam deyərdi: “Kənddən gedəndə ac-yalavac in-sanları yaxşı-yaxşı öyrənin, yaddan çıxan bir kimsə qal-masın”. Babamın böyük taxıl zəmiləri, mal-qara sürüləri,

əkin sahələri var idi. Dayılarım Mir Cəlil və Mir Xəlil isə qənd fabrikində rəhbər vəzifədə idilər. Onların işlədiyi yerdə kasıblara, xəstələrə daim yardım edərdilər. Belə bir çətin vaxtda insanların artıq ümid yeri, çörək tapa biləcəyi bir ünvanları var idi. Mir Məhəmməd Ağanın ocağı. Əliəşrəf kişinin dəyirmanı. Zaman keçdikcə, illər bir-birini əvəz etdikcə Əliəşrəf kişinin dəyirmanının sasi dünyanın hər yerinə səs saldı. Ulu ocağın xeyir bərəkət dəyirmanı bu gün də xatırlanmaqdadır.

Bəli, o illərdən bu qədər ötüb və bundan sonra na qədər ötsə də, Əliəşrəf kişinin dəyirmanı əslərinin yadda-sında yaşayacaq. Müqəddəs ruhun şad olsun Əliəşrəf kişi.

Mir Məhəmməd (Paşa bəy) Ağanın mədrəsəsi:

Mir Məhəmməd ağanın ən böyük arzusu övladları-nı təhsilli görmək idi. Onlara elm vermək üçün nə qədər maddiyyat lazımdırsa xərcləsən, tək övladları zülmətləri işqlandıran, nurlandıran elm arxasında getsinlər.

O həmişə Ulu babası həzrəti Mühəmməd Peyğəmbərin bu sözlərini tez-tez dilə gətirirdi. “Elm da-lınca Cində olsa belə gedin”. Mir Məhəmməd (Paşa bəy) ağa kənd və qonşu kənddən olan uşaqlar üçün kənddə bir mədrəsə açmışdı.

Bu mədrəsədə “Quran elmi” öyrədilirdi. O dövrdə bu na qədər təhlükəli idisə, Mir Məhəmməd ağa üçün uşaqların işıqlı sabahları üçün ən şərəfli bir məqam, bir yol idi.

Hətta o vaxtlar onu bir neçə dəfə təqib edib, həbs etmək istəmişdilər. Amma müqəddəs Quranın möcüzələri ilə bu təhlükələrdən xilas olmuşdu. Uzun illər nə qədər uşağı Quran elmi ilə şərəfləndirmişdi.

Onun mədrəsəsində təhsil alanların çoxu artıq tanı-nmış ilahiyyat alimləridir. Dördüncü nəvəsi Mir Cəlal Mir Əliəşrəf oğlu 6 yaşında Quranı öyrənmiş, on iki yaşında

Hər bir xeyir iş mərhəmətdir. Qardaşını salamlı qarşılayıb, öz tuluğundan onun bardağına su tökmək məgər xeyirxahlıq deyil?

Insanlarla iltifatlı ol və kobud-luq etmə: xoş davran, onlara höqarətə baxma. Cənnətin açarlarını soruşan yəhudi və xristianlara de ki, cənnətin açarları Allahın varlığını sübut edənlər və xeyir işlər görənlər üçündür.

o Quranın verdiyi biliklə, ədəbiyyata bağlanmış Füzuli sənətkarlığına aşiq olmuşdur. Axı Füzuli İmam Hüseyn aşiqi idi.

Bu gün Əndəbildə Mir Məhəmməd Mədrəsəsinin xatirə ocağının közü yanmaqdadır.

Mir Həsən əmioğlu

Mir Həsən 1898-ci ildə Əndəbildə varlı ailədə anadan olub. Mir Cəlal ağa ilə əmi uşağıdırılar. Biz Rəsul bibi oğlu ilə 2011-ci ildə Əndəbildə olarkən, Mir Maqşud bizi Mir Həsənin evinə apardı.

Gəlişimizi hansı məmləkətdən gəldiyimizi biləndə hönkür-hönkür aqlamağa başladı. Yaxına gəlin, sizdən Mir Cəlal əmioğlunun qoxusunu alım. Axı onu o vaxt mən yola salmışam qohum-aqrəba ilə birlikdə.

Gözlərinin yaşı, quruduqca dərindən ah çəkirdi: Hə bir danışıq görək, Şurəvidə nə var, nə yox?

Biz aramla danışıdıca, o xəyalə dalırdı. Birdən mən ona sual verməli oldum. Deyirlər, Mir Cəlal ağadan yaşca on il böyük olmağınza baxmayaraq, ən yaxın sırdaşı, dostu olmusunuz. Miri barədə ən çox yaddaşımızda nələr qalib?

Mir Həsən əmi oğlu: Mir Cəlal doğulanda mənim 10 yaşım var idi. Miri Əliəşrəf əminim dördüncü oğul övlədidir. İndiki kimi yadımdadır, onun doğum xəbərini eşidib əmimgilə qaçdım. Dərbəndə, yəni qarıya çatanda Ruqəyyə əmiqızı dedi ki, daha bir peyğəmbəri qardaşım oldu. Əmim Əliəşrəf də o biri övladlarında olduğu kimi növbəti qurbanını kəsdı.

Mir Cəlal əmioğlu uşaq vaxtlarından kitablarla maraqlanırdı və bir savadlı alim görün kimi yanında oturur, ona diqqətlə qulaq asardı. Gözəl hafizəsi vardı. Əmimiz Mir Məhəmməddən mədrəsə təhsili alıb, Quranı öyrənmişdi. Fars dilinə də yaxşı bilirdi. O sizdə Şurəvidə bu elmi Quranı bilməyini gizli saxlamışdı. 11 yaş olanda Füzulinin qəzəllərini farsca əzbər bilirdi. Həmişə də

deyirdi ki, mən Füzuli aşiqiyəm, Füzulici olacağam. Mən Mir Həsən əmi oğlundan dünyasını dəyişən babalarının qəbir yerləri barədə soruşdum.

Mirhəsən əmioğlu dedi:

“İki qəbiristanlığımız var”

Əliəşrəf Mir Məhəmməd əminim, Fatimə ananın, Ruqəyyə əmiqızının qəbirələrini sizə göstərə bilərəm deyərək, bizi kəndin qəbiristanlığına apardı. Əvvəlcə, ilk köhnə qəbiristanlığa getdik. O, bizə iki yanaşı qəbir göstərdi. “Bu qəbir Mir Məhəmməd əminindir.” Bunu subut edən bir daşı bizə göstərdi. Bu daşı baş tərəfdən çıxardı. Mir Həsən əmioğlu dedi ki, bu daşın üzünə bir baxın. Daşın üzərində yazı həkk olunmuşdur. Çətinliklə də olsa oxuya bildik: “Mir Məhəmməd”. Sonra o bizə ikinci bir daşı, o biri məzarın baş hissəsindən çıxarıb göstərdi. “Mir Əliəşrəf”.

Bundan sonra bizə Fatimə ananın da baş daşım göstərdi. Sonra bizi ikinci qəbiristanlığa apardı.

Kəndin aşağı hissəsində olan qəbiristanlığın nisbətən orta hissəsində bir qəbrin baş nişangahını (taxtadan idi) göstərdi. Rükəyyə adı asanlıqla oxunurdu. Biz qəbirləri ziyarət etdikdən sonra Mir Həsən əmioğlu bizi evə gətirdi. Həyatə daxil olarkən bişən düyünün ətri, qoxusu, az qala ağılmızı alırdı. O, bunu hiss etdi.

Bu bizim öz düyümüzün ətridir. Biz yemək yedikdən sonra Təbrizə qayıtmaq arəfəsində, Mir Həsən əmioğlu bizə çox maraqlı hadisəni danışdı.

Altı qardaşın bir bacısı

Ruqəyyə Mir Cəlalin, qardaşların bir bacısıdır. Ruqəyyə bütün qardaşlarını çox sevərdi. Miri ona anam Fatimə deyə müraçət edərdi. Ruqəyyə də qardaşı Mir

Həzrət
Peyğəmbəri-
Əkrəm (s.ə.ə)
buyurmuşdur:

Sizlərdən
hər hansı
biriniz
Allahla danış-
maq istəyirsə,
Quran oxusun.
Elmin əvvəli-
ni və axırını
(öyrənmək)
istəyənlər
gərək Quran
oxusunlar.

İnsanlar
sizin
ardınızca
gedər. Sizə
dünyanın hər
tərəfindən
adamlar
gələr, dinin
incəliklərini
öyrənmək
istəyəcəklər.
Onlarla yaxşı
davranın,
onlara xeyir
aməlləri
öyrədin.»

Cəlal kimi ədəbiyyatı çox sevirdi. Şeir əzbərləməyə yadaşığı güclü idi. Mir Cəlal Füzulinin qəzəlini söyləyəndə, Ruqəyya əmiqizi onu artıq əzbərdən deyirdi. Hərdən Miri deyirdi ki, mən təhsil almaq üçün Şüreviyə gedəcəyəm, bacısı oturub hönkür-hönkür ağlardı. Onda Miri deyirdi ki, Mir Cəlil, Mir Xəlil o biri qardaşlar var. Niyə darıxırsan. Ruqəyya həmişə deyirdi ki, o qardaşları da çox istəyirəm, amma səninlə söhbətimiz tutur. Əmimgildə bir maraqlı cəhət də o idi ki, nə Ruqəyya əmiqizi, nə qardaşlar, nə Fatimə nə də əmim, and içəndə övladcanı deməzdilər. Yurd haqqı deyirdilər.

1920-ci ilin təqribən aprel ayı olardı. Mən əmimgilə getmişdim. Mir Cəlal yuxudan çox erkən qalxıb harasa getmişdi, o biri qardaşlar evdə idi. Ruqəyya əmiqizi Fatimə anaya köməklik edirdi. Dağıq bilmirəm nə işə bəşirirdilər.

Eyni gecədə eyni yuxular

Əmiqizi Ruqəyyanın anasına gecə gördüyü yuxunu danışdığını eşitdim.

Ruqəyya deyirdi ki, yuxuda gördüm ki, Mir Cəlal qardaşım bu ağ atımızın belində oturub Şüreviyə gedir.

Hamımız ağlayırıq. Atam deyir ki, niyə ağlayırsınız? O təhsil almağa gedir. Özüm aparıram. Fatimə ananın gözləri dolsa da dedi ki, qızım təhsil almaq, elm öyrənmək bizim üçün şərəfdir. Ağ at muraddır, ağlamaq sevinməkdir. İnşallah qardaşın Şürevidə təhsil alıb hörmətli, nüfuzlu elm adamlarından olar. Söhbətin bu məqamında Mir Cəlal əmioğlu əmim Əlişərfə içəri daxil oldular. Elə bu vaxt Miri qardaş, nə vaxt yola düşürsən deyə, Ruqəyya əmiqizi ona sual etdi. Sən hardan bilirsən deyə, Mir Cəlal əmioğlu ona söyləndi.

Ruqəyya bacı dedi: "Axşam yuxuda görmüşəm." Mir Cəlal heyətdən yerində donub qaldı. Bu yuxunu mən də gecə gördüm və atama danışdım. Bəli, sabah atamla yola çıxırıq.

Ağ atın göz yaşları

Miri əmioğlunun ilxımızda bir ağ atı var idi. Miri bu ata xüsusi qayğı göstərirdi. At igeidin silahdır deyirdi. Hara getsəydi, ağ atın belində gedərdi. Qayıdan kimi də onu tumarlayar, yeməyini verərdi. Doğrusu son iki gün idi ki, ağ ata baxa bilməmişdi. Səfərini göz önünə gətirib, bir anlıq ağ atı düşündü. Cəld tövləyə baş çəkdi. Bəli, iki gün ərzində ağ at elə sınıxmışdı, heç onu tanıya bilmirdi. Hər şey yerində idi. Axı mehtər ona pis baxmamışdı. Birdən yuxusu yadına düşdü. Ağ atın gözlərinə baxdı. Gözlərinin ağı elə saralmışdı... tez onu tumarlamağa başladı. Ağ atın gözlərindən axan yaşları onun yanaqlarını islatmışdı. O, onun dostunun getdiyini hiss etmişdi.

Mir Cəlal yola

Əndəbildə bir yol var. Bu yolun indi 98 yaşı var. O gecə əndəbillilər Əlişərf Dərbəndinə yığışib səfər üçün hazırlıq görürdülər. Kimi şirniyyat bəşirir, kimi də həftəlik azuqə hazırlayırdı. Bu onlarda adət idi. Hərə evindən nəşə gətirməli idi. O gecəni də yatmamalı idilər.

Ruqəyya bacı da su qablarını hazır etmişdi. "Sabah su atım dalınca deyə."

Baba Mir Məhəmməd (Paşa bəy) nəvəsinə çıxdığı səfər ərəfəsində ən qiymətli nəsihətlərini verirdi. Fatimə ana, öz ana dünyasında heç də rahat deyildi. Ana oğlunun dərin zəkasına, elmi dünya görüşünə arxayın olsa da, Miri sabah yola düşəcək deyəndə dili titrəyir, dodaqları əsirdi. Hamı səhərin açılmasını, səhər isə Mir Cəlal ağarı aparacağı anı, o əzəmətli yol isə 12 yaşlı Mirini yola salmağı gözləyirdi. Gözlənilən an gəlib çatdı. Dərbəndin önündə nəinki kəndin sakinləri, qonşu kəndlərdən də böyük insan axını var idi. Bu böyük axın bu ocaqlıdan hörmətin, ehtiramın nəticəsiydi. Yola salmağa gələnlər bir-bir görüşüb öz xeyir-dualarını verdilər.

Kim
birinə
bir
elm öyrədərsə,
əməl edəndə,
elmi verən də
savab qazanar.

Kim elm
almıq
üçün
yola çıxarsa,
dönənə
kimi o Allah
yolundadır.

Əsl alim, insanlara Allahın rəhmətindən ümid kəsdirməyən, əzabından əmin qılma-yan, Allahın haramlarına icazə verməyən şəxsdir. İçində elm olmayan ibadətə xeyir yoxdur. İçində qavrayış olmayan elmdə də xeyir yoxdur. İçində düşünmə olmayan oxumaqda da xeyir yoxdur.

Sonda ailə üzvləri halallaşdılar. Beləliklə, Mir Cəlal ağa atası Mir Əliəşrəflə birlikdə 1920-ci ildə təhsil almaq üçün bu taylı Azərbaycana, Gəncə şəhərinə gəlir. O ildən bu yol, Əndəbildə Mir Cəlal yolu adlanır.

Dünyadan gələn Səs

Mir Məhəmməd ata kəndin həm ağsaqqalı, həm də axundu idi. Müqəddəs Qurani-Kərimi evində öyrədir. O, evə kiçik mədrəsə də demək olardı. Ailənin oğlu övladı Mir Əliəşrəf isə həm atasından elm öyrənir, həm də kasib, yetim, əlsiz-ayaqsızlara yardım etməklə imamət nurunu günbəgün artırır. Mir Əliəşrəfin Fatimə ana ilə izdivacının da yaşı az deyildi. Qızı Ruqayya olmuşdu, Mir Cəlal, Mir Xəlil, Mir Cəlil, Mirağa, Mir Vəli, Mir Əbülfəz ailənin nurlu çraqları idi. Mir Məhəmmədin sinini xeyli olmağına baxmayaraq, sağlam qalmışdı. Amma hiss edirdi ki, ömrün son günlərini yaşayır. Nigarancılığı qalmamışdı. Əvvəl və son sözü oğlu Mir Əliəşrəfə belə olub: “Babamuz peyğəmbər biza “Müqəddəs Qurani” və Əhli-beytini əmanət qoyub getdiyi kimi, mən də sizə islam dəyərlərini, uca tutmağa, gözünüzdün önünə, daim qəlbinizdə və üzünüzdə olan imam nurunu götürüb, imami saflığınızı qorumağı, dördüncü imam övladları olmağınızı bir-bir bütün nəsilərimizə xatırlamağı əmanət edirəm”. O, dünyasını dəyişdi. Mir Məhəmməd elə kənd qəbristanlığında da dəfn olundu. Xoşbəxtliyi onda idi ki, imam çoxlu nurundan ocağına işıqlı çraqlar qoyub getdi. Ailənin başçısı Mir Əliəşrəf övladlarını ocaq başına yığıb, ata-babalarının vəsiyyətini, müqəddəs əmanətini göz bəbəyi kimi qorumağı onlara bir daha tapşır. O dedi: “Bizim bir vəzifəmiz var. Bu kənddə olan kasıbları tanıyıraq. Onlara hər gün baş çəkib, yardımlar edəcəyik. Əsas vəzifələrdən biri də ətraf kənddə olan imkansızları axtarıb tapmaq, onların qarınlarını doyurmaqdır.”

Yaşca böyük olan Mir Cəlil və Mir Xəlilə bu vəzifəni tapşır. Hər iki oğlu bu işlə məşğul olmağa başladı. Mir Əliəşrəfin taxıl zəmiləri, böyük əkin yerləri, qoyun sürüləri, mal-qarası var idi, say-hesabı yox idi. Kənddə tikdiyi “Dəyirman” isə təkə kənddə deyil, bütün ətraf kəndlərə də bəs edirdi. Əlbəttə aclıq idi. Bu aclıqdan əziyyət çəkənlər isə yoxsul təbəqə, əlsiz-ayaqsızlar idi. Bəli, Mir Əliəşrəf qohum-əqrəbaların, eləcə də kənd sakinlərinin köməyi ilə taxılı əl ilə biçir, döyür, sonra çu-vallarla dəyirmənə daşıdır. Buğda ün halına düşən kimi, vaxt itirmədən çuvalara yığıdır, siyahı üzrə kəndlərə paylaşdırır. Zövcəsi Fatimə ana da ona yaxından köməklik edirdi. Bu ilahi borc, imamətdən gələn fəzilət Əndəbil kənd sakinlərinin, ətraf kəndlərin insanlarının yaddaşında yaşayır. Ətraf kəndlərdə onu Ruzi, Bərəkət, Mir Əliəşrəf kimi dilə gətirirlər. O seydilər olmasaydı, nə bizim dədələrimiz sağ qalardı, nə də biz olardıq. Biz həmişə onlara, dünyadan gedənlərinə rəhmət, qalanlara Allahdan cənsağlığı diləyirik. Bəli, Mir Əliəşrəf kişinin dəyirmanı neçə-neçə nəsilərin həyatını aclıqdan, xilas etdi. Bu dəyirman nə qədər insan var, həyat var, yaddaş-yaddaş yaşayacaq. Amerikadan, İngiltərədən, Fransadan bu dəyirmanın səsi indi də gəlməkdədir.

Fatimə ananın süfrəsi

Fatimə ananın həyatında bir təndirdə çörək bişməsin. O, çörəyin qoxusu isə kəndlə birlikdə bütün Təbrizi, Sofiyanı, Şəbüstərini bəlkə də dünyanı başına götürürmüş. 110 yaşlı Mirkəsən kişinin söyləməsinə görə çörəyin qoxusu behişt ətrini xatırladılmış.

Həmin vaxtlar bir neçə yetim uşaq ətraf kəndlərdən

Həzrət Əli (ə.s) buyurur:

“Məzluma kömək və qəm-gini şad etmək böyük günahların kəffarələrinəndir.”

bu kəndə Əndəbilə, seyid ocağına pənah gətirirmiş. Fatimə ana onlara isti təndir çörəyi ilə motal pendirini yedizdirər, sonra da heybələrini həm çörəkdən, həm də pendirdən qoyarmış ki, yolda acanda yesinlər, qalanlarını da evə aparsınlar. Bu xeyirxahlıq uzun müddət davam edib. Bir müddət sonra o uşaqların gəlmədiyini görün Fatimə ana narahat olub, arxalarına Mir Xəlili göndərib. Mir Xəlil anasına xəbər gətirib ki, onlar artıq təhsil almaq üçün, İngiltərə, Amerika, Fransa və başqa ölkələrə gediblər. Hər biri gedərkən məktub yazıb qoyublar. Məktublarının ümumi məzmunu belə olub.

“Əziz anamız Fatimə!

Bizi aclıqdan, susuzluqdan xilas edib, halal təndir çörəyinlə böyütdün. Bizim hər birimizin canımızda sənin zəhmətin var. Harda olsaq da, sənı unudan deyilik. Bəzilərimizin anası, bəzilərimizin isə atası yox idi. Sən bunu bizdən birçə dəfə də soruşmadın. Bütün bunlara baxmayaraq anamız olub-olmamağımızdan asılı olmayaraq Biz hər birimiz sənı, Fatimə ananın övladlarıyıq.”

Bəli, o uşaqlar təhsil aldığı illərdə evlərinə tətilə gələrkən, birinci yollarını bu kənddən Əndəbildən, salarmışlar. Anaya övlad payından sonra, yenə o isti təndir çörəyindən və motal pendirindən yeyib, evlərinə gedərmişlər. Hazırda o uşaqların çoxu təhsil aldığı ölkələrdə qalıb yaşayır və işləyirlər. Bu gün də, Fatimə ananın övladları ilə duz-çörəyi davam etdirirlər.

Fatimə ana yetimlərə qayğını ömrünün sonuna qədər davam etdirib. Bu seyid ocağından heç bir vaxt Allahımızın ən çox sevdiyi yetim əksik olmayıb. Xoş üz, şirin söz, nəvaziş, qayğı görüblər və bu qapıya gəlməkdə davam ediblər. Ulu nənələri xanım Fatiməyi-Zəhra da həmişə ağzının tikəsini yetimə yedizdirərmiş.

- Bir gün Həzrəti Əli (ə.s) və xanım Fatimə (s.ə) niyyət orucu tutmuşdular. Daha daqiq Həzrət Əli övladları İmam Həsən və İmam Hüseyin xəstə olduqları üçün nəzir vermək ürəklərindən keçdi. Ona görə də Hz. Fatimə (s.ə) birlikdə Allahın rızasını istəmək, ona şükür

etmək və övladlarının şəfa tapmasını Allahdan diləmək üçün “Üç gün oruc tutmağı” qərar etdilər.

Tezliklə övladları sağaldı. Onlar da oruclarına başladılar. İftara yemək üçün bir şeyləri yox idi. Həzrəti Əli (ə.s) xeybərlı Şəmun adlı yəhüdidən üç günlük iftar süfrəsi üçün borc olaraq üç qab arpa aldı. Fatimə (s.ə) arpanın bir hissəsini üyüdüb adəti üzrə həmişə yapıdığı qədar, yəni beş çörək yapıdı. Axsam düşür, iftarı gözləyirdilər. Bu vaxt bir kasıb gəlib:

- Əssalamun aleykum ey Mühəmmədin Əhli-beyti! Mən fağır bir müsəlmanam. Məni doyuzdurun ki, Allah da sizi cənnət süfrələri ilə doyuzdursun – dedi. Onlar da dərhal süfrədəki çörəklərini bu fağıra verdilər. Həzrəti Əli (ə.s), Fatiməyə (s.ə) xitabən:

- Ey insanların ən xeyirlisinin qızı! Ey iman və şərafın kamalına sahib olan Fatimə! Bu gördüyün fağır ürəkləri parçalayan halınla, ac olduğunu biza ərz edəndə də sanki Allaha dua edirdin. Həzrəti Fatimə, Həzrəti Əliyə cavabında:

- Ey əmim oğlu! Həmişə qulluğunuzdayam. Ancaq o fağırı şad və məmnun edərkək bir şeyə sahib deyiləm. Ümid edirəm ki, ac bir kimsəni doyuzdurduğum üçün xeyirli insanlardan sayılıb cənnətə girər, şəfaətə nail olaram. Ev xalqının hamısı bir loxma belə almadan süfrədəki çörəklərini fağıra verdilər, özləri isə su ilə iftar etdilər.

- Ertəsi gün oruclarına davam etdilər. Fatimə (s.ə) o gün arpanın ikinci qismindən çörək bişirmişdi. Axsamüstü çörəyi süfrəyə qoyub iftar gözləməyə başladılar. Bu zaman bir yetim gəlib:

- Əssalamu aleykum ey Mühəmmədin əhli-beyti! Mən mühacir uşaqlarından bir yetiməm, məni doyuzdurun. Allah da sizləri cənnət nemətləri ilə doyuzdurur. dedi.

Yenə yeməklərini yetimə verib su ilə iftar etdilər. Axsam da ac yatdılar.

Səhəri gün Fatimə (s.ə) qalan arpaları çörək bişirmişdi. Axsam yenə süfrəni açan zaman bu dəfə də qapıya bir əsir gəlib:

Ömrünü elmə sərf edən adam heç vaxt ölmür.

“Allahın verdiyi ruziyə qənaət edən kəs ən ehtiyacsız adamdır.”

“Allahın az ruzisinə razı olan kəsin Allah da az əməlinə razı olar.”

- Əssalamu aleykum ey Allahın elçisinin əhli-beyti! Mən əsirlərdən biriyəm, məni qonaq edin. Allah da sizləri cənnət nemətlərinə qonaq etsin! – dedi. Bu dəfə də süfrələrindəki yeməyi əsirə verdilər. Allah-təala bu mövzu ilə bağlı “İnsan” surəsi, 8-ci ayədə buyurur: “Onlar öz iştahaları çəkdiyi (özləri yemək istədikləri) halda (və ya Allah rızasını qazanmaq uğrunda) yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirirlər”.

- İstər əhli-beytdən gətirdiyim nümunə, istərsə də uca Allahın bu bərədə endirdiyi ayədə göstərilənlər eynilə Mir Əlişərfin zövcəsi Fatimə ananın da həyatında baş verib.

- Bir gün Mir Cəlal bərk xəstələnir. Narahət ana, Alaha nəzir edir ki, qonşuda tənha olan bir yaşlı arvadı ömrünün sonunacan yedizdirər. Allah rızası üçün, tək işaq sağalsın. Elə də olur. Bərk hərərəti olan Mir Cəlal səhərişi günü sağalib ayağa qalxır.

- Bir dəfə də Mir Xəliliərbabın adamlarını icitmək istəyir.

- yenə Fatimə ana Allaha nəzir edir ki, oğluna bir şey olmasın, kənddə bir çox yetim qız var, onlara don alıb verər. Mir Xəlilin ardınca gələnərbabın adamlarını yolda olan ilan sürüləri kəndə buraxmır. O, qızların donunu alıb verir, həm də onlara daim baş çəkir.

- Bir gün də Mir Cəlal hazırlaşır bu taya gəlsin. Axsam yuxuda Fatimə ana Mir Cəlalı bir ağ atın üstündə gedərkən görür. Atı tutub geri qaytarmaq istəyəndə o qaçıb gedir. Fatimə ana yuxudan həyəcanla qalxır və deyir: “Allah xeyrliyə calasın yaxşı yuxudur” Amma atı tutmaq istəyirdilər. Yaxşı ki, tuta bilmədilər. Buna baxmayaraq ana Allah rızası üçün nəzir edir ki, kəndin aşağı başında həmişə yardım etdiyi bir qolsuz kişi var, ona nəzir edər, tək işaqı sağ-salamat gedib çıxsın. Belə də olur. Mir Cəlal sağ-salamat gəlib çıxır. O, elm və zəkası ilə ən uca məqama yüksəlir. Ana o şikəstə daim yardımını davam etdirir.

Seyidlər anası Fatimə ana, bu gün də Əndəbil kəndində müqəddəs ocağın anası kimi xatırlanır. Bu xatırlanma İslam dünyası var olduqca, yaddaşlarda qalacaq.

Mirzəlilər kimdir?

Əndəbil kəndində apardığım 5 illik tədqiqatın nəticəsi olaraq Mir Məhəmməd (Paşa bəy) Mir Əlişərf və onun oğlanlarının Mirzəlilər olduğunu tədqiq etdim.

Yəni Mirzəli bu tayfanın soyadı kimi qeyd olunur. Paşa bəy kimi neçə əsr sonra yazılması isə kəndin hörmətli kəndxudası, dövlətli şəxsi Mir Məhəmmədlə bağlıdır.

Tədqiqat əsərində adı qeyd edilən Mir Fətullah isə Mirzəlilərlə, Mir Məhəmməd (Paşa bəy) Əlişərfgillə əmioğludurlar. Beləliklə, nəslin böyük coğrafiyasına daxil olan Hacı Fətullah baba da İmam Hüseyn övladı, onun oğlu Səccadın budəğındandır.

Xalq şairi mərhum Balaş Azəroğlu ilə söhbətimdən

Böyük nəslin övladlarından olan Mir Xəlil Mir Əlişərf oğlu 1945-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanı Səydi Cəfər Pişəvərinin qurduğu Milli hökumətin tərkibində vəzifə sahibi olub. O, polkovnik rütbəsində Tabrizin Sofyan qəsəbəsindən tutmuş Culfaya qədər olan ərazinin fərmandarı olub. Fərmandar sözü yəni İcra nümayəndəsi başa düşülür. Seyid Cəfər Pişəvəri ona bir qara at da bağışlayıb. Mir Xəlilin dostları çox olub. Mir Əli Cəfəri, Mir Ələsgər isə onun sirt dostları olub. Pişəvəri Əndəbil kəndinə Milli hökumətin fəaliyyəti dövründə bir neçə dəfə gəlib. Balaş Azəroğlu söhbətində deyirdi ki, Pişəvəri dövründə Milli hökumətin ilk təsis konfransında mən Bahar şeirini oxudum. Elə bu an hündürboylu, enlikürək, qaragöz bir oğlan mənə yaxınlaşdı. Və dedi ki, mənim də qardaşım yazıçıdır. Adı Mir Cəlaldir. Şurəvidə yaşayır. O zaman bu sözləri demək çox çətin və təhlükəli idi. Mən

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Allah-təala sevdiyi bəndəsini çətinliyə salar ki, onun ahuzarını eşitsin.”

Seydi Cəfər Pişəvəri

sonralar Mir Cəlalla görüşəndə dedim ki, Mir Xəlil sənin qardaşındırmı? O dedi ki, mənim belə bir qardaşım yoxdur. Bir müddət sonra Mir Cəlalın yanında onu görəndə, Miri dedi ki, mən o vaxt bunu deyə bilməzdim. Sən ki hər şeyi yaxşı bilirsen.

Mir Yəhya kimdir?

Mir Yəhya ağa Mir Əlişərafın ikinci oğlu Mir Cəlil ağanın kürəkənidir. Məlumat üçün bildirim ki, Mir Yəhya ağa ilə söhbətimdə nəslin tarixi ilə bağlı keyli məlumatlar əldə etdim.

Mir Yəhya ağanın dedikləri: Bu nəsləndən eşitdiyim Mir Məhəmməd (Paşa bəy), Əlişərafın atası, Mir Xəlil, Mir Cəlil, Mir Cəlal, Mir Ağa, Mir Vəli, Mir Əbülfəzin babaları olub. Altı qardaşın bir bacısı olan Ruqəyyənin həyat yoldaşı Ağa Rıza Tüfəngi olub. Tüfəngi ləqəbi isə onun özünə silahdaş götürdüyü tüfənglə bağlıdır. Onun üç oğlu olub. Mir Həsən, Mir Hüseyn, Mir Əli. Mir Əlinin mənə qız nəvəsiyəm. Bu qardaşlar Mir Cəlal ağanın bacısı uşaqlarıdır.

Mir Nurəddin Çilani

Nurəddin Mir Xəlil oğlu Çilani 1942-ci ildə Əndəbil kəndində varlı ailədə anadan olub. O, ali təhsilini Amerika Birləşmiş Ştatlarında alıb. Uzun illər Tehran Neft Universitetində dərs deyib, professorudur. İki övladı var.

Mir Yəhya ağanın dedikləri

Mənim bu nəsləndə tanıdığım, eyni zamanda haqqında çox eşitdiyim Paşa bəy olub. Bu Paşa bəy Mir Cəlilin, Mir Xəlilin, Mir Cəlalın babaları olub. Onun oğlu Mir Əlişəraf kişi olub. Dediym kimi Əlişərafın Mir Cəlil, Mir Xəlil, Mir Cəlal, Mir Vəli, Mir Ağa, Mir Əbülfəz adlı oğlanları olub. Ruqəyyə adında, biz Ruhyyə deyirik. Onun da həyat yoldaşı Ağarza olub. Ağarza həmişə tüfənglə gəzərmiş, heç kimdən çəkinən deyilmiş. Uşaqları üç nəfər olub. Yəni oğlanları. Mir Həsən, Mir Hüseyn və Mir Əli. Mir Əli mənim böyük babam olub. Mən Mir Əlinin qız nəvəsiyəm. Mir Əli 60 ildən artıq bir müddətdir dünyasını dəyişib. Bunlar üçü də Mir Cəlal müəllimin bacısı uşaqlarıdır. Mir Cəlalın atasının qəbri, Fatimənin qəbri Əndəbil kənd qəbiristanlığındadır. Mir Xəlil, Mir Cəlil, Mir Cəlal haqqında məlumat çoxdur. Mir Vəli, Mirağa, Mir Əbülfəz bunlar haqqında məlumatın azdır. Mir Ağanın qızı Fizzə haqqında isə bilgimiz var. Son dövrlərdə dünyasını dəyişib. Onlardan da bir nəsil qalıbdır. Amma üç qardaş haqqında deyə bilərəm ki, onların içərisində Mir Xəlil böyükləri olub, sonra Mir Cəlil və Mir Cəlal. Mir Cəlal o toya gedəndə mənim eşitdiyimə görə 12 yaşında olub. Onunla kənddə yoldaşlıq edən bir nəfər on-on beş il bundan əvvələ kimi sağ idi. Heydərov olan bu şəxsin dediyinə görə Mir Cəlal demişdi ki, mən gedirəm bir daha gəlməyəcəm və gəlmədi də. Mir Xəlil Aliyev adlı rus qızı ilə evləndi. 1945-46-cı ildə Mir Xəlil Sofyana gəlir. Sofyan gizli bir qəsəbə imiş və ona bir vəzifə tapşırırlar. Bəli, fərmandar olur. Dədə-baba kəndləri Əndəbilə çox adamlara kömək üçün gəlib gedirlər. Ərəbblə, kəndxudalar tutub zindana atırlar. Anbarları açılır. Kəndxudanı mən özüm də görməmişəm. Son on-on beş ilə qədər qaldı. İgid bir adam idi. Şücaətli bir insan idi. Mirhəmidadağ adında yaşlı bir kişi idi. Hazırda vəziyyəti yaxşı deyildi. Amma səhhətinin yaxşı vaxtlarında o söyləyirdi ki, bizim kənddə Əndəbildə dörd kirə avr idi. Mirzəli, Kibritsiz Səfiyarlı.

Elm yolunu seçən insan üçün Allah da Behiştə sarı bir yol açır. Bilin ki, bilikli şəxsin cahil namaz qılandan üstünlüyü, bütün ulduzlara qarşı on dörd gecəlik ayın nuru kimidir.

Insanın davilində iki qüvvə vardır: biri onu düz yola çəkir və yaxşıqlara aparır, digəri isə onu mərdiməzarlığa və pisliyə sarı dartır. Lakin mərdiməzarlığa üstün gəlmək üçün Allahdan kömək diləyən, bu köməkdən faydalanar.

Bu tayfalar arasında dava düşərmiş. Mir Xəlil gəlib bu davanı sakitliklə yoluna qoyarmış.

Mənim özümün də yaxşı yadımdadır. Mir Cəlil deyərdi bizə Aşqabadda belə uşaqlara kommunist dərşini daha çox öyrədirlər. Bizi aparırdılar restorana. Orada bizə deyirdilər uşaqlar deyin "Allah qapını aç, peyğəmbər qapını aç" – açılmırdı. Amma Lenin qapını aç deyəni ki, qapı açılırdı. Yəni bizə kommunist təbliğati, onun məzmunu təbliğ edirdilər. Biz qurtardıq fakültəni. Qurtarandan sonra bizə dedilər sizi yazaq gedib uzaq yerlərdə, uzaq rayonlarda müəllim olasınız, təbliğat aparasınız. Biz işin çətin olduğunu başa düşdük. Getdik İran konsulluğuna. Orda Abbas ağa adlı şəxsini yanına getdik, dedik əslimiz iranlıdır. Ustadım istəyir bizi başqa yerlərdə göndərsin. O zaman Ələsgər Hikmət İranın maarif vəziri idi. Onunla söhbət etdikdən sonra məktub yazdılar təhsil aldığımız mədrəsaya, bunlar bizim nüfuzumuzdandır, insandır, sənin haqqın yoxdur onları göndərəsən uzaq yerlərə. əlbəttə dedilər. Biz onlara xərc çəkmişik, təhsil vermişik. Amma İran konsulluğu onlara qələbə ilə üstün gəldi. Bir neçə yoldaşa ərizə ilə gəldik İrana. Ərizə ilə gəldiyimiz günü Aşura gününə təsadüf etdi. Biz orada elə yeməklər yeyirdik. Bu yeməkləri Aşqabadda qaldığımız müddətdə görmədik. Biz Tehrana getdik. O zaman Rza Şah zamanı idi, dedilər gərək siz sərbaz gedəsiz, əsgərlik edəsiniz. Bildik ki, əsgərlik etməmək mümkündür deyil. Getdik əsgərlik etməyə. Bizə dedilər hardan gəlmisiniz, təhsiliniz varmı? Diplomarımızı çıxardıb göstərdik ki, biz belə bir təhsil almışdıq, bu savadımız var. Əliəsgər Hikmət dedi ki, ağalar bunları gizlədin heç kimə göstərməyin, bu kommunist məzhəbidir. Sizi tora salarlar. Bizi əsgər də aparmadılar. Yoldaşlardan biri dedi, qayıdağın gəriyə Mən isə dedim ki, daha qayıdan deyiləm, gəlməmişəm qalmağa. Orada qənd fabriki var. Hər halda qənd fabrikinə götürüb apararlar.

Mir Cəlil təxminən qənd fabrikində 10 il işləyir. 1945-ci ildə Seyid Cəfər Pişəvərinin rəhbərliyi altında Milli hökumət quruldu. Mir Xəlil bura Cənubi

Azərbaycana gəlir və gələn kimi əlaqə saxlayır Mir Cəlillə. Ona təcili ailəsi ilə birlikdə Təbrizə qayıtmağını bildirir. Mir Cəlil xanımı və iki uşağı ilə (onda onun üç uşağı var idi) birlikdə gəlirlər Təbriz şəhərinə. Hər iki qardaş gedirlər Pişəvərinin görüşünə. Onların Pişəvəri ilə çox səmimi görüşləri olur. Əmioğlu kefin necədir? Çox xoş gəlmisən. Ona bir vəzifə təqdim. Hətta ona bir tapanca da verir. Yəni Mir Cəlil müəllimlik kimi şərafli bir vəzifəni yerinə yetirir. Hər-halda 6-7 ay işlər bu qayda ilə gedir. Lakin yaranmış vəziyyətdə xanımı davam gətirə bilmir. Onun xanımı Fars idi. Xanımınun təkidi ilə il bayramı ərəfəsi Mir Cəlil ailəsi ilə yola düşür. Kaxanının rəisi onu yenidən işə qəbul edir. Orada 20 il yaxın işləyir. Sonra işə təqaüdə çıxır. Qayıdır Tehrana. Təxminən 5-10 il də orada qalır. Sonra qayıdır Tehranın yaxınlığında olan Kərəcə. Ömrünün sonuna kimi də Kərəcədə yaşayır və vəfat edir. Tehran şəhərinin ümumi qəbiristanlığında "Behşi Zəhra" adlı qəbiristanlığında dəfn olunur. İki il sonra həyat yoldaşı da vəfat edir. Onu da Mir Cəlilin yanında dəfn edirlər. Onu da xatırladım ki, Pişəvəri dövründə Təbrizdə, Əndəbildə olan Mir Cəlil sonuncu dəfə 1980-81-ci illərdə Əndəbildə olur. Bu zaman Mirhəsən adında bacısı oğlu vəfat etmişdir. Ondan sonra qayıdıb gedir. Mən məktub vasitəsilə onları tanıdım. Qızı Əfsanə xanımla evləndim. Oğlu İraqda yaşayır. Tehrana tez-tez gəlir.

Mən Mir Xəlillə uzun müddət yoldaşlıq etmişəm. Onun şücaəti, xeyirxahlığı Əndəbil, Sofyan, Şəbüstəri, Culfaya qədər hamının yaddaşındadır.

Onun qoyun sürüləri var idi. Bir dəfə aclığın tuğyan etdiyi vaxt idi. Ağa qoyun sürülərini gətirdi xırmanın kənarına. O, sürülərdən orda onların hərsinə yəni kəsiblərə bir qoyun verdi. Sonra yonca amaratını aldı. Yoncadan da onlara verdi ki, mal-qaradan nə varsa, özlərini dolandırınlar.

Sonuncu görüşümüz nə vaxt olub? Milli hökumətin süqutu zamanı gördüm Qulam Yəhya ilə birlikdə get-

Peyğəmbər
hər
birlə
birlikdə
səfərdə ol-
duqları vaxt
bir neçə nəfər
ayağa qalxıb
uca səsə
qışqırdılar:
«Allahu əkbər!»

Bu vaxt Allahın
peyğəmbəri
buyurdu:
«Ey camaat,
sakit olun və
qışqırmaqla
özünüzdü
incətməyin,
çünkü adını
çəkdiyiniz nə
kardır, nə də
qeybdəndir.
Həm sizi eşidir,
həm də görür.
O sizinlədir,
sizi dəvənizin
boyundan
yaxındır.»

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)
buyurur:

«Bir-
birinizə
əl verin
(görüşün) ki,
qəlbinizdən
kin xaric
olsun.»

Müsəlmanlar din

qardaşları hesab olunurlar. Buna görə də rəva deyil ki, onlar bir-birinə zülm edib kömək etməkdən çəkinsinlər, ya da kin saxlasınlar. Ədalətin oturaacağı ürəkdir. Buna görə də ədalətin zahir olduğu yer, yəni ürək müsəlmanın künlünü saxlamamalıdır. Bir müsəlmana məxsus olan şeylər, o cümlədən onun qanı, sərəvəti və şöhrəti başqasına haramdır.

dilər. Atam Hacı Nəcəf oğlu Mir Cəlil ağa ilə birlikdə Milli hökumət Pişəvəri hökumətində mübarizə yolu açılır. Əndəbil bir məntəqədəydi, Sofyanın kənarında, strateji bir yerdə idi ki, Təbriz, Mərənd, Xoy, Culfa, Səlməs hər kəsə bir zülm olsaydı, gəlib şikayəti Mir Xəlil ağaya edərdilər. Mir Xəlil ağa o dəqiqə onların başının üstün kəsdirər, onların dadına çatardı. Bunu görənlər zülmündən əl çəkərdi.

Bir gecə gördük ki, bir maşın silah gətirdi. Həmin silahları bizə payladı. Cəsarətli olun, qorxmayın dedi. Mir Xəlil olan yerdə böyük Yaradanın köməyi ilə heç bir təhlükə olmaz. O, fərmandar idi. Bilirdi ki, istənilən an onun hökumətini istəməyən qüvvələrin zülmü baş verə bilər. Bəli, onlar azadlıq, qurduqları milli hökuməti çox saxlaya bilmədilər. Çox arzular, çox planlar yarımçıq qaldı. Bu məğlubiyyətin də siyasiyönümlü istiqaməti, həm daxili, həm də xarici dövlətlərin ucbatından baş verdi. İnciləbi hökumət Pişəvəri hökuməti məğlub olsa da nə tarix, nə tarixin qan yaddaşı onları unudan deyil.

Bu bir illik milli-demokratik xalq hökumətinin tarixində, fəaliyyətində Mir Əlişərfin övladları Mir Xəlilin, Mir Cəlilin də böyük xidmətləri olub. Bunlar heç bir vaxt öz hörmətlərin, öz kərəmətlərin nəyəsə qurban verməyiblər.

Əsil adı Mir Paşa yox, Mir Məhəmməddir

Cənubi Azərbaycanda apardığımız tədqiqat işinin sonunda daha bir maraqlı və dəqiq məlumat əldə edə bildik.

4-cü imamımızın şəcərəsindən-budağından olan, haqqında geniş məlumatlar əldə etdiyimiz nəslin Əndəbil kəndində məskunlaşan seyidlərin babalarından olan, çoxlarının isə Paşa dediyi, Mir Əlişərfin atasının əsl adı Məşədi Mir Məhəmməddir. Onu niyə bəs Mir Paşa ad-

landırınlar? Araşdırmalarımız zamanı belə bir sənədin üzə çıxması həm bizim üçün, həm də bu nəslin davamçıları üçün çox qiymətli, dəyərli töhfə oldu.

Onun Mir Paşa adlanması belə açıqlanır: "O dövrdə, yəni şahlıq zamanı seyidlər kəndi Əndəbildə bu nəsil həm böyük nüfuz sahibi olub, həm də maddi imkanları böyük olub. Belə bir vaxtda Mir Məhəmməd kəndin mollası olmaqla bərabər, kəndin ağsaqqalı, daha dəqiq desək şah dövrü olduğu üçün kəndin kəndxudası imiş. Amma, eşitdiyimiz, əsərlərdə oxuduğumuz zalım kəndxudalardan olmayıb. O, elə bir İslami dəyərlərə malik, acları, əlsiz-ayaqsızları, xəstələri, yetimləri doyuzduran seyid övladı olub ki, bu gün də əziz xatirəsi dillərdə, ürəklərdə yaşayır, hər gün yad edilir. Onun var-dövlətinin çoxluğu, kənddə rəhbər olması ilə bağlı ona Paşa bəy deyə müraciət edirmişlər. Paşa qədim dövrlərdə, şahlıq, xanlıq zamanlarında çox işləən və şərəfli bir ad olub. Məhz elə o vaxtdan da bu ad indinin özünə qədər də bir çox ailələrdə doğulan oğlan uşaqlarına qoyulur.

Mənim də bu əsərdə adını tez-tez çəkdiyim Paşa bəyin adı Mir Məhəmməddir. Bu baba Əlişərfin atası, Mir Cəlalin, Mir Xəlilin, Mir Cəlilin, Mir Vəlinin, Mir Ağanın, Mir Əbülfəzin, Ruqqayyanın babasıdır.

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s) buyurur:

“Əgər öz yaxşı işindən sevinib, pis işindən narahat olursansa, deməli, möminsən.”

QƏND FABRİKİ

1931-1932-ci illərdə Miyandoabda ("iki suyun arasında" deməkdir) şahın qənd fabriki olub. O illərdə bu sahə üzrə yəni, qənd fabrikinin işlədə bilən mühəndislərə

ehtiyac var idi. Şaha xəbər veriblər ki, Əndəbil kəndində Mir Xəlil və Mir Cəlil Mir Əlişəraf oğulları Şuravidə bu sahə üzrə mühəndislik təhsili alıblar. Yalnız onlar bu fabriki işlədə bilirlər. Şah qardaşlara qənd fabrikinin idarə etməyi həvalə edib. Eyni zamanda Əlişəraf atanın nəslinin ulu nənəsi şah qızı olduğundan İran şahının onlara böyük hörməti olub, burada da fəaliyyət dövrlərində yetim-yesir, imkansızlara yardımlarını davam etdiriblər. Yüksək təhsil aldıklarından bu işin gözəl mütəxəssisi olublar. Sonradan qənd fabriki

Əraka köçüb. Yenə qardaşlar bu fabriyə rəhbərliyi davam etdiriblər, eyni zamanda yetim-yesirlərə, kasıblara köməkliklərini əsirgəməyiblər. Onlar 10 ildən artıq bu fabriki idarə ediblər. Hazırda Əndəbil kənd sakinləri, eləcə də ərtaf kənddən olan insanlar qardaşların fabriki deyə o günləri xatırlayırlar. O illərdən uzun vaxt ötsə də, indi də insanların dilində "Qardaşların qənd fabriki" sözü qalmaqdadır.

İmamət

Ümmətin maddi və mənəvi rəhbərliyini öhdəsinə götürmək, islamın əsaslarını qorumaq, dini yaşatmaq, şəri hökm və Quranın incalıklarini şərh etmək üçün Peyğəmbər (s.ə.s) kimi yüksək elmə malik olmaq, günah və xətaya yol verməmək tələb olunur. Bu qrup "İmamyyə", yaxud şiə adlanır. Bu da peyğəmbərdən nəql olunan hədislərdən götürülmüşdür. Belə ki, əhli-sünnənin məşhur mənbələrindən sayılan "Əd-durrul-mənsur" kitabında Cabir ibn Abdullah Ənsaridən belə nəql olunur: "Biz

Peyğəmbərin (s.ə.s) yanında idik. Bu zaman Əlinin (ə.s) bizə tərəf gəldiyini gördük. Peyğəmbər (s.ə.s) buyurur: O və onun şeyxləri qiyamət günü nicat tapacaqlar". Bu məqamda "İnnəl-ləzine amənu və əmilus-salihati ulaikehüm xeyrul-bəriyyəh" ("Həqiqətən imam gətirib saleh iş görənlər yaradılmışların ən yaxşılarıdır") ayəsi nazil oldu.

"Əd-durrul-mənsur"

6-cı cild səh. 379. ("Bəyinə surəsinin 7-ci ayəsinin təfsirində").

Bu kəlamları xatırlatmaqda məqsədim 4-cü imamımız İmam Zeynüləbidin budağından olan bir nəslin saleh iş görmələrini və yaradılışların ən yaxşısı olmağı qazanmalarınıdır. Bu baxımdan Sofiyan yaxınlığında dağlar arasında Əndəbil kəndində özünün sakit, lakin dəyərlı islam dünyasını yaşamış və bu dəyərlı, saleh iş görməyi öz övladlarına miras qoyub gedən baba Mirməhəmməd və Mir Əlişraf Mirməhəmməd oğlunun işıqlı xatirə dünyasından yalnız bir neçə səhifə tapıb oxuya bildik.

Bu tarix, nənələri Fatimeyi-Zəhra (s.ə) və onun övladlarının tarixidir. Onlardan gələn müqəddəs vəzifədir.

Təbərani Əbu Hüreyrədən rəvayət edir: Həzrəti Peyğəmbər(s.ə.s) Fatiməni(s.ə) öpüb əzizləmədən evdən çıxmaz və evə gələrkən onun əlindən tutaraq yanun-

da oturdar oxşayardı. Peyğəmbər(s.ə.s) buyurur: "Allah Fatimənin qazabı ilə qəzablənər, onun razılığı da Fatimənin razılığı ilədir".

Başqa bir yerdə Peyğəmbər(s.ə.s) – "Fatimə mənim ciyərimin parası, canımın parçasıdır, onun əti mənim ətim, sümüyü, qanı mənim sümüyüm, qanımıdır, kim onu incitsə, məni incitməmişdir, məni incidən isə Allahı incitməmişdir". Bu sözlər Peyğəmbərimizin(s.ə.s) öz nəslinin yeganə davamçısı olacaq qızına necə böyük bir önəm verdiyinin nümunəsidir.

Bir il Mədinədə aclıq baş verdi. Peyğəmbər(s.ə.s) də ac idi. Fatimə(s.ə) iki tika təzə çörək və bir parça ət bişirmiş şəkildə atası üçün göndərdi. Yeməyin qoxusu və ətri ətrafı bürümüşdü. Peyğəmbər(s.ə.s) yeməyi gördükdə, əlinə götürüb qızının evinə gəldi və buyurdu: Əziz qızım! Bu yeməyi haradan gətirmisən? Fatimə(s.ə) çörək və ətlə dolu tabağa işarə etdi. Peyğəmbər(s.ə.s) yeməyin behiştəndən gəldiyini anladı və buyurdu: Şükr olsun Allaha ki, qızım Fatiməyə Bəni-İsrailin seyyidəsi Məryəmə göndərdiyi kimi "Maidə" nazil etmişdir. O zaman Peyğəmbər(s.ə.s) özü, Əli (ə.s), Fatimə (s.ə), Həsən (ə.s) və Hüseyin(ə.s) süfrə arxasına keçdilər və yedilər, qonşulara, fəqirlərə və miskinlərə hədiyyə etdilər.

Atasının evində yaşadığı doqquz ilin altısını Xədicənin tərbiyəsində yetişdi. Daim islami mühiyyə, ilahi tərbiyə aldı, yaxşılıq, xeyirxahlıqdan başqa bir əməl görmədi. Cahiliyyətdə dövrünün çirkin adətləri, natəmiz ayinlərindən bütünülklə uzaq oldu. Bütün ömrü nübuvvət dövrünə düşdü. Fatimə (s.ə) atasından və digər məsullar kimi, digər ilahi mənbələrdən elm, mərifət öyrəndi və o dərəcədə mərifət dəryasına qərğ oldu ki, Peyğəmbər(s.ə.s) ona "Ümmi-Əbiha (Atasının anası)" dedi. Risalətin, imamətin anası, kamilliyin anası, yəni, üstün kamal sahibi oldu. İslami tərbiyə məktəbi keçib, şücaət, şəhəmət və ismətdə misli görünməmiş və görünməyəcək bir xanım oldu. Doqquz yaşında Həzrəti Əli (ə.s)-la izdivac etdi. Bu hicrətin ikinci ilinə təsadüf edir. Bu müqəddəs izdivac

Həzrət İmam Baqir (ə.s) buyurur:

«Qarın və övrət iffəti (onları haramdan saxlamaq) ən üstün ibadətdir».

kamil bir ailənin əsasını qoydu. Əli (ə.s) və Fatimə(s.ə) bir-biri üçün yarannmış iki ilahi nur parçası idi. Onlar xoşbəxt yaşadılar. Fatimə(s.ə) heç vaxt Əli(ə.s) -dan bir şey istəmədi, hətta, xəstə olarkən ona nar yeməyi tövsiyə edərkən belə həyat yoldaşı-

na xanım bunu demədi, buyurdu ki, atam mənə tapşırıb Əli(ə.s)-dən bir şey xahiş etməyim, ola bilsin imkanı çatmaz, xəcalətli olar. d

Gündəlik həyatlarında biri digərinə köməklik edir, ilahi razılıqla qurulmuş bir sərvət ocağının şöləsini sönməyə qoymurdular. Amma bu əzəmət və ismət mücəssəməsi xanımın həyatı çox qısa sürdü.

Buxari və Müslüm, Əbu Davud və Termizi hər biri öz "Səhih"lərində rəvayət etmişlər ki, Ayaşə deyir: "Peyğəmbər(s.ə.s) heç kəsi Fatimə(s.ə) qədər sevməzdi. Qızı otağa daxil olarkən Peyğəmbər(s.ə) ayağa durub, onun qabağına gedər, qucağına alıb öpər və öz yanında əyləşdirərdi. Bir gün Peyğəmbər(s.ə.s) xəstələndi və Fatimə(s.ə) onu yoxlamağa gəldi. Peyğəmbər(s.ə.s) xəstə halda qızını qarşılamaq üçün bir neçə addım atdı və onunla salamlaşdı sağ tərəfində oturdu. Qızına bir sirm dedi. Fatimə(s.ə) ağladı. Bu zaman Peyğəmbər(s.ə.s) ona bir söz dedi və xanım gülümsədi. Fatimə atasının yanından ayrıldıqdan sonra ondan soruşdum ki, bu ağlaması və sonra gülməyinin səbəbi nə idi? Buyurdu ki, mənə özünün ölüm xəbərini verdi, ona görə də ağladım, bu an mənə yaxınlarımdan ən tez qovuşan sən olacaqsan – dedi və mən güldüm".

İمام Əli (ə.س) buyurub:

İmamət ümmətin (işlərinin) nizamıdır.»

Həzrəti Peyğəmbər(s.ə.s)in vəfatından sonra Fatimə (s.ə) çox ağır günlər yaşadı. Atasından ona irs qalan "Fədək" bağlarının ondan alınması, həyat yoldaşı Əli(ə.s)ın beyəti üçün olunan təzyiqlər, evinin qapısı arasında sıxılaraq zədələnməsi ona gətirdi ki, dünyaları nurlandıran bu xanım yatağa düşdü və 18 yaşında şəhid oldu. Dəfn olunduğu yer indi də gizlidir, məlum deyildir.

Fatimə(s.ə) nin beş övladı olmuşdur: 1) Həzrəti İmam Həsəni Müctəbə(ə.s); 2) Həzrəti İmam Hüseyn(ə.s); 3) Həzrəti Möhsin (ananın rəhmindən siqt olunmuşdur); 4) Zeynəbi Kübra(s.ə) 5) Zeynəbi Suğra (Ümmü Gülsüm(s.ə)).

Demək olar ki, bütün Quran təfsirçiləri məzhəbindən asılı olmayaraq "Kövsər" (108-ci surə) surəsinin nazil olma səbəbinin Fatimənin(s.ə) vasitəsilə Peyğəmbərin(s.ə.s) soyunun artıb çoxalacağı xəbəri olmuşdur. Ondən ötrü ki, Əbu Ləhəb (Məhəmməd(s.ə.s) ə iman gətirməyən əmilərindən biri) və digərləri oğul övladı olmadığına görə Peyğəmbər(s.ə.s) istehza edərək onun əbətə (soysuz) adlandırdılar. Bu surə nazil oldu! "Həqiqətən biz sənə Kövsər bəxş etdik! Ona görə Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs! Düşmənin özü soysuzdur! Allah-təala sevimli Peyğəmbərinə(s.ə.s) müjdə verdi ki, Sənə "Soysuz" deyənlərin nəslı yer üzündən silinəcək (çoxlu olmalarına baxmayaraq) amma sənın nəslin bir qızdan törəyib artacaq. Qiyamətə qədər adın rəhmətlə anılacaqdır. Doğrudan bəlkə indi dünyada milyonlarla nəbəbi Fatimə(s.ə) nin vasitəsilə Peyğəmbərə(s.ə.s) çatan "seyyidlər" vardır. Onlar İslamın missionerləridir. Yalnız varlıqları, vücudları ilə Peyğəmbərimizi(s.ə.s) və dinimizi təbliğ edirlər. Yeri gəlmişkən "Seyyid" (səyyid) sözü lüğəti mənada "ağa", "cənab" deməkdir. İlk öncə ictimai məflum ifadə etsə də, yani cəmiyyətdə mövqecə qabaqcıl şəxslərə deyilsə də, sonralar xüsusi mahiyyət daşımağa başlamışlar. Nəsəb etibarilə Haşimilərə çatan hər bir şəxs "seyyid" adlanır. Amma şüə fiqhinə görə yalnız Fatimə(s.ə) nin vasitəsilə nəbəbi Mühəmməd(s.ə.s) a yetişən seyidlərin "seyyidlikdə" haqları vardır". Bu o

İbn Abbas Peyğəmbəri - Əkrəmdən (s) belə naql etmişdir. Hər kim mənım kimi yaşayıb, mənım kimi ölmək və Rəbbimın saldığı "Ədn" bağında maskunlaşmaq istəyirsə, məndən sonra Əlini. Onun varisini (dostunu) sevsin və məndən sonra gələn imamlara tabe olsun. Çünki onlar mənım əhli-beytindir!"

"Sülyətül-övlıya", I-ci cild, sah 86

İmamət
İslamın boy
atmaqda
olan təməli və
onun ucaldılması
qoludur.

deməkdir ki, onlar üçün xüsusi imtiyaz nəzərdə tutulmuşdur. "Xüms" (mənası beşdə bir) adlanan ildə bir dəfə mənfəətin gəlirindən tutulan verginin yarısı (səhmi sadat-seyyidlərin hissəsi) onların fəqir yetimləri üçün ayrılır. Onlar cəmiyyət içərisində xüsusi geyim formaları ilə də fərqlənmiş (gah qara, gah da yaşıl əmmamələri ilə) güclü ruhuyələri və hal-hazırda da xüsusi kərəmətləri ilə xalq arasında ehtiram və hörmətlə qarşılanırlar.

Nəsəb alimlərinə görə bu gün dünyada 17 (on yeddi) nəfər Fatimə(s.ə) övladı dövlətə və hökumətə rəhbərlik edir, dünya müsəlmanlarının onda birini seyyidlər təşkil edir ki, bunlar: Ələvi seyyidlər, Fatimi seyyidlər, Həsəni seyyidlər, Hüseyini seyyidlər, Zeynəbi seyyidlər, Bəni-Abbas seyyidləri, Zeydi seyyidlər, Cəfəri seyyidlər, İsmaili seyyidlər, Musəvi seyyidlər, Rəzəvis seyyidlər və s.şöbələrə bölünürlər. Bu şöbələrin hamısı böyük bir ailənin budaqlarıdır ki, harada olsalar, istər keçmişdə, istərsə indi çox böyük elmi, ictimai, tərbiyəvi təsir göstərmişlər. Onların dəfn olunduğu yerlərdə məscidlər, mədrəsələr tikilmiş, islami maarif məktəbləri salınmış, elmi hövzələr bərpa edilmiş, ziyarətqahlar qurulmuşdur. Saysız-hesabsız qollardan ibarət bir böyük nəsil ağacının başlanğıcı ömrü bir gün qədər az olan Peyğəmbər(s.ə.s) in əziz qızı Fatiməyi-Zəhra(s.ə) dir ki, fəzilət və kamal beşiyidir. Mühəmməd(s.ə.s) in nurundandır və övladları nur üstünə nurdurlar, iki nurun qovuşmasının məhsuludurlar. Fatimə(s.ə) və Əli(ə.s) nurlarının. Quran təbircinə "bu iki nur dəryası qovuşdu və onlardan dürr və mərcanlar yarandı".

Peyğəmbər(s.ə.s) buyurur: "Əli(ə.s) nin yaradılışı mənim nurumdandır, mənim nurum Əlinin(ə.s) nurudur "Amul-fil" in (fil ilinin – Peyğəmbər(s.ə.s) həmin il dünyaya gəlmişdir) otuzuncu ildə (hicrətdən 23 il əvvəl) (599 (600) cı il) rəcəb ayının 13-də Məkkədə Kəbə evində dünyaya gəldi.

Anası Fatimə(s.ə) bintu Əsəd (Əsəd qızı) Kəbəni ziyarət edərkən ağrısı tutdu. Kəbənin divarı yarıldı

Fatimə(s.ə) daxil olub üç gün orada qaldıqdan sonra, eyni yerdən divar aralandı və qucağında Əli(ə.s) nin qundağı çölə çıxdı. Kəbənin ətrafında onu intizarla gözləyənlər, o cümlədən Mühəmməd(s.ə.s) çox sevindilər. Ravayətə görə dünyaya gələrkən gözü bağlı idi. Fatimə(s.ə)nin əlindən qundağı alan əqrəbələri, bu körpə oğlanın ana və atasına mübarəkbadlıq edərkən Mühəmməd(s.ə.s) də qundağı ağuşuna aldı və bu zaman körpə gözlərini açdı. Dünyada gördüyü ilk şey gələcək Peyğəmbərin(s.ə.s) nurlu gözləri oldu.

Əli(ə.s) in mübarək adları (Yeri gəlmişkən Əli adı da, Mühəmməd adı kimi o vaxta qədər heç kimə qoyulmamış ilahi bir addır) xəbər kitablarında 220 qeyd olunur. Ən məşhuru Əli(ə.s)dir. Əsədullah, Yəduallah, Eynullah, Nurullah. Heydər adları ilə də məşhurdur. Əli(ə.s) in ləqəbləri də çoxlu saydadır. Ən məşhurları "Əmirul möminin", "İmamül-müttaqin (Müttaqilərin imamı) (Möminlərin əmiri) ləqəbləridir". Peyğəmbər(s.ə.s)ın dilindən "Əmirul-möminin Əli(ə.s) in künyələri: "Əbul Həsəneyn", "əbul-Sibtəyn", "əbul-reyhənətəyn" olmuşdur.

İmamı Həsən atasını "Əbul -Hüseyni", İmam Hüseyin isə "Əbul Həsən" deyər yad edərdi. Əbu-Turab künyəsi də məşhurdur. Həzrəti Əli(ə.s) in həyatını onun haqqında yazan müəlliflər beş yerə ayırırlar:

- 1) Təvəllüddən Peyğəmbərin(s.ə.s) beşətinə qədər (10 il)
- 2) Bəsətdən hicrətə qədər (13 il)
- 3) Hicrətdən Peyğəmbərin(s.ə.s) vəfatınadək (10 il)
- 4) Peyğəmbərin(s.ə.s) vəfatından xəlifəliyə qədər (25 il)
- 5) Xəlifəlik dövrü (5 il)

Həzrəti Mühəmməd (s.ə.s) buyurur:
"Mənə və mənim Əhli-beytime salavat göndərmək nifaqı (ikiüzlülüyü) aradan götürərsən."

Əli(ə.s)ın ruhi və fiziki cəhətdən formalaşma dövrü Mühəmməd(s.ə.s) Peyğəmbərin evində onun tərbiyəsi altında keçmişdir. Əli(ə.s)ni 6yaş olarkən Mühəmməd(s.ə.s) onu amisi Əbu Talibdən Əli(ə.s)ın atası olaraq öz öhdəsinə götürmüşdür. "Həhcül bəlağə" də (Əli(ə.s)ın ölməz əsəri) o Həzrət "Qasiə xütbəsində" buyurur: "Bilirsiniz ki,

mən uşaq olarkən Peyğəmbər(s.ə.s) məni öz qucağına alıb, bağırna basar və məni öz yatağında yatızdırdı. Belə ki, mən onun bədəninə yapışaraq qoxusunu hiss edərdim. O, mənə yemək yedizdirərdi. Mən anasının ardınca qaçan uşaq

kimi həmişə onun ardınca düşərdim. Gündə bir əlaqi məsələni mənə öyrədər və tapşırırdı ki, ona riayət edim".

Həzrət Peyğəmbər(s.ə.s) Əli(ə.s)ni özü ilə Hira mağarasına (Orada Cəbrayıl mələk Mühəmməd(s.ə.s)in gözüna görünmüş, "Quranın" ilk ayələrini gətirmiş və bəsət müjdəsi vermişdi) aparırdı və Cəbrayıl Allah-təala tərəfindən Mühəmməd(s.ə.s)in peyğəmbərliyə seçilməsi xəbərini gətirərkən Əli(ə.s)da orada idi. Beləliklə, Əli(ə.s) hələ uşaqlıqdan başqa insanların görəb-əşidə bilməyəcəklərini, yəni, yalnız peyğəmbərlərin görəb-əşidmələrini görəb və eşidib. Əli(ə.s)ın ömrünün sonrakı 13 ili Peyğəmbərin bəsətindən Mədinəyə hicrətə qədər olan dövrdür ki, bu illərdə o, islamın dirçəlişi uğrunda heç kimə nəsib olmayan şücaət və fədakarlıqlar göstərmişdir. Bu dövrdə Əli(ə.s) Peyğəmbərdən(s.ə.s) sonra İslamı qəbul edən ilk kişi olmuşdur – daha doğrusu əvvəlcədən olan islami etiqadını bəyan etmişdir. İsla-

mı qəbul etməklə irəli düşməyin iftixarı barədə Qurani-Kərim buyurur: "Bir də öndə olanlar, öndə olanlar! Bunlar (Allah dərgahına, Allahın lütfünə və mərhəmətinə) yaxın olanlardır!" (Vaqiə surəsi, 10, 11 ayə).

Peyğəmbər(s.ə.s) bəsətini üç il gizli saxladıqdan sonra ilahi əmrlə öz qohum-əqrəbasını yığaraq, bu xəbəri onlara elan etdiyi məclisdə Mühəmməd(s.ə.s)in – "Allahım mənə əmr edib ki, sizi tövhidə, təkallahlığa və öz nübuvvətinə (peyğəmbərliyinə)(s.ə.s) dəvət edim. Bu işdə kim mənə kömək etməklə, mənim qardaşım, varisim və sizin aranızda nümayəndəm olar?" – müraciatına Əli(ə.s)dan başqa cavab verən olmadı. Mühəmməd(s.ə.s) üç dəfə eyni sualla müraciət etdi. Hər üç halda ancaq Əli(ə.s) buyurdu: "Ey Allahın Rəsulu! Mən bu işdə sənə kömək edərdəm!" Bu zaman Peyğəmbər(s.ə.s) Əli(ə.s)ni Əli(ə.s)ın Əli üzərinə qoyaraq buyurdu: "Ey mənim qohum-əqrəbam! Əli mənim qardaşım, varisim və sizin aranızda xəlifəmdir (canişinimdir)".

Bəsətin on üçüncü ilində zilhiccə ayının on üçündə Mühəmməd (s.ə.s) la Yəsrib (Mədinə şəhəri) şəhərinin sakinləri arasında ikinci Əqəbə peymanı bağlanır. Mədinəlilər Peyğəmbərin Yəsribə gələcəyi təqdirdə onu himayə edəcəklərinə və İslamı qəbul edib, müdafiə edəcəklərinə söz verdiklərini bildirirdilər. Həmin günün səhəridən etibarən Məkkə müsəlmanları Mədinəyə köçməyə başladılar. Məkkə müşrikləri islamın yayılmasından qorxuya düşərək bəsətin on dördüncü ili səfər ayının sonunda "Darun-nədvə də (Məkkənin şura yığıncağı) yığışib qərar aldılar ki, Mühəmməd(s.ə.s) öldürsünlər. Peyğəmbər(s.ə.s) ə ilahi xəbərdarlıqdan sonra O, Məkkəni tərk edərək Mədinəyə köçmək (hicrət etmək) qərarına gəldi. Onu öldürmək istəyənləri azdırmaq üçün canından keçmiş, şücaətli, qəhrəman bir nəfər gecəni peyğəmbərin yatağına yatmalı idi. Belə bir şəxs Əli(ə.s)dan başqa kim ola bilərdi? Quran Əli(ə.s)in bu fədakarlığını əbədiləşdirərək, onu canını Allah yolunda fəda edən şəxs kimi buyurur: "İnsanlardan eləsi də var ki, Allah-taalanın

İmamın malik olduğu xislətlər mütləq Peyğəmbəri - Əkrəmin (s.ə.s) spesifik xüsusiyyətlərinə az-çox oxşamaqdır. Çünki hər ikisi bir məqsədə qulluq edir və eyni məsuliyyət daşıyırlar. Peyğəmbər (s) ilkin rəhbər, imamlar isə onun ardıcılı sayılır.

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur: "Mənim ümmətimdən hər bir ağıl və düşüncə sahibinə dörd şey zəruridir". Soruşuldu: "Ey Allahın elçisi! Onlar nədir?" Həzrət (s) buyurdu: Elmi eşitmək, onu hiyf etmək, yaymaq və ona əməl etmək".

razılığını qazanmaq yolunda (Allahın rızası üçün) öz canını fəda edər. Allah-taala öz bəndələrinə qarşı çox mehribandır". ("Baqərə surəsi, 207-ci ayə". Təfsirçilər bu ayənin Əli(ə.s) in islam tarixinə "Ləylətül-məbit" adı ilə daxil olmuş gecədə Peyğəmbərin(s.ə.s) yatığında yataraq onu ölümdən qurtarması və öz canını fəda etməyə qalxması barədə nazil olunduğunu qeyd edirlər".

Mühəmməd(s.ə.s) Mədinəyə gəldikdən sonra mühacirlər (Məkkədən Mədinəyə hicrət edənlər) və ənsarlar

(mədinəlilər) arasında mehribanlıq daha da artırmaq üçün bir gün müsəlmanlar arasında ayağa qalxıb buyurdu: "Allah xatirinə bir-birinizlə iki-iki (bir mühacir və bir ənsar) qardaş olun". Müsəlmanlar

bir-biri ilə qardaş olduqdan sonra Əli(ə.s) tək qaldı və bir qədər mütəəssir halda Peyğəmbər(s.ə.s) ə buyurdu: "Məni heç kimə qardaş etmədin" Peyğəmbər(s.ə.s) buyurdu: Sən hər iki dünyada mənim qardaşımсан! Sonra özü ilə Əli(ə.s) arasında qardaşlıq siğəsi oxudu. Bu hadisə Əli(ə.s) in fəzilət və məqamının üstünlüyü ilə bərabər, həm də Peyğəmbər(s.ə.s)ə nə qədər yaxın və əziz olduğunu göstərir. Əli(ə.s) həyatının bu dönəmi, yəni hicrətdən Peyğəmbərin(ə.s) həyatınadək olan 10 il əsasən müharibələrdə keçmişdir. Həzrəti Peyğəmbər(s.ə.s) in bu illərdə yəhudilər və müşriklərlə 27 müharibəsi (ğəzvəsi) olmuşdur ki, bunun 26-da Əli(ə.s) iştirak etmişdir. (Tabuk döyüşündə Peyğəmbər(s.ə.s) in öz əmri ilə Mədinədə

qalmışdır). Bu ғəzvlərin hamısında Əli(ə.s) çox böyük igidlik göstərmişdir ki, İslam tarixində hər birinin öz yeri vardır. Müsəlmanlarla müşriklərin ən böyük müharibəsi olan "Bədr" döyüşündə Əli(ə.s) təkbaşına döyüşdə Vəliidi (Ütbənin oğlu, Əbu Süfyanın qaynu, Hindənin qardaşı) öldürdükdən sonra, daha 35 nəfəri döyüş əsnasında öldürdü. Müşriklər sayca üçqat artıq olsalar da müsəlmanlar bu döyüşdə qalib gəldilər. "Uhud" döyüşündə müşriklərin ən şücaətli tayfa olan "Bəni-Əbdüddar" qəbiləsindən tutduğu doqquz bayraqdarının (biri ölürsə, digəri onun yerinə keçirdi) hamısı Əli(ə.s) in qılıncından öldü. Bu döyüşdə taktiki səhvə yol verən müsəlmanlar məğlub olsalar da Əli(ə.s) sinəsi ilə rəşadət və fədakarlıqla Peyğəmbər(s.ə.s) i düşmənin ox və qılınclarından qorudu. Həmin gün asimandan səda gəldi: "La seyfə illa Zülfıqar və la fəta illa Əli" (Zülfıqardan başqa heç bir qılınc və Əli(ə.s) dan başqa heç bir cavan yoxdur). "Əhzab" (Xəndək) döyüşündə Əli(ə.s) in göstərdiyi igidliyi təsvir etmək mümkün deyildir. Adından göründüyü kimi İslamın müxtəlif düşmənləri əl-ələ verib birləşərək, yenidən çıçək açmağa başlamış bu gülü məhv etmək üçün Mədinəyə hücum çəkmişdilər. On mindən yuxarı kafir qoşununa qarşı üç min müsəlman müdafiə olunurdu. Salman Farsinin məsləhəti ilə müsəlmanlar Mədinənin ətrafını xəndəklə dövrələdilər. Yəhudilərin köməyi ilə Mədinəyə yaxınlaşan kafir qoşunu dərin və enli xəndəkdən keçə bilməyib, şəhəri mühasirəyə aldılar. Bəzi rəvayətlərə görə mühasirə bir ay çəkdi. Müsəlmanlar daş və ox atmaqla kafir qoşununu zəiflətdilər. Xəndəyi keçən kafirləri də gözətçilər məhv edirdilər. Nəhayət kafir qoşunundan

Halal odur ki, Quranda qəlib. Haram odur ki, Quranda haram buyurulub. O şey barəsində ki Allah Quranda heç nə deməyib, o bağışlanılır.

beş nəfər ən cəsur pəhləvan xəndəyin ensiz yerindən atlarını atlalara keçdilər və təkbətək döyüşə pəhləvan istədilər. Bunlardan biri rəblərin ən güdrəli və şücaətli cəngavəri olan Əmr-İbn Əbdəvidə (Əbdəvud) idi. O, Yəlyəl adlı bir yerdə bir orduya təkbəşinə qalib gəldiyi üçün "Yəlyəl" atlısı ("Yəlyəl qəhrəmanı") adıyla adlanır. Xəndəyi aşdıqdan sonra Əmr-İbn Əbdəvud qışqıraraq özünə rəqib istədi. Onun qışqırığı müsəlmanların ürəyinə elə qorxu salmışdı ki, yerlərində quruyub qalmışdılar. Əli(ə.ə) Peyğəmbər(s.ə.s) in izni ilə və Peyğəmbər(s.ə.s) in qılıncı əlində meydana gəldi. Əli(ə.ə) Əmr İbn Əbdəvid ilə üz bəüz dayandı. "İndi bütün İslam, bütün şirklə üz-üzə gəlir" – deyə bu səhnə bərəsində Peyğəmbər(s.ə.s) buyurur: Əli(ə.ə) Əmr İbn Əvhədə İslamı qəbul etməyi və Peyğəmbər(s.ə.s) la vuruşdan əl çəkməyi təklif etdi. Əmr qəbul etmədi. Gərgin döyüş başladı. Əli(ə.ə) başından yaralansa da Əmr İbn Əbdəvidə qalib gəldi. Əmrin ölməsi düşmənin ruhiyyəsini tamam zəiflətdi hər bir qəbilə öz yurduna dönmək fikrinə düşdü. Düşməne sonuncu zərbəni Allah-təala güclü külək və tufanla vurdu. Kafirlər çarəsiz qalaraq Mədinədən uzaqlaşdılar. Peyğəmbər(s.ə.s) Əli (ə.ə) in həmin gün göstərdiyi fədakarlıq və şücaət haqqında buyurur: "Əgər sənin bu gün gördüyün işi ümmətin bütün əməlləri ilə müqayisə etsələr, sənin gördüyün bu iş onlardan üstün olacaq". O gün Əli(ə.ə) Əmr İbn Əbdəvidə vurduğu zərbə ilə məhv olmaq təhlükəsində olan İslama və Qurana nicat verdi.

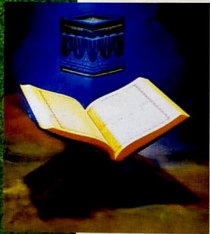
Xeybər qalasının fəthi Əli(ə.ə) in güc və şücaətinin daha bir nümunəsidir. Bu qala böyük divarlara və çoxlu müdafiə qurğularına malik idi. Yəhudilərin güclü müqavimətinə baxmayaraq İslam ordusu bir-birinin ardınca qalaları əlirdi. Yalnız Qəmus qalası hələ də müqavimət

göstərdi. Bir neçə şəxsin rəhbərliyi ilə, komandanlığı ilə (Peyğəmbər(s.ə.s) xəstələndiyi üçün özü qoşuna rəhbərlik edə bilmirdi) İslam qoşunu bu qalanı almağa cəhd etsə də nəticəsiz oldu. Nəhayət Peyğəmbər(s.ə.s) bir gün buyurdu: "Sabah bayrağı elə bir şəxsə verəcəyəm ki, Allah-təala o qalanı həmin şəxsin əli ilə fəth edəcək. Elə bir şəxsdir ki, Allahu və Peyğəmbər(s.ə.s) ı sevir. Allah və Peyğəmbər(s.ə.s) də onu sevirlər. O gecə bütün səhabələr onu fikirləşirdilər ki, Peyğəmbər(ə.ə) görəsən bayrağı sabah kimə verəcək. Səhər açıldı. Peyğəmbər buyurdu: "Əli(ə.ə) haradadır?" Səhabələr cavab verdilər ki, gözü ağrıdığı üçün istirahət edir. Mühəmməd(s.ə.s) Əli(ə.ə) in əlini tutaraq dua etdi və onun gözü sağaldı. İslam ordusunun müqəddəs bayrağını on təslim etdi. Əli(ə.ə) in başlığı ilə müsəlman ordusu qalanı fəth etdi".

Peyğəmbər(s.ə.s) məhz Əli(ə.ə) özünün xüsusi nümayəndəsi kimi "Bəraət" (Tövbə) surəsini Məkkədə müşriklərin içində onlara oxumaq üçün göndərdi.

Əli(ə.ə) in həyatının ən çətin dövrü şübhəsiz ki, Peyğəmbər(s.ə.s) in vəfatından sonra başlanır. Hamı gözləyirdi ki, Peyğəmbər(s.ə.s) dən sonra İslam hökumətini zöhd, taqva fəzilət, elm, fiqh, qəzavət, şücaətdə heç kimlə müqayisəyə gəlməyəcək bir şəxs Əli(ə.ə) idarə edəcək. Buna camaatı həm də Peyğəmbər(s.ə.s) in sağlığında və xüsusən vəfatına yaxın müxtəlif məkan və şəraitlərdə Əli(ə.ə) barədə söylədikləri də kökləmişdi. Məsələn, "Haccətül-vida" (Vida həcci) dan qayıdarkən "Qədir Xum" deyilən yerdə Peyğəmbər(s.ə.s) in onun (Əli(ə.ə)-in) özündən sonra canişin olması barədə ilahi xəbəri 120 min hacının qarşısında elan etməsi. Ancaq, camaatın əksərinin gözlədiyini kimi olmadı. Əli(ə.ə) siyasi hakimiyyətdən müxtəlif bəhanələrlə uzaq tutuldu. Belə olduqda bu İslam fədaisi iki yoldan birisini seçməliydi: Ya yeni hökuməti qanunsuz sayan əsl Peyğəmbər(s.ə.s) səhabələrinin köməyi ilə ayağa qalxaraq hökuməti ələ keçirməli, ya da bu vəziyyətdə dözərək, mümkün qədər müsəlmanların müşgüllərini həll etməklə vəzifəsini

Həzrət Əli (ə.ə) buyurur: "İmanın ən möhkəm bağı Allaha görə dostluq və Allaha görə düşmənçilikdir."

İmam yağış dolu bərəkətli bulud, ardıcıl (dirlik) yağış və parlaq günəşdir.

Ey iman gətirənlər!
Allaha, Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə itaət edin!

(Ən-Nisa surəsi 59)

icra etməli idi. "Nəhcül-bəlağə" də Əli(ə.s) bu məsələ barəsində məşhur "Şişiyyə" xütbəsində buyurur: "Mən xəlifəlik vəzifəsindən əl çəkdim, ondan kənar oldum. Mən bu fikirdə idim ki, təkbaşına ayağa qalxıb özümün və camaatın haqqını müdafiə edirəm, yoxsa, bu cür qaynar bir mühitdə və belə bir zülmətdə səbr edim. Bu mühit qocaları əldən salmış, cavanları isə qocaltıb. İmanlı kişiləri ömrünün son anlarına qədər əziyyətdə qalmağa vadar etmişdir. Gördüm ki, səbr etmək ağıl və düşüncəyə daha yaxındır. Buna görə də səbr etdim. Ancaq səbr edərkən gözüne tikan batmış, boğazında sümük qalmış şəxsə bənzəyirdim. Öz gözümü görəndə ki, mirasını qəsb edirlər".

Beləliklə, İslama ola biləcək daxili və xarici təhlükələri hiss edərək Əli(ə.s) 25 il öz haqqını əldə etmək üçün səbr etdi və bu illər ərzində də çoxlu işlər gördü. Allaha ibadətə. Eşq əhlinin edə biləcəyi ibadətə məşğul

oldu; Quranın təfsiri, ayələrin təvili, qarşıya çıxan çətinlikləri tələblərinə izah etməklə Abdullah İbn Abbas kimi alimlər yetişdirdi; İslam dini barəsində maraqlanan dünya alimlərinin, xüsusən Mədinəyə gələn yəhudi və məsihi alimlərinin suallarına cavab verirdi; İslamda o vaxta qədər görünməyən yeni hadisələrin şəri hökmlərini verir, qəzavət edirdi; Tamiz ruhlu, ilahi seyrə çıxan insanlar tərbiyələndirirdi; Kimsəsizlərə və kasıblara yardım üçün bağlar alıb, paylayır, quyular qazıb vəqf edirdi; xilafətdə olanlar siyasi və elmi, fiqhi məsələlərdə çətinliyə düşdükdə, onlara məsləhət verirdi.

İdarəçilikdə yol verilən əyintilər ona gətirdi ki, camaat Osman hökumətinə qarşı qiyam qaldırdılar. Onun (Osmanın) evi 49 gün qiyamçıların mühasirəsində qaldı. Axırda müsəlmanlar qəzəblənib (Osmanın) evinə tükülərək onu qətlə yetirdilər. Osman öldükdən sonra xalq Əli(ə.s)yə bəyət etdi. Əli(ə.s) xəlifəliyi indiki şəraitdə qəbul etmək istəmirdi. "Həhcül-bəlağə" də bu haqda deyilir: "Məndən əl çəkin, gedin başqa adam tapın. Çünki indi vəziyyətin siması müxtəlif olub, cəhətləri ayrı-ayrıdır". (Vəziyyət çox qarışıqdır)...

"Bilin ki, əgər sizin təklifinizi qəbul etsəm, sizinlə öz elmimlə rəftar edəcəm və onun-bunun sözlərinə qulaq asmayıb dedi-qoduçuların sözlərinə etina etməyəcəyəm. Amma məndən əl çəksəz, mən də sizin kimilərdən biri olacağam. Bəlkə də mən yeni xəlifənin sözlərinə sizdən yaxşı qulaq asacaq və əmrlərini sizdən yaxşı yerinə yetirəcəyəm. Mənim sizin rəhbər və xəlfəniz olmağım varsa, sizin vəzir və məsləhətçiniz olmağım yaxşıdır".

Ancaq keçmiş zülmətdən doymuş camaatın Əli(ə.s) in evinə dəstə-dəstə axıması və sabit təkidləri nəticəsində o, bəyətə qəbul etdi. Yəni "Nəhcül-bəlağə" də "Şişiyyə" xütbəsində Əli(ə.s) buyurur: "Məni qorxudan o idi ki, camaat kaftar kimi sıx şəkildə hər tərəfdən mənim üstümə hücum çəkib, məni əhatə etmişdi. Belə ki, Məhəsn(ə.s) və Hüseyin(ə.s) ayaq altı qaldılar, paltarım iki tərəfdən cırıldı. Camaat qoyun sürüsü kimi mənim ətrafıma toplaş-

İmam Riza (ə.s) buyurur:

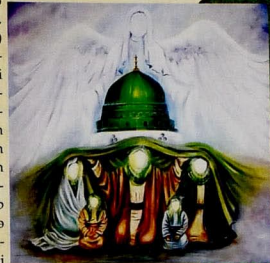
“Peyğəmbər ailəsinə dostluq ümidi ilə saleh əməli və ibadətə say göstər-məni tork etməyin.”

Ibadət çoxlu namaz qılıb, oruc tutmaqda deyildir, əksinə, ən kamil ibadət Allah-təalanın işlərində təfəkkür etməkdən ibarətdir.

di. And olsun toxumu bölən və insanı yaradan Allaha! Əgər o camaat beyət üçün ətrafıma toplaşaraq mənə arxa olmaları ilə hüccət mənə tamamlanmasaydı və həmçinin, Allahın alimlərdən zülmkarların zülmü və məzlumların aclığı qarşısında süket etməmələri barədə peymanı olmasaydı, mən xilafət məqamından əl götürüb, ondan üz döndərər, onun sonunu başlandıqıdakı piyalə ilə doyuzdurardım. (Yəni necə ki, ilk üç xəlifənin dövründə kənarda qalmışdım, indi də o cür edərdim). Onda yaxşı bilərdiniz ki, sizin dünyanız mənim nəzərimdə keçib burunun suyundan da dəyərsizdir”...

Əli(ə.s) xilafəti dövründə bu “dəyərsiz dünyanı” məqsəd edənlərin ciddi müqaviməti ilə qarşılaşdı. Onun gördüyü işləri naqis ağillər qəbul etmədilər və 4 il doqquz aylıq xilafəti zamanında Əli(ə.s) üç böyük müharibə aparmalı oldu. İslam tarixində bu müharibələr “Nakisin” (əhdlərini sındıranlar), “Qasitin” (haqdan dönmüşlər), “Mariqin” (yolunu azmışlar) adları ilə məşhurdur. “Nakisin” döyüşünün səbəbi Təlhə və Zübeyrin Əli(ə.s) dən beyət müqabilində Bəsrə və Kufə şəhərlərinə onları vali təyin etmək istəklərinə onun rədd cavabı verməsi oldu. Onlar qoşun toplayıb Ayişə (Peyğəmbər(s.ə.s) in həyat yoldaşlarından biri) ilə birlikdə Əli(ə.s)yə qarşı müharibəyə qalxdılar. Bu müharibə “Cəməl” müharibəsi də adlanır. (Müharibəyə Ayişə dəvə (“cəməl” dəvə deməkdir) minərək gəlmişdi). “Qasitin” (Siffeyn döyüşü də deyilir) müharibəsi Əli(ə.s) in Müaviyəni Şam valiliyindən azad etməsi haqqında fərmanından onun narazı olması səbəbindən baş verdi. Bu müharibədə baş verən “Şura” əhvalatı nəticəsində Xilafətdə faktiki ikihakimiyyətlik yarandı. Bir dəstə bu müharibədən sonra nə Əli(ə.s), nə də Müaviyəni qəbul etməyərək, İmamın qoşunundan xaric oldu və bu dəstə tarixdə “Xəvaric” adlanır. Bu dəstə qoşun toplayıb Nəhrəvan adlı yerdə Əli(ə.s) in qoşunu ilə üz bəüz gəldi. Bu müharibə “Mariqin” döyüşü adını almışdır. Bütün bu müharibələr, xəyanətkar ünsürlərin törətdiyi təxribatlar Əli(ə.s) in nəzərdə tutduğu isla-

hatları həyata keçirməyə mane olurdu, lakin, o, vaxtilə Məhəmməd(s.ə.s) in Mədinədə qurduğu ideal İslami dövlət modelini bərpa etdi. Hicrətin qırınıcı ilində ramazan ayının 19-cu gecəsində Mariqindən olan Əbdürrəhman İbn Müləcəm tərəfindən sübh vaxtı Kufə məscidində namaz qılarkən zərbətlənib iki gün sonra şəhadətə qovuşmuşdur. “Elm şəhərinin qapısı” bir xainin əli ilə qapandı.

Əli(ə.s) həm ata, həm də ana tərəfdən Haşimi idi. Anası Fatimə Əsəd İbn Əsəd İbn Haşimət İbn Əbdumənaif-in qızıdır. Atası Əbu Talib (İmran) İbn Əbdul Müttəllib Peyğəmbərin sevimli əmisi və himayəçisi idi.

Həzrəti Əli(ə.s) in doqquz qadını olmuşdur və bunlardan 18 oğlu və 19 qızı olmuşdur. Oğlanları: Həsən, Hüseyin və Möhsin (siqt olmuşdur) – Fatimeyi Zəhradandır.

Məhəmməd Hənəfiyyə Xulə adlı qadındandır. (13-cü hicri ilində anadan olmuşdur); Abbasi Əkbər (Əbulfəzl), Əbdullahi Əkbər, Cəfəri Əkbər, Məhəmmədi Əkbər (hər dördü Kərbəlada şəhid olmuşdur) Ümmül Bəninəndir.

Abdullah və Övn (Kərbəlada şəhid olmuşdur) – Əsma Umeys qızındandır.

Yəhya (atasının sağlığında vəfat etmişdir) da Əsmadandır. Məhəmmədi-Əvsət (Kərbəlada şəhid olmuşdur) İmamə adlı qadındandır. Abbasi-Əsgər (Kərbəlada şəhid olmuşdur) – Səhba adlı həyat yoldaşındandır; Ömər Ətrəf də Səhbəndir. Cəfər-Ümmü Vələddəndir. Öməri-Əsgər-Ümmü Həbibəndir.

Qızları: Fatimeyi Zəhradan olanlar: Zeynəbi-

İmam Riza (ə.s) buyurur:

“Bir-birinizin görüşünə gedinki, dostluğunuz möhkəmlənsin.”

Kəbir (Abdullah Cəfərlə evlənmişdir); Zeynəbi Kübra (Ruqəyyə) (Ümmü Gülsüm)

Səhbadan olanlar: Zeynəbi Suğra; Ruqəyyəyi Suğra; Rəmlə və Ümmül-Həsən-Ümmü Səiddəndir.

Məymunə-Ümmü Vələddəndir;

Ruqəyyəyi-Suğra-Ümmü Həbibəndir;

Ümmü Hani və Nəfisə də Ümmü Səiddəndir.

Fatimeyi, Suğra, Əmamə, Xədicəyi-Suğra da Səhbadandır. Həmamə-Ümmü Cəfərdəndir. Bunlardan əlavə bəzi müəlliflər müxtəlif qadınlardan Ümmü-Kiram; Ümmü-Sələmə; Ümmü-Gülsümi-Suğra; Fəqiyyə adlı qızları da olduğu söylənir. Bəzi müəlliflər Əli(ə.s) in övladlarının bir neçəsinin adlarının məlum olmadığını qeyd edirlər.

Əli(ə.s)in qəbri-şərif Nəcəf şəhərindədir. Bu şəhərdə çoxlu məscidlər və mədrəsələr tikilmişdir. Uzun illər İslamın ən böyük elmi hövzələri bu şəhərdə qurulmuşdur. İndi də hər gün müsəlmanlar bu şəhərə Əli(ə.s) in barıgahını ziyarət etməyə gəlirlər.

Əli(ə.s) in ilk övladı Peyğəmbərin qızı Fatimeyi Zəhra(s.ə) dan olan, "Əhli-beyt" imamlarının ikincisi (birinci İmam Əli(ə.s) in özüdür), "iki ilahi nurun qovuşmasından yaranan inci" İmam Həzrəti Həsəni Müctəbə(ə.s) hicrətin üçüncü ili ramazan ayının on beşində Mədinədə dünyaya göz açdı. Təzəcə doğulmuş körpəni babası Mühəmməd(s.ə.s) in yanına apardılar. Peyğəmbər(ə.s) körpəyə bükülmüş sarı parçanı dəyişdirməyi buyurdu və onu ağ bir par-

çaya bükdülər, sonra Mühəmməd(s.ə.s) mübarək dilini Həsən(ə.s) in ağzına salıb əmizdirdi. Bu körpə İsa peyğəmbər(s.ə.s) kimi altı aylıq olaraq doğulmuşdu və sağ qalmasının özü bir möcüzə idi.

Həsən(ə.s) yeddi yaşındaykən babası Peyğəmbər(s.ə.s) dünyadan köçdü. Az sonra o, anasını da itirdi.

Sima cəhətdən Peyğəmbər(s.ə.s) a çox bənəzər idi. Elm, zöhd, təqva ilə yanaşı, zamanın ən səxavətli şəxsi, məzlumların, miskinlərin köməkçisi kimi də ad qazanmışdı. O, həzrətin vücudu dərdli ürəklerin, fağır və imkansızların pənahı, ehtiyacı olanların ümid yeri idi. Ona dərdini danışan hər bir kəsi dinləyərək, dərdinə əlac edər, istək üçün qapısına gələnlərin istəklərini verərdi. Hətta çox zaman imkansız şəxs öz ehtiyacını deməmiş, onu utandırmadan ehtiyacını ödər, xacələt çəkməyə qoymazdı.

Süyuti öz kitabında ("Tarixül-Xüləfa") yazır: Həsən İbn Əli(ə.s) bir çox əxlaq dəyərlər və insani fəzilətlərə malik idi. O, alicanab, səbrli, vüqarlı, mətin, səxavətli və camaatın rəğbətini qazanmış bir şəxsiyyət idi"...

Həsən(ə.s) bir dəfə Allaha dua edərək on min dirhəm pul istəyən bir kişini gördü. Onu evinə gətirib yemək verdi və əhvalını soruşdu. Həmin adam həyatının və dolanışığının çətinliyindən söz açdı. İmam ona əlli min dirhəm pul bağışladı və kişidən hədiyyənin az olması barədə üzrxahlıq etdi. Tarixçilər İmam Həsən(ə.s) həyatından çoxlu bu cür hadisələr qeyd etmişlər, hətta onu da yazırlar ki, Həsən(ə.s) ömründə iki dəfə tamam mal-dövlətini, üç dəfə isə mal-dövlətinin yarısını Allah yolunda xərcləmişdir.

İmam Həsən(ə.s) Müctəbə(ə.s) in elmi barədə də tarixçilər çox böyük təşəbbülər vermişlər. Təbii ki, nübuvvət beşiyində, vilayət qucağında, ismət və təhərət xanədanında tərbiyə alıb, böyüyən, vəhy məktəbindən ilham alan bir şəxsin elmi təlatümlü dərya olmalıdır. Fəsa hət və bələğətdə Əli(ə.s) in məktəbinin böyük şagirdlərindən idi. 20 dən artıq xütbələri və bir neçə məktub və şerləri

“Aranızda yaxşılaşan dəvətə çağıran, xeyir işlər görməyi əmr və pis əməlləri qadağan edən bir camaat olsun. Bunlar haqiqətən nicət tapmış şəxslərdir”

(Quran, Ali-İmran surəsi, ayə 104.)

günümüzə qədər gəlib çatmışdır ki, imamın bu şahədəki qüdrətinin nümunəsidir.

Atası Əli(ə.s) in vəfatından əvvəl onunla birlikdə İslam yolunda çox fədakarlıqlar göstərmişdi. “Cəməl” döyüşündən əvvəl atasının əmri ilə bir neçə səhabə ilə Kufəyə gələrək, o zaman həmin şəhərdə Osman tərəfindən təyin olunmuş vali Əbu Musa Əşərinin gizli müxəlifətinə baxmayaraq bu şəhərdən 9 min qoşun yığaraq döyüşə aparmışdı. “Sifeyn” müharibəsində də döyüşün ön sıralarında vuruşurdu. İbn Əbil Hədid “Şərhi Nəhcül-Bəlağə” də yazır: İmam Həsən(ə.s)nin haqq yolunda fədailiyi o dərəcədə idi ki, Əli(ə.s) “Sifeyn” döyüşündə öz səhabələrinə deyirdi ki, Həsən və qardaşı Hüseynin mübarizə etməkdən qarşısını aldım, məbada onların ölümü ilə Peyğəmbərin(s.ə.s) nəslı kəsilə:

Həzrəti Əli(ə.s)in şəhadətindən sonra xilafət İmam Həsən(ə.s)ə çatdı. Dəfn işləri başa çatdıqdan sonra Həsən(ə.s) minbəyə çıxdı. Xütbə oxuyaraq vəziyyəti dəyərləndirdi. Camaat ona beyət etdilər və İmam Həsən(ə.s) altı ay xilafətdə oldu.

Osmanın xəlifəliyini dövründən Şamda vali olan və Əli(ə.s) a da tabe olmayıb onunla müharibə edən Müaviyə (Əbu Sufyanın oğlu) Kufəyə, Bəsrəyə gizli casuslar göndərərək onlara vəziyyəti öyrənmək ona xəbər verməyi, yerlərdə mənəbərparast adamları onun tərəfinə keçməyə şəvq etməyi və hətta İmam Həsən(ə.s) ı öldürməyi tapşırırdı. İmam Həsən(ə.s) bu casusları ifşa edərək Müaviyəyə bir məktub yazdı və onu aqlını başına yığıb, düz yola hidayət olunmasını tövsiyə etdi. Müaviyə cavabında təhqirəmiz ifadələr işlədərək, hakimiyyətin onun haqqı olduğunu iddia etdi və İmam Həsən(ə.s) a qarşı müharibəyə başlamaya üçün 60 min qoşun topladı. İmam Həsən(ə.s) Müaviyənin ordusunun Kufəyə tərəf hərəkət etdiyi barədə xəbəri eşitdikdən sonra camaatı məscidə topladı və onları batilə qarşı cihadə çağırtdı. Amma onlar imamın Şam ordusuna qarşı çıxmaq dəvətini çox gec qəbul etdilər. İmam sözünü qurtardıqdan sonra

məscidə dərin sükut çökdü. Bu zaman Əli(ə.s) in şücaətli səhabəsi, təcrübəli sərkərdə Ədi İbn Hatəm ayağa qalxaraq camaata müraciət edərək buyurdu: “Sübhənallah! Sizin bu vəziyyətiniz nə qədər pis və rüsvaycıdır! Siz öz rəhbərinizə – Peyğəmbərinizin oğluna cavab vermirsiniz? Şəhərin məşhur natiqləri hara gediblər? Rahatlıq və əmin-amanlıq çağları dilləri iti qılınc kimi idi, indi isə iş ciddi olanda, tülkü kimi yuvalarına giriblər! Sonra İmam Həsən(ə.s) a kitab edərək dedi: “Ya İmam! Allah sənin əlinlə hidayət yollarını açsın, səni pis, xoşagəlməz hadisələrdən amanda saxlasın və sənlə müvəffəq etsin. Biz sənin sözlərini eşidirik, sənin fərmanına vəfalyıq. Sözlərini canla-başla nuş etdik. Sənin nəzərində olan və əmr etdiyin şeyə itaət edirik. Mən də indi ordugaha tərəf getməyə hazırım. Hər kəs istəsə mənimlə yoldaş ola bilər”.

Ondan sonra Qeys İbn Səd, Müfəzzəl İbn Qeys Ruhani, Ziyad İbn Səssa Təməmi növbə ilə ayağa qalxıb camaatı danlayaraq onları cihad meydanına getməyə təşviq etdi.

Sonra bir neçə səhabənin komandanlığı ilə ayrı-ayrı ordular təşkil edərək Şam ordusunun qarşısına göndərdi. İmam Həsən(ə.s) özü də on iki minlik ordu ilə hərəkət edərək Mədain ordugahına tərəf hərəkət etdi. İmam Həsən(ə.s) in qoşun başçılarının əksərini Müaviyə pul-la satın alaraq xəyanətə şəvq etdi. Qoşunların çoxu ya Müaviyənin tərəfinə keçdi ya da başsız qalaraq dağıldı. Bir tərəfdən də Müaviyənin casusları Kufəlilər arasında təfriqə, qorxu yaratmaqla onları imamın ətrafından dağıtdırdılar.

O dövr İraq camaatı müxtəlif ünsürlü və bir-birinə zidd olan dəstələrdən ibarət idi. Bir dəstə Müaviyəyə meyilli adamlar, bir dəstə həm Müaviyə, həm də İmam Həsən(ə.s) a nifrət edənlər (xəvaric), başqa bir dəstə əqidəsi sabit olmayan, İmam Həsən(ə.s) la Müaviyə arasında şəkkə olan insanlar idi. Bunlardan fərqli olaraq digər bir dəstə də Əli(ə.s) in haqqı dostları idi.

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Sizlərdən hər biriniz öz (din) qardaşına özünə etdiyi kimi xeyirxahlıq etməlidir.”

Nəhayət, Allah onlara həm dünya nemətlərini, həm də ən gözəl axirat nemətini (cənnət) verdi.

(Ali-İmran, 148)

Həzrət Əli (ə.s) buyurur:

“Səbr üç növdür: Müsibətə dözmək, (Allah) itaətinə dözmək və günaha dözmək (yəni özünü günahdan saxlamaq)”.

Tarixi şərait İmam Həsən(ə.s)ü Müaviyə ilə sülh bağlamağa məcbur etdi. Sülhün səbəbləri barədə İmam özü belə buyurur: “Mən hökuməti Müaviyəyə onunla vuruşmağa heç bir tərəfdarım olmadığından həvalə etdim, əgər tərəfdarım olsaydı, gecə-gündüz onunla

vuruşub işi birdəfəlik həll edərdim. Mən Kufə camaatını yaxşı tanıyıram və onları dəfələrlə sınıamışam, Onlar islah olunmayacaq azğın insanlardır. Nə vəfəli idilər, nə də ki, bir-birilə yola gedirlər. Onlar zahirdə bizə itaət edir, batində isə bizim düşmənlərimizlə əlbirdirlər”. Sülhün maddələrinə görə Müaviyə təhvil aldığı hökuməti Quran qayda-qanunu və Peyğəmbər(s.ə.s) in sünnəsi əsasında idarə etməli idi: Müaviyənin ölümündən sonra hökumət Həsən İbn Əli(ə.s) a keçməliydi, əgər onun başına bir iş gəlsə Hüseyin ibn Əli(ə.s) hakimliyyət başına keçəcəkdə; Müaviyənin özündən sonra canişin təyin etməyə haqqı yox idi; Xütbələrdə və namazlarda Əli(ə.s) ı söymək və lanətləməyin qarşısı alınmalı və o Həzrət yaxşıliqla yad edilməliydi; Cəməl və Səffeyn müharibələrində şəhəd olmuş Əli(ə.s) in qoşunundan olanların övladlarına Darabəgərd şəhərinin xəracının bir milyon dirhəmi bölünməliydi; Keçmiş fəaliyyətlərinə görə istər Şam, istər İraq, istərsə də Hicaz əhalisindən kimsə təqib olunmamalı, ona əzab-əziyyət verilməməsi barədə Müaviyə zəmanət verməliydi.

Sülh müqaviləsi bağlandıqdan sonra tərəflər hərə öz ordusu ilə birlikdə Kufəyə gəlib məscidə toplaşdılar. Camaat gözləyirdi ki, indi sülh müqaviləsinin şərtləri oxunacaq, hər iki tərəfin rəhbəri onların yerinə yetirilməsinin qarantı olacaqlarını bəyan edəcəklər. Lakin, bu cür olma-

dı. Müaviyə minbərə qalxıb sözbə başladı: “Mən sizinlə namaz qılıb, həcc yerinə yetirmək, zəkat ödəmək üçün vuruşmadım. Mən bilirəm ki, onsuz siz bunları yerinə yetirirsiniz. Mən sizinlə ona görə vuruşdum ki, sizi özümə tabe edib, hökuməti ələ keçirəm. Bunu da bilin ki, Həsən İbn Əli(ə.s) la bağladığım sülh müqaviləsinin bütün maddələrini ayağım altına qoyub tapdalayıram və onların heç birinin dəyəri yoxdur”.

Beləliklə, Müaviyə gələcək cinayətlərinin təməlini qoydu, Əli(ə.s) tərəfdarlarının qara günləri başladı. Əli(ə.s) in silahdaşlarına qarşı əzab-əziyyətlər artdı, hətta Hicr İbn Ədi kimi İslamın böyük şəxsiyyətləri qətlə yetirilməyə başladı. Darabəgərd məntəqəsinin xəracına da müqavilədə olduğu kimi əməl etmədi. Müaviyə camaatı qorxu içərisində saxlayırdı. İbn Əbil Hədid yazır: “Harada şüa vardsa, qətlə yetirilirdi. Bani Üməyyə tərəfindən şüa olduğunu ehtimal verən şəxslərin əl-ayaqları kəsilirdi. Peyğəmbər(s.ə.s) in ailəsinə məhəbbətli olanların hamısı ya həbs edilir, ya da mal-dövlətləri müsadirə olunur, ya da evi viran edilirdi... Müaviyə Ziyad ibn Süməyyəni Kufənin valisi təyin etdi, sonradan Bəsrənin də hökumətini ona tapşırırdı. Bir vaxtlar Əli(ə.s) in şüarilərindən olan Ziyad onları çox yaxşı tanıyırdı. O, şüələri harada gizlənməmişdilər, tapıb öldürdü, bəzilərinə hədələyərək əl-ayaqlarını kəsdi, gözlərini çıxartdı, xurma ağaclarının budaqlarından asdırdı və onları İraqdan didərgin saldı. Belə ki, daha şüənin tanınmış şəxsiyyətlərindən heç biri İraqda qalmadı”.

Müaviyə camaatın İmam Həsən(ə.s)dan mənəvi dayaq aldıklarını görür və bu əzəmətli vücud onu qorxudurdu. Çünki, Müaviyə öldükdən sonra xilafət İmam Həsən(ə.s) a çatmalı idi. O zaman İmam Həsən(ə.s) in 48, Müaviyənin isə 68 yaşı var idi. Buna görə qərara aldı ki, Həzrəti zəhərlətsin. Bu məqsədlə İmam Həsən(ə.s) in həyat yoldaşlarından biri Cödəyə (o Əşşəsin qızı idi) çoxlu pul verməklə, oğlu Yezidə alma və dəsisilə aldıadıb, o Həzrəti zəhərləməyə məcbur etdi. Tarixə görə İmam Həsən(ə.s) ı yetmiş dəfə zəhərləmişdilər, sonuncu dəfə qırx gün ya-

Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) buyurur:

“Hər kəs qırx gün müddətində əməllərini ixlasla yerinə yetirsə, Allah-təala hikməti onun qəlbindən dilinə cari edər”.

Ibn Abbas Peyğəmbəri - Əkrəmdən (s) belə nəql etmişdir. Hər kim mənim kimi yaşayıb, mənim kimi ölmək və Rəbbimin saldığı "Ədn" bağında məskunlaşmaq istəyirsə, məndən sonra Əlini, Onun varisini (dostunu) sevsin və məndən sonra gələn imamlara təbə olsun. Çünki onlar mənim əhli-beytmdir!"

"Sifü't-təvəliyyin",
1-ci cild, səh 86

taqda xəstə yatdı. Camaat onun yoluxmasına gəlir, elm günəşi ətrafa nur saçır, yanına gələnlərə təlim verir: Ömrünün son saatında buyurdu: "Qardaşım Hüseyn babam Peyğəmbər(s.ə.s) düz buyurubmuş mən və sənin barəndə". Hüseyn(ə.s) soruşdu: Qardaşcan babam nə demişdi? Cavab verdi ki, babam-merac gecəsində behiştə daxil olarkən iki yan-yana hündür qəsr gördüm-deyirdi. Onlardan biri yaşıl zəbərəcəddən, digəri qırmızı yaqutdan idi. Soruşdum ki, bu qəsrlər kimdən ötürüldü? Dedilər biri Həsən(ə.s) in, digəri Hüseyn(ə.s) dir. Niyə eyni rəngdə deyillər? - deyə soruşdum. Cəbrail(ə.s) susdu. Nə üçün cavab vermirsən? - dedikdə, buyurdu ki. Yaşıl qəsr ona görədir ki, Həsən(ə.s) zəhərələ şəhid ediləcəkdir, qırmızı rəng Hüseyn(ə.s) in qanına boyanaraq şəhid ediləcəyinə işarədir".

İmam Hüseyn(ə.s) anladı ki, qardaşı şəhadətə yetişmək üzrədir. Ağlamağa başladı. İmam Həsən(ə.s) buyurdu ki, mənim dəfnimdə qan tökülməsinə, qarışıqlıq salınmasına razı deyiləm. Qardaşına vəsiyyəət edərək, ömrünün 48-ci ilində şəhadətə yetdi. Müaviyənin hiyləsi ilə Ayaşə İmam Həsən(ə.s) in Peyğəmbərin yanında dəfn olunmasına imkan vermədi. Cənazəni Bəqi qəbristanlığında torpağa tapşırıldı.

İmam Həsəni Müctəbə(ə.s) in övladları barədə müxtəlif mənbələr fərqli məlumatlar verirlər: Baziləri onun 16 oğlu və beş qızı, yaxud 13 oğlan 6 qız; 15 oğlan 7 qız və s.olduğunu yazırlar. Lakin, məlumdur ki, bu övladlardan yalnız iki nəfəri Həsəni-Müsənnə və Zeyd həyatda qalmışdır, qalan övladlarının nəsl qalmamışdır.

Şeyx Müfid (Şiələrin ən böyük hədisçilərindən biri) İmam Həsən(ə.s) in 15 övladının adını göstərmişdir: Səkkiz oğlan və yeddi qız: 1), 2), 3) Zeyd İbn Həsən və iki bacısı Ümmü Həsən və Ümmül Hüseyn - Ümmi Bəşir (Əbi Məsudi Əqəbə Xəzrəcinin qızı) adlı qadındandır.

4. Həsən İbn Həsən(ə.s) (Həsəni Müsənnə) - Xulə (Mənzur Fərzanənin qızı) adlı qadındandır.

5), 6), 7): Ömər İbn Həsən(ə.s), Qasim və Abdullah

- Ümmü Vələd adlı qadındandır. (Ümmü Əbu-Bəkr də deyirlər, adı Rəmlə idi).

8. Əbudrəhman da Ümmü Vələddəndir.

9), 10), 11): Hüseyn Üsrəm, Fəhlə və Fatimə - Ümmü İshaq adlı qadındandır. (Təlhə İbn Əbdullah Səminin qızı) 12), 13), 14), 15): Ümmü Əbdullah, Fatimə, Ruqayyə. Ümmi-Sələmə müxtəlif qadındandır.

Həsən İbn Həsən (Həsəni Müsənnə) 11 yaşındaykən ölürlərin arasına düşmüş, oradan sağ olaraq çıxarıldıqdan sonra həyatda qalmış və İmam Həsən(ə.s) in gələcək nəsl qeyd olunduğu kimi ondan və qardaşı Zeyddən artmışdır.

Zeyd İbn Həsən(ə.s) İmam Həsəni-Müctəbə(ə.s) in ən böyük oğludur. Dövrünün böyük fəzilət, kəramət, elm və kamal sahiblərindən biri, cəddininin, ata və əmininin ədalət və doğruluq (düzgünlük) varisi hesab olunurdu. Yüz ilə yaxın ömür sürmüş, Məkkə ilə Mədinə arasında vəfat etmiş, Bəqi qəbristanlığında dəfn olunmuşdur. İmam Həsən(ə.s) in nəslinin çoxu onun sülbündəndir. Tehran şəhərində ziyarətə gələn Həzrəti Əbdül Əzim Zeydin nəvəsidir. "Zeydiyyə" təriqətinin tərəfdarları onu öz imamları hesab edirdilər.

Qasim İbn Həsən Kərbəladə şəhid olan İmam

Həsən(ə.s) in oğlanlarındandır (Ömər və Abdullah da Kərbəladə şəhid olmuşlar) O, iki yaşında olarkən atası şəhid olmuşdur və Qasim əmisi Hüseyn(ə.s)in tərbiyəsi altında böyümüşdü. Kərbəladə 13 (yaxud 14) yaş olmasına baxmayaraq çox böyük qəhrəmanlıqlar göstərmiş, ərəblərin şücaətli və güclü pəhləvan hesab etdikləri Əzrəqi-şamini

Həzrət İmam Rza (ə.s) buyurur:

“İman dörd əsasdan ibarətdir: Allah-taalaya təvəkkül etmək, onun qəzasına (məsləhət bildiyinə) razı olmaq, Allah əmrinə təslim olmaq və (həyatda işlərini) Allaha tapdırmaq”.

dörd oğlu ilə bərabər öldürmüşdü. Sonra qoşun onun üzərinə tökülmüş və bu qönçə güllü açmamış soldurmuş, şəhid etmişlər.

İmam Həsən(ə.s) şəhid olduqdan sonra imamət qardaşı İmam Hüseyin(ə.s) a çatdı.

İmam Hüseyin(ə.s) hicrətın dördüncü ili, şaban ayının üçündə Əli(ə.s) və Fatiməyi Zəhra(s.ə)nin evində dünyaya göz açdı. Peyğəmbər(s.ə.s) İmam Həsən(ə.s) kimi onu da qucağına alaraq dilini dodaqları arasına qoydu və əmizdirdi. Babası onun qulağına azan dedi və barəsində dua etdi: "Pərvərdigar! Hüseyini sevirəm və hər kəs ki, onu sevir, məni sevmişdir, hər kəs ki, məni sevir. Allahu sevmişdir!" Adını Hüseyin(ə.s) qoydu və onun üçün əqiqə etdi (körpənin yeddi günlüyündə saçının ağırlığı qədər sədəqə vermək və qurbanlıq kəsməklə edilən sadəliq əqiqə adlanır). Hüseyin(ə.s) bir şəxsin adı idi ki, Tovratda Şübeyr (Həsən(ə.s) Tovratda-Şəbərdir. Həsənin(ə.s) adının mənası gözəl-göycək deməkdir) olaraq qeyd olunur (mənası kiçik gözəl (göycək) deməkdir). O bir şəxsin adı idi ki, bəşəriyyət tarixində bir təfəkkür tərzinə, fikri inqilaba təkan verdi, dünya xalqları qiyamətə qədər onun qoyduğu azadlıq məktəbindən öyrənəcəklər.

Müqəddəs ləqəbləri: Rəşid, Təyyib, Təqi, Zəkiiyy, Mübarək, Tabi liməratillah; Dəlil əla zatillah; Əşşəhid; Sibti-sani (ikinci nəvə (birincisi İmam Həsən (ə.s.)) və s. Bunlar o Həzrətə verilən ləqəblərdir ki, bunlar içərisində ən üstünü Peyğəmbər(s.ə.s) in ona verdiyi "Seyyidüşşəbab əl cənnəh" (Cənnət cavanların ağası) ləqəbidir.

Əba Əbdillah; Əbu-Əimmə (imamlar atası), Əbul-Məskin (fəqirlər atası) onun künyələrindəndir.

Nübuvvət qucağında, ismət və təharət beşiyində çox az bir müddət olsa da (altı ya yeddi yaşındaykən babası və anası dünyadan köçdüylər) onların canınırsiəri ilə qidalandığından hələ uşaq yaşlarından kərəmət, fəsaəhət və bələğəti, elmi, fəzilətləri ilə ətrafdakıları hey-rətləndirirdi.

İmam Hüseyin(ə.s) yeganə şəxs idi ki, babası Peyğəmbər(s.ə.s) nənəsi Xədicəyi-Kübra(s.ə), atası Əli(ə.s), anası Peyğəmbərin qızı Fatiməyi Zəhra(s.ə), qardaşı İmam Həsəni-Müctəba(ə.s)nin bacıları Zeynəbi-Kübra(s.ə) və Ümmü-Gülsüm(s.ə) idi.

İmam Hüseyin(ə.s) çoxlu fəzilətlərə sahib idi: qonağı əziz tutar, saili əliboş qaytarmaz, sileyi-rəhm edər (yaxınları yoluxmaq), fəqir və kasıblara əl tutar, acıları doyurur, borcu olanların borcunu ödəyər, zəiflərə, gücsüzlərə həmilik edər, ona çatacaq mali bir ehtiyacı olana bəxş edər. Bir gecə ona qonaq olan birinə min qoyun və min dinar pul bağışlamışdı. Ənas İbn Malik (17 il Peyğəmbərə(s.ə.s) xidmət etmişdir) buyurur: "İmam Hüseyin(ə.s.) xidmətində idim. Kənzilərdən biri gül şəxəsi gətirərək O Həzrətə təqdim etdi. İmam həmin kənzini azad etdi".

İmamət məqamının elmi barədə artıq qeyd olunduğundan İmam Hüseyin(ə.s.)in elmi barədə söz deməyə ehtiyac görmürük. Onun fəsaəhət və bələğətinə nümunə olaraq o Həzrətə aid edilən "Ərəfə" duasını oxumaq kifayətdir. İmam Hüseyin(ə.s) atasının sağlığında onunla birlikdə olmuş, Əli(ə.s.)nin siyasi kursunu himayə etmiş xilafəti dövründə atasının apardığı müharibələrdə iştirak edərək İslami mərdliklə müdafiə etmişdir. Cəməl döyüşündə Əli(ə.s.) in ordusunun sol cinahnada İmam Hüseyin(ə.s.) başçılıq edirdi. Siffeyn müharibəsində Əbu Musa Əşəri və Əmr İbn As arasında gedən danışıqlarda əsas şahidlərdən biri də İmam Hüseyin(ə.s.) idi.

Əli(ə.s.) in vəfatından sonra qardaşı İmam Həsən(ə.s.) in yanında olmuş, İmamla birgə Müaviyəyə qarşı mübarizə aparmış, sülh müqaviləsindən sonra qardaşı ilə birlikdə Mədinəyə qayıdaraq (Kufədən) orada yaşamağa başlamışdır.

İmam Həsən(ə.s.) in 10 ilə yaxın imaməti (batini imaməti) dövründə siyasi hakimiyyətdə olan Müaviyənin cinayətlərinə işarə etdik. Qaradışının şahadətinə sonra İmam Hüseyin(ə.s.) da Müaviyə ilə on il keçindi və onun zülmətinə dözərək sülhün şərtlərinə əməl etdi

İmam Baqir (ə.s) buyurur: "Elmi fayda verən Alim yetmiş min Abiddən üstündür."

Peyğəmbəri-Əkrəmdən(s) Həzrəti Hüseyin haqqında. "Mənim bu övladım Hüseyin (ə) imam, İmam övladı, imam qardaşı və doqquz imamın atasıdır."

("Kəşfül-Murad", I-ci cild, səh 178-179)

Həzrət
Mühəmməd
(s.ə.s.) buyurur:

“Əməl olunan
elmdən
savayı,
bütün əməllər
qiyamət günündə
vizrü-vəbal
olacaqdır.”

və qiyama qalxmadı. Müaviyə camaatı elə bir vəziyyətə salmışdı ki, onlarda qiyam həvəsi qalmamışdı, islam pərdəsi altında qeyri-islami bir cəmiyyət formalaşmaqda idi. Bütün çətinliklərə baxmayaraq İmam Hüseyin(ə.s.) həmin dövrdə bacardığı və mümkün olan hər vasitə ilə Müaviyənin hiylə və yalanlarına, cinayətlərinə qarşı mübarizə edir, onları ifşa edirdi. Xüsusən Müaviyə öz oğlu Yezidin vəliəhdliyi üçün xilafətin hər yerindən böyük şəxsiyyətlərdən bəyət almaq istərəkən Mədinədə ona dediyi sözlər o dövrün tarixi mənzərəsini açıq göstərir: Müqəddimədən sonra İmam buyurur: “Sən özünü üstün tutmaqla ifrata düşər olmusan. Camaatın ümumi malını qəsb etməklə zülm etmişin! Sən camaatın malını onların özünə qaytarmaqdan çəkəndin və bu işə xəsislik etdin Açıq-aşkar o qədər qarətler etdin ki, öz haddini aşdın. Haqq sahiblərinin haqlarını özlərinə qaytarmadığın üçün şeytan (səni yoldan çıxarmaqda) öz arzusuna çatdı. Yezid üçün saydığın fəziləni və islam ümmətini idarə etmək üçün qeyd etdiyin ləyaqətləri başa düşdüm. Sən camaata elə adamı tanıtdırmaq istəyirsən ki, elə bil camaat onun həyat səbiqəsini tanıdır. Sanki, burda olmayan bir nəfərdən xəbər verirsən ki, camaat onu görməyib. Elə bil ki, onu ancaq sən tanıyarsın. Xeyr. Yezid batiniyi açıb aşkar etmişdir. Yezidi olduğu kimi tanıdır. Yezid it-baz, qəsbəz və keyf adamıdır. O, ömrünü çalmaq, oxumaq və əyyaşlıqla keçirir. Yezidi bu cür tanıdır. Bu boş təbliğlərini kənara qoy! Bu ümmətin müqabilində boy-nuna yığdığın öz günahların bəsidir. Elə bir iş görmə ki, Allah qarşısında günahların bundan da ağır olsun. Sən o qədər öz batil və zülm yoluna davam edib ağılsızlıq, düşüncəsizlik üzündən zülmətlər etdin ki, camaatın əbr kəsəsinə doldurmusan. İndi sənənlə ölüm arasında bir göz qırpmından artıq vaxt qalmayıb. Bunu bil ki, sən bütün əməllərin Allah yanında qorunub, saxlanıb və sən onlardan ötrü cavab verməli olacaqsan”. (“İmamət və siyasət” kitabından).

Həmin dövrdə Mədinə valisi Mərvan İbn Həköm

Müaviyəyə İmam Hüseyin(ə.s.)ın yanına Hicazın nüfuzlu şəxslərinin gəlib-getdiyi barədə xəbər verdi və Müaviyə İmamına bir məktub yazdı. İmam Hüseyin(ə.s.) Müaviyəyə cavabında onun cinayətlərini açıb göstərdi və sülhün şərtlərini necə pozduğunu açıq sadaladı.

60-cı hicri ilin rəcəb ayında Müaviyə öldükdən sonra Yezid xilafəti ələ aldı və Mədinə valisi olan əmisi oğlu Vəlid İbn Ütbəyə məktub yazaraq onun üçün Hüseyin(ə.s.) dan bəyət alınmasını istədi. Əgər bəyət xilafətə imamı öldürməyi əmr etdi, əgər bəyət edərsə xilafətin irsən keçməsinə təsdiq etmiş olacaqdı, həm də Yezid kimi bir şəxsin, pozğun və ləyaqətsiz adamın hakimiyyətinə razı olmuş olacaqdı ki, bu da mümkün deyildi. İmam bəyəti qəbul etməyərkən Mədinədə qalməğın təhlükəli olması və öz haqq baxışlarını yaymaq, Yezid hakimiyyətinin mahiyyətini camaata çatdırmaq üçün Məkkəyə getməyi qərara aldı. Rəcəb ayının 28-i İmam Hüseyin(ə.s.) Mədinədən çıxdı və Məkkəyə yol aldı. Bu hicrətin (köçmənin) İslam tarixində çox böyük önəmi vardır. Tarixçilər deyirlər ki, Mühəmməd(s.ə.s.) in Məkkədən Mədinəyə hicrəti İslamın doğuşu üçün nə qədər əhəmiyyətlidirsə, İmam Hüseyin(ə.s.) in da Mədinədən Məkkəyə və daha sonra Kərbəlaya hicrəti də İslamın nicəti üçün o dərəcədə əhəmiyyətli olmuşdur.

Şaban ayının üçündə İmam Hüseyin(ə.s.) Məkkəyə daxil oldu və təqribən dörd ay Məkkədə qaldı. Bu müddət ərzində ətraf qəbilələrdən və ölkələrdən həc ziyarətinə gələnlərlə görüşür və Yezidin batil hakimiyyətinin devrilməsi zəruriliyini başa salırdı. Həmin dövrdə Kərbədə camaat Müaviyənin ölüm xəbərini aldıqdan sonra İmam Hüseyin(ə.s.) a məktublara yazıb Kərbəyə dəvət etdilər və İmamə bəyət edib, qoruyacaqlarına, Yezidə qarşı onun rəhbərliyi altında mübarizə aparacaqlarına söz verdiklərini bəyan etdilər. Məktublarn ardı-arası kəsilmirdi. Onların sayı on minlərlə idi. Sonda İmam Hüseyin(ə.s.)ın vəziyyəti dəyərləndirmək və camaatın bəyəti qəbul etmək üçün əmisi oğlu Müslüm İbn Əqili

Həzrət İmam
Sadiq (ə.s.)
buyurur:

“Allah-təala
yanında
ən sevimli
əməllərdən biri
də mō' mini
sevindirmək,
(bu sevindir-
məyin yolları
isə) onu
doyurmaq,
ya çətinliyini
dəf etmək
və yaxud da
borcunu
ödəməkdir”.

Kufəyə göndərdi. İmamın Kufəlilərin dəvətini qəbul etməkdə məqsədi hüccəti tamamlamaq idi. Məkkə bu günlər İmam Hüseyn(ə.s.) in məqsəd və məramının təbliği üçün nə qədər əlverişli olsa da, həyatı üçün təhlükəli idi. İmam Zilhiccə ayının səkkizində oradan çıxaraq Kufəyə tərəf istiqamət aldı. "Yolda bir nəfər ondan Mədinədən və Məkkədən çıxmasının səbəbini soruşdu. İmam buyurdu: Mən heyvan yuvasında gizlənsəm də, onlar mənim qəlbimdən qan tökməyə nə qədər əl çəkməyəcəklər. Mənim onlarla mübarizəyə bərişməz mübarizədir. Onlar məndən heç vaxt qəbul etməyəcəyim bir şey tələb edirlər. Mənim istədiyimi də onlar heç vaxt qəbul etməyəcəklər". (M. Mütəhərri: Həməseye Hüseyni)

İmam Hüseyn(ə.s.) in Kərbəla yolçuluğunun səbəbləri barədə çoxlu kitablar yazılıb, mövzumuzdan kənara çıxmamaq üçün İmamın öz sözləri ilə bu səbəbləri ümmiləşdirək! Mədinədən çıxarkən qardaşı Məhəmməd Hənəfiyyəyə verdiyi vəsiyyətnamədə deyir: "Mən Mədinədən nə özümü qorumamağa, nə həvayi nəfsə tabe olmağa, nə də fəsad və zülm törətməyə görə çıxmıram. Mənim bu hərəkətdə məqsədim cəddimin ümmətinin fəsadına islah, əmr-be-məruf (yaxşılaşdırma) və nəhy əz-münkəri (pisləkdən çəkindirmək) icra etməkdir".

İraqa (Kufəyə) gedərkən yolda Beyzə adlı bir yerdə Hürri'n qoşunu ilə üz-üzə gələrkən onlara xitabən buyurur: "Camaat Allahın peyğəmbəri buyurmuşdur: "Kim Allahın haramını halal edən, Allahın əhdini sındıran Peyğəmbər(s.ə.s.) in sünnəsinə müxalif olub, Allahın bəndələri arasında günah, fəsad və düşmənçilik edən bir hökmdarla üzləşsə və bu cür bir hökmdara qarşı əməli hərəkəti və ya sözü ilə etiraz etməsə, Allah (sükut edən) həmin şəxsi o hökmdarın düçar olacağı əzaba (cəhənnəm əzabına) düçar edər"

Məkkədən Mədinəyə gedərkən Bəsrəlilərə yazdığı məktubda İmam belə yazır: "...Mən öz qasidimi bu məktubla sizə tərəf göndərirəm. Sizi Allahın kitabı və Peyğəmbərin sünnəsinə dəvət edirəm. İndi elə bir

vəziyyətdəyə ki, peyğəmbərin sünnəsi tamamilə itibətə alınmış, aradan getmiş və onun yerini biddətlər tutmuşdur. əgər mənim sözümə qulaq assanız, sizi düz yola hidayət edirəm. Allahın salamu, rəhməti və bərəkəti sizə olsun!"

Göründüyü kimi İmam Hüseyn(ə.s.) düşünlümlüş şəklində qiyama qalxdı. İmam Kufəyə tərəf yoldaykən Yezid Übeydullah İbn Ziyadı Bəsrədən Kufəyə vali olaraq təyin etdi ki, oradakı vəziyyəti nəzarətə götürsün. Bu zaman Müslim İbn Əqilə Kufədə bəzi müəlliflərə görə 80000 adam bəyət etdi və o, vəziyyəti məktubla İmam Hüseyn(s.ə.s.) a bildirdi və camaatın onu səbirsizliklə gözlədiyini xəbər verdi. Übeydullah İbn Ziyad Bəsrənin hökumətini qardaşı Osman İbn Ziyada tapşırırdı və haşimilərin paltarına oxşar paltar geyinib, kiçik bir dəstə ilə Kufəyə doğru hərəkət etdi. Gecəyə Kufəyə daxil oldu, camaat onu İmam Hüseyn(ə.s.) a bənzətdilər, darul-imarəyə girib, səhəri öz valiliyini elan etdi. Qorxu, şirnikləndirmə və s. süsullərə qəbilə başçılarının əksəriyyətini ələ alaraq, Müslümə bəyət edənlərin çoxunu onun ətrafından dağıtdı. Xəyanət nəticəsində Müslümün saxlandığı evi müəyyən etdi. Evin sahibi Hanini görülməyə bəhanəsilə yanına dəvət edib, zindana saldırdı və şəhid etdi, amma qəbiləsinə onun sağ olduğunu söylətdi. Müslüm İbn Əqil camaatı qiyama qaldırsa da, Übeydullah İbn Ziyad ona və Yezid hökumətinə rəğbəti olan qorxaq qəbilə başçılarının vəsiyəsilə camaatı Müslümün ətrafından uzaqlaşdırdı. Təqəlan Müslümü müqavimət göstərməyinə baxmayaraq tutdular və qəddarçasına şəhid etdilər. Müslüm şəhid olan gün İmam Hüseyn(ə.s.) Məkkədən Kufəyə hərəkət etməyə başlamışdı. O, Müslümün şəhadətini Sələbiyyə mənzilində eşitdi. Kufənin vəziyyətini barədə yol boyu məlumatlar alan İmam mənzillərin birində Hürri Riyahinin qoşunu ilə qarşılaşdı və iki qoşunun qarşıdurması onunla nəticələndi ki, İmam Hüseyn(ə.s.) Kufəyə getmədən səhrada daşlaşmağa başladı. 61-ci hicri ili məhərrəm ayının 2-si İmam Hüseyn(ə.s.) Kərbəlaya daxil oldu. Übeydullah İbn Ziyad

Həzrət İmam Sadiq (ə.s.) buyurur:

«Hər kəs Allah-taalanın ondan ölüm çətinliklərini asanlaşdırmasını istəyirsə, qohum və yaxınları ilə rəbitədə olub, valideyninə ehtiram (və yaxşılıq) etsin. Belə olduqda, Allah-taala ölümün çətinliklərini onun üçün azaldar və dünyada heç vaxt onu yoxsul etməz».

Həzrət İmam Əli (ə.s.) buyurur:

«Allah-taala bir bəndənin xeyrini istədikdə, ona az danışmaq, az yemək və az yatmağı ilham edər».

Hürre məktub yazıb Hüseyin(ə.s) saxlamağı göstəriş verdi. Übeydulah İbn Ziyad ard-arda Kərbəlaya qoşunlar göndərdi. Sonunda qoşunun sayı 30 minə çatdı. Qoşuna rəhbərlik etmək üçün Ömər İbn Səd Rey vilayətinin valiliyi vədi ilə şirnikləndirərək razı etdi. Ömər İbn Səd Fəratın çayının suyunu imamın qoşunu və ailəsinin üzünə bağladı. Bu yolla İmamı Yezidə beyət etməyə məcbur etmək istəyirdi. İmam Hüseyin(ə.s) bir neçə dəfə Ömər İbn Sədin qoşunu qarşısında çıxış edib məqsəd və məramını onlara bəyan etdi. Özünü onlara nişan verəndən sonra: "Mən heç vaxt Yezidə beyt etməm, heç vaxt zilləti, xarlığı

qəbul etməz, sizdən isə qulların öz sahiblərindən qaçdığı kimi qaçmaram!... Mən sizi aydın hidayət yoluna çağırıram, hər kəs mənə ibadət etsə, düz yolu tapar; hər kim də mənə qarşı üsyana qalxsə, fəlakətə düşər olacaq".

Aşura axşamı (Məhərramin ayının 10-nun axşamı (əşərə-10 deməkdir)) İmam Hüseyin(ə.s) çadırındakı şamları da söndürərək tərəfdarlarının üzərinəki beyəti götürdüyünü elan etdi və həyatda qalmaq üçün onu tərk

etmələrinə icazə verdi. Lakin, heç kəs getmədi. Beləliklə 72 nəfərlik İmam qoşunu təqribən 30 min nəfərlik bir ordu ilə üz-üzə dayandı. Ömər İbn Səd Aşuranın sübhündə qarşı tərəfə, ox atmaqla müharibəni başladığını bildirdi. İmam Hüseyin(ə.s) in dostlarının mərdlik, qəhrəmanlıq və fədakarlığına baxmayaraq, sayca çox olan Ömər İbn Sədin qoşunu azadlıq və din mücahidlərinə qanlı divan tutdular. Uşaqlara, yaşlılara və qadınlara da rəhm olunmadı.

Şahidlər ağası İmam Hüseyin(ə.s) xütbələrinin birində buyurur: "Camaat dünyanın qulu olub, həyatını sahmana salmaq üçün dinə meyl edirlər. Sınaq zamanı yetişəndə dindarların sayı azalacaqdır". Kərbəla hadisəsi bu sözün doğruluğuna əyani sübutdur. İndi bu acınacaqlı hadisədən on dörd əsrə yaxın vaxt keçir. O vaxtdan indiyə kimi Kufə saysız-hesabsız nəsiləri yola salmışdır. Hər yeni nəsil həmin günün ürək dolusu nisgillə İmam Hüseyin(ə.s) in ziyarətinə gəlir. Sanki, öz balalarının işində utanaraq göz yaş tökülür və İmamın ruhu ilə dostluq və itaət ilqarı bağlayırlar. Kərbəla hazırda islam və şiə aləmində Məkkədən sonra ikinci şöhrətli şəhər kimi tanınır. Kərbəla haqq ilə batilin, zülm ilə ədalətin qarşı-qarşılığı dayandığı yerdür. Kərbəla ölümü zalımların yanında çirkin yaşayışdan üstün tutan ərənlərin yatağıdır. "Kərbəla İrfan və mənəviyyat nümayişi idi. Bu nümayişdə insan bəşərin əxlaqı, ruhi və mənəvi qüdrətinin əzəmətinə anlaya bilər. Bəşərin nə qədər fədakar, azad, allahpərəst, haqqsevər olması burada anlaşılır. İnsan başa düşür ki, səbr, riza, təslim, şücaət, müruvvət, kərəm, alicənablıq nə qədər özünü göstərmək qüdrətinə malikdir". (Mütəhərri M. "Həmaseye Hüseyini").

Kərbəla hadisəsində İmam Hüseyin(ə.s)ın yaxın tərəfindən, yəni, haşimilərdən on yeddi nəfər (bəzi məlumatlara görə 30 nəfər) şəhid oldu: O cümlədən İmam Hüseyin(ə.s) in iki oğlu, altı qardaşı və dörd qardaşı oğlanları (İmam Həsən(ə.s)ın və Əbülfəzl(ə.s) in oğlanları) şəhid edildilər. Məqtəllərdə (Kərbəladakı qətlər və

Həzrət
Peyğəmbər
(s.ə.s)
buyurur:

“Mənə və
mənim
Əhli-
beytimə
salavat
göndərmək
nifaqı
(ikiüzlülüyü)
aradan
götürür”.

faciələr barəsində yazılan kitablar) daha doxsan beş nəfər şəhidin adları qeyd olunmuşdur.

İmam Hüseyin(ə.s) in dörd qadını olmuşdur:

1. Rübab (Ümrül Qeysin qızı) – Kərbəladada olmuşdur. İmamın şəhadətindən bir il sonra Mədinədə vəfat etmişdir. İmam Hüseyin(ə.s) in bu fəlakətli və incə ruhlı qadından iki övladı olmuşdur: Səkinə və Abdullah (Əli-Əsgər).

2. Şəhrəbanu (İran (fars) padşahu Yəzdəgürdün qızı) – İmam Səccad(ə.s) (Əli İbn Hüseyin(ə.s)) in anası; ləqəbi “Şahizənan” (Qadınlar şahı) –dır. Əsirlikdən azad edilərək İmam Hüseyin(ə.s)ə əqd edilmiş (22-ci hicri ilində) və Əli İbn Hüseyin(ə.s) in dünyaya gəlişindən sonra vəfat etmişdir.

3. Leyli (Leyla) – Əbi Mərrə İbn Məsud Səqəfinin qızı. Əli Əkbər(ə.s) adlı oğlu oldu.

4. Ümmü-İshaq – Təlhə İbn Abdullahın qızı: Əvvəllər İmam Həsən(ə.s)in arvadı olmuşdur. Onun vəsiyyətinə əsasən İmam Hüseyin(ə.s)in bu qadınla qardaşının vəfatından sonra izdivac etmiş və ondan Fatimə adlı qızı olmuşdur.

Bunlardan əlavə İmam Hüseyin(ə.s) in xüsusi kəməzləri də olmuşdur ki, bəzi mənbələr onlardan da övladlarının olduğunu qeyd edirlər.

İmam Hüseyin(ə.s)in dörd oğlu (bəzi mənbələrdə 6 oğlu) və iki qızı (bəzi mənbələrə görə 4 qızı) olmuşdur.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi oğlanları: 1) Əli Əkbər – 33-cü hicri ilində anadan olmuşdur və Kərbəla hadisəsində 27 yaşında idi. Rəvayətə görə İmam Hüseyin(ə.s) in atasına sonsuz məhəbbəti vardı və o, özünə söz vermişdi ki, neçə oğlum olsa, hamısının adını Əli qoyacağam. Doğrudan da onun Əli adlı üç oğlu olmuşdur: Əli Əkbər (Böyük Əli deməkdir), Əli Əvsət (Ələvsət) – (Ortancıl Əli), Əli Əsgər (Kiçik Əli).

Əli Əkbər(ə.s) in künyəsi Əbul Həsəndir. Ucaboylu, xoşsimalı davranışı və danışıqı, həmçinin camalı ilə

babası Peyğəmbər(ə.s) a bənzəyən bir gənc idi. İmam Hüseyin(ə.s) in ilk oğlu, Kərbəladə haşimilərdən ilk döyüşə atılan da məhz o oldu. Düşmənlə qarşı mürdliklə vuruşaraq şəhid edildi.

2. İmamın Hüseyin(ə.s) in ikinci oğlu qeyd olunduğu kimi Əli İbn Hüseyin(ə.s) (eyni zamanda: Ələvsət, İmam Səccad, İmam Zeynüləbidin)–dir.

3. İmamın üçüncü oğlu Cəfər İbn Hüseyin(ə.s) dir ki, o da Kərbəladə atası şəhid olarkən vəfat etmişdir. (bəzi müəlliflərə görə atasının sağlığında vəfat etmişdir).

4. İmam Hüseyin(ə.s) in dördüncü oğlu Abdullah (Əli-Əsgər) adlı oğlandı. Kərbəladə altı aylıq südəmər körpəkən şəhid edilmişdir. Bu faciəli şəhadət barəsində çoxlu qəsidlər və mərsiyələr yazılmışdır.

İmam Hüseyin(ə.s)nin iki qızının adı yuxarıda qeyd olunmuşdur. Səkinənin övladının olmadığı bəzi müəlliflər tərəfindən qeyd olunmuşdur. Fatimə isə İmam Həsən(ə.s) in oğlu Həsən İbn Həsən(ə.s) (Həsəni Müsənnə) ilə evlənmiş, övladları olmuşdur.

İmam Hüseyin(ə.s) hicrətin 61-ci ili, Məhərrəm ayının 10-da, “Aşura” günü Kərbəladə şəhid oldu. Bu şəhadət qiymətə qədər yaşanacaq bir peyğəmbər, bir həqiqət, azadlıq və Allahsızlıq məktəbinin başlanğıcı oldu. İmam Hüseyin(ə.s) in qanlı qiyamından on dörd əsrə yaxın vaxt ötsə də, camaat bu məktəbdən fədakarlıq, sücaət, qəhrəmanlıq, fədailik, vəfadarlıq, təmizlik, şəhəmət və igidlik dərslərini öyrənirlər. Bu məktəb Ənbiya (peyğəmbərlər) məktəbinin davamıdır, hər vaxt və hər il yenidən yada salınmaqla daim diri və canlı qalmaqdadır. İmam Hüseyin(ə.s) in məktəbi böyük şəxsiyyətlərin ilham mənbəyidir. Onlar bu məktəbdə yetişib, cəmiyyəti yetişdirmək, böyük islahatlar həyata keçirmək gücü alırlar. İmam Hüseyin(ə.s) şəhadəti ilə adını, peyğəmbəri ürəklərə yazdı və nə qədər başsar, insanlıq var, o yaşayacaqdır!

İmamət səmasının dördüncü parlaq günəşi, İmam Hüseyin(ə.s) in nəslinin davamçısı, onun yeganə sağ qala-

Həzrət İmam Sadiq (ə) buyurur:

“Var-dövlət mənə-

ləsində özünü sən-dən aşağı səviyyədə olanlarla müqayisə et, özündən yuxarı səviyyədə olanlara baxma. Çünki, (yalnız) bu zaman sənin üçün ayrılmış ruziyə qane olarsan”.

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Cavanlıq yaşlarında evlənen gəncin şeytani fəryad edərək belə deyər: “Vay olsun! (Bu gənc) dininin üçdə ikisini mənədən qorudu!» Bəndə, qalan üçdə birində isə təqvalı olmalıdır”.

caq oğlu, qeyd etdiyimiz kimi Əli İbn Hüseyn(ə.s) hicrətın 38-ci ilində, şaban ayının 5-də Mədinə şəhərində dünyaya gəldi. Atasını fars padşahı Yazdəgürdün qızı Şəhrəbanu (Əsl adı Şahizənan) idi. Bəzi müəlliflərə görə İmam Əli İbn Hüseyn(ə.s) ın Kufədə dünyaya gəldiyini yazmışlar. O, iki yaşında olarkən babası Əli(ə.s) şəhid oldu.

Mübarək adı Əli – "Ucalma" (uca) mənasını verir. Babasının adıdır ki, Allah-təala özü qoymuşdur. Əli İbn Hüseyn(ə.s) ın ləqəbləri: Zeynəlabidin (abidlərin yaraşığı, zinəti), Zeynəlsalihin (salehlərin zinəti); Zəkiyy; Əmin, Səccad (çox səcdə edən), Bəkai (ağlayan), Ədl və s.–dir.

Onu Əbul Həsən; Əbu Məhəmməd; Əbul Qasim; Əbi Bəkr; Əbal Masakin də çağırarmışlar ki, bunlar da o ağanın künyələridir.

İmam Səccad(ə.s) ortaboylu, xoşsımalı, cəddi Peyğəmbər(s.ə.s) a, babası Əli(ə.s)yə və əmisə Həsən(ə.s)ə bənzəyirdi. Zamanın ən böyük abidi, böyük təqva sahibi idi. Bəziləri yanlış olaraq İmamı xəstə kimi yad edirlər. (savadsız müsəlmanların dördüncü İmamı "Bimar" ağa deyər çağırırlar. "bimar" xəstə deməkdir). Lakin, İmam Səccad(ə.s) heç də onların düşündüyü kimi bədəncə zəif, əldən düşmüş, saralıb-solmuş bir şəxs olmamışdır. O, ancaq Kərbəladə, özü də çox qısa bir müddətdə xəstə olmuşdur. Kərbəla hadisəsindən sonra sağalmış və otuz beş il o biri İmamlar kimi sağlam bədənlə fəaliyyət göstərmişdir. Yeri gəlmişkən, İmam(ə.s) ın Kərbəladə xəstələnməsinin özü ilahi məsləhətdir ki, o vəsitrə ilə Əli İbn Hüseyn(ə.s) cihad vəzifəsindən azad olmuş (xəstəyə cihad haramdır), müqəddəs vücudu Yezidin muzdurlarının ölüm təhlükəsindən amanda qalaraq İmamət xətti davam etmişdir.

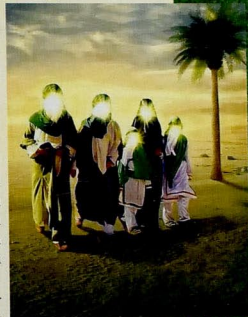
İmam Səccad(ə.s) altı xəlifə ilə həmzəman olmuşdur: Yezid İbn Müaviyə; Abdullah İbn Zübeyr; Müaviyə İbn Yezid; Əbdülməlik İbn Mərvan; Vəlid İbn Əbdülməlik.

İmam Səccad(ə.s) ın həyatı əsasən iki böyük dövrə ayrılır: Atası İmam Hüseynin sağ olduğu zaman- yəni,

"Aşura" hadisəsinə qədərki dövr və "Aşura"dan ömrünün sonuna – şəhadətinə qədər olan dövr. Həyatının ilk 23-24 illik dövrü sakit, şad, izzət və kəmalil-ədəblə keçmişdir. İkinci dövr təqribən 35 il daim hüzn içində, ağlamaqla, Kərbəladə faciəli şəkillə şəhid olan əzizlərini xatırlamaqla keçən bir yaşayış olmuşdur. Ömrünün ilk dövrü İmam Səccad(ə.s) ın elm, bilik, əlaqın tərbiyəsi. İnkişafı dövrüdürsə, ikinci hissəsi əldə etdiklərini həyata keçirmək, mənəvi qüdrətini, nəfsani fəzilətlərini, vilayət məqamını təsərrüf etmə kimi səciyyəyəldir.

İmam Səccad(ə.s) Kərbəla hadisəsinin carçısı kimi hesab olunur. O, xütbələri və söhbətləri ilə Əməvi hakimiyyətinin çirkin üzünü aşkar edir, camaatın fikrini oyadırdı.

Hər bir inqilabın iki mühüm anı vardır: qan və peyvan (xəbər, müraciət). İmam Hüseyn(ə.s) Kərbəlanı qan rənginə boyayaraq öz inqilabının birinci hissəsini başa çatdırdı. Lakin, onun peyvanını camaat arasında yaymaq, ürəklərə hopdurmaq, müqəddəs məqsədlərini bəyan etmək işini əsasən onun Kərbəlaya böyük uzaqqörənliklə gətirdiyi əhli-beyti, xüsusən. İmam Səccad(ə.s) (Zeynəbi Kübra(s.ə), Ümmü Gülsüm(s.ə) və başqaları ilə birgə) gördü. Bu inqilabın qələbə çalmasında ikinci hissənin əhəmiyyəti, birincisindən az deyil. "Aşura" gününün günləsinə qədər birinci hissə, yəni, qan və şəhadət hissəsi cəmlənirdi, hadisələrin mərkəzində İmam Hüseyn(ə.s) özü dururdu. Şəhadətdən sonra inqilabın ikinci önəmli hissəsi başlayır ki, qeyd etdiyimiz kimi burada hadisələrin

Həzrət Məhəmməd (ə.s) buyurur:

“Fitnələr qaranlıq gecələr tək sizi əhatə etdikdə, Qurana üz tutun. Çünki, Quran şəfaət qəbul olunmuş şəfaətçi və sözləri təsdiq olunmuş xəbər verəndir. Onu özünə rəhbər edənləri cənnətə, ondan qabağa keçənləri isə cəhənnəmə aparacaqdır”.

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Əgər öz yaxşılığında sevinib, pisliyi narahat olursansa, deməli, möminsən.”

Həzrət İmam Rza (ə.s) buyurur:

«İbadət çoxlu namaz qılıb, oruc tutmaqda deyildir, əksinə, ən kamil ibadət Allah-taalanın işlərində təfəkkür etməkdən ibarətdir».

mərkəzində İmam Səccad(ə.s) və Zeynəbi Kübra (s.ə) durur.

Kərbəladan əsir olaraq Kufəyə gətirilən ilk gün İmam Səccad(ə.s) la Ubeydullah İbn Ziyad arasında söhbət İmamın necə mübariz və qorxmaz olduğunu nümunəsidir: İbn Ziyad onu gördükdə – “Bu kimdir” –deyə soruşdu. Məclisdəkilər dedilər: “Əli İbn Hüseynidir”. İbn Ziyad: “Məgər Allah Əli İbn Hüseyni öldürmədi?”

İbn Ziyad: “Yox, onu Allah öldürdü”.

İmam Səccad(ə.s) : “Allah (əcəli çatan kimsələrin) canlarını (ruhlarını) onlar öldüyü zaman, ölməyənlərin (hələ əcəli çatmayanların) canlarını isə yuxuda alar (çünki, yuxu da ölüm kimi bir şeydir, yuxu zamanı ruhun bədənlə əlaqəsi kəsilir)” (“Zümər” surəsi, 42-ci ayə).

Bu zaman İmamət əmanətinin qoruyucusu xanım Zeynəb(s.ə) buyurdu. “Ey Ziyadın oğlu! Bizim kişilərimizdən birini də sağ qoymadın, əgər onu öldürmək istəyirsənsə, məni də onunla birlikdə öldür!”

İmam Səccad(ə.s) buyurdu: “Bibi sakit ol, qoy onunla mən söhbət edim”. Sonra İbn Ziyada üzünü tutub buyurdu: “Ey Ziyadın oğlu! Məni öldürməklə hədələyirsən? Bilmirsən ki, ölüm bizim üçün şəərəfdir?” İmam Hüseyn əhli-beytinin Şama əsir olaraq gətirilməsi və burada İmam Səccad(ə.s) və bacılarının fəaliyyəti Kərbəla hadisəsinin xəbərini yaymaqda və Yezid hakimiyyətinin çirkin mahiyyətini tanımaqda müstəsna rol oynadı. Yezidin məclisində camaatın təkidilə (Yezid icazə vermək istəmədi) minbərə çıxan İmam Səccad(ə.s) bir xütbədə özünü əvvəlcə camaata tanıdı, sonra baş verən hadisələri anladı. Din pərədsi altında Yezid hakimiyyətinin törətdiyi cinayətləri bəyan etdi. Xütbənin ortasında Yezid camaat arasında çaxnaşma düşəcəyindən qorxaraq azan-çığa əmr etdi ki, azan oxusun. Azañçı ayağa qalxıb azan deməyə başladı: “Allahu Əkbər, Allahu Əkbər...”

İmam Səccad(ə.s) buyurdu: “Bəli, heç bir şey Allahdan böyük deyildir!”

Azañçı “Əshədu Əlla İlahə İlləllah” deyəndə, İmam Səccad(ə.s) buyurdu: Bəli mənim tük, dəri, ət və qanıım Allahın təkliyinə şəhadət verir”. Elə ki, azañçı “Əshədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah” dedi, İmam Səccad(ə.s) minbərin üstündən üzünü Yezidə tutub buyurdu: “Yezid, Mühəmməd(s.ə.s) mənim babamdır, yoxsa sənin baban? Əgər desən ki, sənin babandır, yalan demiş və haqqı danmış olarsan. Yox əgər mənim babam olduğunu desən, bəs onda nə üçün onun övladlarını öldürdün?” Bundan sonra İmam Səccad(ə.s) ağlayaraq buyurdu: “And olsun Allaha, əgər dünyada bir nəfər varsa ki, Peyğəmbər (s.ə.s) onun cəddi olmuş olsun, o da mənəm. Bəs nə üçün bu kişi (Yezid) mənim atamı zalımcasına öldürdü və bizi (Roma İmperiyasından tutulmuş) əsirlər kimi gətirdi?” daha sonra İmam əlavə edib dedi: “Ey Yezid! Bu cür iş görürsən, sonra da “Muhəmmədən Rəsulullah” deyib, üzünü qibləyə durursan? Vay olsun sənin halına! Qiyamət günü atam və cəddim sənin düşmənin olacaqlar”.

İmam Səccad(ə.s) in xütbə və söhbətləri o qədər təsiredici oldu ki, Yezid peşiman olduğunu bildirdi, İmam Hüseyn(ə.s)ə əzadlıq keçirməyə icazə verdi, qarət olunmuş bəzi şeyləri İmama qaytardı və əsirlərin Mədinəyə qayıtmasına razı oldu. Mədinədə İmam Səccad(ə.s) öz İmamətini gizli və təqiyə şəraitində aparırdı. Çünki, zamanın xəlifələri şiə əhaliyə çox böyük diyan tuturdular. Xüsusən Həccəcinə valiliyi dövründə Hicazda Peyğəmbər(ə.s) xanədanına məhəbbət bəsləyənlər kütləvi şəkildə məhv edilirdilər. Lakin, İmamın müqəddəs vücudu insanların inam, güman yeri kimi daim ucada dururdu. O, istər yamına gələnlərə, istərsə də hər il həcc ziyarəti üçün Məkkəyə piyada gedərkən imkan qədər Əməvi hakimiyyətinin zülm və sitəmlərindən, başəri cinayətlərindən söhbətlər edir, atasının inqilabının səbəblərini, bu şəhadətin əzəmətinə xalqa çatdırırdı. İslami möizələrlə, insanlar arasında maarifləndirmə işi aparır, islam mədəniyyətinin yayılmasına və möhkəmlənməsinə say edirdi. İmam Səccad(ə.s) in təbliğ və mübarizə me-

Həzrət İmam Baqir (ə.s) buyurur:

Qiyamət günü bəndədən hesab olunacaq ilk (əməl) namazdır. Əgər namaz qəbul olunsay, başqa əməllər də qəbul olunsay».

Həzrət İmam Sadiq (a.s) buyurur:

«Təqvalı olun və sizə əmanət tapşırmiş şəxsin əmanətini qoruyun. Həttə Əmirəlmöminin Əli(ə.s)-in qatili belə mənə bir əmanət versə, onun əmanətini (olduğu kimi qoruyar və vaxtında) özünə qaytararam».

tođlarından biri də İslam maarifini dua şəklində bəyan etmək idi. Dua insanla yaradan arasında çox mühüm və təbiiyəvi təsir bağışlayan bir vasitədir. Bu baxımdan dünyanın İslam dinində, İslami yaşayış tərzində, bəndəçilikdə xüsusi yeri vardır. İnsanlara təsəvvürə gəlməz ruhi qida verən "Səhifeyi-Səccadiyya" İmam Səccad(ə.s) ın dualar toplusudur. Bu kitab Həzrət Əli(ə.s) ın "Nəchul Bəlağə" sindən sonra ən böyük ilahi maarif xəzinəsi hesab olunur. Təsadaüfi deyildir ki, alimlərimiz bu kitaba "Üxtül Quran" (Quranın bacısı, "Nəchul Bəlağə"yə "Əxul Quran" ("Quranın qardaşı" deyilir)) "İncilu Əhli-Beyt" (Əhli-Beytin İncili), "Zəburı-Ali-Mühəmməd(s.ə.s)" (Məhəmməd(s.ə.s) ailəsinin Zəburu) adları vermişlər.

"Səhifeyi Səccadiyya" təkcə Allahın dərgahına dua etmək və hacət istəməkdən ibarət deyil. Eyni zamanda islami elmlər və maarif dəryasıdır. Onun işində əqidəvi, mədəni, ictimai, siyasi bir sıra təbiət və fəriət qayda-qanunları vardır ki, dua şəklində bəyan olunmuşdur. Bu kitab 54 duadan ibarətdir. Həmin kitabdan Peyğəmbər(s.ə.s) ın ailəsindən olan ilahi rəhbərlər və imamların xüsusi mövqeyi haqqında danışılan "Ərafə" gününün duasından (zilhiccənin 9-cu günü) bir hissəyə nəzər salaq: "İlahi, camaata rəhbərlik etmək və sənin əmrlərini yerinə yetirmək üçün seçdiyin, onları sənin elm xəzinədarların və dininin gözətçiləri təyin etdiyin Peyğəmbər ailəsinin ən pak adamlarına salam göndər! Sən onları öz hüccətin təyin edib, onları öz istəyinə əsasən bütün çirkinliklərdən təmiz etdin və onları vasitə və öz cənnətinin yolu qərar verdin... İlahi, Sən hər bir vaxt öz dinini bir imam vasitəsilə qoruyub saxlamısan, O İmamı qeybi əlaqə vasitəsilə Özlünlə əlaqədə saxladıqdan, onu öz Rizayətinə vasitə qərar verdikdən, ona itaət etməyi vacib etdikdən, ona asi olmağı nəhy etdikdən, onun əmr və qadağalarına itaət etməyi əmr etdikdən, hamının ona itaət etməsini vacib bilib heç kəsi onun itaətindən çıxmasını əmr etdikdən sonra onu bəndələrinə rəhbər və bayraqdar, dünyada

hidayət məşəli qərar verdin. İmam Səccad(ə.s) dövrünün saxta alimlərinə, biddətlərə və biddətlərə qarşı da kəskin mübarizə aparırdı. İslam hökmlərinin, əlaqi və təbiiyəvi məsələlərin toplusu olan "Risalətül hüquq" adlı bir toplusu yazaraq insanın, istər Allah qarşısında, istərsə də özü və başqaları qarşısındakı vəzifələrini bəyan etdi. İmam Səccad(ə.s) Əməvilərin zülmündən acınacaqlı vəziyyətə düşən kasıblara, kimsəsizlərə ömrünün sonuna qədər yardım etmiş, həyan olmuşdur. O, gecələr naməlum şəklidə çörək, yemək və s.şeyləri şəxsən özü çiyinə atır, kimsəsizlərin qapısına aparıb buyurardı: "Gizli verilən sədəqə Allahın qəzəb odunu söndürər".

İmam Səccad(ə.s) təqribən 35 il İmamət məqamında təsəvvürə sığmayan çətinliklərlə üz-üzə durdu. Onun şəhid edilməsi haqqında müxtəlif tarixlər qeyd olunur. Hicrətın 93-cü, 94-cü yaxud 95-ci illəri yazanlar var. Daha çox qəbul olunan varianta görə Hicrətın 94-cü ili Məhərrəm ayının 25-də Vəlid İbn Mərvan tərəfindən zəhərləndirilərk, ömrünün 57-ci və imamətinin 35-ci ilində şəhid edilmişdir. Bəzi müəlliflər Hişam İbn Əbdülməlik tərəfindən zəhərləndiyini yazmışlar. Oğlu İmam Məhəmməd(ə.s) Baqir(ə.s)ə vəsiyyətdən: "Beş tayfa ilə (dəstə ilə) söhbət edib, dostluq etmə, onlarla məclisdə oturma: Birincisi fasiqlər (günahkarlar), ikincisi paxıllar, üçüncüsü yalançılar, dördüncüsü axmaqlar, beşincisi qohum-əqrəbəsi ilə əlaqəni kəsənlər.

İmam Səccad(ə.s) Mədinədə Bəqi qəbiristanlığında əmisi İmam Həsən(ə.s) ın qəbrinin yanında dəfn olunmuşdur.

Onun qardaşları barədə əvvəldə qeyd etmişdik. Əli İbn Hüseyin(ə.s) ın yazdığımız kimi iki bacısı olmuşdur. Fatimə və Səkinə. Fatimənin Həsən İbn Həsənlə izdivac etdiyini bilirik. Bu izdivacdan onların üç oğlu olmuşdur: Abdullahi-Məhz; İbrahim Ömər və Həsəni Müsəlləs (Həsən İbn Həsən İbn Həsən – 3 dəfə Həsən) Həsən İbn Həsən 35 yaşındaykən Mədinədə vəfat etmiş və Fatimə

Həzrət İmam Baqir (s.ə.s) buyurur:

«Sileyi-rahim (qohum və yaxınlarla rəbitədə olmaq), əməlləri səfləşdirir, malları çoxaldır, balanı qaytarır, (Qiyamət gününün) hesabını asanlaşdırır və acılı tə'xirə salır».

bir il ərinin qəbri üzərində xeymə (çadır) quraraq ona əza saxlamışdır. Fatimə simaca çox gözəl və həm də kamal sahibi bir xanım olmuşdur. Bəni Haşim onu Hurul-eyn adlandırırılar. Hicrətin 117-ci (bəziləri 110-cu hicri ili yazmışlar) ilində 70 yaşında vəfat etmişdir.

İmam Səccad (ə.s) in ikinci bacısı Səkinə(ə.s) (digər adı Aminə) olduqca ağıllı, fəhahət və bələğət sahibi olmuşdur. İmam Hüseyin(ə.s) ona "Xeyrətun Nisvan" (Qadınların xeyirlisi) deydi müraciət edərdi. Təbörinin yazdığına görə Abdullah İbn Həsənə izdivac etmiş, lakin, o öldürüldüyündən övladları olmamışdır. Sonra Məsəb İbn Zübeyrə ailə qurmuş, o da öldürüldükdən sonra Abdullah İbn Osman İbn Əffanla izdivac etmişdir.

Bacısı Fatimə ilə bir ildə.Yəni hicrətin 117-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir. Səkinə(ə.s) hədis söyləyənlərdəndir. Həm də zamanın üstün şairlərindəndir. Hədis, rəvayət və şerhəri indiki dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır.

İmam Əli İbn Hüseyin(ə.s) in bir nikahlı həyat yoldaşı olmuşdur ki, o da Ümmi-Əbdullah (İmam Həsən(ə.s) in qızı) dır. Övladlarının çoxu müxtəlif kənzilərdəndir ki, sonralar onların hamısını İmam azad etmişdir. İmamın 15 övladı olmuşdur ki, bunlardan 11-i oğlan, 4-ü isə qızdır. (11 oğlan, 5 qız yazanlar da var). Onların adları bu qərarlədir:

1) Muhəmməd Baqir(ə.s) (Kunyəsi Əbu Cəfər) Ümmi Əbdullah adlı qadındandır ki, yuxarıda qeyd olunmuşdur;

- 2) Zeyd
- 3) Əmər – bunlar bir anadandırlar;
- 4) Abdullah;
- 5) Həsən;
- 6) Hüseyin – bunların üçü bir anadandır;
- 7) Hüseyini-əşğər;
- 8) Əbdürrəhman;
- 9) Süleyman – bu üçü də bir anadandır;
- 10) Əli-əşğər;
- 11) Mühəmmədi-əşğər – bir anadandırlar. İmam Səccad(ə.s)ın qızları: Fatimə, Əliyyə, Ümmi-Gülsüm – üçü bir anadan, Xədicə isə başqa qadındandır.

İmam Səccad(ə.s)ın övladlarından dördüncüsü olan Zeyd Əli İbn Hüseyin(ə.s)ın nüyanı tarixdə məşhurdur. O, çox şücaətli, qorxmaz və hissiyyətli bir adam olmuşdur. İmam Hüseyin(ə.s)ın və Kərbəla şahidlərinin intiqamını almaq üçün qiyam etmişdir.

Kufəlilər ona bəyət edərək üsyan qaldırdılar ki, sonralar ona bəyətə qalanlara, Zeydilər (Zeydiyyələr) deyild ki, indiyə qədər də bu təriqətdə olanlar vardırlar. Bu qiyam atasının ölümündən 27 il sonra, hicrətin 121-ci ilində baş verdi. Kufənin o vaxtkı hakimi Yusif İbn Əmər Səqfi onunla müharibə etdi. Döyüş zamanı Yusifin qulunu Rəşid Zeydin alınından oxla vuraraq onu şəhid etdi. Zeydin cənazəsini dəfn etdilər. Onun şəhadət xəbərini o zaman xəlifə olan Hüşam İbn Əbdülməlikə çatdırıldı. Hüşamın göstərişi ilə Zeydin dəfn olunmuş bədənini çixardaraq başını kəsdilər və şama Hüşama göndərdilər, bədənini isə şəhərdə də ağacından asdılar və 4 il orada qaldı. Hüşamın ölümündən sonra xəlifə olan Vəlid İbn Əbdülməlikin göstərişi ilə Zeydin bədənini dar ağacından alıb, yandırdılar və külünü Dəclə çayına tökdülər. Zeydin şəhadəti Əməvilərin son cinayəti oldu. Zeydin cənazəsi yandırıldıqdan yeddi gün sonra Bənni-Üməyyənin hakimiyyətinə son qoyuldu.

Zeydin dörd oğlu olmuşdur: Yəhya, Hüseyin, İsa Məhəmmədi Əşğər. Bunlardan Yəhya atasının bədənini dar

Peyğəmbər (s.a.s) buyurmuşdur:

“Ey camaat! Mən sizin aranızda elə bir şey qoyub gedirəm ki, onlara təbə olsaz, heç vaxt yolunuzu azmayacaqsınız. Allahın kitabı və mənim Əhli-beytim».

Həzrət İmam Sadiq (ə.s) buyurur:

«Dostunu öz sirtindən xəbərdar etmə. Lakin, düşməninin bilməyəcəyi sirtini açmağının eybi yoxdur. Çünki, (bugünkü) dostun bir gün sənə ədalətli ola bilər».

Həzrət İmam Əli (ə) buyurur:

“Həqiqətən, ləqəva sahiblərinin bir neçə özünəməxsus əlamətləri vardır. Düz danışmaq, əmanəti qaytarmaq, əhdə vəfa qılmaq, fəxr və xəsisliyin azlığı, qohumlarla rəhbərlik yaratmaq, zəiflərə qarşı mehriban olmaq, qadınlarla az əlaqə, yaxşılıq hədiyyəsi, gözəl əxlaq, böyük dözümlü və insanı Allaha yaxınlaşdıran elmə təbəccül. Xoş və gözəl aqibətlər olsun onlara!”

ağacında olduğu zaman qiyama qalxdı. Onu şəhərbəşəhər axtararaq nəhayət, Cuzcanda tutub üç gün saxladıqdan sonra şəhid etdilər. Bu zaman onun 18 yaşı vardı. Bəzi müəlliflərə görə hicrətin 125-ci ilində Yəhyanı Xorasanda dar ağacından asdılar və Cuzcanda dəfn etdilər.

İmamıyyə şüələrinin beşinci İmamı, Muhəmməd Baqir(ə.s) (Muhəmməd ibn Əli İbn Hüseyin(ə.s)) cümə günü, səfər ayının üçü, hicrətin 57-ci ilində Mədinədə dünyaya gəlmişdir. Atasının zamanı 38 yaşı vardı və İmamət müddəti 19 ildir. Anası Fatimə (Ümmi-Əbdullah) İmam Həsən(ə.s)ın qızıdır. Beləliklə İmamətin hər iki şəxsi onda birləşmiş olur. Künyəsi Əbu-Cəfərdir. Ləqəbi Baqirul-ulum-yəni, elmləri yaran, tədqiq edən deməkdir.

Mütənasib bədənli, orta boylu, çatmaqşılıq, iri gözlü. Nazik burun, qara saqqallı, geniş çöhrəli babası Peyğəmbər(s.ə.s) a bənzər bir şəxs olmuşdur. Beşinci İmamın ədəbi bərəsində yazırlar ki, o, heç vaxt qəh-qəhə ilə gülməzdi, sakit danışar, əsəbiləşməz, danışmağa və yeməyə başlarkən Allah adıyla başlar və onunla da bitirərdi. Allah qorxusundan çox ağlayardı. Mütəvazi danışığı vardı. Əkin sahələrində və xurma bağlarından əldə olunan məhsulları Allah yolunda infaq edərdi və dövrünün ən səxavətli adamı idi. Elm və fəzilətdə heç kəs ona bərabər ola bilməzdi, çünki, vilayət məktəbindən dərslər almış, nübüvvət beşiyində və vəhy mühitində tərbiyə almışdır.

*Mir Səfər Tağıyev
İlahiyatçı*

Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s)in nəsəbi!

Biz Adəmdən başlayaraq, Nuri-Mühəmmədin hansı rəhbərlərlə nəql edilməsini izləyib, onun Əbdül-Mütəllibə, sonra da Əbdullaha və nəhayət Həzrəti Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) cənablarına yetişməsini bəyan etdik. Bu silsilə daha yığcam surətdə, aşağıdakı şəkildə təsvir oluna bilər.

Həzrəti Mühəmməd (s.ə.s) Xətəmül Ənbiya Əbdüllah – Əbdül – Mütəllib – Haşim – Əbdül – Mənaf – Quseyy – Kilab – Mürrə – Kəb – Lüveyy – Galib – Fəhr – Malik – Nəzr – Kinanə – Xüzeymə – Müdrikə – İlyas – Müzərr – Nəzar – Müədd – Ədnan.

Peyğəmbərlərin nəsəbi müxtəlif rəvayət və xəbərlərdə Ədnana qədər bir-biriylə müvafiq gəlir. Lakin Ədnandan o tərəfə nəlin rəhbəri dəqiq deyil.

Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) cənabları buyurmuşdur ki, "Ədnana çatanda dayanın". Bu fikirdən məlum olur ki, Ədnana qədər bu silsilənin həlqələri öz yerindədir. Tam dəqiq olmasa da Ədnandan o tərəfə bu silsilə belə təsvir olunur.

Ədnan – Əddəd (əddər) – Hümeysə – Nəbt – Həml – Qeydar – İsmail İbrahim – Tarix – Naxur – Səru (Nəru) – Ərğu – Şam – Faliq – Abir (Hud) Ərfəhşəd – Sam – Nuh – Ləmək – Mətuşəlx – Uxnux (İdris) – Bərdə (Barid) – Məhlail (Məhail) – Qıynan – Ənuş – Şeys – Adəm.

Buradan məlum olur ki, Peyğəmbərimiz (s.ə.s) in 21-ci babası Ədnan tam dəqiq olmayan məlumata görə isə 47-ci babası Həzrəti Adəmdir.

Yüz min illərlə qeyb aləmində kainatı dolaşan və bütün mövcudata ziyanət verən Nuri-Məhəmmədi indi dünya aləmində o cənabın (s.ə.s) mübarək vücudunda mücəssəm olmuşdur.

Onun vələdatı bütün kainatı və fələkləri fərəh və şadlığa qərq etmişdir.

Cənabi – Əqdəsi – İlahi buyurmuşdur ki, "Sən olmasaydın, fələkləri xəlq etməzdim". Deməli fələklər o cənabın (s.ə.s) qədəmlərinə nisar edilmiş bir hədiyyədir. Eləcə də onun səxavəti, kərəmilə rəhməti üçün geniş fəaliyyət meydanıdır.

Onun mübarək qədəmləri bu dünyaya rəhmət, nur və surur gətirdi.

Mərhum Kərbəlayı Füzuli bu barədə deyir:

Əsrəqəl min fəlaku – behcəti Şəmsun və biha.

Mələtəl aləmə nurən və sururən və bəha. Yəni: şadlıq fələkindən – bir günəş baş vurdu ki, aləmi nurla, sururla və işıqla doldurdu. Bu nur, bu surur, bu işıq bu gün bütün İslam dünyasını öz ağuşuna alıb.

*Mühəmmədin Nurundan
əhli-beytdən kimlərə, hansı kişi
və hansı qadınlara
kimin vasitəsilə nur gəlib*

Peyğəmbər nuru – xanım Xədicəyə, ondan Fatimeyi-Zəharaya-ondan İmam Əliyə – ondan – İmam Hüseyinə, İmam Həsənə – İmam Həsəndən oğlanları Zeyd İbn Həsənə, Həsən İbn Həsənə, Əmərə, Qasimə, Əbdullaha, Əsgərə, İsmayılı, Mühəmmədə, Yaquba, Cəfərə, Təlhəyə, Həmzəyə, Əbu-Bəkrə, İmam Həsənə gələn nur eyni zamanda qızlarına da nəql olunmuşdu.

Bu nur qızları Ümmül-Həsən, Ümül Hüseyin, Fatimeyi-Kübra, Fatimeyi Suğra, Ümmül-Əbdullah, Ümmi-Sələmə və Ruqəyyada da var idi.

Atası Əli-Əbitəlib, anası Fatimeyi-Zəhra bint Rəsulullahdan nəvəsi imam Hüseyində olan nur övladlarının da davam edib.

Müsəlmanın istəyini yerinə yetirmək üçün say göstərmək, Kəbəni yetmiş dəfə təvaf etməkdən üstündür.

Dünya və ondan olan nə varsa, qiymətlidir; ancaq onların ən qiymətli – fəzilətli qəndir.

Bu nur Əli-Əkbərdə, anası Leylidə (Rübabədə), Əlidə (ləqəbi Zeynüləbidin) – anası Şahi-Zənanada (və yaxud Şəhrəbanu) Əli-Əsgərdə (südəmər olmasına baxmayaraq) Mühəmmədə, Cəfərdə – anası Qüzaiyyədə, Əbdullahda, qızlarından Səkinədə (daha doğrusu Sukeynədə), Fatimədə-anası Ümmi-İshaqda, Zeynəbdə olub.

Mühəmməd nuru Əli-ucalıq mənasında olan "Əla" sözündən müşfəqq olmuşdur. Atası Hüseyn (ə.s) Seyyüdüş-Şühədə, anası İran şahı Yazdgürd İbn Şəhriyarın qızı Şəhrəbanu (əsl adı isə Cahanşah və ya Şahi-Zənanıdır).

Nur bu ardıcılıqla davam edib. Mühəmməd nuru Əli-İbn Hüseyndən, İmam Zeynüləbidindən anası Şahizənanə, zövcəsi Ümmü-Əbdullaha, oğlanları imam Mühəmməd Baqirə, Zeydə, Əmrə, Əbdullaha, Həsənə, Hüseyni Əkbərə, Hüseyni-Əsgərə, Əbdürrəhmana, Süleymana, Mühəmmədi-Əsgərə, Əli-Əsgərə, Əliyyə, Məlikə, qızları Ümmü-Gülsüm və Fatiməyə nəql olunmuşdur.

İmam Hüseyn onun zövcəsi olan Şəhrəbanu (əsl adı Cahanşah və ya Şahi-Zənanıdır) onların övladları 4-cü imam Zeynüləbidinin (əsl adı Əli ibn Hüseyn) nuru daha sonra bu ardıcılıqla davam etmişdir. Bu nurlardan övladları olan seydilərə, Mir Məhəmmədə, oğlu Mir İbrahimə, oğlu Mir Əliquluya – oğlu Mirəhmədə (bütün Mirzəlilərin babası) oğlu Mirrza Sultana, oğlu Məşədi Mirməhəmmədə (onu Paşa adlandırdılar) oğlu Mir Əliəsrəfə, zövcəsi Fatiməyə, qızı Ruqəyyaya, oğlanları Mir Cəlilə, Mir Xəlilə, Mir Ağaya, Mir Vəliyə, Mir Əbülfəzə, Mir Cəlala, zövcəsi Püstəxanuma, oğlu Arifə, zövcəsi Aidə xanuma, oğlu Hafizə, Aqilə, qızı Elmiraya, qızı Ədibəyə, sonra bu nur Arif müəllimdən zövcəsi Aidə xanıma qızları Mehribana, Nərgizə nəql olundu.

Mir Xəlil nuru isə zövcələri Aliyə, qızı Səriyə, oğlu Nurəddinə, ikinci zövcəsi Mədinə xanıma, oğlu Ələddində özünü göstərdi.

Uca Allahın Yer üzündə yaratdığı nurlu qadınlar

1. İbrahim peyğəmbərin anası – Sara.
2. Lut peyğəmbərin anası – Vərəqə Sara və Vərəqə Lahicin qızları idi. (Lahic peyğəmbər olsa da – mürsəl peyğəmbər deyildi).

İbrahim peyğəmbərin arvadı – Sara. Bu qadınlardan uşağı olmadığına görə kənz Hacırla evləndi.

İsmayıl peyğəmbər Hacırla oğludur. Beş ildən sonra İbrahimin arvadı Saradan oğlu oldu. Adını İshaq qoydular. O da peyğəmbərdir.

Musa peyğəmbərin anası – Naciyə, Firounun arvadı – Asiyə, Süəyb peyğəmbərin – qızı Səfura, İmranın qızı – Məryəm (İsa peyğəmbərin anası idi).

Məryəmin anası – Hənnə.

Məryəmin bacısı – Hənnanə.

Mühəmməd nurunun nəşib olduğu Allahın peyğəmbərləri, onların zövcələri.

Adəm nurunun Həvvanın alnuna nəql edilməsi. Adəmdən sonra, Şeys Allahın əmriylə Cənnətdən Nəzələ adlı huriyə izdivac etdi. Nəzələ hamilə olduqda Mühəmmədin nuru onun alnuna nəql edildi. O huridən Şeysin Ənuş adlı oğlu oldu ki, Nuri – Mühəmmədi onun alnında qərar tutdu. Ənuş üçüncü hüccətdir. Ənuş həddi kəmalə yetişəndə şiys Allah-təala ilə edilən əhdi ona yetirib buyurdu ki, bu nuru dünyanın ən pakizə qadınlarına nəql edəsən.

Sonra Ənuş da eyni qayda ilə bu əhdi öz oğlu Qiyənəyə yetirdi.

Qiyənə də bu əhdi öz oğlu Məhəiyələ, o da öz oğlu Bərdəyə vəsiyyəət elədi. Bərdə vəsiyyəətə əməl edərək, Birrə adlı qadınla izdivac etdi və ondan Uxnux əmələ gəldi ki, İdris adı ilə məşhurdur. İdrisin atası onun alnında nuri Mühəmmədinə görüb, ata-babalarının vəsiyyətini ona söylədi. Odur ki, İdris özünə Zərə adlı bir qadını təzvic etdi və ondan Mətuşəlx adlı oğlu oldu, sonra Mətuşəlxin

Hazret
Məhəmməd
(s.ə.s) buyurur:

“Allahın
razılığı
ata-ananın
razılığında,
qəzəbi isə
onların
qəzəbindədir.”

Cənnət
analarının
ayağı
altındadır

Mühəmməd (s.ə.s)

Lәмək adlı oğlu Tərkasülün qızı Qənsus ilə izdivac edib, ondan Nuh (ə.s) törədi və Rəsuli-Əkrəmin nuru onun alnında parlamaya başladı. Atası bu nuru görüb Nura dedi ki, bu, Xatəmül-Ənbiya peyğəmbər Həzrəti-Mühəmməd (s.ə.s) cənablarının nurudur. Ata-babalarınız Allah-Təala ilə əhd ediblər ki, bu nuru yalnız pakizə qadınlara nəql etsinlər.

Sən də gərək bu əhdə sadıq qalasan. Nuh öz atasının vəsiyyətini qəbul edib, Əmudə adlı bir möminə qadınla izdivac etdi və Sam adlı bir oğlu oldu ki, Nuri-Mühəmmədi onun alnında qərar tutdu.

Nuh Samə vəsiyyət edib, Adəm (ə.s) peyğəmbərdən yetişən Tabutu ona təslim qıldı və gözlərində misli olmayan bir padşah qızını ona təzvic elədi. Samun o qadından Ərfəhşəd adlı oğlu oldu. Ərfəhşəd həddi-kəmalə çatanda Sam onu Mərcanə adlı qadınla evləndirdi, sonra ona vəsiyyət edib, öz yanında olan əmanətləri və Tabutu ona təslim etdi. Tabut cənnətdən Adəmə nazil olmuş bir qutu idi ki, qırmızı yaqutdan hazırlanmışdı. Onun bir-biriylə saf qırmızı qızıldan olan zəncirlə əlaqələnmiş iki qapısı və zümrüddən bağları var idi. O qutuda əhd və sənədlər saxlanırdı.

Mədinədə Fatimeyi-Zəhranın (s.ə) Əli(ə.s) ilə evlənməsi

Hicrətin ikinci ili səfər ayında cümə günü Hz. Fatimeyi-Zəhra(s.ə)nin o zaman 15 yaş yarım, Hz. Əli (ə.s) isə 21 yaşında idi. Toyları eyni ildə olmuşdur.

Hz. Əli (ə.s)ın

Fatimeyi-Zəhra(s.ə) ilə evlənməsi və Əbu Turab ləqəbini alması, oruc və zəkatin, fitrə zəkati və qurbanın vacib olması – bunların hamısı hicrətin ikinci ilində olmuşdur.

Hz. Fatimeyi-Zəhranın özünəməxsus xüsusiyyətləri və xarici görünüşü

Hz. Fatimeyi-Zəhra(s.ə) atasına o qədər bənzəyirdi ki, səhabələr arasında "Binti Əbiha", yəni, "atasının qızı" – deyər yad edilirdi. Ayışə belə rəvayət edir: Özünəməxsus xüsusiyyət və xarici görünüş, adəb və gözəl əxlaq, xasiyyət və davranış baxımından Peyğəmbərimizə (s.ə.s) ən sevimli qızı Fatimeyi-Zəhra(s.ə) qədər bənzəyən bir kimsə görmədim. O, gələndə Peyğəmbərimiz ayağa qalxaraq, onu qarşılayar və yanında oturdardı. Hörmətli əlini öpər, çox vaxt öz yerini ona verərdi.

Ümumiyyətlə, Hz. Fatimeyi-Zəhra(s.ə)nin çox xüsusiyyətləri atasına bənzəyir, duruş və davranışlarından Peyğəmbərimizi (s.ə.s) xatırladırdı. Əxlaqi xü-

Peyğəmbər (s.ə.s) dedi: "Üç duadır ki, onlar qəbul olunar; məzlunun duası, müsafirin duası və valideynin övladına etdiyi duası"

Dünya və ondan olan nə varsa, qiymətlidir; ancaq onların ən qiymətliisi - fəzilətli qadındır.

susiyətlərinə görə oxşarlıq və bir çox zahiri görünüşünə görə oxşarlıq heç də cismən və ruhən, yəni, tamamilə eyni olmaq demək deyildir. Çünki, tam bənzərlik yaradılmışların heç birində yoxdur.

Fatimeyi-Zəhra(s.ə) qədər doğru danışan heç kimi rast gəlmədim. Hətta, bir hadisə baş verəndə, onun doğru və yaxud, yalan olmasını xanım Fatimeyi-Zəhradan soruşurlar. O, heç bir vaxt yalan danışmayıb.

Hz. Fatimeyi – Zəhra (s.ə) in təvazökarlıq və nəzakətinə, tərbiyə və səmimiyyətinə diqqət etsək, Ulu Peyğəmbərdən (s.ə.s) aldığı gözəl və yüksək əxlaq, İslami davranış və tərbiyə bütün İslam aləminin qadınlarına bir örnək olmalıdır.

İbn Həcər Heytəmi “Fətəvayi Hadisiyyə” adlı əsərində Fatimeyi-Zəhranın bir çox özünəməxsus xüsusiyyətləri, ləyaqət, əhval və fəziləti ilə bacılarından, bütün dünya qadınlarından üstün olduğunu söyləyir və bu xüsusiyyətləri aşağıdakı kimi sadalayır.

1. Allah-təala Fatimeyi-Zəhra(s.ə)ni Hz. Əliyə yer-dən öncə göydə nikahlamışdır.

2. Yüksək dərəcəli cənnət qadınlarının ən ulusudur.

3. Heç bir xəstəlik səbəbi olmadan cənnət qadınları kimi qadınlıq adətindən uzaq olmasına görə “Bətül” ləqəbi verilmişdir.

4. Cənnət qadınları kimi nurlu çöhrəyə malik olduğuna görə “Zəhra” ləqəbi verilmişdir.

5. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) vəfatından sonra üzünün güldüyünü görənlər olmamışdır.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) Qısa həyat tarixçəsi

Adı-Əli, məşhur ləqəbləri zeynül-abidin (ibadət edənlərin bəzəyi) və səccaddir (çox səcdə edən). Başqa bir ləqəbi züs-səfinatdır. Bu sözün tərcüməsi “səcdə üzvləri yerə dəyməkdən qabar olmuş şəxs” deməkdir. Çox ibadət etdiyinə görə, müasirləri tərəfindən ona bu ləqəblər verilmişdi. Atası – üçüncü imam Hüseyin ibn Əli (ə.s), anası – sonuncu Sasani şahı III Yazdəgürdün müsəlmanlara əsir düşmüş qızı Şahzənan idi.

İmam Zeynülabidin (ə.s) hicri 38-ci il şaban ayının 5-də (m. 659-cu il) Mədinədə doğulmuşdur. Kərbəla faciəsi zamanı 22 yaşı vardı, lakin xəstə olduğuna görə döyüşdə iştirak etməmişdi. Mənbələrdə imamət nəslinin kəsilməməsi üçün Allah tərəfindən Ona bu müvəqqəti

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)
buyurur:

“Allah-təala ata və anaya yaxşılıq edən insanın ömrünü uzadar.”

xəstəliyən verildiyini yazırlar. Aşura hadisəsindən sonra əsir düşmüş qadın və uşaqlarla birlikdə əvvəlcə Kufəyə, oradan Şama (Dəməşqə) aparılmışdır. O, həm yul boyunca, həm Kufə valisi Übeydullah ibn Ziyadın hüsurunda, həm də Yezidlin Dəməşqdəki sarayında atasın xütbələr söyləyir, Kərbəla faciəsinin mahiyyətini insanlara açıq, zalım Əməvi hökumətinin iç üzünü ifşa edirdi. Bir müddət Dəməşqdə saxlandıqdan sonra Mədinəyə qaytarılmışdır.

Tədqiqatçı alimlərin fikrincə, Kərbəla hadisəsinin günümüzə kimi yaddaşlarda yaşamasının əsas səbəblərləri məhz İmam Zeynül-abidin (ə.s) və Həzrət Zeynəb (s.ə) olmuşlar.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) hakimiyyətə qarşı açıq mübarizədən çəkinir, dinc təbliğat yolu ilə Əhli-beyt məktəbini yaşadırdı. Onun təbliğat üsullarından biri Kərbəla şəhidlərinin matəminə həsr olunmuş təziyə məclisləri təşkil etmək idi. Bu məclislərdə İmam Hüseyin (ə.s) amal və məramı açıq şəkildə camaatın diqqətinə çatdırılırdı.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) nə Muxtarın qiyamında, nə Abdullah ibn Zübeyrin mübarizəsində, nə də Mədinədə baş vermiş Hərrə hadisəsində iştirak etdi. Hətta mədinəlilər Abdullah ibn Hənəzələnin başçılığı altında birləşib, Əməvi nəslinin nümayəndələrini şəhərdən qovanda İmam Zeynül-abidin (ə.s) müvəqqəti olaraq Mədinə kənarındakı mülkünə köçdü. Aralarındakı mənfi münasibətə baxmayaraq, Mərvan ibn Həkam öz ailəsini qorumaq üçün İmam Zeynül-abidindən (ə.s) yardım istəyəndə, həmin həzrət, Mərvanın ailə üzvlərini evində yerləşdirib öz himayəsi altına aldı.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) ibadətdə, gözəl davranışda, ehsan, səxavət, doğruculluq kimi əxlaqi keyfiyyətlərdə öz müasirləri arasında ən yüksək məqamda dururdu. Şiə məzhəbinin rical kitablarında həmin həzrətdən dərs almış və hadisə rəvayət etmiş yüzlərlə şəxs adı çəkilir. İmam Zeynül-abidin (ə.s) elm və əxlaq məktəbində tərbiyə alanların cərgəsində Said ibn Cübeyr, Said ibn Müseyyib,

Əbu Həməzə Sümalı, Cabir ibn Abdullah Ənsari, İmamın oğlu Zeydi-şəhid, görkəmli ərəb şairi Fərzədaq və başqa məşhur şəxsiyyətlərin adma rast gəlirik.

İmam Zeynül-abidindən (ə.s) fiqh, əxlaq, tarix, dua mövzularına aid yüzlərlə hadisə rəvayət edilmişdir. Səhifəyi-Səccadiyyə və Hüquq risaləsi də imama məxsusdur. "Əhli-beytin Zəburu" adlandırılan Səhifəyi-Səccadiyyə Allaha imanla dolu 54 duadan ibarətdir. Hüquq risaləsində isə hər bir müsəlmanın başqaları qarşısında daşdığı vəzifə və hüquqlar əks olunmuşdur. Burada insanın Allah qarşısında, özü və bədən üzvləri, valideynləri və övladları, həyat yoldaşı və xidmətçiləri, qohum və qonşuları, dost və şərikləri üzərindəki haqqı ayrı-ayrılıqda bəyan edilir. Hökmdarlar rəiyyətin, müəllimlə şəğirdin, hətta bəzə verənlə borc alanın belə, qarşılıqlı vəzifələri unudulmamışdır. Hüquq risaləsi ən təsirli əxlaq dərsliklərindən biri olmaqla yanaşı, İmamın bu sahədəki elm və təcrübəsinin yüksək dərəcəsini göstərir.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) Mədinənin yüzlərlə ehtiyacı ailəsinə maddi cəhətdən təmin edir, ehsan məclisləri keçirir, xüsusilə, Ramazan ayında yüzlərlə adaman iştirak etdiyi iftar sūfrələrinə açır. Çox zaman qul bazarından kölələri alır və azad edirdi. Xidmətçilərlə nümunəvi davrandığına və qısa bir müddətdən sonra onları azad etdiyinə görə, bəzən kölələr özləri aqallarından xahiş edirdilər ki, onları İmam Zeynül-abidinə (ə.s) satsınlar.

Həzrət Zeynül-abidin (ə.s) imamlıq dövrü 34 il davam etmişdir. Hicri 95-ci il məhərrəm ayının 12-də yaxud 25-də (m. 713-cü il) Mədinədə Əməvi xəlifəsi Vəlid ibn Əbdülməlikin əmri ilə zəhərəliləndirib şəhid olmuşdur. Məzarı Bəqi qəbiristanlığında, İmam Həsənlə (ə.s) İmam Məhəmməd Baqirin (ə.s) məzarları arasında yerləşir. **(Mənbə: Qısa İslam Ensiklopediyası: İslama dair 1001 termin və xüsusi ad. Bakı-2013, c. 2, səh. 129-130.)**

İmam Zeynül-abidin (ə.s) öz dövründə atasından sonra insanların elm və əməl baxımından ən üstü-

İmam Zeynül-abidin (ə.s) buyurur: "Bütün xeyirləri, xalqın əlində olana göz dikməməkdə gərdüm."

Həzrət Mahəmməd (s.ə.s) buyurur: "Məmini şad edən məni şad etmiş, məni şad edən isə Allahu şad etmişdir."

Həzrət İmam Əli
(ə.s) buyurur:

“Həqiqətən, xalqın bir dəstəsi Allaha (cənnət və savab) istəyi ilə ibadət edirlər. Bu, tacirlərin ibadətidir. Başqa bir qrup (cəhənnəm və əzab) qorxusundan ibadət edirlər. Bu, qulların ibadətidir. Digər bir dəstə isə Allaha şükür etmək üçün ibadət edirlər. Bu, azad insanların ibadətidir.”

nü olmuşdur. O, öz hikmətli kəlamları ilə İslamın əsas prinsiplərinin mahiyyətini açıqlamış böyük şəxsiyyətdir. Təkcə İslamın həcc ibadətinin mahiyyəti ilə əlaqəli fikirləri onun nə qədər dərin biliyə malik olduğunu göstərir. Mənbələrdə nəql olunduğuna görə İmam Zeynül-abidin (ə.s) həccdən qayıtdıqda, Şibli (adlı bir tərəfdarı) onu qarşıladı. İmam (ə.s) ondan soruşdu: “Həcc etdinmi ey Şibli! O da “Bəli, ey peyğəmbər övladı”, -dedi.

İmam (ə.s) soruşdu: “Miqatda yerə enib, tikilmiş paltarlarını soyunaraq qüsl etdinmi?” Dedi: Bəli. İmam (ə.s) “Miqatda yerə endikdə, günahkarlıq paltarlarını soyunub, itaət paltarlarını geyinməyi niyyət etdinmi?”, -deyə soruşdu. O da “xeyr” dedi. İmam (ə.s) dedi: “Tikilmiş paltarları soyunduqda, riyakarlıq, nifaq (ikiüzlülük) və şübhələrə daxil olmaqdan da uzaqlaşdığına dair niyyət etdinmi?” “Xeyr”, - dedi.

İmam (ə.s) buyurdu: “Onda sən nə Miqatda yerə enmiş, nə tikilmiş paltarları soyunmuş, nə də qüsl etməsən! Sonra dedi: “Təmizlik edib, ehram bağlayaraq həcc üçün niyyət etdinmi?” Dedi: “Bəli”. İmam (ə.s) “Təmizlik edib, ehram bağlayaraq həcc üçün niyyət edərkən xalis tövbə nuru ilə özünü paklaşdırmaq üçün də niyyət etdinmi?” deyə soruşdu. Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) soruşdu: “Ehram bağlayarkən Allahın haram etdiyi bütün işləri özünə haram etməyi niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”.

İmam Zeynül-abidin (ə.s) yenə soruşdu: “Həcc niyyəti edərkən, bütün ilahi olmayan düşünləri açmaq niyyətini etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) buyurdu: “Elə isə nə təmizlik etmiş, nə ehram bağlamış, nə də həcc niyyəti etməsən!” İmam Səccad (ə.s) daha sonra soruşdu: “Miqatda daxil olub, iki rükət ehram namazı qılaraq “ləbbəyk” dedinmi?”

Dedi: “Bəli”. İmam (ə.s) soruşdu: “Miqatda daxil olarkən, ziyarət niyyətində olmağın niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. Soruşdu: “İki rükət namaz qıldıqda, əmələrin ən üstünü və bəndələrin yaxşı əməllərinin ən uca-

sı sayılan namazla Allaha yaxınlaşmaq niyyətini etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. Soruşdu: “Ləbbəyk deyərək (Allaha itaət etmək barəsindəki sözün səbəbilə) hər işdə bunu söyləyəcəyinə və bütün günah sözləri deməyəcəyinə dair niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) buyurdu: “Onda sən nə Miqatda daxil olmuş, nə namaz qılmış, nə də ləbbəyk demisən!” İmam (ə.s) daha sonra soruşdu: “Hərəmə daxil olub, Kəbəni görərək namaz qıldınmi?” Dedi: “Bəli”. Soruşdu: “Hərəmə daxil olduqda hər bir müsəlmanın qeybatını özünə haram etməyinə dair niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. Soruşdu: “Məkkəyə çatdıqda (bu səfərdəki) məqsədinin yalnız Allah olduğuna dair qəlbində niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam buyurdu: “Elə isə nə hərəmə daxil olmuş, nə Kəbəni görmüş, nə də namaz qılmışan!” Daha sonra soruşdu: “Allahın evini təvaf edərkən, sütunlara əl vurub (Səfa və Mərvə dağları arasında) səy etdinmi?” Dedi: “Bəli”. İmam (ə.s) soruşdu: “Səy edərkən Allaha tərəf qaçdığını və qeybləri bilən Allahın sənə bu halını bildiyinə dair də niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) buyurdu: “Beləliklə, nə Kəbəni təvaf etmiş, nə sütunlara əl vurmuş, nə də səy etməsən”. İmam (ə.s) daha sonra soruşdu: “Qara daşa əl qoydunmu? İbrahim (ə.s) məqamında durdunmu və iki rükət namaz qıldınmi?” Dedi: “Bəli”. Bu məqamda imam Səccad (ə.s) fəryad çəkdi və az qaldı ki, dünyadan ayrılınsın. Daha sonra “Ah! Ah!”, - dedi. Qara daşa əl qoyan şəxs Allahla görüşmüşdür. Elə isə ey miskin, diqqət et ki, hörməti böyük olan işin savabını xarab etməyib, bu əl verməyi günahkarlar kimi zay etməklə sındırmayasan”.

Sonra soruşdu: “İbrahim (ə.s) məqamı yanında durduqda, hər bir itaətdə möhkəm qalib, günahkarlıqdan üz döndərməyini niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) soruşdu: “Orada iki rükət namaz qıldıqda, İbrahim (ə.s) kimi namaz qılıb, öz namazınla şeytanın bumunu (yerə) sürtməyi niyyət etdinmi?” Dedi: “Xeyr”. İmam (ə.s) buyurdu: “Onda sən nə Qara daşa əl qoymuş, nə

Elm öyrənmənin (din tələbəsinin) əcali çatdıqda, şəhid kimi ölür

İbrahim (ə.s) məqamında durmuş, nə də orada iki rükət namaz qılmışan!" Sonra belə soruşdu: "Zəməzə quyusunun başına gedib, ondan içdinmi?" Dedi: Bəli. Soruşdu: "Allah itaətinə üz gətirib, gözünü günahdan çəkəcəyinə niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) dedi: "Demək ki, sən nə Zəməzə (quyusunun) başına getmiş, nə də onun suyundan içmişən!" Daha sonra soruşdu: "Səfa və Mərvə arasında say edərək onların arasında yeridinmi?" Dedi: "Bəli". Soruşdu: "Qorxu və ümid arasında olduğun niyyət etdinmi?" "Xeyr" dedi. İmam (ə.s) buyurdu: "Elə isə nə say etmiş, nə yol getmiş, nə də Səfa və Mərvə arasında yerimisen!"

Sonra soruşdu: "Mina"ya tərəf getdinmi?" "Bəli" dedi. İmam soruşdu: "Dilin, qəlbin və əlinlə insanlara zərər verməyəcəyinə niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) buyurdu: Demək ki, sən Minaya getməmişən!" Sonra soruşdu: "Ərafatda dayanıb (vaqf edib), Cəbəlur-Rəhməyə (Rəhmət dağının) çıxdınmi? Nəmirə vadisini tanıyıb, Cəmərat kənarında Allahı çağırдыңmı?" "Bəli", - dedi. Sonra İmam (ə.s) soruşdu: "Ərafatda dayanmaqla ilahi biliklərə olan aqahlığını, Allahın sənin əməl kitabını alacağını və habelə daxilində və qəlbində olanlardan xəbərdar olduğun düşünmüşmü?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) soruşdu: "Cəbəlur-Rəhməyə qalxarkən Allahın bütün mömin kişi və qadınlara mərhəmət etdiyini və hər bir müsəlman kişi və qadına yol göstərdiyini düşündünmü?" Dedi: "Xeyr". Soruşdu: Nəmirə vadisinin yanında fərmanı yerinə yetirməmiş fərman verməməyin və (bir şeydən) özün yayınmayınca (bunu başqasına) qadağan etməməyini niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) buyurdu: "Elə isə nə Ərafatda dayanmış, nə Cəbəlur-Rəhməyə çıxmış, nə Nəmirəni tanımış, nə dua etmiş və nə də Nəmirənin kənarında durmuşan!"

İmam (ə.s) daha sonra soruşdu: "İki əlamət (Ərafət və Məşər) arasından keçib və oradan keçməzdən qabaq iki rükət namaz qıldınmi? Miizdəlifəyə gedib, ora-

da xırda daşlar yığdınmi? Məşərul-həramdan keçdinmi?" Dedi: "Bəli". İmam (ə.s) soruşdu: "İki rükət namaz qılarkən o namazın on günün (zilhiccə ayının ilk 10 günü) şükr namazı olduğu və habelə hər bir çətinliyi dəf edərək, hər bir asanlıqı gətirməsini niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) soruşdu: "İki ələmətin arasından keçib, sağ və sol tərəflərinə nəzər salmayarkən, haqq (olan) dindən qəlbinlə, dilinlə və bədən üzvlərinlə sağa və sola üz döndərməyəcəyinə dair niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". Soruşdu: "Müzdəlifəyə gedərkən oradan xırda daşlar yığdıqda, hər bir günah və çəhaləti özündən uzaqlaşdıraraq hər bir elm və əməli adətə çevirməyini niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) yenə soruşdu: "Məşərul-həramdan keçdikdə qəlbini təqva əhli və Allahdan qorxanların bəzəyi ilə bəzəməyini niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) buyurdu: "Elə isə nə iki ələmətin yanından keçmiş, nə iki rükət namaz qılmış, nə Müzdəlifəyə getmiş, nə ondan xırda daşlar yığmış, nə də Məşərul-həramdan keçmişən!" Sonra (yenidən) soruşdu: "Minaya çatıb xırda daşlar atdınmi? Başını qıxdırıb, qurbanlığını kəsdinmi? "Xif" məscidində namaz qılıb, Məkkəyə qayıdaraq ziyarət tavafını (tavafı ifaza) yerinə yetirdinmi?" Dedi: "Bəli". İmam (ə.s) buyurdu: "Minaya çatıb, cəmərələrə dəş vurduqda, istəyinə çatmağın və Allahın sənin bütün ehtiyacını qarşılığına dair niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr".

İmam (ə.s) soruşdu: "Cəməratda daş atarkən, düşmənin olan İblisə daş atıb, bütün gözəl həccinlə onu qəzəbə gətirdiyini niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". Sonra soruşdu: "Başını qıxdırıldıqda, çirkinliklər, Adəm övladlarının qalıqlarından təmizləndiyini və habelə anan səni dünyaya gətirən gün kimi günahlardan sıyrıldığını düşündünmü?" Dedi: "Xeyr". İmam (ə.s) soruşdu: "Xif məscidində namaz qılarkən yalnız Allah və öz günahından qorxub, yalnız Allahın rəhmətinə ümid bəslədiyinə dair niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam soruşdu: "Qurban-

Mömin xosbəxt adamdır, çünki xeyirli iş görəndə Allaha ibadət edib, ona şükür edir, narahətçilik üz verəndə isə yenə də Allaha dua edib çətinliyə dözüür. Buna görə də mömin hər əməli müqabilində, hətta arvadının ağzına bir tika yemək verdiyi üçün də Allahdan mükafat alır.

O adam ki, halal yeməklə qidalansın, mənim göstərişlərimə əməl edir və bəşər dünyası ondan təhlükə görmür, o, əmin-amanlıqdadır və mütləq Behiştə gedəcəkdir.

lığını kəsərkən, tamah boğazını pəhrizkarlıq haqiqəti ilə kəsdiyini, həmçinin öz ürəyinin meyvəsi və qəlbinin gözəl ətirli gülü olan övladını qurban yerinə gətirib onu gələcək nəsil üçün bir sünnə və Allaha

ya yaxınlıq vasitəsi halına gətirən Həzrət İbrahimin (ə.s) sünnəsinə itaət etdiyini niyyətindən keçir-dinmi?" Dedi: "Xeyr". İmam Səccad soruşdu: "Məkkəyə qayıdıb ifadə tavafini yerinə yetirərkən, Allahın rəhmətindən köçüb onun itaətinə qayıtmağına və habelə Onun məhəbbətinə sarılmağına, vacib əmrlərini yerinə yetirməyinə və Allaha yaxınlaşmağına dair niyyət etdinmi?" Dedi: "Xeyr".

İmam Zeynül-abidin (ə.s) ona dedi: Elə isə sən nə Minaya çatmış nə daş atmış, nə başını qırılmış, nə öz həcc əməllərini yerinə yetirmiş, nə Xif məscidində namaz qılmış, nə ifadə tavafini yerinə yetirmiş, nə də Allaha yaxınlaş-

Kim öz əməyi ilə qazandığı az gəlirlə başqasına çox yardım göstərsə, bu, Allahın mərhəmətinə layiq xeyrixahlıqdır.

rusan. Geri qayıt, çünki sən həcc etməmişən. Şibli həcc əməllərində etdiyi səhlənkarlıqlarına görə ağlamağa başladı. O, bu göstərişləri ardıcıl olaraq öyrəndi və bir ildən sonra mərifət və yaqınlıqla həccini yerinə yetirdi. [Mirza Hüseyn Nuri Təbərsi, *Müstədrakul-vəsail*, Beyrut, 1407, c. 10, səh. 166-172]

İmam Zeynül-abidin on beş övladı olmuşdur:

1.	Məhəmməd. Künyəsi Əbu Cəfər Baqirdir (ə.s). Anası İmam Həsənin (ə.s) qızı Ümmü Abdullahtır.
2.	Abdullah
3.	Həsən
4.	Hüseyn
5.	Zeyd
6.	Ömər
7.	Hüseyn Əsgər
8.	Əbdürrəhman
9.	Süleyman
10.	Əli. İmamın ən kiçik övladı olmuşdur.
11.	Xadica
12.	Məhəmməd Əsgər
13.	Fatimə
14.	Aliyə
15.	Ümmü Gülsüm [Şeyx Müfid, <i>əl-İrşad</i> , Beyrut, 1416/1995, səh. 155]

İbadət - möminin ruhunu ulyatmaqla onu Allaha qovuşdurur.

İmam Məhəmməd Baqir(ə.s) Qısa həyat tarixçəsi

Atası – dördüncü imam Əli Zeynül-abidin (ə.s), anası – ikinci imam Həsənin (ə.s) qızı Ümmi-Abdullah Fatimədir. Beləliklə, İmam Məhəmməd Baqir (ə.s) hər iki tərəfdən Fatimeyi-Zəhranın (ə.s) soyuna mənsubdur. H. 57-ci il səfər ayının 3-də yaxud rəcəb ayının 1-də (m. 676-677-ci illər) Mədinədə doğulmuşdur. Yüksək elmi səviyyəsinə görə, ona baqirül-ülum (yəni elmdə yüksək məqama çatan və ya elmin sərhəddini genişləndirən) ləqəbi ilə müraciət edirdilər. Bu ləqəbin Həzrət Mühəmməd Peyğəmbər (s.ə.s) tərəfindən qabaqcadan İmam Baqirə (ə.s) verilmiş olduğunu yazırlar. Rəvayətə görə, Həzrət Mühəmməd Peyğəmbər (s) Cabir ibn Abdullah Ənsariyə xəbər vermişdi ki, o, Hüseyinin (ə.s) nəslinə mənsub, adı Peyğəmbərin adı kimi

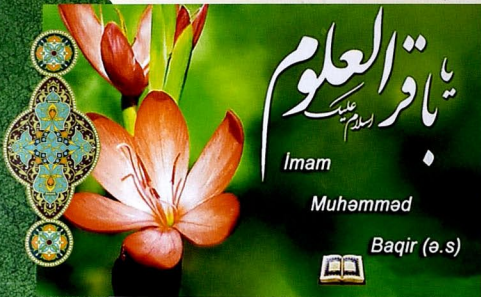
Məhəmməd olan, özü də elmin yüksək dərəcələrinə çatan bir nəfərin zamanı kimi yaşayacaq. Peyğəmbər (s.ə.s) Cabir ibn Abdullaha vəsiyyət etmişdi: “Həmin övladım! görüşəndə, salamımı ona çatdırarsan”. Cabir ibn Abdullah artıq qocalıb gözləri tutulduqdan sonra bir gün kiçik yaşlı Məhəmmədlə (s.ə) görüşdü; onun kimliyini öyrəninca, ulu babası Həzrəti Mühəmməd Peyğəmbərin (s.ə.s) salamını ona yetirdi.

İmam Baqir (ə.s) zamanında şiə məzhəbi daxilində ən böyük parçalanmalardan biri baş verdi. Bəzi şialər İmamı Əməvilərə qarşı silahlı mübarizə aparmamaqda təqsirləndirib, Onun ata-bir qardaşı Zeydin ətrafında birləşdilər. Zeyd qiyam qaldırdı, amma öz silahdaşları tərəfindən xəyanətlə qarşılaşıb şəhid oldu. Zeydin ölümündən sonra tərəfdarları onun oğlu Yəhyam imam kimi tanıldılar. Beləcə, şialiyin zeydiyyə qolu yarandı.

Müasirləri İmam Məhəmməd Baqiri (ə.s) xoş əxlaqlı, səbirli, zəhmətkeş, səxavətli bir insan kimi tanıyırdılar. Ehsan və yaxşılıq etməyi xoşlayır, ehtiyacı olanların xahişini yerə salırmıdı. Çox zaman öz əkin sahəsində işləyib, alinin zəhməti ilə dolanırdı.

İmamın (ə.s) öz zəmanəsində ən savadlı şəxs olduğunu hamı təsdiq etmişdir. Xüsusilə, Qurani-Kərimin təfsirinə daha çox önəm verir, bu bərdə Peyğəmbərdən və özündən qabaqkı imamlardan hadisələr rəvayət edirdi. Şiə mənbələrində İmam Cəfər Sadiqdən (ə.s) sonra ən çox İmam Baqirdən (ə.s) hədis rəvayət olunmuşdur. Bunu onların zamanındakı ictimai-siyasi şəraitlə əlaqələndirirlər. Məhz həmin dövrdə Əməvilər sülaləsi zəifləməyə doğru üz qoymuş, Abbasilər tədricən güclənərək axırda hakimiyyəti

Həzrət
Peyğəmbəri-
Əkrəm (s.ə.s)
buyurmuşdur:
"Öz övladlarınıza
üç şeylə
tərbiyə edin:
Peyğəmbərinizə
məhəbbətlə,
onun Əhli-beytinə
sevgi-istəklə və
Quran
oxumaqla."

ələ keçirmişdilər. İki sülalə arasında gedən çəkişmələr fonunda hökumətin Əhli-beytə nəzarəti zəifləmişdi. İmam Baqir (ə.s) və İmam Sadiq (ə.s) bu fürsətdən uğurla istifadə etdilər. Onlar maarifləndirmə fəaliyyətini genişləndirib, öz tərəfdarlarının elmi səviyyəsini artırmaqla daha ciddi məşğul olmaq imkanı qazandılar.

İmam Məhəmməd Baqirin (ə.s) təfsir mövzusunda qeydlərini Əli ibn İbrahim Qummi öz təfsir kitabında işıqlandırmışdır. Şeyx Küleyni "ər-Rövzətü minəl-Kafi" kitabında İmamın (ə.s) iki məktubunu dərc etmişdir.

İmam Məhəmməd Baqirin (ə.s) məşhur səhəbələri və tələbələri sırasında Cabir Cüfi, Əbu Basir, Zürrə ibn Əyün və qardaşları, Məhəmməd ibn Müslim, məşhur şair Kümeyt Əsədi, qardaşı Zeydi-şəhid kimi şəxsiyyətlərin adına rast gəlirik. İbn Mübarək, Zühri, Övzai, İmam Əbu Hənifə kimi elm böyükləri Həzrət Baqirin (ə.s) adını ehtiramla çəkir, Onun üstünlüyünü qəbul edir və çətin məsələ ilə rastlaşdıqda məsləhət üçün Ona üz tuturdular.

İmam Məhəmməd Baqir (ə.s) qardaşı Zeydi-

şəhidin qiyamında iştirak etməsə də, onun haqqında müsbət fikirdə olmuş və hərəkətini mənəvi cəhətdən dəstəkləmişdir.

İmam Məhəmməd Baqir (ə.s) başqa dinlərin əsaslarını da mükəmməl mənimsəmişdi, ibrani və süryani dillərini bildirdi. Sair inanc ardıcılıqları ilə elmi müzakirələr keçirir, onların suallarını cavablandırır, iddialarını rədd edirdi. Həmin Həzrətin (ə.s) xəvaric cərəyanı üzvləri ilə apardığı və qələbə ilə başa çatdırdığı elmi mübahisələr tarix kitablarında qeyd edilib.

İmam Məhəmməd Baqir (ə.s), Onun artmaqda olan nüfuzundan qorxan Əməvi xəlifəsi Hişam ibn Əbdülməlikin əmri ilə zəhərlədildi, h. 114-cü il zilhiccə ayının 7-də (m. 733-cü il) Mədinədə 57 yaşında ikən dünyasını dəyişdi. Onu Bəqi məzarlığında, atası İmam Zeynül-abidin (ə.s) qəbrinin yanında dəfn etdilər. | *Qısa İslam Ensiklopediyası:*

İslama dair 1001 termin və xüsusi ad. Bakı-2013, c. 2, səh. 139-140.]

İmam Məhəmməd Baqirin bir çox övladı olmuşdur:

1. Əbu Abdullah Cəfər ibn Məhəmməd (İmam Cəfəri-Sadiq
2. Abdullah ibn Məhəmməd. Abdullaqla İmam Sadiqin (ə.s) anaları Məhəmməd ibn Əbu Bəkrin oğlu Qasımın qızı Ümmü Fərvədir
3. İbrahim
4. Abdullah. İbrahimlə Abdullah kiçik yaşda vəfat etmişlər.
5. Əli
6. Zeynəb
7. Ümmü Sələmə [Şeyx Müfid, *əl-İrşad*, Beyrut, 1416/1995, səh. 176]
8. Zeyd [Əli ibn Məhəmməd əl-Ələvi əl-Uməri ən-Nisabə, *əl-Məcdi fi ənsabit-talibiyyin*, thq. Ə. Mehdəvi Damğanı, Qum, 1422, səh. 284. Hüseyin əl-Hüseyni əz-Zərbəti, *Büğyətül-hair fi əhvali övladil-İmam Baqir*, Qum, 1416, səh. 153]

Möminlər ölmürlər, onlar yalnız fani dünyadan əbədiyyətə köçürlər.

Həzrəti Əli (ə.s) Cənablarının fəzilətləri

Rəsuli-Əkrəmin (s.ə.s) Əhvalatında deyildi ki, o həzrətin (s.ə.s) nuru Adəmin yaranmasından 424 min il əvvəl yaranmışdır. Sonrakı bu nur Adəmin (ə. s), Nuhun (ə), İbrahimin (ə. s) və sonrakı peyğəmbərlərin sülbündə qərar tutmaqla gəlib Əbdül-Mütəllibə çatmışdır. Burada bu nur iki budağa ayrılmışdır: biri Əbdullahın sülbündə qərar tutub, ondan Peyğəmbəri-Əkrəm (s.ə.s) yaranmış, ikincisi Əbu-Talibin sülbündə qərar tutub, ondan Əli (ə. s) cənabları yaranmışdır.

Beləliklə:

1. Peyğəmbər (s.ə.s) və Əli (ə. s) eyni bir nurdan yaranmış vüculdardır.
2. Odur ki, Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) buyurub: Ya Əli, sə-

nin ətin mənim ətimdən, qanun da mənim qanımdandır.

3. Fatimeyi-Zəhraya (s.ə) layiq olan zövc yalnız Əli (ə. s) nəslə yalnız o Cənabda (ə.s) oldu.

4. Rəsuli-Əkrəmin yanında qərar tutdu.

5. O Cənabın (ə. s) təvəllüdü Kəbədə vəqə oldu.

6. Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) cənablarının çiyinə ayaq qoymağa layiq şəxs oldu.

7. İslama daxil olan birinci kişi o oldu.

8. Leylətül-Məbitdə Peyğəmbərin (s.ə.s) yatağında yatan şəxs o Cənab (ə) oldu.

9. Əmirül-möminin ləğəbi Allah-təala tərəfindən o Cənaba (ə) verildi.

10. Hələl-zadə ilə hərəm-zadəni bir-birindən ayırmaq üçün o Cənab (ə) məhəkdir. Çünki Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) buyurub: Ya Əli (ə.s), sənə yalnız hərəm-zadələr adavət bəslər.

11. Qiyamətdə Behişt ilə Cəhənnəm əhlini ayırmaq o Cənaba (ə) tapşırılaçaq

Həzrət İmam Əli (s.ə.s) buyurub:

“Elm yeddi cəhətdən var-döv-ləldən (malıdan) üstündür”

12. Livayi-həmdə həmd bayrağını qaldırmaq Qiyamətdə o Cənaba (ə) tapşırılaçaq.

13. Namaz əsnasında öz üzünü sülə əta etdi.

14. Özü iftarsız qalib təamını miskinə, yetimə və əsirə verdi və bu barədə Quranda “Həl-Əta” surəsi Onun şəninə nazil oldu.

15. Namaz üstündə səhədə yetişdi.

16. heç bir müharibədə məğlub olmadı, vuruşda heç bir zərbəsi xətaya keçmədi, heç bir mübarizlə vuruşda məğlub olmadı.

17. Düşməne vurduğu hər bir zərbə onu eninə, ya da uzununa iki bərabər hissəyə bölürdü.

18. Rəsuli-Əkrəmin (s.ə.s) duası bərəkətindən o Cənab (ə.s), İstidən və Soyuqdan müttəssir olurdu.

19. Xeybər qapısını iki barmaqyla yerindən qoparıb atdı. Rəvayətə görə onun çəkisi indiki hesablə 36 min batman imiş (1 batman = 8 kq). Bu barədə o Cənab (ə) özü buyurub: “Mən Xeybər qapısını bəşər qüvvəsi, ilə yox, İlahi qüvvə ilə qopardım”.

20. “Bərəət” surəsini Məkkə əhlinə oxumaq işi, Allahın əmri ilə Əbu-Bəkrdən alınub o Cənaba (ə) tapşırıldı.

21. Fatimə (s.ə) ilə əqd mərasimi asimanda vəqə oldu.

22. Peyğəmbər (s.ə.s) dünyadan gedərkən öz zövcələrinin tələq işini o Cənaba (ə. s) tapşırıldı.

23. Peyğəmbər-Əkrəmlə (s.ə.s) siğə qarışdı olmaq şərafəti ona nəşib oldu.

24. Cənab Peyğəmbərin (s.ə.s) buyurduğuna görə bu ümmətin atası hesab olunurdu.

25. Bövl və gəyit (təbi ehtiyaclar) zamanı nəzərlərdən gəyib olardı.

26. Cənabət halında məscidə daxil olmaq izni var idi.

27. Rəsuli-Əkrəmə (s.ə.s) qüsl vermək yalnız o Cənaba (ə) nəşib oldu.

28. On bir imam onun nəslindən əmələ gəldi.

29. Təthir, Mübahələ, Qədiri-Xum günü isə İkmal

Həqiqi mənimlər uğurlu günlərdə Allaha min-nətdarlıq edir və bəd ayaqda onun iradəsinə sığınirlar.

ayəsi, eləcə də Xatəm-bəxş haqqında ayə, bəlkə də tamam Quran o Cənab (ə) haqqında nazil olmuşdur.

30. Allah-təalanın adlarından biri Məhmud, biri də Əladır. Mühəmməd adı Mahmud, Əli adı isə Əladan müştəq olmuşdur.

Bunlardan əlavə Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) buyurmuşdur: Allah-təala mənə beş şey əta qılmışdır:

1. Mənə kəlamlar məcmuu əta qılıb, Əliyə isə — elmlər məcmuu.
2. Məni nəbi (peyğəmbər), Əlini isə vəsiy qərar verib.
3. Mənə Kövsəri, Əliyə isə Səlsəbilə əta qılıb.
4. Mənə vəhy, Əliyə isə ilham əta qılıb.
5. Mənə Meracı əta qıldı, Əlinin üzünü isə asimanların qapısını açdı, taki, mənim gördüklərimi o gördü və mənim baxdıqlarıma o da baxdı. Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) İbni-Abbasa buyurub: Ey İbni-Abbas, Allaha and olsun, hər kəs Əliyə müxalifət etsə, Allah-təala onda olan bütün ne'mətləri təğyir verər. Ey İbni-Abbas, Əli (ə. s) haqqında şəkk etmə, onun haqqında şəkk imandan çıxmağa və əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalmağa səbəb olar. Beləliklə, məlum olur ki, İslam-şəhadəteynlə, iman isə Əlinin (ə. s) vəsiy olmasına iqrar etməklə əmələ gəlir.

Əli (ə.s) cənablarının fəzilətlərini yazıb qurtarmaq olmaz, bəşər qüvvəsi buna kifayət etməz. Bu müxtəsər risalədə isə bundan artıq yazmağa imkan yoxdur.

Əli (ə.s) cənablarının fəzilətlərini yazıb qurtarmaq olmaz, bəşər qüvvəsi buna kifayət etməz. Bu müxtəsər risalədə isə bundan artıq yazmağa imkan yoxdur.

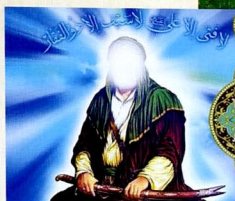

XASİYYƏTİ VƏ ƏXLAQI

O Cənab (ə.s) yetimlərə nəvaziş edər, fəqir və yoxsullarla həmnəşin olardı və buyurardı: Miskin-miskinlə həmnəşin olmalıdır. Məminlərin yanında özünü həqir və kiçik tutardı, düşmənlərin nəzərində isə əzəmətli görsənərdi. O Cənaba (ə) qonaq gələndə, özü şəxsən qonağa xidmət edərdi.

O Cənabın (ə.s) kəlamlarından biri də budur: **“Sizin dünyanızdan üç şeyi sevirəm: Mühəribədə qılıncla vurulmuşmağı, orucu yay fəslində tutmağı və qonağa hörmət etməyi”.**

O Cənab (ə.s) xeyir işlərə hamıdan qabaq gedərdi. Qəzəblənəndə bədəninin tükləri qalxar və onlardan qan damardı. Mühəribədə öz mübarizlərini öldürəndə **“Allahu Əkbər”** deyərdi, onun nərsindən çöllər, dağlar və onun mübarizləri titrərdi. Qoşun dəryası onun nəzərində bir qətrə kimi görünərdi. Lovğalar və təkəbbür dikbaşlar onun qarşısında zəlif olardı. Onun yumruğu ağır bir kürzü xatırladırdı. Bir yumruqla polad yumurtanı yastıladırdı. Mühəribələrdə bəzən bir mübarizin kəmərinə tutub o biri mübarizin təpəsinə çürpürdü. Çox vaxt düşməne vurduğu qılncı elə sürətlə onu iki hissəyə bölürdü ki, o hissələr bir müddət bir yerdə qalırdı və müşahidəçilər zərbənin xəttə getdiyini güman edirdilər. Lakin hələ ölməmiş mübariz hərəkət etmək istərkən iki parçaya ayrılıb düşürdü. Mühəribə zamanı o Cənabın (ə) gözlləri iki qan çanağı kimi qızarırdı, lakin öz ətrafından xəbərdar olardı, heç kəsin ona baxmağa təqəti qalmazdı. Lakin xəlvətdə ibadət edən vaxt özündən xəbərsiz olardı. Hər gecə min rükət namaz qılırdı. Evdə öz ailəsinə və

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

«Hər kəs üç xüsusiyyətlə Allahla görüşsə, istədiyi qapıdan cənnətə daxil olar: Əxlaqı gözəl olan, gizli və aşkarda Allahdan qorxan və haqq onunla olsa belə çəkişməni tərک edən».

Həzrət İmam Baqir (s.ə.s) buyurur:

“Ramazan ayı daxil olarkən, gündüzləri oruc tutan, gecələri zikir edərək namaz qılan, dili və övrətini qoruyan, gözünü (haram baxışlardan) yuman və qulaqalarını (haram danışıklardan) qoruyan şəxs, anadan olduğu gün kimi günahsız olar (bütün günahları bağışlanar)”.

ayalına xidmət edər, evə lazım olan şeyləri bazardan alıb öz əlində evə gətirərdi və heç kəsin köməyinə razı olmazdı. Paltarına və ayaqqabısına özü yamaq vurardı. Qolları qüvvəli idi, lakin heç kəs ondan əziyyət görməzdi. Sözləri fəzilətli və hikmətli, hökmü ədalətli idi. Gecələr ibadət zamanı gözünün yaşı sel kimi axardı, gündüzlər çox vaxt fikrə dalardı. Yumşaq libaslar geyməz və ləzzətli təamlar yeməzdi. Cəməət içində özünü adamların biri kimi aparardı. Ondən bir şey soruşanda xoşlanardı, hər kəs onu çağırırdı, ona tərəf gedərdi. O Cənab (ə) dünyadan üz döndərib

“dünyaya üç dəfə tələq vermişdi”. Yə’ni kişi öz arvadına üç dəfə tələq verəndən sonra, o arvad ona əbədi həram olduğu kimi, o Cənab (ə) da dünyaya üç dəfə tələq verib, onu özünə həram hesab edirdi.

Əli (ə.s) əlinə gələn pulla min qul alıb azad etmişdi.

Həzrəti Hüseyin (ə.s) bərədə Peyğəmbərimiz (s.ə.s) dən belə nəql olunur. “Mənim bu övladım (Hüseyin) imam, imam övladı, imam qardaşı və doqquz imamın qardaşdır.”

ƏLİ (Ə.S) MÖCÜZƏLƏRİ

O Cənabın (ə) möcüzələri mindən artıqdır, onların bəzilərini qeyd edək:

1. Qürub vaxtı Günəşi geri qaytardı.
2. Fərat çayı daşıb tüğyan edən vaxtda, onun suyunu azaltdı.
3. Əbu-Bəkrin öldürdüyü Ymmi-Fərvəni dəfnindən qırx gün sonra dirilti.
4. Dəmir o həzrətin (s.ə.s) əlində yumşalıb mum kimi oldu.
5. Dəyirman milini Xalid ibni-Vəlidin boynuna salıb çənbər etdi.
6. Rəsuli-Əkrəmin (s.ə.s) vəfatından sonra, o Həzrətin (s.ə.s) surətini Əbu-Bəkrə zahir etdi.
7. Qüsl etmək üçün o Cənaba (ə. s) asimandan bir sətəl su nazil oldu.
8. Kərpə vaxtda Tövrətdən və Qurandan ayələr oxudu.
9. Həzrəti İsa (s) və Məryə(s.ə)min gizlətdiyi bulacağın üstündən daşı götürüb, bulacağı aşkara çıxartdı.
10. Mədinədə fars ordusunun iqamətgahını öz barmaqları arasından göstərdi.
11. Əsnabi-Kəhf ilə danışdı.
12. Mədinədə əl uzadıb, Şamda Müaviyənin bığlarını dərtdən çıxartdı.
13. Xeybər qalasının çapısını iki barmaqla yerindən qopardı və onu xəndək üzərində qoyub qoşun üçün körpü düzəltdi.
14. Kufə məscidinin xırda daşlarını cəvahirata çevirdi və məscidin kərpiclərini qızıla və gümüşə döndərdi.
15. Özünün və fərzəndlərinin qatından qabaqca xəbər verdi.
16. O Cənabın (ə) qəbrinə hörmətsizlik edən Mürət ibni-Qeysi qəbrindən çıxan iki barmaqla qətlə yetirdi

Həzrət Məhəmməd (s) buyurur:

“Qiyamət günü sizlərdən mənə daha yaxın və daha seviminiz, daha gözəl əxlaqlı və daha çox təvazökar olanınız, daha uzağınız isə daha təkabürlü olanınızdır”.

Seyidlər nəslinin ulu nənəsi,
Şəhrəbanı kimin qızıdır?

Həzrət İmam
Əli (ə.s)
buyurur:

“Tövbənin
dörd əsası
vardır:

- 1-Qəlbən
peşmançılıq.
- 2-Dil ilə
istiğfar;
- 3-Bədən
üzvləri ilə
(saleh) əməllər
etmək;
- 4-Bir daha
günaha
qayıtmamaq
üçün (ciddi)
qərara
gəlmək”

II- BÖLMƏ

CƏNUBİ AZƏRBAYCAN DÖVRÜ

Cənubi Azərbaycanda apardığımız beş il-lik tədqiqatın nəticəsi və qədim dini ədəbiyyatlar sübut etdi ki, Mir Cəlal Mir Əlişrəf oğlu Paşayevin mənsub olduğu seyidlər nəslinin ulu nənəsi, dördüncü imamımız Zeynüləbidinin anası, İmam Hüseyin zövcəsi, İran padşahu Yazdakürd İbni Şəhriyarın qızı Şəhrəbanı (əsil adı isə Cahanşah və ya Şahizənanıdır). Tədqiqatlar seyidlər nəslinin nənə xəttinin şah nəslindən olduğunu sübut etdi.

OCAĞI ZİYARƏT EDİRİK

2011-ci ilin dekabr ayının 4-də Əndəbil kəndinə ziyarətə getdik. Bu səfərimizdə bizimlə yoldaşlıq edən, əslən Göyçaydan olan Bəhərçin Mustafayev də getmişdi. Biz ona Mir Məhəmməd (Paşa bəy) ocağının möcüzələrindən o qədər danışmışdı ki, bizimlə birlikdə Əndəbili, müqəddəs ocağı ziyarət etməyə qərar verdi. Əndəbildəyik. Ruqəyyə bacının nəvəsi Mir Maqsud, biz ziyarətə gedənlər Mir Rəsul, mən və Bəhərçin Mustafayev Əliəşrəf Dərbəndinə daxil oluruq. Bəhərçin Mir Cəlal ağanın, görkəmli yazıçının doğulduğu və 12 il yaşadığı evə onun əsərlərindən ibarət xeyli kitab hədiyyə etdi. O dedi ki, Mir Cəlal müəllim tələbələrinə öz elmini, saflığını, sadəliyi, zənginliyi hədiyyə edib. Biz də onun yaşadığı ata ocağını ziyarət etməyi özümlə bərc bilirik. Onun kitabları nasillər üçün zəngin ədəbi xəzinədir. Biz Mir Cəlal ağanın ocağında 2 saata qədər oturuq. Onun haqqında bacısı nəvəsinin xatirələrini yaddaşımıza həkk etdik. Ruhunuz şad olsun, müqəddəs babalar!

İlahi nuru qəlbində, əməlində yaşadan, ulu babası Həzrəti Peyğəmbərimizin (s.ə.s) sevdiyi, bu sevgini əhli-beytinə sevdirməklə əmanət qoyduğu yetimə, əlsiz-ayaqsıza, xəstəyə əl tutub yardım etməklə nənələri xanım Fatimeyi Zəhra kimi cənnət sakinini adını həyatda yaşadığı bu dünyada qazanmaqla Mehriban xanım Arif qızı Ərşin uca məqamında əhli-beytin layiqli övladlarından biridir. Yaşadığımız bu yurdda nə qədər yetim uşaq varsa, hamısının ümid yeri, pənahıdır.

Onlara yetim və sahibsiz deməyin – deyir Mehriban xanım.

FATİMƏ ANA

Fatimə ana, Mir Əliəşrəfin zövcəsidir. Onun altı oğlu, bir qızı olub. Oğlanları: Mir Cəlil, Mir Xəlil, Mir Cəlal, Mir Vəli, Mir Ağa, Mir Əbülfəz, bacıları Ruqəyyə.

Fatimə ana, Mehriban xanımın babası Mir Cəlalın atasıdır, atası Arifin nəvəsidir.

Ruqəyyə xanım, Mehriban xanımın atası Arif müəllimin bibisidir.

Ruqəyyə – Mir Əliəşrəfin qızıdır. Əri – Ağa-Rza, övladları – Mir Əli, Mir Həsən, Mir Hüseyn, nəvələri – Mir Maqsud, Fatimə, Xədicə.

Uca Yaradanın könül dostu olmaq istəyirsənsə, bir könül qazanmağı unutma. Yetimin qarnını doyuzdur, əynini geyindir, yoluna çıraq tut. Bununla sən Allah evini Kəbəni ziyarət etmiş kimisən.

Mehriban xanım bir çox, saysız-hesabsız köülləri sevindirib, yetimxanaların, uşaq evlərinin sönmüş çiraqlarını yandırb. Yetim könülü sevinəndə ona xoş olan Allah da sevinib.

“Allahın hüzuruna qızıl dolu minlərcə kisə aparsan, Haqq-təala: – Bizə bir şey gətirmək istəyirsənsə, qazanılmış bir könül gətir”.

RUQƏYYA MİR ƏLİƏŞRƏF QIZI

Ruqəyyə Mir Əliəşrəf qızı 1900-cü ildə Təbriz şəhəri, Sofyan qəsəbəsi, Əndəbil kəndində varlıərbab (mülkədar) ailəsində anadan olub. 1940-cü ildə vəfat edib. Qəbri Əndəbil kənd qəbiristanlığındadır.

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s) buyurur:

“Qiyamət
günü üç
gözdən
başqa bütün
gözlər
ağlayacaqdır:

1-Allah
qorxusundan
ağlayan göz;

2-Allahın
haram
etdiklərindən
yumulan göz;

3-Allah
yolunda
yuxusuzluq
çəkən göz».

Bu dünyada yetimi sevdirən behişt paltarı geymiş kimidir

İMAMƏT NƏSLİNİN TARİXİNDƏN

Mir Cəlilın beş oğlu var, dörd qızı.

1. Ağamehdi – onun böyük oğludur. Amerikada yaşayır. Dövlət işindədir, doktordur.
2. İkinci oğlu Ağacavaddır – O da Amerikada yaşayır, memar-mühəndisdir.
3. Üçüncü oğlu Ağahüseyn İngiltərədə yaşayır. Elektrotexnika sahəsində çalışır.
4. Dördüncü oğlu Ağahadı isə Belçikada yaşayır. Yazıçıdır. Eyni zamanda filmlərə ssenari yazır.

Qızlarının böyüyü Fatimə xanımdır.
İkinci qızı Xədicə xanımdır.
Üçüncü qızı Məryəm xanımdır.
Dördüncünün adı Əfsanə xanımdır.

5. Mir Məhəmməd
Ağamehdinin iki uşağı var.
1) Bir oğlu – Qubad
2) Bir qızı – Nazənin

Ağacavadın bir qızı var. Adı Tələyədir.

- Ağahüseynin bir qızı, bir oğlu var.
1) Oğlu – Əşkan
2) Qızı – Rovanə (Rəksanə)

- Ağamehdinin iki uşağı var.
1) Oğlu – Əmir
2) Qızı – Aidə

- Fatimə xanımın üç oğlu, bir qızı var.
1) Məsud
2) Əli
3) Məmmədrza
4) Fərzanə

- Xədicə xanımın dörd oğlu var, bir qızı var.
1) Mənsur
2) Nasir
3) Məvsüm
4) Əmir
5) Qızı – Fatimə xanım.

Məryəm xanımın bir oğlu var. Adı Əlidir.

- Əfsanənin iki övladı var.
1) Daniyalı
2) Əli

İmam Səccad (ə)
buyurur:

“Camaat elm oxumağın faydalarını bilsəydilər, qanları axıtılmaqla, dəryalara baş vurmaqla olsaydı da belə, yenə təhsil ardınca gedərdilər.”

Mir Məhəmmədin iki oğlu var.

- 1) Aslan
- 2) Əmirhüseyn

Mir Xəlilin qızı Səriyyə

- 1) Sarıçla
- 2) Adan
- 3) Vali

Anaları İngilis qızıdır.

Mir Xəlilin oğlu – Mir Nurədinin övladları

Mir Nurəddinin bir oğlu bir qızı var.

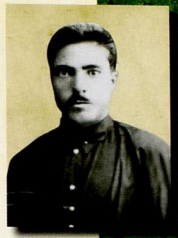
- 1) Oğlu – Mir Şahəbəddin
- 2) Qızı – Qəzalə xanımdı (Vaşinqtonda işləyir, orada ailə həyatı qurub).

Ən yaxşı
sədaqə
odur
ki, sağ əlin
verdiyini sol
əl bilməsin.

Mir Cəlil Mir Əliəşraf oğlu

(1906-2003)

Mir Cəlil Mir Əliəşraf oğlu 1906-cı ildə Təbriz şəhəri, Sofyan qəsəbəsi, Əndəbil kəndində varlıərbab (mülkədar ailəsində) anadan olub. İlk təhsilini babası Mir Məhəmmədin (Paşa bəy) dini mədrəsəsində alıb, ali təhsilini isə Aşqabadda davam etdirib. Təhsilini başa vurduqdan sonra Təbrizə qayıdıb. Şah dövründə ali təhsillilərə böyük ehtiyac olduğundan, ixtisası üzrə Miyandoabda yerləşən qənd fabrikində baş mühəndis işləyib. İşlədiyi uzun dövrlər ərzində kimsəsiz uşaqlara, əlsiz-ayaqsızlara əl tutub.

1945-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanca qurulan Milli Hökumət zamanında isə Təbriz şəhəri, Sofyan qəsəbəsində müəllim işləyib. Milli Hökumətin rəhbəri Seyid Cəfər Pişəvəri ilə sıx dostluq əlaqəsində olub. Hökumətin tərkibində fəaliyyət göstərib. Sonralar isə uzun müddət müxtəlif vəzifələrdə çalışıb. 2003-cü ildə 97 yaşında Kərəcədə vəfat edib.

Mir Xəlil Mir Əlişrəf oğlu
(1903-1966)

Mir Xəlil Xəlili 1903-cü ildə Təbriz şəhəri, Sofyan qəsəbəsi, Əndəbil kəndində varlı ərəb (mülkədar ailəsində) anadan olmuşdur. İlk təhsilini babasının mədrəsəsində almış, sonradan ali təhsilini Aşqabadda davam etdirmişdir. 1945-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda qurulmuş Milli Demokratik Hökumətin tərkibində mühüm vəzifədə olmuşdur. Polkovnik rütbəsinə daşıyan Mir Xəlil Xəlili Milli Demokratik Hökumət dövründə Sofyandan Sərab və Culfaya qədər böyük bir ərazinin fərmandarı (icra başçısı) olmuşdur.

Milli Hökumət süqut etdikdən sonra Mir Xəlil Azərbaycana Bakıya qardaşı Mir Cəlalın evinə pənah gətirmiş və onun Mərdəkandakı evində yaşamışdır. Sonralar bütün demokratların yaşadığı "Yaşıl bağ" deyilən yerdə Şüvələndə məskunlaşır.

Haqqındakı xatirələrdən:

Seyid Cəfər, Pişəvəri, müavini Qulam Yəhya, Dəvəli, Lahruti, Kəndli, Zöhrab Tahir, Onullahi, Mir Xəlil Mir Əlişrəf

oğlunu özlərinin ruhani – mənəvi atası adlandırmışlar. Təbrizdən – Əndəbildən gələrkən onun Əndəbil kəndində ömür-gün yoldaşı Aliyə, qızı Səriyyə, oğlu Nurəddin qalmışdır. O bir daha övladlarının yanına qayıda bilməmiş, 1948-ci ildə məcburiyyət qarşısında qalaraq ikinci dəfə Mədinə Balaəli qızı ilə evlənir. Onun üç oğlu və bir qızı

var. Qısa müddət ərzində Bakıda və Mərdəkanda böyük hörmət qazanan Mir Xəlil ağa qalan ömrünü bu taykı vətəndə yaşamaqla 1966-cı ildə vəfat edib.

MİR XƏLİL AĞANIN FƏZİLƏTLƏRİ

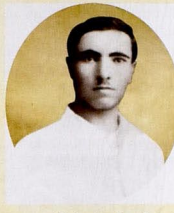
1. Ömrünün sonuna qədər "Qurani Kərim"i dərinliyinə qədər öyrənməklə məşğul olub.
2. Ac qalan günü olubsa da, namazsız günü olmayıb.
3. Səxavətinin ağırlığı ibadəti ilə bərabər olub.
4. Üzünün nurundan nə qədər yetim-yesir zülmətdən işığa yol tapıb.
5. Sadəliyi mənsub olduğu imamətdən gəlib.
6. Sədəqəsi, zəkati babası Səccaddan nişanədirdi.
7. Sədəqə verərkən gözlərini kiprikləri arasında gizlədərmiş.
8. Kədərlənəndə namaz qılarmış.
9. Qeybət olan yerdə oturmazmış.
10. Ağıllı söhbət məclisində ancaq dinləyər, susarmış.
11. Dünya malını unudub, axirəti üçün ruzi yığarmış.
12. Yetim sevinəndə ağlayarmış.
13. Özündən yaşca kiçiklərə qulaq asmağı böyük mərifət sayardı.
14. Məzlumu, müsafiri, qəribi, yolçunu çox sevərdi.
15. Evdə yemək yeyərkən, tikəsi ağızında xəyala dalardı. Görəsən harada bir tikə, bir loxma çörəyə həsrət yetim qalıb.

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)
buyurur:

“Möminin çətinliyi hamıdan çəxdür, çünki o ham dünyaya, həm də axirət işləri ilə məşğul olmalıdır.”

Mir Əlişərfin oğlu Mir Cəlala vəsiyyətidən bir neçə nurlu kəlamlar

– O taykı Azərbaycanımıza gedirsən, onlar da Şürevilərin təsiri altındadır. İki şeyi sirr saxla.

– Əvvəlcisi, Qurani əzbər bilməyini heç kimə söyləmə.

– Axırıncısı – İmam nəslindən olmağımızı dostuna da danışma. İncidərlər səni, oğlum!

– Elə elm öyrən ki, onun qapısı olasan. Necə ki, bəbalarımız İmam Əli olub. Çalış imkan olsa, yəni işlərini qaydaya salan kimi məktəb binası tikdir. Yetim-yesirlərə təhsil almaqda kömək elə, qarınlarnı doyuzdur. Bu işdə sənə maddi köməklik edəcəyəm.

– Yağın ki, özünə nə vaxtsa ailə həyatı quracaqsan. Mənim sənə verdiyim vəsiyyətləri, öz övladlarına söylə. Ola bilər dediklərimin hamısını həyata keçirə bilmədin. Onda qoy övladların, nəvələrin bu işləri görsün.

– Biz burda öz dilimizdə məktəb görmədik. Yaxşı ki, Qurani öyrənib, kəndin uşaqlarına öyrədə bildik.

– Oğlum, harda, hansı vəzifədə olduğundan asılı olmayaq, elə yaşa ki, günlərin yetim sevincindən dua li-

– Oğlum təhsil almaq, elm almaq və bu elmi Allah bəndələrinə öyrətmək Cənnət qapısını açmaq deməkdir.

– Quran elmini bilirsən. Həmin elm həmişə sənin əlindən tutacaq, sənə, gətiriyin yolda, çatdığı mənzilə işıq salacaq. Bu işığı da im qoru.

basına bürünsün. Nə qədər yetim, kimsəsiz sevindirsən, o qədər uca Allah səni, övladlarını, nəvələrini sevindirəcək. Heç bir vaxt ruzi süfrənidən əksik olmayacaq.

– Əzizim Mir Cəlal, dediklərimi unutma. Özüm və qardaşların gəlib sənə baş çəkəcəyik.

Bəli, böyük və nadir şəxsiyyət, imam övladı Mir Cəlal atasının vəsiyyətini istər dərns dediği elm ocaqlarında, istərsə də işlədiyi mətbu orqanlarında həyata keçirə bildi. Bu vəsiyyətləri övladları və nəvələrinə də qiymətli bir əmanət kimi tapşırı. Övladları akademik Arif Paşayev, böyük alim Hafiz Paşayev, mərhum Aqil Paşayev,

qızları Elmira və Ədibə xanımlar atalarının həyata keçirdiyi xeyirxah və işıqlı əməlləri böyük şəərəflə yerinə yetirib və yetirirlər. Nəvəsi Nərgiz xanım da onlarla birlikdə addımlayır.

– Nəvəsi Mehriban xanım isə bütün bu vəsiyyətləri daha geniş şəkildə böyük sevgi ilə həyata keçirməkdədir.

Nurlu və müqəddəs İmam övladı olan Mir Cəlal haqqında Azərbaycanda öyrəndiklərimizdən işıqlı kəlamlar

- Yetim güləndə sevinib, kədərləndə özünə yer tapmayıb.
- Yetimlə payını yarı bölüb.
- Yetim qarısını açmaqla, Behişt bağçasını gəzib.
- Yetimin başına siğal çəkməklə, cənnətdə öz evinin işığını yandırır.
- Yetimi uca tutduqca, Allah qatında ən uca məqamı qazanıb.
- Yetimə əynindəki geyimini verməklə, Allah qatında cənnət libasına bürünüb.
- Bir yetimə ev verib, Uca Allah cənnətdə ona bir köşk bağışlayır.

İlahi onu Babasına verdiyi nurdan yaratdı. Ona sevgisini verdi. Bu sevgi bir zamana, bir məkana sığmadı. Bütün dünyanı dolandı. Bu eşq, bu sevgi qarşısında dünya heyrətdə qaldı. Sözüünün heyrətində, duruşunun əzəmətində, Sözüün çətin məqamında, Söz muharibəsində hamı ona üz tutub, kömək istədi.

“Bir şəxs Allah rızası üçün bir yetimin başını sığallarsa, əlinin toxunduğu hər tükün müqabilində ona savab verilir”.

(Əhməd, V 250)

Həzrət Əli (ə.s) buyurur: “Xalqa daha çox xeyir verən kəs xalqın ən fəzilətidir.”

MİR CƏLAL MİR ƏLİŞRƏF OĞLU PAŞAYEV

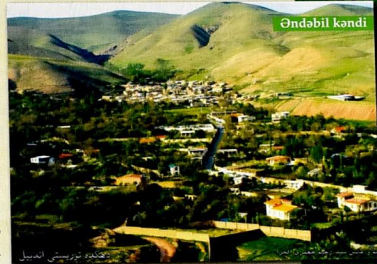
Mir Cəlal XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elmi tarixində böyük zirvələr fəth etmiş, təkcə Azərbaycanda deyil, bütün türk dünyasında şöhrət tapmış, işıqlı, nurlu bir şəxsiyyətdir. O, İlahinin ona verdiyi 70 illik ömür payını mənalı, şərəfli, ləyaqətli, ilahi eşqlə yaşamışdır.

Mir Cəlal Mir Əlişrəf oğlu Paşayev 1908-ci il aprel ayının 26-da Cənubi Azərbaycanın Təbriz şəhəri yaxınlığında yerləşən Sofyan qəsəbəsinin Əndəbil kəndində varlı ərəb (mülkədar) ailəsində anadan olmuşdur. Soy ağacı Peyğəmbərimiz Mühəmməd (s.ə.s) in Əhl-beytindən olan, vücudunun bir parçası xanım Fatimeyi-Zəhranın və İmam Əlinin nəvəsi, imam Hüseyinin oğlu, 4-cü imam Zeynüləbidinin budağındandır. Babasının adı Mir Paşa yox, Mir Məhəmməddir. Atası isə Mir Əlişrəf kişi olub. Mir Məhəmməd və oğlu Mir Əlişrəf kişi seyidlik adını uca tutmaqla, böyük nüfuz sahibi olublar. Onlar öz vətənlərini kasıb, məzlum kütlələrə paylamaqla, öz imam nəslinin müqəddəs yolunu şərəflə davam etdiriblər.

Ailənin 4-cü övladı olan Mir Cəlal bu taya -

Azərbaycana, Gəncəyə atası Mir Əlişrəflə gələrkən onun 12 yaşı olub. Əmisi oğlu Mirhəsənin söhbətindən onun haqqında bu məlumatları əldə etdik. Mir Cəlal atası Mir Əlişrəfdən və babası Mirməhəmməddən Quran elmini mükəmməl öyrənib və onun 6 yaşı olanda Qurani-Kərimi əzbər bilirmiş. Atası və babası böyük İslam alimi olublar. Doğulduğu Əndəbil kəndində 12 yaşı olarkən böyük Füzulinin əsərlərini fars dilində oxumuş, Füzuliyə olan sevgisi qəlbində bir

atəşə dönüb, haqqında geniş yazmağı düşünübmiş. Mir Cəlal Gəncəyə gələrkən yazdığı bir çox əsərlərini də özü ilə birlikdə gətirib. Mir Cəlalin ata-babasının böyük badam bağları olub. "Badam Ağacları" hekayəsinin mövzusunun, "Bir gəncin manifesti", "Bostan oğrusu və başqa bu kimi hekayə və povestlərini Cənubi Azərbaycandan, ədəbiyyatımıza gətirib. Mir Cəlal Paşayev Gəncəyə gələrkən zəngin obrazlarla dolu çoxlu əsərləri əslində, beynində hazır idi. Bircə onu qələmə almaq qalırdı. Dahi yazıcının bu təydid fəaliyyəti, yaradıcılığı hamımıza məlumdur. Ona görə də təkrar məlumata ehtiyac yoxdur. Bir faktı qeyd edəək ki, onun 1930-31-ci illərdə Kazan Pedaqoji İnstitutunda təhsil almasında qardaşları Mir Xəlil və Mir Cəlalin xidmətləri böyük olub.

Geniş yaradıcılığa, bu yaradıcılıqla böyük şöhrət zirvəsinə çatan Mir Cəlal Paşayev 1961-ci ildən ömrünün sonuna kimi Azərbaycan Dövlət Universitetində (BDU) kafedra müdiri və müəllim işləmişdir.

O, Füzuli irsinin Sovet dövründə ilk gözəl tədqiqatçılardan biri, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli müttəxəssisi, müasir ədəbi proseslə ciddi maraqlanan nüfuzlu alim, respublikanın əməkdar elmi xadimi, milli kadrların hazırlanması, gənc nəslin yetişməsi və təlim-tərbiyəsi sayəsində böyük əməyi olan pedaqoq idi.

Allah məqamında yerin behişt olsun, Mir Cəlal Mir Əlişrəf oğlu!

Böyük gələcəyə gedən ol, böyük düşüncədən başlayar.

BU TAYLI AZƏRBAYCAN

Gəncəyə gəldikdən sonra ali məktəbə daxil olmaq, elm adlı sərvətə nail olmağa başladı. Həmişə deyərdi! De ki, Ey Rəbbim elmimi artır:

Onda elmə həvəsi babası Mir Məhəmməd ağa "Qurani – Kərimi" öyrətməklə başladı. Uca Allah ilk vəhy etdiyi ayələrdə Rəsuluna və onun şəxsinə bütün insanlara oxumağı və öyrənməyi əmr edir. "Yaradan Rəbbinin adı ilə oxu! O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı. Oxu! Sənin Rəbbin ən böyük kərəm sahibidir! O Rəbbin ki, qələmlə (yazmağı) öyrətdi. İnsana bilmədiklərini öyrətdi" (əl-ələq 96/1-5)

Mir Cəlal ağa ilk dəfə məhz Qurani –Kərimdə "oxu" əmrinin ilk olaraq ənənə ayələr arasında iki dəfə təkrar edilməsilə islamın elmə, elm öyrənməyə və öyrətməyə verdiyi dəyər və əhəmiyyətini öyrəndi. Ona görə də bütün ömrünü, elmə, elmdən gələn yaradıcılığa

həsr etdi. Yaşadığı 70 illik ömründə, ulu babası Həzrəti Peyğəbərimizin bu kəlamlarını təkrar etdi və övladları Arifə, Hafizə, Aqilə, qızları Elmira və Ədibə xanuma öyrətdi.

“Kim elm öyrənməyə çalışırsa, Allah həmin şəxsə cənnətin yolunu asanlaşdırar. Mələklər onun etdiyindən xoşhal olduqları üçün elm öyrənmək istəyənin üzərinə qanadlarını gərərlər. Göylərdə və yerlərdə olanlar, hətta, suyun içindəki balıqlar da onun üçün Allahdan başışlanmaq diləyirlər. Alimin abidə qarşı üstünlüyü, ayın digər ulduzlara üstünlüyü kimidir. Şübhə yoxdur ki, alimlər Peyğəbərlərin varisləridir. Peyğəbərlər qızıl və gümüş miras buraxmazlar, yalnız elm miras buraxarlar. Həmin mirası alan şəxs, bu nəsib və qisməti almış olar. (Əbu David. Elm 1; Firuzi; Elm 19) Mir Cəlal ağanın elm xəzinəsi bu gündə öyrənilir, sabah da öyrəniləcək. Bu xəzinə gələcək nəsillər üçündür.”

BİR MÜƏLLİM KİMİ

Mir Cəlal ağa zəngin biliyə malik bir müəllim idi. O, bu müəllimliyin ilk sirtini Ulu babası Həzrəti Peyğəbərimizin hədislərindən öyrənmişdi.

Mən yalnız bir müəllim olaraq göndərilim. (İbn Nəcə, Müqəddimə, 17)

Əziz Peyğəbərimizin də özünün bir müəllim olaraq göndəriləyi və əsas vəzifəsinin bu olduğunu müxtəlif hədislərdə ifadə etmişdir.

Kainatın fəxri Peyğəbərimiz birbaşa Uca Rəbbi tərəfindən tərbiyə edilmiş misli olmayan bir müəllim və tərbiyəçidir. Bu həqiqətin ən canlı şahidi bu gün onun yolu ilə getməyə çalışan milyonlar insanın olmasıdır. Allah Rəsulu- Həzrəti Peyğəbərin (s.ə.s) ilk kitab etdiyi insanlar, ümumiyyətlə tərbiyə edilməsi çətin olan şəxslər olmasına baxmayaraq onlara mükəmməl bir yaxınlıq

göstərmiş, verdikləri azab-əziyyətlərə səbr etmiş və onları ən gözəl vasitələrlə özünə tabe etməyi bacarmışdır.

Mir Cəlal ağa da bir müəllim kimi, ulu babası Peyğəbərimizdən öyrəndiklərini təcrübə etmiş və istəyinə nail olmuşdur. Bu gün onun tələbələrini sayı ölçüyə gəlmir. Tələbələri müəllim olub. Müəllim də yenə tələbə yetişdirir. Hamısının da son da bir ünvanı var.

Böyük Mir Cəlal ağadan gələn yol.

MİR CƏLAL AĞANIN TƏLİM VƏ TƏRBIYƏ METODLARI

Bütün yaşadığı ömürdə, təlim və tərbiyə metodları mükəmməl bir əxlaqə söykənirdi. O gözü önünə seyidlərin kamili olan Ulu babası Həzrəti Peyğəbərin kəlamlarını gətirməklə, onlara söykənirdi.

Əxlaqın kamilliyi, qəlbinin incəliyi, sözlərinin açıq-aydın başa düşülməsi, üslubunun şirinliyi, xəbərdarlıqındakı nəzakəti, əsəbiləşdiyində belə səbirli olması, zəkasının yüksəkliyi, insanlara qarşı münasibəti və məhəbbəti ilə Peyğəbərə oxşayırdı. Sadə və sakit. Bütün gücü ilə tələbələrə elmin sirlərini öyrətməyə çalışırdı. Elə bir incə insan idi ki, nəinki tələbəsinə, hətta dediyi sözü, işlətdiyi ifadələri belə incitmək istəmərdi. Çox vaxt söhbət metoduna yer verirdi. Bu söhbətlərdən tələbələri çox şey öyrənirdi. Amma tələbələri də onu sevirdi: İndi də sevirilər, gələcəkdə də sevecəklər.

ƏSİL ŞƏXSİYYƏT İDİ

Allah-təala insanları dilləri və rəngləri kimi qabiliyyət və istedadlarında da fərqli yaratmışdır. Heç bir insanın bənzəri yoxdur. Ona görə də tərbiyə və təhsil almaq insanların ağılı, idrak və qavrama səviyyələri, duyma

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Elm ilə birgə olan yuxu, cəhl ilə birgə olan ibadətdən üstündür.”

Elm öyrənmənin (din tələbəsinin) əcali çatdıqda, şəhid kimi ölür elm ilə birgə olan yuxu, cəhl ilə birgə olan ibadətdən üstündür.”

SƏHV LƏRİ BAĞIŞLAYAN İNSAN

Bağışlamaq – xəta və günahı əfv etmək, işlənən günahə görə cəzalandırmaq, qüsuru olan kəsləri qnama-maq mənalarnı ifadə edir.

Uca Rəbbimizin gözəl adlarından biridə “Qafur” dur. Bu ad qullarını dünya və axirətdə rəzil etməyən, onların günahlarını gizlədən, örtən, bağışlayan və günahlarına görə cəzalandırmayan mənasını ifadə edir. Əl-Qafur və Əl-Qaffar mübaliğə ifadə edən isimlərdən olduğundan yalnız Allah-Taala üçün istifadə edilir. Allah-Taala günahkar qullarını bağışladığı kimi, möminlərdə bir-birlərini əfv etməyə çalışmalıdırlar. Məhz insanlara qarşı kin və nifrət duyğusu basılmək mömin insanlara xas olan xislət deyildir. Peyğəmbərimizi və bizi əfvə sövq edən ayət-i-kərimədə belə buyurulmaqdadır:

“Sən bağışlama yolunu tut, yaxşı işlər görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər” (ən. əraf 1/99)

“Onları bağışla, onlarla alicənablıqla davran” (ən. Hicr, 15/85)

Hər iki ayədə söylənilənlərdən Mir Cəlal ağa öz keçməkeşli həyatında istifadə etmiş və bununla da o, bir daha Peyğəmbər əxlaqından qidalandığını sübut etmişdir. Səhvələrini bağışladığı insanlar sonradan gəlib bu böyük insandan üzrxahlıq etmişlər.

AİLƏSİNƏ SEVGİSİ

“Bir – birini sevnələr üçün nikah qədər sevgini artıran başqa bir şey görmədim.”

Allah-taalanın bəşəriyyəti davam etdirmək üçün müəssisə olaraq yaratdığı ailə, ilk insan Hz. Adəm əleyhissələmlə başlamış və Rəsulullahın (s.ə.s) həyatında ən kamil mərtəbəyə çatmışdır.

Hakimi-mütləq olan Allah hər şeyi dərin və incə bir hikmət üzrə yaratmışdır. Kişi və qadının xilqət xüsusiyyətləri

qabiliyyətləri bir-birindən olduqca fərqlidir. Mir Cəlal ağa söhbət etdiyi insanların səviyyəsinə diqqət edərdi. Həmişə də babası Həzrəti Peyğəmbərin bu kəlamını yaddaşında saxlardı. Həzrəti Peyğəmbərimiz (s.ə.s) İbn Abbasa (r. a)

“Ey İbn Abbas, insanların dərk edə bilməyəcəyi sözü demə. Məhz belə etsən bu onların fitnəyə düşməsinə səbəb olar” – deyə tövsiyə etmişdir.

Bu səbəbdən Həzrəti Əli :

“İnsanlara anladığıları şeyləri söyləyin (başə düşmədiklərinə əl çəkin) Siz Allah və Rəsulunun yalan danışmasını istəyirsinizmi ?” – deyir.

Yaşadığı illər ərzində Mir Cəlal ağa həmsöhbətlərinin səviyyəsinə diqqətində saxlamış, onların incik düşməsinə şərait yaratmamışdır.

SEVGİ VƏ ŞƏFQƏTİ

Peyğəmbərimiz öz əhli-beytini, insanları sevməsini özü üçün bir nümunə məktəbi hesab edirdi. Mir Cəlal ağa övladlarını hansı istəklə sevirə, tələbələrini də elə sevgi və istəklə sevirirdi. Hər bir tələbəm mənim meyvəmdir deyirdi. Amma nəvələrini daha çox istəyirdi.

SƏBİR VƏ DÖZÜM NÜMUNƏSİ İDİ

Onda olan səbr və dözümlü babası Həzrəti Peyğəmbərdən gəlirdi. Peyğəmbərimizin başına olmayan müsibətlər gətirirdilər, amma o bunu səbrlə qarşılayardı. Mir Cəlal ağa da istər işlədiyi elm ocaqlarında, istərsə də yaradıcı qələm dostları arasında da daim təmkinlilik göstərirdi, davranışında heç bir şeyi biruzə verməzdi. Açıq aşkar bəzi dırnaqarası qanun sahiblərinin bəzən qərəzli, yanlış çıxışlarını belə soyuqqanlıqla qarşılayır, dözümlülük göstərirdi. Bu xüsusiyyətlər isə yalnız peyğəmbər nəslinə aiddir.

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Allah qarşısında vacib əməlləri yerinə yetirdikdən sonra ən yaxşı iş müsəlmanı şad etməkdir.”

Həzrət Məhəmməd (s.ə.s) buyurur:

“Mənim ümmətimdən hər bir ağıl və düşüncə sahibinə dörd şey zəruridir...”. Soruşuldu: “Ey Allahın elçisi! Onlar nədir?” Həzrət (s.ə.s) buyurdu: “Elmi eşitmək, onu hiyf etmək, yaymaq və ona əməl etmək...”

yətlərindən başlayaraq, fitrətlərinin birliyini tamamlaması, bir-birlərinə duyduqları hiss və əlaqələri, bu duyğulara hörmət etmək və s.hamısını bir qeyd üçün xəlf etmişdir.

Kişi və qadın bir-birlərinə möhtac olaraq yaşadıkları üçün ailə qurmadan yaşayıb səadəətə qovuşa bilməzlər. Qadın uşaqların qayğısına qalmağa, onlara baxmağa daha meyilli, çətinliklərə sinə gərməyə daha zəif, həya və evə bağlılıqda kişiyə nisbətən daha itaətkardır. Kişi isə ağıl və təcrübə baxımından daha üstün, namus və şərəfini mühafizə etməkdə daha qeyrətli və güclü, çətin və təhlükəli işlərə atılmağa daha cəsur, qeyrət və qısqancılıq xüsusiyyətinə görə qadından daha kamil xasiyyətə sahibdir. Bu səbəbdən kişi və qadın bir-birinə möhtacdır və digəri olmadan həyatını tam mənası ilə davam etdirə bilməz.

Qurani-Kərimdə bununla bağlı belə qeyd edilir:

“Onlar sizin, siz də onların libasıdır.” (Əl-Bəqərə 2/187)

“Biz sizləri (erkək və dişi olmaqla) cüt – cüt yaratdıq.” (Əl-nəbə 78/8)

İslamın öyrədilib yaşadığı ən ideal məkanlar ən üst mərtəbə ailədir. Təlim-tərbiyənin əsası ailədə verilir. Allah qorxusu, Allah sevgisi, Rəsullaha məhəbbət körpəyə sevgi ən gözəl şəkildə aşılır. Din, dil, mədəniyyət, təfəkkür, anlayış bu müəssisə vasitəsilə nəsilərə ötürülür.

İslam insan fitrətinə, xislətinə görə endirilmiş və insan üçün təbliğ edilmiş bir dindir. Daha açıq və başa düşülən təbirlə desək, “İslam insanın həyat xəritəsidir”. Dünya həyatının hər sahəsinə tənظیم edilmiş və açıqlanmışdır. İnsanların cənnətə qovuşa bilməsi üçün insan dəyərinə tabe olması zəruri olan bir bələdçidir. Əbədi səadət üçün İslamın əmirlərinə uyğun və Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) buyurduğu bir ailə qurmağa və yaşamağa diqqət göstərilməlidir. Bu cəhətdən Mir Cəlal ağanın ailəsi islahatı dəyərlərə layiq, Peyğəmbərimizin əxlaqına bərabər səviyyədədir.

AİLƏ BAŞÇISI KİMİ

“Ən xeyirliniz qadınlara qarşı əxlaqi münasibətlərdə xeyirli olanlarınızdır (Firuzi, Rada 11.)

“Püstəxanım və övladların mənim şah əsərimdir.” (Mir Cəlal Paşayev).

Qurani-Kərimdə Peyğəmbərlərin ümmətinə nümunə ola bilmələri üçün evləndikləri, oğul-uşaq sahibi olduqları belə bildirilir. (Ya Rəsulum!) Biz səndən əvvəl də Peyğəmbərlər göndərdik, onlara da övlad verdik. (ər. Rad. 13/38)

Digər Peyğəmbərlər kimi Rəsulullah (s.ə.s) bəşər peyğəmbəri olduğuna görə evlənməmiş, hamıya nümunə olacaq sakit bir ailə həyatı yaşamış, kişinin xanumuna, bir atanın övladlarına necə davranması lazım olduğunu ən gözəl şəkildə öz həyatında göstərmiş, ailə fərdlərinin haqq və vəzifələri ilə bağlı əsasları ortaya qoymuşdu. Sevimli Peyğəmbərimizin ortaya qoyduğu bu meyar, sağlam və rahat bir ailə qurmağa kifayət edəcəyi kimi, fəzilətli bir cəmiyyətin də təməlindədir.

“Möminlərin iman baxımından ən mükəmməli əxlaqı ən yaxşı olanıdır. Ən xeyirliniz isə qadınlara qarşı münasibətlərdə ən xeyirli olanlardır.” (Firuzi, Rada, 11. Əbu Davad, Sünnə 15).

Peyğəmbərimizin, onun Əhli-beytinin və Əhli-beytindən doğulanların qadına, ailəsinə münasibəti Allah qatında bəyəniləndir. Bu münasibəti bütün islam dünyasına bir nümunədir.

Bu əhli-beytdən olan, onun layiqli davamçısı Mir Cəlal Mir Əliəsrəf oğlu gözəl əxlaqı tamamlayan islami dəyərlərə malik ailə başçısıdır. Ağanın xanımı əsil imam övladına layiqli bir ailə xanımı olub. Ulu babası Həzrəti Peyğəmbərimiz, sanki dünyada Xədicədən başqa qadın yoxdur dediyi kimi, Mir Cəlal ağa da mənim üçün Püstəxanımından xeyirli və gözəli yoxdur deyirdi. O və mənim övladların şah əsərimdir. Püstə xanımla izdivacından elmimizin akademiki, Arif Paşayev, böyük diplomat Hafiz Paşayev, gözəl insan, marhum Aqil Paşayev,

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)

buyurur:
“Mənim ümmətimə
qarşı mehriban
olanla Allah da
mehriban olar.”

Halal
odur
ki,

Quranda gəlib.
Haram odur
ki, Quranda
haram
buyurulub. O
şey barəsində
ki Allah
Quranda heç
nə deməyib, o
bağışlanlır.

xanım qızları olan dilçi alim Ədibə xanım və Elmira xanım dünyaya və elmimizə şərafət gətirdilər.

Sağlığında ailə və yaxınlarını islamı dəyərlər fəvqündə tərbiyə edərək həm dünya, həm də axirət üçün gözəl şəkilə hazırlamış bir dəyərli məktəbin əsasını yaratmışdır.

ÖVLADLARININ TƏRBIYƏSİNƏ DİQQƏT GÖSTƏRMƏSİ

Uşağın təlim tərbiyasına açılan ilk qapı onun ailəsidir. Ailə daxilində gördüyü şeylər onun zehində ömür boyu həkk olunur və şəxsiyyətini formalaşdırır. İmam Qəzam belə deyir:

“Uşaq valideynlərinin yanında bir əmanətdir. Onun təmiz qəlbi işlənməmiş bir lövhədir ona verilən hər şeyi qəbul edəcək vəziyyətdədir”.

Ona doğru şeylər qazandırılırsa, bu duyğu ilə inkişaf edər, uşağın valideynləri də dünya və axirətdə xoşbəxt olurlar. Amma başıboş buraxılırsa və pis vərdişlər qazandırılırsa, bədbəxt olar və kənara sürüklənərlər. Bu pis aqibətin günahı da valideynin boynunda qalır.

Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir ailə başçısı olaraq övladlarının tərbiyasına həddindən artıq diqqət göstərmişdi.

Rəsulullah (s.ə.s) insanlara da əvvəlcə ailə üzvlərinin tərbiyası ilə maraqlanmağın zəruri olduğunu söyləmiş, yanına gələnlə heyətlə:

“Ailənizin yanına qayıdın və öyrəndiklərinizi onlara öyrədin” buyurmuşdur. (Buzarı, Azan, 18)

Bu müqəddəs kəlamların işığında Mir Cəlal Paşayev övladlarına verdiyi tərbiyə ilə Allah qatında cənnəti qazanmaqla, ulu babası Həzrəti Peyğəmbərin də məhəbbətini qazanıb.

Həmişə övladlarına ciddi nəzarət edər və onların tərbiyası mövzusunda tələbkar dayanardı. Qızlarını öz tələbləri səviyyəsində tərbiyə edib ərə verdikdən sonra da nəzarət etmiş, onlara ailə xoşbəxtliyi, səadət üçün zəruri olan öyüd-nəsihət verməkdən usanmamışdır.

Səma aləmindən xəbər

BABA NƏVƏSİNƏ QURBAN KƏSİR

1974-cü il Ramazan ayının
27-ci günündə

Səhərin sübh vaxtı yuxusundan ayıldı. Mehriban xanım yuxusunu babası Mir Cəlala danışmağı özünə qərar verdi. Xoşbəxtlikdən həmin günün axşamı babası onlara gəldi. Çox sevdiyi nəvəsinə güllü don da almışdı. İkinci nəvəsi olduğuna görə onu çox istəyir, həm də özü şirin idi. Özünü istəməyi bacarırdı. Çay süfrəsi ətrafında aylaşan balaca Mehribanı babası çox narahat gördü. Əvvəlcə baba hədiyyəsini nəvəsinə verdi və sonra dedi: – Gözümə bir təhər dəyirsən. Xəstələnməmişən, mənim işıqlı dünyam? Xeyr baba – deyər Mehriban cavab verdi. Gətir qulağna piçildayım. Onda çay süfrəsinə oturaq, gördüyün yuxunu babana danış. Evin gəlini Aidə xanım qaynatasına və qızına çay süfrəsi açmışdı. Arif müəllim isə işdən hələ gəlməmişdi. Hə, mənim cənnət çiçəyim, danış yuxunu.

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s)

buyurur:

“Allah-taala
övladlarınız
arasında, hətta
onları öpərkən
belə ədalətə riayət
etməyinizi sevir.”

Mehriban xanım: – Babacan gördüm ki, bir ağ atın belindəyəm. Ətrafım çəmənlikdir. Çəmənliyin bir tərəfində böyük bir bulaq var. Özü də bulağın suyu par-par pəriləyir. Bir də gördüm ki, nurani, özü də yaşıl geyimdə bir nəfər çıxdı qarşıma. Sonra mənə dedi ki, məni tanıyırsan? Dedim yox.

O dedi ki, mən sənin Ulu baban, İslamın son Peyğəmbəri, Həzrəti Peyğəmbərəm. O gördüyün bulaq isə – “Kövsərdir”. Onu babana, onun əhli-beytinə uca Allah hədiyyə edib. Hovuzun yanındakı qadını görürsən dedi. Mən ona tərəf baxmaq istəyəndə gözlərim qamaşdı. Başdan ayağa nura bürünmüşdü. Nurani kişi dedi: “Bu gördüyün qadın mənim qızım, cənnət qadınlarının başçısı, sizin əhli-beytin nənəsi, xanım Fatimeyi-Zəhradır”. Sonra dedi ki, bu çəmən, gül çiçəklər isə cənnətin ətri, qoxusudur. Sonra mənə dedi ki, sən mənim əhli-beytimdənsən. Sənin uca məqamın qabaqdadır. Sonra da yaxına gəlib, əvvəlcə əlini başıma qoydu, daha sonra alından öpdü. Onların yanındakı qadına dedi ki, qızım Fatimə, bu sənin İmam Hüseyinin, Səccadın nəvələrindəndir. O xanım da mənə yaxınlaşdı üzüməndən öpdü. Ay baba, elə nurlu və rayihəli idi ki, az qala məni yuxu tuturdu. Babacan, o xanım mənə dedi ki, sən mənim məqamımdansan. Mən həmişə Sizi Ərşin sütunundan görürəm. Bir də dedi ki, bu yerləri uca Allah babanız, mənim atam Peyğəmbər,

onun siz əhli-beytinə hədiyyə edib. Bu məkan sizlərin nəvələrinin, nəticələrinindir. Baba, adam o yerdən ayrılmaq istəmirdi. Axır-axırda hər ikisi dedilər ki, bu ağ atın üstündə səni çox uca məqamlar gözləyir. Mənə ətirli çiçəkdən də bir dəstə verdilər. Çiçəkləri qoxulayarkən yuxudan ayıldım, cəld ətrafıma baxdım. Elə bildirdim ki, yuxu yox, hər şey əşkarda baş verir.

Baba Mir Cəlal gülümsəyərək: – Bəli, mənim cənnət çiçəyim, biz İmam övladlarıyıq. Bizim məqamımız ucadır. Əlbəttə, səni qarşıda çox-çox yüksək ucalıqlar gözləyir. Babanın sevincdən gözləri doldu. O həmin günü Qurban kəsib, yetim-yesirlərə payladı.

İmam Əli (ə.s):
 “Bəndələrə yaxşılıq etmək o biri dünya üçün nə gözəl azuqədir”.

Bir müsəlmanın sədəqətli və təmiz niyyətli olmasının sübutu odur ki, özüne aid olmayan işlərə qarışmasın.

QOHUMLARINA MÜNASİBƏTİ

Dinimizdə insanlar arasındakı əlaqələrə diqqət göstərildiyi kimi, ata və ananın, ən yaxın adamlardan başlayaraq qohum-əqrəbənin ziyarət edilməsi və onlara hər cür kömək olunması da son dərəcə önəmli bir prinsip kimi ortaya qoyulmuşdur.

“Ey insanlar!.. Adı ilə bir-birimizdən (cürbəcür

şeylər) istədiyiniz Allahdan həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən həzər edin! Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzərətçidir. (ən – Nisa 4/1)

Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də: Allaha və axirət gününə iman edən

hər kəs qohum-əqrəbəsinə yaxşılıq etsin” – buyurmuş, İslamla şərfələnən bir çox insana da buna bənzər bəzi əmr və tövsiyələr etmişdir.

Bu məhəbbətlə böyük Mir Cəlal ömrünün sonuna qədər qohumlarla olan əlaqəsini kəsməmiş, onlara gözəl münasibət göstərmişdir. Bunun nəticəsidir ki, elə bir gün olmasın ki, onun mübarək adı dilə gəlməsin. Qohumları adını dilə gətirəndə kövrəlib ağlayırlar.

QONŞULARA MÜNASİBƏTİ

Qonşularla bütün həyatımız boyu yanaşı yaşayırıq. Həyatımızın acı və şirin xatirələrini onlarla yaşayırıq. Bu səbəblərə İslam dinində qonşuluq əlaqələrinə də son dərəcə əhəmiyyət verilmişdir. Qurani – Kərimdə Allaha

imani əmr edən və şirki qadağan edən ifadələrinin dərhal ardından amma ana və qohumlarla yanaşı, yaxın və uzaq qonşuya da yaxşılıq etmək əmr edilməkdir. (əl – Nisa 4/36)

Hz. Peyğəmbərimiz buyurur ki, “Cəbrayıl mənə qonşuya yaxşılıq etməyi o qədər tövsiyə etdi ki, sanki qonşunu varis edəcəyini zənn etdim” (Bu..., Ədəb. 28; Müslim, Birr. 140. 141.)

Hz. Peyğəmbərimizin başqa bir hədisi şərfində: “Yaxınlıqdakı qonşu ac ikən özün tox yatan kəs mömin deyildir” buyurulmuşdur (Həkim 15).

Bu müqəddəs kəlamlara söykənərək nəzərinizə çatdırım ki, imam nəvəsi olan Mir Cəlal ömrü boyu qonşuluq münasibətlərini elə bir nizamda saxlayıb ki, indinin özündə də o, bizim evimizdəndə getdi deyirlər. O, bizim süfrəmizin ruzisi, bərəkəti idi. Allahın eşqi, Peyğəmbərinin sevgisiylə yaşayan əsil mömin belə olmalıdır.

QONAQLARINA MÜNASİBƏTİ

Dilimizdə səyahət, dəvət və ziyarət səbəbi ilə birinin evinə baş çəkərək ev əhlinəndə olmadıqı halda müvəqqəti bir müddət burada ehtiramla qarşılaşan hər kəsə qonaq, müsafir deyilir. Qonağa ehtiram göstərmək dinimizin müəyyən etmiş olduğu əxlaq qaydalarından biridir. Qurani – Kərim İbrahim əleyhissalamın heç tanımadıqı qonaqlarına ehtiram göstərməsini təfərrüatı ilə belə çatdırır.

“Ya Mühəmməd!) İbrahimin möhtərəm qonaqlarının (mələklərin) söhbəti sənə gəlib çatdı mı? Onlar İbrahimin yanına gəlib salam verdikdə İbrahim salanı alıb (özünü – özünə):

“Bunlar tanımadığım kimsələrdi!”

O bir bəhanə ilə ailəsinin yanına getdi və kök bir buzov (kəşib qızardaraq) gətirdi. Onu qonaqların qabağına qoyub! “Bəlkə yeyəsiniz!” dedi. (əz. Zariyat 51. /24-27)

Mallarını gəcə və gün-düz, gizli və aşkar (yoxsullara) sərf edənlərin Rəbbi yanında böyük mükafatları vardır. Onların (axirətdə) heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssəgörməzlər.

(Əl-Bəqərə 274)

Rəhimli, pak və sadəqətli ürəyi olanlar Behişt bağına gedəcəklər.

Övlad
ödəb
öyrətmək,
bilin ki, bir dolu
qab buğda sədəqə
verməkdən
yaxşıdır.

İbn Abbasdan nəql edildiyinə görə İbrahim əleyhissəlamə gələn bu qonaqlar Cəbrayıl ilə birlikdə İsrəfil və Mikayıl idi. (Qutrubi XV II. 44)

Hz. Peyğəmbərimiz belə buyurur:

"Allah və axirət gününə iman gətirən hər kəs qonağına hörmət etsin!" (Buxarı. Ədəb. 85 Müslim, İmam 74 Uca Allah) həm də qonağa hörmət edən ev əhlinə xeyir və bərəkətə tez bir zamanda nail olacaqlarını bildirmişdir. (İbn Nəcə, Etinə 55)

Böyük Mir Cəlal qonaqlarına həmişə hörmətlə yanaşır, onlara alicənablıq göstərir. Allahın qonağı mənim qonağımdır deyərdi. Qırx ildir həyatdan köçüb, amma dünyanın hər ölkəsində yad edilir, adı böyük hörmətlə çəkilir. O, daim ürəklərdədir.

UŞAQLARA MÜNASİBƏTİ

Dinimizə görə doğulan uşaqların saflığını qorumaq vəzifəsi valideynlərə həvalə edilmişdir. Ailənin sevinci, cəmiyyətin dəyşməzliyi, sabahın ümidi olan uşaqların tərbiyəsi xüsusi bir qayğı tələb edir.

İslam dininin uşağa münasibəti sevgi, mərhəmət və xoş rəftar anlayışlarına əsaslanır. Çünki uşaq dünyaya tər – təmiz bir yaradılışla və günahsız olaraq gəlir. Dünyaya yeni gələn körpə, hər cəhətdən böyüklərin köməyinə möhtac olub müəyyən yaşa qədər valideynlərinə bağlıdır. Bu səbəbə görə uşaq lazımı olan qayğının ona göstəriləyən təqdirdə sağlam bir şəxsiyyət kimi formalaşma bilər. Bu nöqtəyi nəzərdən baxanda Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s.)

uşaqlara münasibəti və onların yetişdirilməsinə aid tövsiyələri son dərəcə diqqətə layiqdir.

Peyğəmbərimizin bir hədisi şərifində: "Siz qiyamət günü özünüzdən və atanızın adları ilə çağırılacaqsınız, övladlarınıza gözəl adlar qoyun!" – buyurmuş (Əbu Davud, Ədəb, 61)

Məsələn; Arif, Hafiz, Aqil, Mir Cəlal, Mir Xəlil və s.

Kimin uşağı varsa, onunla uşaq kimi davransın. (Deyləmi III. 513)

Mir Cəlal bir baba kimi nəvələrini sevib əzizləyər, onlara olan məhəbbətini öpüşləri ilə daddırardı. Baba öpüşünün dadı nəvələrin dodaqlarında baldan da şirin olardı. Mehribana mənim cənnət çiçəyim, Nərgizə bənövşəm deyər əzizləyər.

Deyərdi: Ulu babanız nəvələri Həsən və Hüseyini sevdiyi kimi biz də nəvələrimizi əzizləməliyik.

QOCALARA MÜNASİBƏTİ

"Kiçiklərimizə mərhəmət, böyüklərimizə hörmət etməyə bizdən deyildir." (Firuzi, Birz. 15)

Qocalıq, Allah-taalanın fitri bir qanunudur. Ömür ağacının ən son mərhələsidir. Uşaq-lıq, gənclik, kamillik dövrü yaşayan hər kəs özünü qocalıq qəlbində tapır. Artıq bu mərhələdə insan güclülük yerinə acizlik, irəliləmə yerinə geriləmə, səhhət yerinə xəstəlik kimi qaçılmaz kimi hallarla üz – üzə qalır. Qurani – Kərimdə bu mövzuya belə diqqət çəkilmişdir. "Sizi (atanız Adəmi) torpaqdan, sonra nüftədən, sonra laxtalanmış qandan yaradan, sonra (analarınızın bətnindən) uşaq olaraq çıxardan, sonra kamillik çağına çatasınız, daha sonra qocalasınız deyər (yaşadan) odur. (Bütün bunlar) müəyyən bir vaxta (ömrünüzün sonuna) yetişəsiniz və bəlkə, (Allahın vəhdaniyyətini) düşünüb anlayasınız deyər edilmişdir" (Əl – Müslüm 40/67)

“Cənnət əhlinin dörd xislatı var: Gülərüzülük, şirin dilçilik, mehriban qəlb, saxavətli əl”.

Həzrət
Məhəmməd (s.ə.s)
buyurur:

“Allah qar-
şında ən
sevimli bəndə
Onun bəndələrini
daha faydalı olan
kəsidir.”

Qocaların cəmiyyət içindəki mövqelərini İslami həssaslıqla dəyərləndirdiyimiz onlara bir uşaq kimi qayğı göstərməyimiz lazımdır. Buna görə qocaların həssas duyğuları ilə oynamamalı, qoca olduğuna görə bir çox xoş gəlməz halları xoş qarşılanmalı və onların xeyir-duaları üzərində olmalıdır. Başqa bir tərəfdən bu

nurani insanların mövcudluğunun ruzinin çoxalmasına səbəb olduğu, bəla və müsibətlərə qarşı bir qalxan vəzifəsi daşdığını unutmaq olmaz. Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) belə buyurmuşdur:

“Zəif və məzlumlarınıza diqqət edin!” Siz ancaq məzlumlarınız sayəsində yardım görür və ruzi qazanırsınız. (Əbu. Davud. Cihad. 69.)

“beli bükülmüş qocalar, süd əmən körpələr və otlayan heyvanlar olmasaydı üzərinizə (bəla və) əzab yağardı.” (Heysəli, X. 227)

Bu səbəblə yaşlı insanların yaşamağına dözə bilməmək, onlardan diksinmək, tez ölmələrini arzu etmək kimi mənfai davranış və fikirlərin İslam əxlaqında yeri yoxdur.

Hz. Peyğəmbərimiz belə buyurur:

Allah-təala yaşlı olduğuna görə bir qocaya hörmət edən gəncə, qocalıqda qulluq edəcək kəslər lütf edər. (Firuzi, Birz, 75)

Bütün bunları gəncliyində ulu babası peyğəmbərimizin kəlamlarından öyrənən Mir Cəlal müəllim daima qocalara hörmətlə, böyük qayğı ilə yanaşardı.

Bu gün isə, onun övladları, nəvələri onun yolunu davam etdirir.

KASIBLARA MÜNASİBƏTİ

Həzrəti Peyğəmbərimiz həmişə kasıbların qayğısına qalıb. Həz. Xədicə anamız ilk Vəhydən sonra Peyğəmbərimizə təskinlik verərək onun bu xüsusiyyətini xüsusi vurğulamışdır. (Buxari, Bədül – Vəhy, 3. Müslim, İmam 252)

Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) kasıbların qayğısına qalmaqla və onlara dəyər verməklə bağlı bir çox hədisi vardır. Onlardan ikisini sizlərə təqdim etməyi özümə boric bilərəm.

“Bu dünya mali həqiqətən cəzb edici və şirindir. Buna müsəlmanın sahib olması nə qədər gözəldir! Yetər ki, ondan miskinə (kasıba) yetimə və yolçuya versin”. (Müslim, Zəkat, 122, İbn Hanban III. 21)

“Varlıqların dəvət edilib kasıbların çağırılmadığı toy – düyün necə də pis yeməkdir.” (Müslim, Nikah 107.)

Dul qadınların və miskinlərin (kasıbların) köməyinə tələsən müsəlman Allah yolunda döyüşən mücahid, yaxud gecə namaz qılan və gündüz oruc tutan abid kimidir. (Buxari, səh. 1.)

Hz. Peyğəmbərimizin həyatında, xüsusən kasıblarla bağlı gördüyü işləri, yerinə yetirdiyi əməlləri gözümüzün önünə gətirəndə, Mir Cəlal ağa babası kimi durur qarşımızda. Elm məbədgahlarında nə qədər kasıb tələbələrə maddi yardımlar edib. Bir kasıb tələbəsinə növbə vasitəsilə aldığı evini bağışlayıb. Allah qatında bundan gözəl əməl varmı? Hər ay aldığı məvacibdən tələbələrinə yardımlar edirdi. Bu gün atanın, müqəddəs imam övladının şərəfli seyid yolunu oğlanları, Arif, Hafız davam etdirir. Cənnətə gedən yol səxavət və xeyirxahlıqdan başlanır. Mir Cəlal müəllim cənnəti qazanmaqla, övladlarını da bu yola istiqamətləndirib.

Xəstənin
yanma
gedən
şəxs həmişə
bərəkət
dünyasında
asayış tapır.

İmam övladının xeyirxahlıq dünyasında yetim uşaq ən isti bir məkanda özünə yer tapmışdı. Yetimi onun qədər sevən imam övladına bu torpaqda birinci dəfə idi rast gəlirdim. O, istəmirdi ki, yetimin aldığı nəfəs belə incisin. Bir ayaqyalın uşaq görən kimi, əlindən tutub aparardı dükanə. Onu həm ayaqqabı ilə, həm də geyim və yeməklə təmin edib evlərinə yola salardı.

Gözü önünə, babası Peyğəmbər haqqında Allahın xitabən söylədiyi sözləri gətirirdi.

“Məgər o səni yetim ikən tapıb sığınacaq vermədimi?” (əd-düha 93/6)

Ona görə də həmişə yetimi sevib, əzizlər, onların gülmə üzünü görəndə elə bil dünyanı ona bağışlayırdın.

“Hər kim, müsəlmanların arasında olan yetimi yerdirdib – içirtmək məqsədi ilə götürüb evinə apararsa, bağışlanılmayacaq bir günah etmədiyi təqdirdə, Allah-təala onu mütləq cənnətlik edər”. (Firuzi, Birz14)

Bəli, Mir Cəlal Paşayev sağlığında yetimlərin dayağı, atası adını qazandı. İndi də, övladları akademik Arif Paşayev, alim Hafiz Paşayev, nəvələri, Mehriban və Nərgiz xanım o müqəddəs insanın, imam nəvəsinin yolunu davam etdirirlər. Nə yaxşı yer üzündə onlar (yer öz oxu ətrafından çıxıb bilərdi) imam övladları var.

MİR CƏLALDAN GƏLƏN NUR DAMLALARI

ARİF PAŞAYEV
AZƏRBAYCAN HAVA YOLLARI
DÖVLƏT KONSERNİ
MİLLİ AVİASİYA AKADEMİYASININ REKTORU

Həzrət Əli (a.s):

“Saxavat
alicanablıq-
dan irəli
gəlir”.

Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev 1934-cü il fevralın 15-də Bakıda anadan olmuşdur. 1957-ci ildə Odessa Elektrotexnika Rabitə İnstitutunu radiofizika ixtisası üzrə bitirmiş, 1959-cu ildən AMEA-nın Fizika İnstitutunda elmi fəaliyyətə başlamışdır. Həmin vaxtdan o, yarımkeçirici materialların elektrofiziki parametrlərini kontaktsız ölçmək üçün cihazlar, maşınqayırma məmulatına nəzarət üçün cərəyan burulğanlarından istifadə edən qurğular, mikrominiatur dəqiq çeviricilər yaradıb seriya ilə istehsalə buraxmışdır.

Bu qurğular dünyanın bir çox elm mərkəzlərində, gəmiqayırmada, maşınqayırmada, hərbi sənayedə və digər istehsalat sahələrində müvəffəqiyyətlə tətbiq olunur. Alimin əldə etdiyi elmi nəticələrin bir çoxu ixtira səviyyəsində işlənib beynəlxalq sərgi və müsabiqələrdə qızıl, gümüş medallar və diplomlarla təltif olunmuş, bir sıra sənaye müəssisələrində tətbiq edilmişdir.

Görkəmli alim 1960-1964-cü illərdə Moskvada "Qİ-REDMET" İnstitutunda aspirant olmuş, 1966-cı ildə isə "Yüksək və ifratyüksək tezliklərdə yarımkeçiricilərin parametrlərini ölçmək üçün kontaktsız üsul və cihazların işlənməsi" mövzusunda namizadlıq dissertasiyasını müdafiə edərək, texnika elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

ELMİ FƏALİYYƏTİ

Elmi axtarışlarını uğurla davam etdirən alim 1978-ci ildə "Yarımkeçiricilərin tədqiqində qeyri-dağıdıcı üsulların fiziki əsasları, inkişaf prinsipləri və tətbiqi perspektivləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək fizika-riyaziyyat elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə layiq görülmüşdür.

Beynəlxalq Nəqliyyat, Beynəlxalq Mühəndislik, Beynəlxalq Ekoenergetika, Beynəlxalq Elmlər, Beynəlxalq Informasiya akademiyalarının akademiki Arif Paşayevin

elmi axtarışlarının əsas istiqaməti yarımkeçiricilər fizikası və texnikasıdır.

O, yüksək və ifratyüksək tezlikli diapazonlarda materialların zədəsiz tədqiqatlarının fiziki əsaslarını yaratmışdır. Akademik 40 ildən artıq bir dövrdə zədəsiz nəzarət yarımkeçiricilər fizikasının və ölçmə istiqamətlərinin elmi əsaslarının inkişafı, yeni istiqamətlərin yaradılması və onların tətbiqi ilə məşğul olmuşdur.

Akademik Arif Paşayev 300-ə yaxın elmi əsərin, 15-dən artıq kitabın və monoqrafiyanın müəllifidir. Alim 30-dan çox ixtiraya görə müəlliflik şəhadətnaməsi və sənaye nümunələri almış, medallar və diplomlarla təltif olunmuşdur. Bundan əlavə, Arif Paşayev Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatına, fizika sahəsindəki yüksək nailiyyətlərinə görə "SSRI-nin ixtiraçısı" medalına, akademik Y. Məmmədaliyev adına medala və İngiltərə Beynəlxalq Bioqrafiya Mərkəzinin qızıl medalına layiq görülmüşdür. "VEKTOR" – Beynəlxalq Elm Mərkəzi Mükafat Komissiyasının qərarı ilə "Azərbaycanın tanınmış alimləri" beynəlxalq layihəsinin qalibi olmuş və "XXI əsrin tanınmış alimi" beynəlxalq diplomu ilə təltif

Allah yetkin və gözəl olan ağıldan yüksək heç nə yaratmayıb. Odur ki, güzəranı da ağıllara verir; axı, Allahı dərk etməyin yolu da ağıldan keçir.

“Peyğəmbərlik məqamına daha yaxın olanlar alimlər və (haqq yolda) cihad edənlərdir.”

edilmişdir.

Azərbaycanda elmin, təhsilin inkişafında yüksək xidmətləri olan akademik Arif Paşayev 2004-cü il fevralın 15-də Vətənimizin daha bir yüksək mükafatına – “Şöhrət ordeni” nə layiq görülmüşdür.

Arif Paşayev Azərbaycan Respublikası Ali Attestasiya Komissiyasının

Ekspert Şurasının, Tbilisi Texniki Universitetində Ərazi Şurasının üzvü, AMEA-da cihazqayırma üzrə Elmi Şuranın sədri, Azərbaycan Milli Aerokosmik Agentliyi və Milli Aviasiya Akademiyası nəzdində birləşmiş ixtisaslaşdırılmış şuranın həmsədri, Dövlətlərarası Aviasiya Komitəsi nəzdində aviasiya mütəxəssislərinin hazırlanması üzrə əlaqələndirmə şurasının üzvüdür.

Arif Paşayev ilk dəfə yarımkeçirici materialların elektrofiziki parametrlərinin kontaktsız ölçülməsi üsullarının elmi əsaslarını işləmiş və bu üsulları reallaşdıran elmi cihazlar yaratmışdır.

Akademik Arif Paşayevin rəhbərliyi altında 10-dan çox aspirant və dissertant namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. O, eyni zamanda iki doktorluq dissertasiyasının məsləhətçisi, Rusiyada, Ukraynada, Latviyada, Estoniyada və Azərbaycanda müdafiə olunmuş bir çox doktorluq dissertasiyaları üzrə rəsmi opponent kimi çıxış etmişdir.

Arif Paşayev 1971-ci ildən 1996-cı ilədək AMEA-nın Fizika İnstitutunun “Zədəsiz ölçmə və nəzarətin fiziki üsulları” laboratoriyasına rəhbərlik etmişdir. Bu müddət ərzində o, böyük elm təşkilatçısı olduğunu dəfələrlə sübuta yetirmiş, Fizika İnstitutunun elmi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində fəal iştirak etmişdir.

1996-cı ildən indiyədək “Azərbaycan Hava Yolları” Dövlət Konserni Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru-
dur. Onun rəhbərliyi ilə akademiya tədris prosesi, elmi-
metodiki işlər yüksək səviyyədə təşkil edilmişdir. Milli
Aviasiya Akademiyasında rektor vəzifəsinə təyin edildiyi
vaxtdan burada “İqtisadiyyat və hüquq”, “Avianəqliyyat
istehsalatı”, “İxtisasartırma” kimi kafedra və yeni ixtisas-
lar açılmışdır. Burada ilk dəfə Azərbaycan dilində təhsilin
aparılmasına başlanmışdır. Akademiyanın ərazisində
yeni tədris korpusu, müasir tələblərə cavab verən idman
kompleksi, tələbə yataqxanası, mehmanxana və s. binalar
inşa edilmişdir.

Akademiyanın elmi fəaliyyəti buradakı dozimetrlər-
lərin, pilotsuz uçan aparatların, minaların axtarılması və
zərərsizləşdirilməsi üzrə radioidarəolunan robotların, radi-
diotexniki təminat obyektlərinin texniki vəziyyətinə av-
tomatlaşdırılmış nəzərə sistemlərinin yaradılmasına və
s.yöndəlməkdir. Onun rəhbərliyi altında Milli Aviasiya
Akademiyası Dövlətlərarası Aviasiya Komitəsinin qərarı
ilə “Mülki Aviasiya ali təhsil müəssisəsi” sertifikatına la-
yiq görülmüş və Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatının
ali təhsil müəssisələrinin siyahısına daxil edilmişdir.

Milli Aviasiya Akademiyasında Azərbaycanda ana-
loqu olmayan, dünya standartları səviyyəsində şəhər-
ciyin salınması işində gərgin, müntəzəm şəkildə apar-
dığı islahatlar, təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsinə
şəxsi nəzarəti, Akademiyada sağlam elmi-pedaqoji mü-
hitin yaradılması, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərinin ali
məktəbə dəvət edilməsi alimin yüksək elmi potensiala və
təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olmasına sübutdur.

Arif Paşayev yüksək elmi-praktiki potensiala malik
olmaqla yanaşı, yüksək vətəndaşlıq, vətənpərvərlik
hissləri ilə yaşayır-yaradan, respublika əhəmiyyətli iş-
lərdə, xüsusən ölkəmizdə aviasiya təhsilinin müasir sə-
viyyədə inkişafına yorulmadan gərgin əmək sərf edən,
gənc nəslin təlim-tərbiyə işlərində, onların yüksək vətənpərvərlik ruhunda tərbiiyə olunmalarını xüsusi diqqətdə

Həzrət Əli (ə.s)
buyurur:

“Atanın öv-
lada adəb
və tər-
biyadan
daha üstün
hədiyyəsi
ola bilməz.”

Həzrət
Məhəmməd
(s.a.s) buyurur:

“Camaata
verilən heç
bir sədəqə
onların arasında
yayılan elmdən
üstün deyildir.”

saxlayan qayğıkəs rəhbər, səmimi insan və ətrafında olan hər bir işğuzar, yaradıcı əməkdaşın yaxın məsləhətçisi və köməkçisidir.

ELMİN İLAHİ NURU

İmam Sadiqdan (ə.s) nəql olunan bir hədisdə belə buyurulur:

"Yer üzü heç vaxt imamsız qalmır; əgər möminlər (səhvən ilahi) bir şeyi azaltsalar, onu bərpa edər." Həzrətdən nəql olunan başqa bir hədisdə buyurulur: "Allah-təalanın yer üzünü ədalətli bir imamsız qoyması qeyri-mümkündür. Hətta bəzi hədislərdə göstərilir ki, əgər yer üzü bir an belə imam və ilahi höccətsiz qalsa, zəlzələ baş verər və yer əhlini özünə çəkər."

İmam Sadiqın (ə.s) buyurduğu bir hədisdə belədir: Əgər dünyada yalnız iki nəfər qalsa, onların biri mütləq imamdır.

Başqa bir hədisdə isə belə buyurulmuşdur.

Həqiqətən (dünyada) hamıdan axırda ölən şəxs İmam olacaq.

Bu gün hər birimizin yaşadığı bu torpaq imam nəvələrinin nurlu təbəssümü ilə yaşayır. İlahi onların üzünə bizlərə ruzi və bərəkət verib. Onlar bizim rəhbərlərimizdir. Onların elmi Allah qatında dəyərləndirilib.

Dördüncü imamın, Əli ibn Hüseynin qolundan olan Mir Məhəmmədin nəticəsi Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev imam elmini dərinliklərinə qədər öyrənib, ondan hər bir allah bəndəsinin yoluna işıq salıb. Onun üzündəki İlahi nur da imamətdən gələn elmlə birləşib. Elmin İlahi nurunu Allah qatına qaldıra bilib. Onda bizim hər birimizdə olmayan xüsusiyyətlər var.

İlahi rəhbərlər və məsum imamlar "elm" və "ismət" məqamından əlavə aşağıdakı xüsusiyyətlərə də malikdirlər.

ARIF AĞA AĞIR TƏBİƏTLİ BİR İNSANDIR

1. Doğru danışmaq:

Bu xüsusiyyət olmazsa, örnək seçilən şəxsə ona qoşulanlar arasında mənəvi bağlılığı təmin edən etimad yaranmaz.

2. Vəd və əhd-peymanlara sadıq olmaq:

Onların dəvətlərində böyük əhəmiyyət daşıyan cəhət öz vəd və əhd-peymanlarına vəfali qalmalarıdır. Əgər onlar sadıq və vəfali olmasalar, xalqın etimadını itirirlər.

3. Şəriətin və ilahi hökmlərin qorunmasında əmanətdarlıq:

Bu da əsas şərtlərdən biridir.

4. İnsanlara məhəbbət və ürək yandırmaq:

Əgər bu xüsusiyyət olmazsa, camaatla, xüsusilə nədan, təəssübkeş, və inadkar insanlarla keçinmək çətinliklərə və əzab-əziyyətlə müşayiət olunar.

5. İxlas:

İlahi rəhbərlər maddi baxımdan təmənnəsizdirlər. Onların bütün işləri ixlas və saf niyyət üzərindədir. Əks təqdirdə onların dəvət və çağırışları etibarsız olar.

6. Xeyirxahlıq və yaxşılıq:

İmam yer üzündə mehribanlıq cildəsidir. Bu isə rəhbər şəxsə aradıcıları arasında mənəvi bağlılığı qorumaq üçün zəruridir.

7. Şücaət:

Şücaət və Allahdan qeyrisindən qorxmamaq ilahi şəxslərin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Ümumiyyətlə müvəffəqiyyətin əsas rəmzi budur! Ona malik olmayan şəxs rəhbərlik edə bilməz.

8. Gəzəl əxlaq və mülayimlik:

Bütün ilahi rəhbərlərin (istər Peyğəmbərimizin, istərsə də məsum imamların) xüsusiyyətlərindən biri də gəzəl əxlaq, camaatla mülayim davranmaqdır.

Elminizi başqalarına öyrədin və başqalarının elmini öyrənin.

Allah elə adama böyük mükafat verir ki, o, qəzəbini göstərməyə qabil olduğu halda, qəzəbini boğur.

İməmlərə xas olan xüsusiyyətlər Arif Paşayev şəxsiyyətində cəm halındadır.

İlahinin imam övladına verdiyi ən böyük nemət isə qızları Mehriban və Nərgiz xanımdır.

Ulu babaları Həzrəti Peyğəmbərə “Kövsər” surəsini nazil edərkən ona cənnətdəki Kövsər hovuzunu hədiyyə etdiyini bildirdi. Eyni zamanda qızı xanım Fatmeyı – Zəhranı cənnət xanımlarının başçısı təyin etdi. Bu taleyi ulu Yaradan ona da nəsib edib. Qızı Mehriban xanım yetim, yesir, imkansızlara kömək etməklə, xəstələrə müalicə üçün yardım etməklə, elmin inkişafına qayğı göstərməklə, ulu nənəsi Fatmeyı – Zəhranın behişt bağçasında, ulu babası Həzrəti Peyğəmbərin Kövsər hovuzunun yanında, axırat dünyasını qazanıb. Çox qısa bir zaman kəsiyində bütün İslam dünyası onu ikinci Fatmeyı – Zəhra çağıracaqlar. Bu şərafı də Sizə babanızın xatirinə Allah nəsib edib.

Ulu Allah, Siz imamətin xatiri üçün yer üzünü qoruyub saxlayır bizlərə.

Aparığımız bütün araşdırmalar, tədqiqatlardan sonra bu nəticəyə gəldik.

Arif müəllimi ulu babası Zeynüləbidin (ə.s)ə oxşardan hansı cəhətlərdir.

- Əlləri bərəkətli bulud kimi.
- Feiz yağdırır və səxavəti əsla azalmaz.
- Yumşaq xasiyyətlidir və ondan qorxuya düşən yoxdur. Həlim və mərdlik onun şəxsiyyətinin bəzəyidir.
- Yaxşılığı bütün adamları ehtiva etdiyinə görə, onun mənsub olduğu ailəyə hamının böyük məhəbbəti var.
- İslam dünyası onunla, onun ailəsi ilə, Peyğəmbərimizin (s.ə.s) nəslı kimi fəxr edir. Heç bir səxavət sahibi onların yüksəltdiyi bəxşiz zirvəsinə yüksələ bilməz.
- İslam tarixində heç bir nəsil nə qədər səxavətli olsa da, onlar səviyyəsində ola bilməz.

- Güzəranın ağırlığı onların səxavət əllərini bəxşidən saxlamaz.
- Onlar Fatmeyı-Zəhra (s.ə) kimi bir xanımın nəvələr – nəvəsidir.
- Onlar Mir Məhəmməd kimi (Paşa bəy) yetim – yesirin qarnını doyuzdurub, imamət işığını artıran bir möminin nəticəsidir.
- Onlar “Bərəkət dəyirmanı ilə” Əndəbildən başlamış Culfaya qədər kasıbları çörəklə təmin edən Mir Əlişraf kimi imam övladının balalarıdır.
- Onlar süfrəsindən hamıya pay düşən, yoxsulu, fağrı yedizdirən, Fatimə nənanın nəvələridir.
- Müsibətlər onların məhəbbəti ilə aradan qalxır.
- Bu məmləkətdə Ehsan və Nemət onların məhəbbətinin mərhəməti ilə artar.
- Onların alıcınabılığı, sadəliyi, əliaçıqlığı, müqəddəs hörmətlərini toxunulmaz etmişdir.

Akademik Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev öz dininə hörmətlə yanaşan, onun əxlaqi dəyərlərini qoruyan, babalarını Həzrəti peyğəmbər, imam Əli, İmam Hüseyin, İmam Zeynüləbidin, Mirməhəmməd, Mir Əlişraf, atası Mir Cəlalin müqəddəs yolunu davam etdirən bir nur zirvəsidir. Bu nur ona atası Mir Cəldan gəlib.

İmkansıza, şikəstə, xəstəyə yardım və səxavəti tükənməzdir.

Xəstə olan adam qəlbi, qırığı və həssas olur. Uca Allah belə insanlara daha yaxındır. Xəstələri ziyarət etmək Allah-təalının çox xoşuna gəltdiyi üçün, bu ziyarətləri Özüənə edilmiş kimi qəbul edir.

Bu sadaladıqlarımızın dəyərində Arif Mir Cəlal oğlu nəinki xəstələrə baş çəkir, həm də onları müalicə üçün istər ölkə daxilində, istərsə də ölkədən kənarında olan xəstəxanalara göndərir. Onların həm müalicəsi, həm yol xərcləri üçün maddi köməklilər edir. Belə xəstələrin sayı ölçüyə gəlmir. Bunlar Allaha xidmət, müqəddəs babaları-nun yoluna hörmətdir.

“Bir şəxs Allah rizası üçün bir yetimin başını sığallarsa, əlinin toxunduğu hər tükün müqabilində ona savab verilir”.

(Əhməd. V 250)

“Xəstə ziyarətində gedən insan, qayıdana kimi cənnət yolundadır”.

Müslüm, Birr. 39.

Akademik Arif Paşayev İslam dinində böyük önəm verilən və uca Allahımız tərəfindən baş çəkilməsi, yad edilməsi vacib buyurulan "Təziyə" və mərasimlərində də İslami dəyərlərin önündə dayanır.

Elə bir məclis olmayıb ki, ora gedib başsağlığı verməmiş olsun. Bununla yanaşı həm də təziyə sahibinə maddi köməklik isə ön sırada olub həmişə.

Başına bir fəlakət gələn insana səbrli olmağı, tövsiyə etmək, meydana gələn müsibətlə qədərli baş verdiyinə və bunun geri çəkilməyinin artıq mümkün olmadığını təqlid etmək lazımdır. Hər bir möminə baş sağlığı vermək İslam əxlaqındandır.

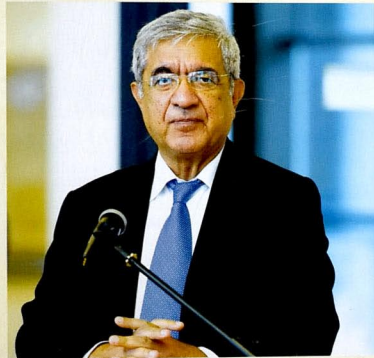
Böyük elm fədaisi, dinimizin imamət xəzinəsindən bir sərvət olan akademik Arif Paşayev "öz comərddliyi" ilə insanların dilinin duasına çevrilib.

Böyük alimin xoşbəxtliyi ondadır ki, bu ayəyi-kərimədə Uca Allahımızın buyurduqlarına zaman-zaman əməl edib və etməkdə davam edir. Farsca "cavanmərd" sözündən gəlib, türkcəsi "comərdlik" olan bu söz mənbələrdə "səxa" və "cüd" kəlmələri ilə ifadə edilir. Comərdlik-səxavət, hörmət, ehsan və kömək etmək xasiyyətinə verilən addır. İnsanın sahib olduğu imkanlardan, Allah rızası üçün möhtaclara ehsan və kömək etmək onlar üçün üstün əxlaqi bir kəşfdir.

"Allah təala Cavaddır, yəni səxavət və ehsan sahibidir, buna görə comərdliyi sevir. Həm də O, gözəl əxlaqi sevər, pis əxlaqdan xoşu gəlməz" (Suyuti 1.60).

"Şübhəsiz Allah gözəldir, gözəl və xoş olanı sevər; təmizdir, təmizliyi sevər; Kərimdir, kərəmi sevər; Comərddir comərdliyi, Cüd və səxavətliliyi sevər; buyuraraq, Haqq təalanı" Cavad ismi – şərifi ilə zikr etmişdir. (... , ədəb, 41)

Bu ayəyi-kərimədə sadalananlar səxavət və ehsan sahibi olmaq, comərdlik, kərəmli olmaq kimi sifətlər böyük ailənin özünün və ailə üzvlərinin bütün əməlinə təcəlla etmişdir.

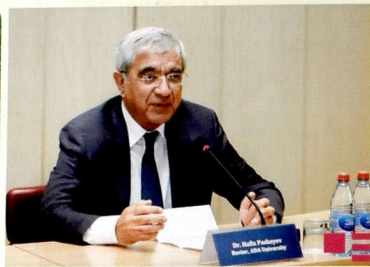
HAFİZ MİR CƏLAL OĞLU
PAŞAYEV

Hafiz Mir Cəlal oğlu Paşayev – diplomat, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirinin müavini – AR XİN-in Diplomatik Akademiyasının rektoru təyin edilmişdir.

“Mallarını
gəcə və
gündüz,
gizli və aşkar
(yoxsullara)
sərf edənlərin
Rəbbi yanında
böyük
mükafatları
vardır. Onların
(axirətdə) heç
bir qorxusu
olmaz və onlar
qəm-qüssə
görməzlər”

(Əl-Baqərə,
2/274).

Həz. Məhəmməd
(s.ə.s) buyurdu:

“Kim birinə
bir elm
öyrədərsə,
aməl edəndə,
elmi verəndə
savab qazanar.”

Hafiz Mir Cəlal oğlu Paşayev 1941-ci il mayın 2-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur.

1963 – Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika fakültəsini bitirmişdir

1964-1967 – Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda çalışmışdır

1971 – Moskvada Kurçatov adına Atom Enerjisi İnstitutunun aspiranturasını bitirmişdir

1971-1992 – Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda elmi işi, laboratoriya müdiri olmuşdur

1984 – Doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş, fizika elmləri doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülmüşdür

1975-1976 – İrəvayn şəhərində yerləşən Kaliforniya Universitetində tədqiqatlarını davam etdirmişdir

1993-2006 – Azərbaycan Respublikasının ABŞ-dəki (eyni zamanda Meksika və Kanadada) Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfiri

2006 – avqustun 14-də Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirinin müavini – AR XİN-in Diplomatik

Akademiyasının rektoru təyin edilmişdir. 100-dən artıq elmi əsərlər, iki monoqrafiya, həmçinin yerli və dünya mətbuatında dərc edilmiş müxtəlif ictimai-siyasi mövzuları əhatə edən onlarla məqalələrin müəllifidir.

Xarici dillərdən ingilis və rus dillərini bilir.
Evlidir, iki övladı, dörd nəvəsi var.

HAFİZ PAŞAYEVİN NURLU TƏBƏSSÜMÜ

1. Onun isməti imamətdən qaynaqlanıb.
2. Onun misilsiz təqvası da zati yolla əldə olunan güclü iman, yüksək elm və bilimdən ibarətdir.
3. Gözəl əxlaq və mülayimlik babaları Peyğəmbər və məsum imamlardan gələn xüsusiyyətlərdir.
4. İlahi qayda-qanunları qorumaq üçün yüksək elm və biliyə malik olmalı, bütövlükdə ümumbəşəri təlim-təربiyə üsullarını bilmək lazımdır. Bunları özündə toplayan və insanların xeyrinə sərf edən Hafiz müəllimin imama xas olan xüsusiyyətidir.
5. Allah-təala sizdən ötrü onu seçmiş, elm və bədənə (qüvvətə) ona üstünlük verilmişdir.

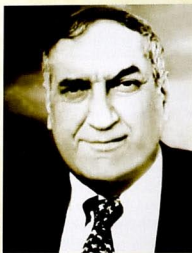
(Baqərə surəsi, ayə 247)

6. İmamların elm mənbələrindən biri də İlahi nurdur. İmami Sadiqdən: İmam dünyadan getdikdə, Allah-təala sonrakı imam üçün nurdan bir sütun düzəldir. İmam onun vasitəsilə insanların əməllərini görür. Allah-təala bu yolla höccəti tamamlayır. Hafiz Ağanın elmi onun nurundan qidalanıdır.

7. Allah yanında məqamı yüksəkdir, sadədir. Təkəbbürdən uzaqdır.

8. Onlar müqəddəs ruh vasitəsilə arş və yerin altında olanları bilir.

Müqəddəs o adamdır ki, xeyri görəndə Allaha təşəkkür edir, bədbəxtliyə düşər olanda isə səbrlə onu aradan qaldırır; belələri Allah tərəfindən həmişə mükəfatlandırılırlar.

**AQIL MİR CƏLAL OĞLU
PAŞAYEV**
(1946-2005)

Aqil Mir Cəlal oğlu Paşayev 1946-cı ildə Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Müxtəlif vəzifələrdə çalışıb.

Qısa, lakin mənalı, Fazilətli bir ömür yaşayıb. Babaları, İmam Hüseyn, İmam Zeynüləbidinin rəhmət və mərhəmət yolunu davam etdirərək, ömrünün hər anında, hər dəqiqəsində imkansız, əlsiz-ayaqsız əl tutub. İndinin özündə belə adı çəkildə O, əsil imam övladı idi, deyə göz yaşı tökənlər var. Gözlər onu gəzir, onu axtarı.

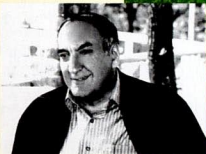
O isə behişt bağçasında dincəlir. Əbədi, axirət dünyasında. O, bizlərdən cisman 2005-ci ildə ayrılıb. İki övladı var.

NUR ÇEŞMƏSİNDƏN

1. Behiştin qapısı ən çox yetimləri sevindirənlərin üzünə açılır. Mərhum Aqilin sevindirdikləri yetimlərin hesabı sonsuzdur.
2. İnsanların bəzisi Allahın razılığını qazanmaq yolunda öz canını fəda edər. Allah öz bəndələrinə qarşı çox mehribandır.

Hz. Peyğəmbər (s.ə.s.)

3. Mənim səhabələrim səma ulduzları kimidir. Onların hər hansı birindən bərk yapışsanız (itəət etsəniz) hidayət olar və doğru yola yönəlsiniz.
4. Onlar səxavətli, əliaçıqdırlar.
5. Onlar yer üzünün nizamçıdırlar.
6. Onlar yer aləminin bərəkət zəmisidir.
7. Onlar uca Yaradanın bizi xilas edən nicat gəmisidir.

ƏLƏDDİN MİR XƏLİL OĞLU XƏLİLİ

Ələddin Mir Xəlil oğlu Xəlili 1950-ci ildə Bakı şəhəri, Əzizbəyov rayonu (hazırda Xəzər rayonu) Mərdəkan qəsəbəsində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. 1958-ci ildə 123 sayılı Mərdəkan qəsəbə orta məktəbinin birinci sinfinə qəbul olunmuş, 1968-ci ildə orta məktəbi bitirmişdir. 1969-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (BDU) filologiya fakültəsinə daxil olmuşdur.

1974-cü ildə təyinatla Azərbaycanın ən ucqar rayonlarından olan Yardımlı rayonunun "Qara-Qaya" kəndinə dil-ədəbiyyat müəllimi göndərilmişdir. Təyinat müddəti bitdikdən sonra Ələddin Xəlili Əzizbəyov (indiki Xəzər rayonu) rayonuna qayıdaraq müxtəlif məktəblərdə müəllim, metodist və direktor müavini vəzifəsində işləmişdir.

Qarabağ döyüşlərinin iştirakçısıdır. Müharibə veteranıdır. Hal-hazırda Azərbaycan Milli Aviasiya Akademiyasında işləyir. Filologiya elmləri namizətidir. İki övladı, üç nəvəsi var.

Mir Cəlal ağanın qızları Elmira və Ədibə xanım, əmisi oğlu Ələddin və əmisi qızı Simuzorla birlikdə

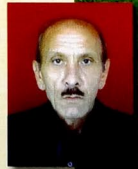
CAMALƏDDİN MİR XƏLİL OĞLU XƏLİLİ

1958-ci il, sentyabr ayının 10-da Əzizbəyov (indiki Xəzər) rayonunun Mərdəkan qəsəbəsində, qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. 1974-cü ildə 123 sayılı Mərdəkan qəsəbə orta məktəbini bitirib və Bakı Dəmiryolu texnikumuna daxil olmuşdur. O, 1978-ci ildə texnikumu bitirdikdən sonra ixtisasına uyğun vəzifələrdə işləmişdir. Bir müddət Mərdəkan qəsəbəsindəki çörək zavodunda ekspeditel vəzifəsində çalışmışdır. 1998-ci ildə Milli Aviasiya Akademiyasında komendant vəzifəsində fəaliyyət göstərmişdir. 2007-ci ildə yanvar ayının 22-də ürək çatışmazlığından vəfat etmişdir. İki övladı var.

NİZAMƏDDİN MİR XƏLİL OĞLU XƏLİLİ

1956-cı ildə iyunun 10-da Əzizbəyov (indiki Xəzər) rayonu, Mərdəkan qəsəbəsində qulluqçu ailəsində anadan olub. 1963-cü ildə 123 sayılı məktəbin birinci sinfinə qəbul olunmuş, 1972-ci ildə orta məktəbi bitirmişdir. 1972-ci ildə Bakı Neft texnikumuna daxil olmuş və 1976-cı ildə oranı bitirərək, Əzizbəyov neftin qərajında texnik vəzifəsində işləmişdir. Bir müddət isə Qala qəsəbəsindəki, keçmiş S.M. Kirov adına zavodda çilingər vəzifəsində çalışmışdır. Hal-hazırda Milli Aviasiya Akademiyasında istehsalat sexində çilingər vəzifəsində çalışır. Ailəlidir. İki oğlu, bir qızı var.

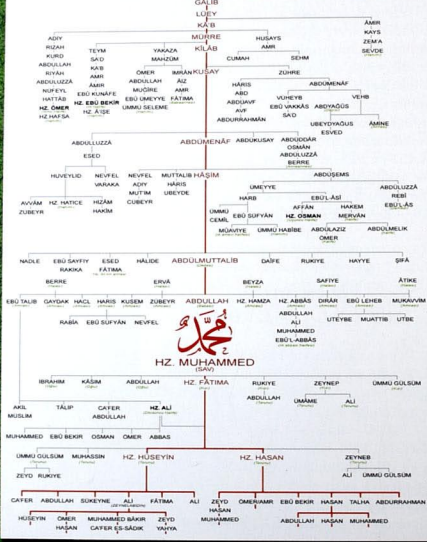
EFENDİMİZİN ŞECERESİ

HZ. İBRAHİM (A.S.)

HZ. İSMAIL (A.S.)

ADNAN → MA'AD → NİZAR → MUDAR → İLYAS → MURKRE → HUZEYME

KUREYŞ (FİHR) ← MALK ← NADR ← KINANE

III- BÖLMƏ

Xanımlar

PÜSTƏXANIM ANA

Püstəxanim ana təkə gəlini olduğu ailənin deyil, böyük bir nəslin şərəfli, üzü nurlu anası olub. Qohumların, yaxın və uzaqların, qonum və qonşuların hörmətini qazanıb. Həm nəvələrinin, həm də hamının; mənlim, sənin, onun dilinin ən şirin kəlməsi olub. Böyük

Mir Cəlal belə deyərdi: "Püstəxanim və övladların mənim şah əsərimdir". Yaşadığı mənalı, nurlu ömründə hamıya

məsləhətçi olub. Onun itkisi indi də qəlbləri göynədir. Nə yaxşı övlad və nəvələri var, bizlərə təsəlli. Bişirdiyi plovdan behişt ətri gələrdi həmişə. O, plovu o qədər bişirərdi ki, qonum-qonşular da doya bilsin. Müqəddəs ananın yeri behişt olsun. Onun işıqlı xatirəsi daim uca tutulacaq, əzizlərinin,

qohumlarının və bizlərin hamımızın şirin kəlməsində. Beləcə yaşayacaq Püstəxanim ana. Zaman-zaman, yad-daş-yaddaş ruhun şad olsun anam mənim!

AIDA İMANQULİYEVA

Aida xanım 1939-cu ildə Bakıda ziyalı ailəsində anadan olub. ADU-nun Şərqşünaslıq fakültəsinin yeni açılmış ərəb bölməsində təhsil alıb. 1966-cı ildə universitetin Yaxın Şərq xalqları kafedrasında namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib.

Aida xanım İmanquliyeva əmək fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikası MEA Şərqşünaslıq İnstitutunda kiçik elmi işçi kimi başlayıb. Elm aləmində özünü tanıdan Aida xanım 1976-cı ildə Şərqşünaslıq İnstitutunda yaranan ərəb filologiyası şöbəsinə müdir təyin olunub. Ömrünün sonunadək həmin şöbəyə rəhbərlik edib. Aida xanımın elmi fəaliyyəti tək bunlarla məhdudlaşmır. O, 1988-ci ildə institutun elmi işlər üzrə direktor müavini təyin olunub, 1989-cı ildə isə Tbilisi şəhərində doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edib. Xatırladaq ki, Aida xanım

Həzrət
Məhəmməd
(s.ə.s) buyurur:

“Allah-ta-
ala ata və
anaya
vaxşılıq edən
insanın
ömrünü
uzadar.”

Azərbaycan tarixində ilk qadın ərəbşünasdır. O, əvəzsiz alim olmaqla yanaşı, həm də gözəl pedaqoq olub. BDU-da uzun müddət çalışan Aida xanımın bir alim kimi, yüksək pedaqoji fəaliyyətini tələbələri bu gün də böyük hörmətlə xatırlayırlar. Gənc yaşlarından elmin sirlərinə vaqif olan Aida xanımın elmi araşdırmaları orijinallığı ilə həmişə seçilib. Aida xanım 3 monoqrafiyanın, 70-dən artıq elmi məqalənin müəllifidir. Bu elmi əsərlərdə Qərb və Şərq mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcı üslubun inkişafı və yeni bədii cərəyanların təşəkkül tapması tədqiq olunur.

Aida xanım həm də gözəl insan idi. Bu haqda uzun illər onunla birgə çalışan akademik Vasim Məmmədəliyevin sözlərini xatırlayaq: “Allah ondan heç nə əsirgəməmişdi. Zahiri, daxili gözəllik, mehribançılıq, həssaslıq. Yüksək insanıyyətə xas olan bütün cəhətlər onun simasında cəmlənmişdi. Mən bunu təbii hesab eləyirəm. Çünki Aida xanım Nəsir İmanquliyev kimi bir ağsaqqalın, milli jurnalistikanın patriarxi olan ziyalının ailəsində dünyaya göz açmışdı”.

Aida xanım xüsusilə də yeni nəsəl, onun inkişafına, xarakterinin formalaşmasına böyük diqqət yetirirdi. Zahiri gözəlliyi onun istedadını və xarakterini daha da tamamlıyordu. Onun daxili və zahiri gözəlliyini yüksək qiymətləndirən insanlar Aida xanımı əsl ideal qadın obrazı kimi qəbul edir və daim ehtiram göstərirdilər. Bu gün də əziz xatirəsi bir an belə unudulmur.

AIDA XANIM

Hər bir millətin inkişaf tarixində onun nailiyyətlərinin, dünya sivilizasiyasının mühüm tərkib hissəsinə çevrildiyi çiçəklənmə dövrü var.

Aida İmanquliyeva

Gözəlliyi, boy-buxunu, şərafəti, ləyaqəti ilə Aida xanım Qureyşin mötəbər xanımı, atası Bəni-Zührə, başçısı Vəhb İbni Əbdü Manafın qızı Əminəni xatırladırdı. O Əminəni ki, dünyanın şərafəti, şanı, uca yaradandan onun xatirinə yeri yaratdığı son peyğəmbərimiz Muhəmməd (s.ə.s) in anası idi.

Şərqə ilk sevgini Aida xanım, şirin nağılları ilə anası Gövhər xanım tanıtmışdır. Aida xanımın 30 illik ömrünü şərq dünyasına, onun alimlərinin yaradıcılığına həsr etməsi məndə bu fikri yaradır ki, onda şərqə, ərəb ədəbiyyatına sevgi, təkcə gəlini olduğu müqəddəs imam ocağından gəlməyib. Bəlkə özü də insanlığın xilas-karı hesab edilən, Uca Allahın sevdiyi, özü yaranmamışdan nurunu yaratdığı Muhəmməd (s.ə.s) in nəslindəndir.

Uca Allah onun ömür payının ucalıqlara, ilahi məqamlara doğru yüksəlişinə özü qərar verib.

Həqiqət belədir ki, Aida xanım da ömür payını ilahi eşq yanında şam kimi əridərək, erkən bir vaxtda yaradana, onun uca məqamına qovuşdu.

Ö alim ömrünü, qələmilə nura döndərərək, neçə-neçə nəsilərin ömür yoluna işıq saldı. Öz tədqiqatları ilə Böyük Şərq və qərb dünyasını heyətdə qoydu. Sağlığında hər iki dünyada elmin saf bir incisindən heykəlini

Həzrət
Muhəmməd (s.ə.s)
buyurur:

“Allahın
razılığı
ata-ananın
razılığında,
qəzəbi isə onların
qəzəbindədir.”

yaratdı. Bu inci, bu zərrə elm dünyasında öz çəkisi, nizamı, qədəri, qiyməti ilə ürəkləri oxşayır. Sifətindəki nur bizlərə bəxş edəcəyi "Nicat gəmisinin" arxayın, arxalı və axarlı bir gələcəyi olaçağını xəbər verirdi. Axı mələklər göy aləminin elçiləridir. Mələyin cinsi olmur. Onları da Allah yaradır. Çünki, canlıların əsrəfi sayılan insan-

dan üstün olan varlıqdır mələklər. Ancaq, Allahın əmri ilə yerə enirlər. Bu enmələr çox uzun çəkmir. Vəzifələrini yerinə yetirib, qısa zamanda ərzində uca dərgaha qayıdırlar. Bəli, Aidə xanımı, Allah öz mələyini, Nəsir İman-quliyev və Gövhər xanımın ailəsinə endirdi. Yaratdığı nuri-Mühəmmədi almına və qəlbinə hopdurmaqla şəərəfləndirdi. Elə bu Mühəmməd nuru idi, Aidə xanımı şərqə, ərəb dünyasına bağlayan. Qərribədir, mələk şərqə olan sevgisini öz qiymətli inciləri olan Yeni Ərəb ədəbiyyatı Korifeyləri (XX

əsrin əvvəllərində şərq və qərb ədəbiyyatının qarşılıqlı əlaqəsi probleminə dair) kitabında geniş şərh etmişdir.

Aidə xanım bu kitabda XX əsrin əvvəllərində yeni ərəb ədəbiyyatının üç korifeyinin – bunların hər biri təkcə milli ədəbiyyata deyil, eyni zamanda dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə son dərəcə qiymətli töhfə vermiş, Cübrən Xəlil Cübrən, ər-Reyhani və Nüaymənin yaradıcılıq yolundan danışıq. Şərqə və qərbə, ərəb dünyasına olan sevgi onda Allaha olan eşqdən, Peyğəmbərə olan sevgidən yaranmışdır. Aidə xanım öz mələk baxışları və duruşu, üzünün nuru ilə İmam övladı, böyük, müqəddəs Mir Cəlal ocağı-

Mehraban və Nərgiz bacıları

nın nur payı idi. Bu ocağa İmam ziyarətəsinə Aidə xanım bir cüt də mələk, saxavətləri, şəraf və ləyaqətləri, elmi ilə dünyanı heyrətdə qoyan, ona şöhrət gətirən Mehraban və Nərgiz bacılarını Akademik Arif Mir Cəlal oğlunun İmamət məqamından dünyaya bəxş etdi. İki nurun işığına kimlər üz tutmayıb?! Bu işıqdan nicat tapan bizlər ulu yaradana dualar edirik.

Məhəmməd Peyğəmbər (s.ə.s) buyurur:

“Qız övladını gözəl tərbiyə edib savadlandıran şəxs Allahın nemətlərindən bəhərlənər və qız övladının xatirinə bol nemətlər verər”.

AİDƏ XANIM YUSİF BƏYİN NƏVƏSİDİR

Nəslin şəcərəsində xanım-xatın ana, bütün şərq dünyasının mələyi, xalqımıza, onun elminin inkişafına dəyərli töhfələr verən, ümidsizin ümid yeri, böyük arxa-dayaq müqəddəs babalarının uca məqamını uca tutan Mehriban və Nərgiz adlı xanımları dünyaya gətirən Aida xanım Nəsir qızı İmanquliyevanın müqəddəs xatirəsi daim qəlbimizdədir.

Aida xanımın babası Yusif bəy, Gövhər ananın atası bizim Qubadlı rayonunun Balahəsənli kəndinin 1895-ci ildə Kərbala şəhərindən gəlirlər. Mənim babam deyərdi ki, o nəslin də tarixi qədimdir, onlar bəy nəslidir, elm adamlarıdır. Tədqiqatçı-jurnalist Dəyanət Səlimxanlının bu istiqamətdə apardığı dəyərli tədqiqat işi uğurla davam edir. Mənim 85 yaşım var. Baba və nənələrimin söhbətlərindən bilirəm ki, Aida xanımın ana nəslinin tarixi yaddaşlarda yaşayan çox zəngin, bu günümüzdə və gələcək nəsillərimizə dəyərli mənbə kimi yazılacaq zəngin xəzinəsi var.

Aida xanım nəslin soyağacına qoşa qanadları ilə daha bir şərəf, daha bir müqəddəslik gətirib. Qubadlı sakinləri Yusif bəyin nəvəsi Aida xanım İmanquliyeva ilə Qubadlıların şöhrət zirvəsidir deyər fəxr edirlər.

Mələknisə Ələkbərova
Qubadlı rayonu, Ballıqaya kəndi

Bir şəxs dedi:
-Ey

Allahın peyğəmbəri,
oğur qalmağ üçün bir
adamin evinə getsəm və o
məni qəbul etməsə, sonra
həmin şəxs mənim evimə
gəlsən və mən də onun kimi
hərəkət etsəm, necə olar?
Həzrəti-Mohəmməd
buyurdu: "Onu lap yaxşı qəbul et".

HƏSƏNOVA ELMİRA MİR CƏLAL QIZI

Həsənova Elmira Mir Cəlal qızı 1936-cı ildə Bakıda ziyalı ailəsində anadan olub.

İlk təhsilini Asəf Zeynallı adına Musiqi məktəbində alıb. Ali təhsilini Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriya-sında başa vurub. Hazırda Asəf Zeynallı adına Musiqi Məktəbində fortepianodan dərslər deyir.

Əməkdar İncəsənət xadimidir.
Oğlu: Altay Həsənov

ƏDİBƏ MİR CƏLAL QIZI PAŞAYEVA

Ədibə Mir Cəlal qızı 1942-ci ildə Bakı şəhərində anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Bakı Dövlət Universitetində "Rus dili və ədəbiyyatı" kafedrasının müdürüdür, dosentdir.

Qızı: Leyla. Nəvələri: Nigar, Mehin.
Oğlu: Rasim

MƏMMƏDOVA MƏDİNƏ BALAƏLİ QIZI

1925 -ci ildə fevral ayının 3-də Bakı şəhəri, Əzizbəyov (indiki Xəzər) rayonu, Mərdəkan qəsəbəsində anadan olmuşdur. 1932-ci ildə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin XIX əsrin əvvəllərində tikdirdiyi 123 saylı məktəbdə təhsil almışdır. Sonra təhsilini axtarın məktəbində davam etdirmişdir. Böyük Vətən Müharibəsi ailənin vəziyyətini daha da ağırlaşdırmışdır. Mədinə xanım növbəli iş sistemi ilə işləməyə məcbur olmuşdur. Eyni zamanda 1947-ci ildə Mərdəkan qəsəbəsindəki Cəfər Cabbarlı adına kitabxanada kitabxanaçı işləməklə bərabər, 1962-ci ildə

N. Krupskaya adına Bakı kitabxanaçılıq texnikumunu da bitirmişdir.

1948-cı ildə Mir Xəlil Mir Əliəşrəf oğlu Xəlili ilə ailə həyatı qurmuşdur. 3 oğlu və bir qızı var.

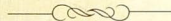
1966-cı

ildə ömür-gün yoldaşı vəfat etdikdən sonra, ailənin ağırlığı onun çiynləri üzərində qalmışdır. 2010-cu il, sentyabr ayının 4-də vəfat etmişdir.

SƏRIYYƏ MİRXƏLİL QIZI ÇİLANI (XƏLİLİ)

Səriyyə Mir Xəlil qızı 1937-ci ildə Əndəbildə anadan olub. Təbrizdə ailə həyatı qurub. Hal-hazırda Tehran şəhərində yaşayır. Bir oğlu var, 3 nəvəsi. Oğlu İngiltərədə yaşayır.

SİMUZƏR MİRXƏLİL QIZI

Simuzər Mir Xəlil qızı 1963-cü ildə Mərdəkan qəsəbəsində ziyalı ailəsində anadan olub. Orta təhsil alıb. Uzun müddət Mərdəkan qəsəbəsində yerləşən təhsil şöbəsində işləyib.

Behişt analarının ayaqları altındadır.

Paşayeva Nərgiz Arif qızı (13 dekabr 1962, Bakı) - filologiya elmləri doktoru, professor, Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialının rektoru, AMEA-nın həqiqi üzvü (2 may 2017), İngiltərə-Azərbaycan Cəmiyyətinin həmsədri, Oksford Universitetinin Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan və Qafqazşünaslıq Elmi Mərkəzinin Azərbaycan tərəfdən rəhbəri.

Həyatı

Nərgiz Paşayeva 13 dekabr 1962-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1968-1978-ci illərdə Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbində təhsil almışdır.

- 1978-ci ildə BDU-nun Filologiya fakültəsinin əyani şöbəsinə daxil olmuş və 1983-cü ildə həmin fakültəni fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.
- 1983-cü ildə əyani aspiranturaya qəbul olmuş və "Sabirin novatorluğu" adlı dissertasiya işini

vaxtından əvvəl tamamlamış və müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir.

- 23 sentyabr 1987-ci ildə filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.
- 1987-ci ilin mart ayında Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasında assistent, müəllim, baş müəllim, dosent vəzifələrində, 1994-2008-ci illərdə isə Bakı Musiqi Akademiyasının "Dil və ədəbiyyat" kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışmışdır.
- 2004-cü ildə "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında insanın bədii-estetik dərk (xalq yazıçısı Elçinin yaradıcılığı əsasında)" adlı doktorluq dissertasiyası işini müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir.
- 11 fevral 2005-ci ildə filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə, 30 mart 2005-ci ildə isə professor elmi adına layiq görülmüşdür.
- 2006-2008-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetində Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor vəzifəsində işləmişdir.
- 2006-cı ildən BDU-nun nəzdində fəaliyyət göstərən filologiya elmləri doktoru və fəlsəfə doktoru dissertasiyalarının müdafiəsini keçirən D. 02. 181 Dissertasiya Şurasının sədridir.
- 2007-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.
- 23 iyun 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının

Peyğəmbərimiz-
əkərim (s.ə.s.)
buyurub:

Mən
elmin
şəhəri,
Əli (ə) isə onun
qapısıdır"

Prezidenti İ. Əliyevin 2886 sayılı sərəncamı ilə M. V. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialına rektor təyin olunmuşdur.

• 2009-cu ilin oktyabr ayından Bakı Dövlət Universitetinin «Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı» kafedrasının müdürüdür.

- 30 iyun 2014-cü ildə AMEA-nın müxbir üzvü seçilmişdir.
- 2 may 2017-ci ildə AMEA-nın həqiqi üzvü seçilmişdir.
- Akademik Arif Paşayevin qızıdır.

Qızları: Aida, Ülviyyə. Nəvəsi: Sürəyya (Fərəh).

Peyğəmbər salavə-tullah soruşdu: "Siz necə fikirləşirsiniz, qadın öz uşağını odun üçün atarmı? Ona cavab verdilər: "Yox". Onda Peyğəmbər dedi: "Axı Allah öz yaratdıqlarına, ananın öz övladına qarşı olduğundan, daha mərhəmətlidir".

Elmli qadın, Allahın cənnət bağçasındandır

İmamət bağının inci çiçəyi
Elminin hər ətri talabəsində
Telləri həzrət Kubra birçəyi
Məqamı xanımlar mərtəbəsində.

Yetimə, yesirə hörmət etməyi.
Görmüşdü anası Aidə xanımda.
Anası da yaranmışın mələyi
Alındakı nuru Arif nurundan.

Bunlar bir ruzidir verilib bizə
Allah dərgahına dualar edək.
Allah ömür versin hər birisinə
Onlarla birlikdə gedək sonacan.

Doğulub məqamı uca bir evdə
Evin hər bucağı nur içindədir.
Ölkəyə xoşbəxtlik gəlib bu evdə
Qəlb rahat, könül xoş bir biçimdədir.

Qadınlarla xoşrəftar olanlardan Allahın xoşu gəlir, çünki onlar sizin ananız, qızınız və xalanızdır.

Nərgizdir, kövrəkdir imam nəvəsi
Dözümdə, səbrdə Həzrəti Zeynəb.
Səsində Ümmü Gülsümün səsi
Baxışda Zeynüləbidindi eynən.

Elminin güzgüsü işıq, bələdçi.
Elmin yolçuları söz alıb gedir.
Öyrənir, öyrətsin xoş gələcəkçün
Elmin mənzilinə köz alıb gedir.

MEHRİBAN ƏLİYEVA

Mehraban Əliyeva 1964-cü il 26 avqustda Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olub. Atası Arif Paşayev fizika-riyaziyyat elmlər doktoru və Bakıdakı Milli Aviasiya Akademiyasının rektorudur. Anası Aida İmanquliyeva (1939-1993) görkəmli filoloq və dünya şöhrətli ərəbşünas olub.

1982-ci ildə Bakı şəhəri 23 №-li orta məktəbi qızıl medalla bitirərək N. Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olmuşdur. 1988-ci ildə M. Seçenov adına 1-ci Moskva Dövlət Tibb İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1988-1992-ci illər ərzində Moskvada akademik Kras-

novun rəhbərliyi altında Göz Xəstəlikləri Elmi-tədqiqat İnstitutunda işləmişdir.

1995-ci ildə Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə hal-hazırda onun rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu təsis olunmuşdur. 1996-cı ildə Mehriban Əliyeva Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliğ olunması məqsədilə üç dildə nəşr edilən (Azərbaycan, ingilis və rus) çap olunan "Azərbaycan-lırs" jurnalını təsis edib.

2002-ci ildə Mehriban Əliyeva Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının prezidenti seçilib.

Mehriban Əliyeva həmçinin Heydər Əliyev Fonduna rəhbərlik edir. 2004-cü il may ayının 10-da fondun rəsmi açılışı olub.

2004-cü il avqustun 13-də Azərbaycanın şifahi xalq ədəbiyyatının və musiqi irsinin qorunub saxlanılması və inkişaf etdirilməsi sahəsindəki fəaliyyətinə görə, Mehriban Əliyeva UNESCO-nun xoşməramlı səfiri titulunu alıb.

2004-cü il dekabrın 28-də Mehriban Əliyeva Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsinin IV Baş

Məclisində MOK-un İcraiyyə Komitəsinə üzv seçilib.

2005-ci ildə Azərbaycanda keçirilən sosioloji sorğuya əsasən Mehriban Əliyeva "İlin qadını" adına layiq görülüb. 2005-ci il iyunun 9-da ictimai, mesənətlik və xeyriyyəçilik fəaliyyətinə görə, təhsil və mədəniyyət müəssisələrinin dəstəklənməsinə, Rusiya və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun möhkəmlənməsinə sanbalı töhfələrinə görə Rusiyanın "Yüzcilliyin mesenətləri" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaquət Xaç" ordeninə layiq görülüb.

2005-ci ildə fəlsəfə elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alıb.

2004-cü ildən Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvüdür. 2005-ci il noyabrın 6-da Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə keçirilən seçkilərdə namizədliyi Yeni Azərbaycan Partiyası tərəfindən 14 saylı Əzizbəyov ikinci seçki dairəsindən irəli sürülmüş Mehriban Əliyeva 92.12% (23106 səs) səs toplayaraq deputat seçilib.

Üç
duanın
qəbul
olacağına
şübhə yoxdur.
Məzlumun
duası, qonağın
duası və
ata-ananın
övladına etdiyi
dua.

7 noyabr 2010-cu il tarixində həmin dairədən IV çağırış Azərbaycan parlamentinə yenidən deputat seçilib. Parlamentin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr komitəsinin üzvüdür. 2017-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Birinci Vitse Prezidenti seçilib

Milli Qəhrəman Çingiz Mustafayev Fondu və ANS Şirkətlər Qrupu ölkəmizin təhsil sisteminin inkişafında xidmətlərinə, milli mədəni irsimizin qorunub saxlanmasına və dünyada təbliğinə, xarici ölkələrdə xalqımızın müsbət imicinin möhkəmlənməsi üçün gördüyü işlərə, bədii gimnastika üzrə 27-ci dünya çempionatının respublikamızda yüksək səviyyədə hazırlanıb keçirilməsinə, genişmiqyaslı xeyriyyəçilik fəaliyyətinə görə Mehriban Əliyevanı "2005-ci ilin adamı" elan edib.

Sivilizasiyalararası dialoq daxil olmaqla, müxtəlif sahələrdə genişmiqyaslı və fədakar fəaliyyətinə, qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara diqqətinə, onların yaşayış şəraitinin yaxşılaşmasına, təhsilə, həmçinin islam aləmində görülən işlərə böyük dəstəyinə görə Mehriban Əliyeva 2006-cı il noyabrın 24-də İSESCO-nun xoşməramlı səfiri adına layiq görülüb.

Dünya Səhiyyə Təşkilatı (DST) İcraiyyə Komitəsinin 2007-ci il yanvarın 29-da Cenevrədə keçirilən 120-ci sessiyasının yekdil qərarı ilə Mehriban Əliyeva ana, uşaq və ailə sağlamlığının qorunması və möhkəmlənməsi işində müstəsna xidmətlərinə görə bu beynəlxalq təşkilatın mükafatına layiq görülüb.

Genişmiqyaslı xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, bəşəriyyətin ali ideallarına xidmət sahəsində yüksək nailiyyətlərinə görə 2007-ci ilin mayında Mehriban Əliyeva "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatına layiq görülüb.

2009-cu ildə Polşa prezidenti Lex Kaçinski tərəfindən Azərbaycanla Polşa arasında dostluq münasibətlərinin inkişafındakı xidmətlərinə görə "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni ilə təltif olunub.

2010-cu ildə Fransa prezidenti Nikolya Sarkozinin sərəncamı ilə "Şərəf Legionu" ordeninin zabit dərəcəsi ilə ("Fəxri legionun böyük xaç komandoru")[4] təltif edilib. O, bu ali mükafata Fransaya münasibətdə göstərdiyi xidmətlərinə və nümayiş etdirdiyi sadiqliyinə görə layiq görülüb.

Müsləman qaradaşının ehtiyacını ödəmək məqsədilə yol gedən bir kimsənin hər addımına ondan ayrıldığı yərə dönüncəyə qədər Allah-təala yetmiş savab yazar və yetmiş günahundan keçər.

2010-cu ilin dekabrında "Gənc Liderlər" Uşaq və Gənclər Təşkilatının keçirdiyi rəy sorğusunun nəticələrinə görə Mehriban Əliyeva "Gənclərin dostu" elan edilib.

Fəlsəfə elmləri namizətidir. 1 monoqrafiya, 4 kitab və bir çox elmi məqalələrin müəllifidir. Rus və ingilis dillərini bilir.

FATİMƏNİN (S.Ə.) NURUNDAN BİR NUR

Vəzifəyə, ən yüksək məqama
layiq imam nəvəsi

"Hər bir əzəmətli kişinin arxasında əzəmətli bir qadın durur".

Bizim məmləkətimizin İslam dünyasında əzəmətli, ləyaqətli, İslama layiq dəyərləri ilə nümunə olan Mehriban Arif qızı Əliyeva adlı imam nəvəsi var.

AİLƏ MƏHƏBBƏTİ

İnsanın həlim və mehriban, yaxud sərt və əsəbi olmasına təsir göstərən əsas amil, onun uşaqlıqdan yaşadığı ailə mühitidir. Belə ki, uşaq nəvazişli, mehriban bir ailə mühitində böyüyərsə, o uşaq həmin abu-havanı qəbul edib, yaşadacaqdır. Professor Fəlsəfi deyir: "Hər bir bəşər övladının keçirdiyi həyat tərzi, insanlarla davranma üslubu ona kiçik yaşlarından ailədə valideynləri, yaxud məktəbdə müəllimləri tərəfindən aşılana tərbiyənin nəticəsidir". Hər bir şəxsə kiçik yaşlarında aşılana yaxşı və ya pis tərbiyə onun gələcəkdə cəmiyyət arasındakı davranışlarında özünü büruzə verəcəkdir. Başqa sözlə desək, hər dövrdə insanların mənəvi-əxlaqi durumu onların uşaqlıqda beyinlərinə səpilən tərbiyə toxumlarının məhsulu olmuşdur. Bu səbəbdən İslam uşaqlara qarşı nəzakətli və lütfkar olmağı, valideynlərin onlarla sevgi ilə davranmaları və problemlə üzləşdikləri zaman onlara kömək göstərmələrinə təkidlə tövsiyə etmişdir.

İmam Əli (ə.ə)
buyurur:

“Sənin
gülər üzün
nəfsinin
karamətinin və
böyüklüyünün
nişanəsidir”.

Mehriban xanım ailədə həmişə sevgi və məhəbbətlə əhatə olunmuşdur. Evin sütunları sayılan akademik Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev, Aidə Nəsir qızı İmanquliyevanın bir-birlərinə olan İlahi eşqindən yaranan münasibətləri istər ölkəmizdə, istərsə də İslam dünyasında bir nümunə məktəbidir. Onlar həm ailənin, həm də millətimizin, elmimizin ziyası, nurudurlar. Belə bir ailədə böyüyən övlad ancaq və ancaq hamının sevimlisi olur.

Mehriban xanımın xoşbəxtliyinin ən yüksək zirvəsi, ailənin İmam nurundan yaranmasıdır.

Allahın Peyğəmbərimizə, Peyğəmbərimizin İmamlarımızı, İmamlarımızın övladlarına verdiyi nur bu gün də nəsil-nəsil yaşamaqdadır. Akademik Arif Mir Cəlal oğlunun nuru qızı Mehriban xanım və Nərgiz xanımdadır.

Allah və onun varisləri olan haqq dostlarının mənəvi hallarından və nümunəvi şəxsiyyətlərindən zövq alan və ilahi rizaya nəsib etdiyi saleh bəndələrindən etsin!

Amin!

Allah dostlarının insanlara olan sevgisi sadə bir sevgi deyil, bir sıra dəlillərdən qaynaqlanır. Onların da ən mühümü elm, iman və təqvadır. Mehriban xanımda olan bu üç amil ulu babası Peyğəmbər (s.ə.s) dən, xanım Fatiməyi Zəhra(s.ə) dan, babası Mir Cəlalın, atası akademik Arifdən, anası görkəmli şərqşünas alim Aidə xanım İmanquliyevdən gəlib.

Mehriban xanım alim ailəsində, görkəmli şəxsiyyətlər, elmimizin ziyası və zirvəsi məqamına ucalan, akademik Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev və dünyəvi şöhrətli şərqşünas alim, mərhum Aidə xanım İmanquliyevanın nurlu ocağında dünyaya göz açıb. Onun doğulduğu gün,

bu ailədə Allahın möcüzəsi baş verib. Hələ dünya yaranmamışdan əvvəl, Allahın yaratdığı Nuri-Mühəmməd yaranıb. Nuri Mühəmməd imamlarımızın və onun övladlarının hər birinə nəql olunub. Mehriban xanıma nur babalarından, atası Arifə müəllimə, Arifdən Aidə xanıma, ondan da həmin uşağın alınma nəql olunub. Həmin gün yaşıl rəngdə, yaşıl əbali, nurani bir kişi gözə görünüb. Nur libasına bürünmüş bir xanım uşağın başı üzərində dayanıb. Yaşıl qanadlı kəpənək isə uşağın ətrafında dolanırmış.

Bütün bu möcüzələr, Allahın ən çox sevdiyi, onun da xatirinə yer kürəsini, dünyanı, mələkləri yaratdığı, peyğəmbərimiz və onun əhli-beytinə olan sevgisindən baş verib. Peyğəmbərimizin nəfəsi çatan yerlər əmin-amanlıq, bolluq, mərhəmət və rəhmətlə doludur. Uca Allah, o mərhəmət və rəhmətdən bizləri uzaq salmasın.

Bir möminin möhtac, qərib, yoxsul və yetimləri

Həç bir ata övladına gözəl tərbiyədən qiymətli hədiyyə verə bilməz.

Ömrünün uzanmasını və ruzisinin artmasını istəyən kas valideyninə ehtiram etsin, qohumlarını yoluxsun.

axtarıb tapması, maddi və mənəvi olaraq onların qırq könüllərini xoş tutması, yəni, onlara İslamın gülər üzünü göstərməsi lazımdır.

Beləliklə, o, ilk növbədə yetimi və möhtac olanı axtarıb tapan, onların başını oxşayan Həzrəti Peyğəmbəri (s.ə.s) fikirləşməlidir. Çünki, aləmlərin sultanı Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) da yetim idi.

İlahi! Dünyaya mərhəmət və rəhmət olaraq son peyğəmbər Həzrəti Mühəmməd əhli-beytindən olan imamət bağçasının zərif çiçəyi, xanım Fatimeyi Zəhra, nurlu imam Zeynüləbidin(s.ə) in budaqlarından olan Mir Paşa, Mir Əlişərəf, Mir Cəlal oğlu Arif müəllimi, nəvasi behişt çiçəyi Mehriban xanımın İslam dünyasında imamətdə qazandıqı şərəfi, ləyaqəti öz uca məqamınla qoru, ya Rəbb!

İlahi! Onun nurlu təbəssümüdür yetim könülləri sevindirən. Onun nurlu qəlbidir əlsiz, ayaqsız yolundakı yaşıl işıq. Onun nurlu varlığıdır, kasıbların ruzu, bərəkət evi. Bu nurlu xanımı qoru bizlər üçün Ya Rəbb!

Uca Yaradan Kövsəri, behişt-bağçasını Mühəmməd (S.Ə. S) onun əhli-beytinə, qızı xanım Fatimeyi-Zəhra və onun övladlarına, bu övladlardan olanlara hədiyyə etdi.

Bu gözəl məkənda əhli-beytdən olan Siz nəslin da öz yeri var. İmam nəvasi, yetim-yesir, kimsəsizlər anası

Həzrət
Peyğəmbər (s.ə.s):

“Mən və yetimi himayə edən şəxs cənnətdə bu şəkildə bir yerdə olacağıma – buyurmuş və bunu şahadət barmağı ilə orta barmağın bir az aralayaq göstərmişdir.

(Buxari, Talaq. 14, 25 ədəb. 24)

Sədəqə, onu verənin qəbir ödənişini sındırır, mömin adam qiyamət günündə öz sədəqəsinin kölgəsinə sığınar.

MEHRİBAN XANIM ÖLİYEVA

Mehrriban xanım Uca Yaradanın Quluna verdiyi qiyməti daima özü üçün meyyar götürür.

Peyğəmbərimizin əhli-beytindən olan, onun ciyar-parəsi, cənnət qadınlarının başçısı Xanım Fatmey-Zəhranın (s.ə), İslam dünyasının igidi, elmin qapısı Həzrəti Əli (Ə)in, onun igidliyinin parlaq nümunəsi, cənnət cavanlarının başçısı Həzrəti Hüseyin, onun xanımı Şəhrəbanıdan olan. İMAM Zeynüləbidin (ə.s) ağacından olan, Təbriz şəhəri, Əndabil adlı müqəddəs seyidlər kəndində doğulan Mir Paşa, onun oğlu Mir ƏLİƏŞRƏF, onun oğlu Mir Cəlal, onun oğlu Arifin ailəsində özü nurlu, ayağı bərəkətli bir xanım doğuldu. Doğulanda gülüşi ilə evin nuru bir damla da artdı. Nurun güclü mehrriban adını Mehrriban qoydular. Allahın sevdiyi və peyğəmbərinə Merac gecəsində əmr etdiyi "Yetimi sevirirəmni mən də sevirirərəm" kəlamını ulu babasına verilən Allahın əmrini həyat fəaliyyətinin ilk günündən həyata keçirməyə başladı. Heydər Əliyev fondunu yaratdı. İndiyə qədər sevinən əlil, şikəst, yetim, mülaliçəyə ehtiyacı olan saysız-hesabsız nə qədər insanlar olub və bundan sonra da olacaq. Abbas Peyğəmbərdən (s.ə.s) belə nəql edir: "Həqiqətən iman gətirib saleh iş görənlər yaradılmışların ən yaxşılardır". Bu ayə nazil olanda Peyğəmbəri-Əkrəm (s.ə.s) buyurdu: "Bu ayədə məqsəd sən və sənin şiyələrimdir". Mehrriban xanım da Peyğəmbər nəslindən, Həzrəti Əli (ə.s) ailəsindəndir.

Mehrriban xanım imam ailəsindən olmaqla bərabər, uca yarananın quluna verdiyi qiyməti daim özü üçün meyar götürür.

"İstər kişi, istər qadın olsun, Mən heç birinin əməlini puça çıxarmıram. Sizin (hamınız) bir-birinizdənsiniz (dində kişi, qadın eyndir)".

"Mömin olub yaxşı işlər görən (Allaha ibadət edən) kişi və qadına (dünyada və axirətdə) xoş həyat nəsib

edəcək və etdikləri yaxşı əməllərə görə mükafatlarını verəcəyik" (Ən-Nəhl 16/1971).

Mehrriban xanım, bu ayeyi-kərimədə göstərilənləri, Allahımızın buyurduqlarını neçə illərdir həyata keçirməkdədir. Sağlığında gözəlgi görə-görə, qulaqları eşidə-eşidə dünya və axirətdə xoş həyat qazanmaqdan gözəl nemət yoxdur. Bir və yaxud bir neçə uşağın anası ola bilərəm. Amma kimsəsiz, əlsiz-ayaqsız, yetimin anası olmaq hər allah bəndəsinə qismət olmur. İslam dünyasında bir Peyğəmbər qızı xanım Fatmey-Zəhra belə bir ana olub, Allah onu mükafatla cənnətlə müjdələyib. Bir də İmamların nənəsi Fatimeyi-Zəhranın nəvəsi İmam Zeynüləbidinin (ə.s) nəslindən olan nəvələr-nəvəsi xanım Mehrriban Arif qızı o cənnət adlı məkanı qazanıb.

Mehrriban xanım öz həyat yoldaşına da işlərində köməklik edir. Qurani-Kərim də bir tərəfdən "Qadınlar sizin, siz də qadınların libasınız" (əl-Bəqərə 21187) buyurularkən, digər tərəfdən də bu vəziyyət Allahın varlığının dəlilləri olaraq belə ifadə edilməkdədir.

"Sizin üçün onlara ünsiyyət edəsiniz deyər öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi aranızda, sevgi və mərhəmət yaratması da onun qüdrət əlamətlərindəndir (Ər-Rum 30/21/)".

Mehrriban xanım, eyni zamanda ana kimi dəyərlı anadır. Onun övladları Leyla xanım, Arzu xanım, Heydər onun xarakterindən, xasiyyətindən çox bəhrələnilər.

Allahın rizası (razılığı) valideynin rizasıyla. Allahın qəzəbi də valideynin qəzəbiylədir.

Böyük qızı Leyla, Mehriban xanım kimi yaşadığı ölkədə imkansızlara, yetim uşaqlara, tələbələrə əlindən gələn bütün köməkliliklərini edir.

Mehriban xanım, vaxt tapıb atasına da baş çəkir. O, gözəl bilir ki, uca Allah ata-anaya olan hörməti, özünə olan hörmət sayır. Allah ata-anaya yaxşı davrananların üzərində durmuş, xüsusi ilə qocalıqda onlara "of" belə deməyin doğru olmayacağını ifadə etmişdir (Əl-İsra 17/23).

Qurani-Kərimin qadına baxışı ilə Peyğəmbərimizin söz və hərəkətləri təbii olaraq eynidir. Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) qadınlara böyük hüsn-rəğbət göstərərək onlar haqqında: "Cənnət anaların ayağı altındadır." (Suyuti II. 125) buyurmuşdur. Peyğəmbərimizin bu kəlamı İmam nəvəsi Mehriban xanımın özüdür.

İSLAMDA QADININ ROLU

İmam Hüseyin və onun əhli-beytinin İslamda və Hüseyin hərəkətinin təbliğindəki rolu barədə bir neçə mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələyə toxunmağı özümüzə borc bildik.

Onu da qeyd edək ki, Həzrəti İmam Hüseyinin bütün işləri ilk gündən hesablanmışdır. Onlar nə iş görmülsə, bu işlərin hər biri məntiq və dəlilə əsaslanmışdır. Yəni, bu məsələlərdə təsadüf söhbəti ola bilməzdi. Bütün bu işlər hesablanmış, hesab üzərində qurulmuşdur. Bu da tarixi dəlillərdən əlavə, məntiqi, hədislər və bizim Həzrəti-Seyiddüşşühədanın imamətinə olan etiqadımız əsasən öz təsdiqini tapır.

"Tarixdə qadının rolu" barəsində belə bir sual ortaya atılıb. Görəsən, qadının tarixin təşəkkülündə bir rolu varmı, yoxsa, yox? Ümumiyyətlə, buna zərurət və ehtiyac varmı? Bu məsələyə İslami münasibət necədir?

Tarixdə qadının rolu olub və var. Heç kəs bunu inkar edə bilməz. Qısa bir neçə adla, qadın ana, məğrur

incə şəxsləri qeyd edək.

Tomris, Nüşabə, Həcər, Natəvan və s.

Deyərlər qadın kişini yaradır və kişi də tarixi yaradır, yəni, qadının kişini formalaşdırmasındakı təsiri, kişinin qadını formalaşdırmasındakı təsirdən daha çoxdur.

- Görəsən, qadın kişini çox islah edir, yoxsa əksinə?

Tarixi tədqiqatlar və mülahizələr sübut etdiyinə görə, qadının kişinin şəxsiyyətini islah etməsi, kişinin qadının şəxsiyyətində etdiyi islahatdan daha təsirlidir. Bu cəhətdən qadının tarixi və islah etməkdə olan təsirini inkar etmək olmaz.

İslam mənbələrinə müraciət etdiyimiz zaman görürük ki, İslam qadından ləyaqət və dəyər tələb edir. Qadın özünün ləyaqət və dəyəri ilə cəmiyyətdə məqam sahibi olub və olacaq. Ruhlar və cəmiyyətdəki ailə ocaqları sağlam qalacaq. Qadının dəyəri onunla kişi arasındakı İslamın qoyduğu məhdudiyyətlərdən kənara çıxmamasıdır. İslam insanı qoruyan və xilas edən Allahın son dinidir. Biz "Qurani-Kərim"ə müraciət etdiyimiz zaman görürük ki, Qurandan şərh etdiyi din və məzhəb tarixində kişi və qadın bir tarixdir.

Müqəddəs kitab "Qurani-Kərim" müqəddəs və siddiq kişilər barədə bəhs etdiyi kimi, müqəddəs və siddiqə xanımlar barədə də bəhs etməyə önəm verir.

Yer üzünün ilk yaranışı, onun ilk sakinləri, Adəm və Həvva, İsa peyğəmbər, anası Məryəm, Həzrəti Peyğəmbər, zövcəsi xanım Xədicə, Həzrəti Əli, zövcəsi xanım Fatiməyi Zəhra və s.

Qurandakı müqəddəs və siddiqə xanımlar Allah tərəfindən əzəmətlə vəd edilir. Uca Allah tərəfindən İbrahimin yüksək mələklər aləmi ilə olan əzəmət və bağlılığı, mələkləri görüb, onların səsinə eşitmək üçün verilən bəsirət gözü, onun həyat yoldaşına da verilmişdir. O da mələklərin səsinə eşidirdi: İbrahim dedilər ki, Allah Siza övlad vermək istəyir. (İbrahim qoca kişi, Sara qoca qadın), Saranın səsi ucaldı və dedi: Mən qoca qarı, ərim də qoca kişi olan halda dünyaya uşaqları gətirəcəyəm? Biz

Məni haqq olaraq

göndərən Allaha and içirəm ki, yetimlə mərhəmətlə davranana, ona gülürüz göstərüb şirin sözlə nəsihət verənə, onun yetimliyinə və zəifliyinə acıyana, Allahın baxış etdiyi nə mətlərlə qonşusu ölündə lovğalanmayan Allah-təala qiyamət günü əzab verməz.

İmam Sadiq (ə) «Hər kəs elm oxusa, oxuduğuna əməl etsə və Allah yolunda öyrətsə, malukat aləmində əzəmətlə vəd olunur və deyilərlər: «Allaha görə öyrəndi, Allaha görə əməl etdi və Allaha görə öyrətdi»

qoca vaxtımızda uşaq sahibi olacağıq? Mələklərin o halda xitabı Saraya idi, İbrahimə (ə.s.) yox. Ona belə dedi: "Sara! İlahi bərəkətə və Allahın Sizin ailənizə verdiyinə təəccüb edirsiniz?"

Quran Musanın anası barədə buyurur: "Biz Musanın anasına vəhy göndəririk ki, özün oğluna süd ver"

"Əgər onun üçün qorxsan, onu dəryaya at və qorxub, qəmgin olma, həqiqətən, biz onu sənə qaytaracağıq və onu göndərilmişlərdən (peyğəmbərlərdən) edəcəyik".

Quran Məryəmin dastanına yetişdiyi zaman dəfərlərdən qorxar. Peyğəmbərlər bu qadının qarşısında diz çökürdülər. Zəkəriyyə(ə) Peyğəmbər, Məryəmin yanına gələrkən onun qarşısında o diyarda misli-bərəbəri olmayan meyvə və başqa nemətləri gördükdə, təəccüb edir. Quran deyir: Məryəm məhrabada ibadətə məşğul olduğu halda Allahın mələkləri bu qadınla söhbət edirdi.

"Bir zaman mələklər dedilər: "Ey Məryəm! Həqiqətən, Allah öz tərəfindən bir kəlmə ilə sənə müjdə verir; onun adı Məsih İbn Məryəmdir və o dünyada və axirətdə uca məqama, Allaha yaxın olmuşlardır"

Mələklər barəsində onunla söhbət edirdilər. Məryəm Şəninə görə peyğəmbər deyildi, lakin, onun bu məqamı bir çox peyğəmbərlərdən ali idi.

Yenə Qurana qayıdaq. Quran Həzrəti-Siddiqə Fatimeyi-Zəhrə(ə.s.) barəsində buyurur:

"Həqiqətən, biz sənə Kövsər verdik". Kövsərdən yüksək mənalı bir kəlmə yoxdur. O dünyada qadını mütləq şəər və günah mənbəyi bildikləri halda, Quran onun nəinki ali olduğunu, bəlkə də kövsər olduğunu söyləyir. Yəni qadın çox geniş bir xeyir anlamına malikdir. Yenə İslam mənbələrinə müraciət edək.

İslamın və müsəlmanlığın ilk günündən iki nəfər islamı qəbul etdi. Bu iki nəfər İslam dünyası nura boyandı. Bu iki nəfərdən əmələ gələn əhli-beytlə İslam genişləndi, ruzi-bərəkət tapdı. Bu iki nəfərin mübarizəsi sayəsində ərəb qadını diri-diri basdırılmaqdan xilas oldu. Bu iki nəfərdən biri xanım Xədicə idi, Əli(ə.s.) nın elmin cəhəlt

qapılıran açib işıqlandırmasaydı, nələr baş verərdi?

Peyğəmbərlərimizdən on beş yaş (15) böyük olan bu qadının fədakarlığı olmasaydı, zahiri baxımdan Peyğəmbərimiz qabağa gedə bilməzdi.

"Tarixi-İbn İshaq" hicrətdən bir əsr yarım sonra Xədicənin(s.ə) məqamı haqqında, onun Peyğəmbərimizin dayağı olması haqqında, ona təsəlli verməsi haqqında yazır: "Xədicənin vəfatından sonra Əbu Talib də dünyadan köç etdi. Belə bir ağır vaxtda hər bir iş Peyğəmbərə ağır gəlirdi. Ömrünün sonuna kimi nə vaxt xanım Xədicənin adı çəkilərdi, gözlərindən yaş axardı" Ayışə deyirdi: "Bu qədər qiymətli olmayan qoca bir qadın üçün bu qədər göz yaş tökmək nəyə lazımdır?" Peyğəmbər buyurardı: "Sən xəyal edirsiniz ki, mən Xədicənin zahiri görünüşünə görə ağlayıram? Xədicə hara, siz və başqaları hara?"

Bəli, İslam tarixini öyrəndikcə, görürsən ki, İslam tarixi kişi və qadınların müştərək tarixidir. Eyni zamanda kişinin öz yeri, qadının da öz yeri vardır!

Peyğəmbərimizin qadın və kişi köməkçiləri də vardır. Kişilərin hədis deyəni olduğu kimi, qadınların da hədis deyəni də vardır. Min il əvvəl yazılan kitablarda, (bəlkə də) onların hamısını adı vardır. Bir çox hədislərimiz vardır ki, onları naql edən qadındır.

"Bəlağətun-Nisa" adlı bir kitab var, yəni, qadınların söylədiyi bəlağətli xütbələr. Bu kitab Bağdadıdandır ki, hicrətin 250-ci ilinə yaxın – yəni, İmam Əsgərin (ə.s.) zamanında yaşamışdır. (Həzrət İmam Əsgəri(ə.s.) hicrətin 260-cı ilində vəfat etmişdir). Bağdadının öz kitabında gətirdiyi xütbələrdən biri Həzrəti Zeynəbin Yezidin məclisində dediyi xütbədir və biri də o zaman İbn Ziyad Məlunun məclisində dediyi xütbədir və biri də xanım Zəhranın Əbu Bəkrin xəlifəliyinin əvvəllərində etdiyi xütbədir.

Həzrəti Məsumənin qəbri üzərində düzəldilən axırıncı qızıl günbəzdə bir hədis həkk edilib. Onları naql edənlərin hamısı qadındır və onlar da silsilə ilə naql

Rəsuli-Əkrəm (s) - «Elm ardınca getmək bütün müsəlmanlara vacibdir. Ağah olun, Allah elm ardınca olanları sevir»

Bir kimsə bir mömini sevindirərsə, sanki mənə sevindirər. Mən sevindirən kimsə Allahdan vəd alır. Allahdan vəd alana cəhənnəm ödə dəyməz

edirlər ki, axır gəlib peyğəmbərlərə yetişir. Onların hamısının adı Fatimədir. (təxminən qırx Fatimə) bu Fatimələrdən söylənilən hadisələr nəql olunma-oluna gəlib Musa İbn Cəfərin qızı Fatiməyə çatır və yenə davam etdirilir. Beləliklə, gəlmiş xır Hüseyn İbn Əbu Talibin qızı Fatiməyə. Sonda isə Peyğəmbərimizin qızı Fatiməyə yetişir.

Göründüyü kimi qadına ilk üstünlüyü hörmət və izzəti bəxş edən İslamdır.

Qadının elmi varsa, o, ölkənin ictimai-siyasi həyatında iştirak etməlidir. Eyni zamanda və ən başlıcası isə İslami dəyərlərə söykənməklə, peyğəmbərimizin əhli-beyti kimi davranmaq şərti ilə insanlara öz kömək əlini uzatmalıdır.

- Kərbəla tarixi elə bir tarixdir ki, həm kişi həm də qadın bu mübarizə meydanının iştirakçısı olub. Bunların hər birinin də ayrı-ayrılıqda rolu, xidmətləri var. Amma hər birin də kişinin kişi, qadının qadın rolu olub. Bu da yalnız və yalnız islamın möcüzəsidir. Zeynəb(s.ə) Kərbəla hadisəsinin mənəvi iştirakçısı, onun ağrı-əzabını, sonucunu zərif çiyinlərində daşımaqla, İslam tarixində Peyğəmbər(s.ə.s) əhli-beytinin şərfli, mərd qadını adını qazanıb.

Xanım Zeynəbin gözləri qarşısında qardaşının, İmam Hüseynin şəhid olması onun ürəyini parça-parça etsə də, amma onu sındıra bilməyib. Xanım Zeynəbi qardaşı oğlu dördüncü İmam, İmam Zeynalabidinə xəstəliyinə nəzarət etməklə, İbn Ziyadlara qarşı mübarizəsini dayandırmamışdır. İmam Hüseynin birinci matəm məclisini xanım Zeynəb(s.ə) qurur.

Xanım Zeynəb(s.ə) əhli-beytdən olan imam övladlarının apardığı mübarizədə böyük tarixi xidmətləri olub. Bu xidmətlər, on dörd əsrdən artıq bir müddətdir ki, xatırlanır, babalarının qəhrəmanlıq yolu kimi qeyd olunur. Nə qədər İslam var, bu tarixin ağrı-acılı mübarizə yolu xatirələrdə nəsil-nəsil yaşayacaq.

Bəli, bu gün hər birimiz o şərfəli tarixlə öyünür, fəxr edirik, şərafət duyuruq.

Bir də ən azı ona görə ki, yaşadığımız məmləkətimizdə, bu əhli-beytdən olan 4-cü İmam Zeynüləbidin(ə.s) in budağının meyvələri var. Bu imam nəvələri babalarının getdiyi ləyaqətli yolu şərafətlə davam etdirirlər.

İmamətin nurlu xanımı Mehriban xanım İslamın qadına verdiyi qiyməti, Uca Allahın Qurani-Kərimdə bəhs etdiyi "Müqəddəs Sıddiqə xanımlar" barədə kəlamlarını əsas tutaraq, müstəqil dövlətimizdə, onun məsul vəzifələrində qadınlarımızın iştirakı üçün çox böyük işləri həyata keçirib və bu işi bu gün də davam etdirməkdədir.

"Ey Allah, bütün yüksək həmdlərlə yalnız sənə həmd edirik. Ey Allahın, zatına, sifətinə, qədim kitablarına və dinlərə xatir sənəmə istəyirik ki, hər göz qırpmında Muhəmmədə, əhli-beytinə və Səhəbələrində mərhəmət et. Onun saleh atalarına, zövcələrinə, övladlarına, (din) qardaşlara, nəslindən imamlar seçdiyin imamların, İmam Əliyə və Fatiməyə, onların övladları, cənnət cavanlarının ağaları, bu ümmətin peyğəmbərinin peyhanəsi – Həsən və Hüseynə, İmamlarımızdan olan 4-cü imamımız Zeynüləbidinə, onun budağından olan Mirməhəmmədə, Mir Əlişərəfə, onun zövcəsi Fatiməyə, oğlanları Mir Cəlilə, Mir Xəlilə, Mir Cəlala, Mirəgaya, Mir Vəliyə, Mir Əbülfəzə, oğlanları Arifə, Hafizə, mərhum Aqilə, Ədibəyə, Elmiraya, Mehribanə, Nərgizə və Səriyyə xanımlara və Mühəmməd Baqirə, Cəfər Sadiqə və onların övladlarına, insanların və cinlərin rəhbəri Musa Əl-Kazimə, doğru yolu tapanların hidayətçisi Əli Rzaya, Əli Əl-Hadiyə, Quran elmlərinin və peyğəmbərlik sirlərinin varisi Həsən Əsgəriyyə və Fatimə müdəsinin sahibi olan İmam Mehdiyə bəxş elə".

Müsləmanlara görə ən xeyirli ev (ailə) içində yetimə yaxşılıq edilən, ən şərli ev isə yetimə yamanlıq edilən evdir.

Qohumluğun nə verdiyini böyüklərdən öyrənin, qohumluq yaxın adamlar arasında sevgi, bəl varidat və uzun ömür deməkdir.

HƏZRƏTİ ZEYNƏB EYNİ ZAMANDA MEHRİBAN XANIMIN DA BİBİSİ SAYILIR

Həzrəti Zeynəb, İmam Zeynüləbidin (ə.s) ın bibisi-
dir. Bu bibi, o imamdan əmələ gələn budaqların hamısı-
nın bibisi hesab edilir.

- Həzrəti Zeynəb islam tarixində, İmam Hüseyin(ə.s)
inqilabının bütövlükdə iştirakçısı olmaqla bərabər, öz
mənavi saflığı ilə fərqlənən imam qızıdır.

- Həzrət Zeynəb(s.ə) tarixdə ən çox Kərbəla müsi-
bətinin iştirakçısı, orada yaşayan imam övladlarına
edilən zülmə qarşı, döyüş meydanlarında düşmənlərə
ölüm şüarları səsləndirən, silahdaşlarında döyüş əhval-
ruhiyyəsi yaradan, döyüşdən sonra isə inqilab karvanına
başçılıq edən bir şəxsiyyət kimi daxil olmuşdur.

İlham Əliyev və Mehriban xanım şəxsi varlıqların-
dan daha çox, özlərini cəmiyyətin hüsur və səadətinə
həsr edirlər. Xalq onları təvazökar və sadə insanlar kimi
görür və görəəcək də.

Allah-taalanın: "Rəhmanın (əsl) bəndələri o kə-
lərdir ki, onlar yer üzündə təmkinlə (təvazökarlıqla) gə-
zirələr" (əl-Fürqan, 63)

"Mən və yetimi himayə edən şəxs, cənnətdə bu
şəkildə bir yerdə olacağa" – buyurmuş və bunu şəhadət
barmağı ilə orta barmağını bir az aralayaraq göstərmişdir.
(Buxari, Talaq, 14, 25, ədəb – 24)

Mehriban xanım orta məktəb illərindən başlayaraq
bu günümüz də daxil olmaqla yetimlərin himayəçisidir.
Ulu babası Peyğəmbər (s.ə.s) ı yetim ikən tapıb, sığıncaq
verən Allah qarşısında Mehriban xanım da yetimləri ta-
pıb, onlara baş çəkməklə, sığıncaq verir, yaxud da sığın-
caq yerlərində yüksək şərait yaradır, başlarına siğal çəkir,
qarınlarını doyuzdurur, geyimlərlə təmin edir.

FATİMEYİ ZƏHRA

Hz. Əlinin istəklı anası, Fatimə bintü Əsəd Pey-
ğəmbərimizin (s.ə.s) əmisi, ulu Şəhid Hz. Həməzənin(ə.s)
qızı Fatimə binti Həməzə nəzərdə tutulur.

"Məşəriq" adlı əsərin sahibi İbn Mələk Fatimələrini
bu üç nəfərə aid etməsinə baxmayaraq, bir rəvayətə görə
Hz. Əlinin(ə.s) qardaşı Aqıl İbn Əbu Talibin(ə.s) zövcəsi
Fatimə binti Ütbə bin Rəbia da bu Fatimələrə daxildir.

Hz. Peyğəmbərimizin (s.ə.s) dünyanı şərafəndirdiyi
gəcə xidmətdə olan yeddi Fatimə vardı ki, "Qamus" sa-
hibinin göstərdiyinə görə biri qüreyşi, ikisi qayslu, ikisi
yəmənlı, biri əzdlı və biri də huzamdır. "Mən Fatimələrin
oğluyam" hədisində Peyğəmbərimizin (s.ə.s) ulu nənə-
lərini nəzərdə tutmuş olduqlarını İbn "Nihayə" adlı
əsərində qeyd edir. Eyni zamanda Musa İbn Cəfərin qızı
Fatimə də var. İmam Hüseyinin də qızının adı Fatimə idi.

Bu Fatimələrdən də biri, Təbriz şəhəri, Sofyan
qəsəbəsi, Əndəbil kəndində məskunlaşmış, 4-cü ima-
mumuzun budağından olan "Mirzəlilər tayfasının" ulu
nənəsi, Mir Məhəmmədin gəlini, Mir Əlişərəf kişinin
zövcəsi, Mir Cəlalın, Mir Cəlilin, Mir Ağanın, Mir Xəlilin,
Mir Əbülfəzın, Mir Vəlinin və Ruqəyyə xanımın anası
Fatimədir.

Həzrəti Məsumənin qəbri üzərində düzəldilən axı-
rncı qızıl günbəzdə bir hədis yazılıb ki, nəql edənlərin
hamısı qadındır və onlar da silsilə ilə nəql edirlər ki, axırı
gəlib Peyğəmbərə yetişən bu hədisi danışan qadınların
hamısının adı Fatimədir. (təxminən qırx Fatimənin adı
çəkilir).

İmam Sadiq
(ə.s) buyurur:

“Yaxşı
əməl və
gülər-
üzümlük
məhəbbət
gətirir və
bəhiştə aparır.
Simiclik və
qasqabaqlılıq
Allahdan
uzaqlaşdırır
və cəhənnəmə
aparır”.

İmam Sadiq
(ə.s):

“Hansı
müslə-
man bəndə
Allaha görə öz
nəfsinə nəsihət
verdisə, haqq
nəfsindən aldısı
və Onunçün
aldısı, ona iki
nemat verildi:
Allah tərəfindən
ona bas edən
ruzi və Allah
tərəfindən ona
nıcat verən
razılıq.”

NİTQİNDƏ ELƏ BİL XANIM ZEYNƏBDİR

Kərbəla müsibəti İslam tarixində, İmam Hüseyin haqsızlığa qarşı vuruşduğu və döyüş meydanında şəhid olduğu gün yaddaşımızın qəhrəmanlıq səhifəsidir. Bu qəhrəmanlıq səhifəsi düz on dörd əsrdən artıq bir müddət ötməsinə baxmayaraq, hər il təzələnir.

İmam Hüseyinin şəhid olduğu gün: Aşura. Bu bir eşq məktəbidir, öyrənilir və öyrənəcəyik. Bu bir fədakarlıq ocağıdır. Onun odu, alovu on dörd əsrdir İslam dünyasının qəlbinə qalayır və qiyamətəçən qalayacaq.

Kərbəla hər bir müsəlmanın, Allah aşiqinin, Peyğəmbər sevgisini, Əhli-beyt məhəbbətinin Kəbasi, qəhrəmanlıq və azadlıq simvoludur.

Kərbəla İslam tarixində ürəyimizi didib-parçalayan və qurumayan göz yaşımızın dərdi, acısı olaraq əsr-əsr addımlamaqdadır.

İmam Əli(ə.s) in qızı xanım Zeynəb(s.ə) in Kərbəla müsibətində göstərdiyi şücaət İslam tarixində qadınlar üçün bir nümunə məktəbidir. Xanım Zeynəb(s.ə) bəlağətli sözü, həyalı danışığı ilə vuruşurdu. Onun nitqi müxəlifətlərə güllə kimi dəyirdi. Sözüünün ağırlığına tab gətirə bilmirdi düşmən cəbhəsində duranlar.

"And olsun Allaha bundan həyalı, natiq danışan görməmişəm. Əlinin şücaəti ilə qadının ləyaqəti Zeynəbdə tamamlanmışdı. Zeynəb danışanda elə bil Əli(ə.s) danışdı. Onun danışığı on-on iki cümlə olardı, amma, barmaqlar ağızlarda, dodaqlar üstündə uzun-uzadı qalardı" İslamın istədiyi şəkildə olan qadının vəzifəsi budur. Zeynəb bu söhbəti ilə eyni zamanda qadının ləyaqətini, iffətini, həyasını, paklığını göstərmişdir.

İmamətin nurlu qadını olan xanım Zeynəb(s.ə) in şərafli, dayərli, ləyaqətli yolunu bu budağın meyvəsi olan Mehrriban xanım Əliyeva davam etdirir.

Heydər Əliyev fondunun Prezidenti kimi Mehrriban xanım Əliyeva "Ermənistan-Azərbaycan - Dağlıq Qarabağ" münafiqəsinə münasibət bildirməklə, dünyanın hər bir ölkəsində bu barədə çıxışlar edir.

İLƏHİ EŞQ TORPAQDAN BAŞLAYIR

Təbii ki, Azərbaycanın ən böyük problemi Dağlıq Qarabağ problemidir və ölkənin ictimai həyatında xüsusi yerə malik olan Heydər Əliyev fondunun da öz fəaliyyətində Dağlıq Qarabağ probleminə yetərinə yer ayırması həyatı zərurətdir.

"Bu gün Azərbaycanın ən böyük, ən ağırlı problemi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafiqəsinin həllidir. Ölkəmizin qarşısında duran ən mühüm məsələ budur. Min il öncə olduğu kimi, bu gün də hər bir millətin qarşılaşa biləcəyi ən böyük haqsızlıq, ən böyük faciə təcavüz və torpağın işğalıdır. Azərbaycan xalqı artıq 17 ildir ki, belə bir haqsızlıqla üzləmişdir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır. 20 mindən artıq insan həlak olmuş, 50 mindən çox adam yaralanmış və əlil olmuşdur. 1 milyondan artıq insan 10 ildən çoxdur ki, öz doğma torpağından didərgin düşərək, qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətində yaşayır. Azərbaycanlılar ermənilər tərəfindən soyqırımına və et-

Peyğəmbər (s.ə.s) buyurmuşdur:

“Müsəlmanın əməlisaleh xanımına baxdıqında fərəhlənəməsi, ona bir şey əmr etdiyində itaət etməsi, özünün yoxluğunda iffətini qoruması kişinin qoruması kişinin faydalandığı şeylərin ən xeyirlilərindəndir”

“Həqiqətən, mələklər elm tələbəsinin tələb etdiyinə məhəbbətdən irəli gələrək onu qanadları ilə əhatə edər, sonra da bir-birinin üstünə çıxaraq dünya səmasına qədər qalxarlar”.

nik təmizləmə siyasətinə məruz qalmışlar. Bir milyondan çox soydaşımızın insan hüquqları tapdanmışdır. Bütün bəşəriyyətə qarşı tarixi bir cinayət olan Xocalı soyqırımı Azərbaycanın XX əsr tarixinin ən ağır faciəsidir.

Bütün bu reallıqlar, bütün bu həqiqətlər bizim ən ağır problemimizdir və biz artıq bu reallıqlarla, bu həqiqətlərlə XXI əsrə qədəm qoymuşuq.

Bütün bu həqiqətləri, bütün bu hadisələri, faktları, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl səbəb və nəticələrini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq, informasiya blokadasını yarmaq, on illərdir, erməni diasporu tərəfindən yayılan yalan və uydurmaların qarşısını almaq Heydər Əliyev siyasətinin ayrılmaz bir hissəsi idi. Heydər Əliyev hər bir xarici səfərinə Azərbaycanın xarətəsini də aparardı və orada keçirilən görüşlər zamanı rastlaşdığı insanlara bütün əsl həqiqətləri, faktları çatdırırdı və bunu hər bir azərbaycanlıya tövsiyə etmişdir.

Bu gün də həmin siyasət davam etdirilir. Milli Elmlər Akademiyasının 60 illik yubileyinə həsr edilmiş toplantıda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxışında demişdir ki, Qarabağ mövzusunda çoxsaylı elmi işlər yaradılmalıdır, kitablar yazılmalıdır, müxtəlif dillərə tərcümə edilib dünyaya yayılmalıdır. Biz, Heydər Əliyev Fondu da ulu öndərimizin ideyalarına sadiq qalaraq, bu işi davam etdirməyi özümüzə mənaəni borc sayırıq. Bu gün təqdim olunan layihə – “Qarabağ həqiqətləri” silsiləsi bu istiqamətdə bir addımdır.

İdeoloji iş ardıcıl, intensiv və zamanın tələblərinə cavab verən fəaliyyət tələb edir. Müasir dünyada böyük-həcmli kitablara marağın azaldığını nəzərə alaraq, biz daha qısa bir formata üstünlük verdik və bizim bu toplusuz beş bukletdən ibarətdir. Bunlarda Qarabağın tarixi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanması, onun nəticəsində ölkəmizə vurulan ziyan, Xocalı soyqırımı və ermənilərin törətdiyi terror aktları haqqında çox dəqiq məlumat toplanmışdır. Bu, beynəlxalq aləmə ünvanlanan bir nəşrdir və ona görə də

ingilis, fransız, alman, ərəb və rus dillərində çap olunacaqdır. Bukletləri əlinə alan hər bir kas çox az bir vaxt sərf edərək, ədalətli və düzgün faktlara əsaslanan məlumat əldə edə biləcəkdir”.

Bu sözləri Mehriban xanım Əliyeva “Qarabağ həqiqətləri” bukletlər toplusunun təqdimat mərasimində söyləmişdir.

Doğrudan da, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl səbəb və nəticələrini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq, erməni diasporu tərəfindən yayılan yalanların qarşısını almaq üçün Heydər Əliyev Fondu bu gün müstəsna rol oynamaqdadır.

Mehriban xanım fondun düzənlədiyi bütün tədbirlərdə, eləcə də işgüzar səfərlərində (ABŞ-a və Fransaya işgüzar səfəri, YUNESKO-nun xətti ilə keçirilən tədbirlər və s.) yüksək nüfuzlu və vəzifəli əcnəbilərə Dağlıq Qara-

bağ münaqişəsi ilə bağlı ətraflı məlumat verməyi özünə borc bilib. Fondun bütün mümkün təbliğat vasitələrindən istifadə etməsi dərhal nəzərə çarpır: İstər nəşrlər, multi-

İmam Sadiq
(ə) buyur:

“Hər kim bu işlərdən birini Allah dərğahına aparar, Allah behiştini onun üçün vacib edər: yoxsulluqda infaq, hamı ilə gülərlizli olmaq və insafli rəftar”.

media diskləri, İnternet saytları ortaya qoyulur, istər böyük forumlarda ən ali beynəlxalq tribunalardan istifadə edilir, istərsə də nüfuzlu xarici KİV-in köməyindən istifadə olunur. Xocalı soyqırımının ildönümünün bütün dünyada qeyd edilməsi – öz coğrafi hüduduna və məşəتابına görə xüsusi çəkiyə malik oldu, əksər nüfuzlu xarici KİV-in diqqətindən yayınmadı.

Heydər Əliyev Fondu dünyanın bir çox ölkələrində xüsusi layihələr həyata keçirdi: soyqırımla bağlı foto-materiallar, nəşrlər, filmlər beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırıldı. 7 ölkəyə Xocalı soyqırımını ilə bağlı müxtəlif əyani vəsaitlərdən ibarət xüsusi bağlamalar göndərildi.

Fransanın Strasburq, Almaniyanın Köln və Berlin, Hollandiyanın Haaqa, Belçikanın Brüssel, Kanadanın Ottava, ABŞ-ın Nyu-York, Vaşinqton, Çikaqo, Rusiyanın Moskva şəhərlərində, eləcə də Baltıqyanı ölkələrdə xüsusilə izdihamlı anım tədbirləri keçirildi.

“Mən beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini bir daha ən böyük problemimizə cəlb etmək istəyirəm. Bu da Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Ərazimizin Ermənistan tərəfindən işğal edilməsinin bizim təhsilimiz, mədəniyyətimiz üçün çox ağır nəticələri olmuşdur. İşğal olunmuş ərazilərdə məktəblər, tarixi abidələr, muzeylər yerlə-yeksan edilmişdir. Etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində 1 milyondan çox qaçqın və məcburi köçkün termini yaranmışdır. Hökumətimiz həmin qaçqınların və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmağa çalışır. Planlarımız ondan ibarətdir ki, onların həyat şəraitini daha da yaxşılaşdırmaq və indiyədək müvəqqəti məskunlaşdıqları yerlərin tam ləğvinə nail olaq və bunu edirik. Biz bu münaqişənin beynəlxalq hüquq əsasında və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində tezliklə həllinə ümid edirik”.

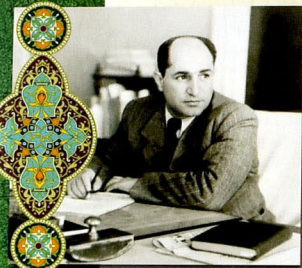
Bu sözlər isə Mehriban xanımın Cenevrədə – Dünya Səhiyyə Assambleyasının 60-cı sessiyasında söylədikləridir.

“Biz bu münaqişənin... Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində tezliklə həllinə ümid edirik”. Ümidləriniz tezliklə reallığa çevrilsin, Mehriban xanım!

İmam Həsən
(ə) buyurur:

“Ağılın kamilliyi xalqla xoş münasibətdə olmaqdır.”

GENDƏN GƏLƏN XEYİRXAHLIQ

Mehriban xanımın ana xəttində də nurlu şəxsiyyətlər, görkəmli insanlar, xeyirxah əməl sahibləri olub. Bu parlaq şəxsiyyət, nurlu insan, sənətkar qələmiylə biz tələbələrin yüksək sənətə doğru addımlamasında bir ustad müəllim, mənəvi ata, qayğıkeş insan Nəsir Əsəd oğlu İmanquliyevdir.

Böyük ürək sahibinin, xeyirxah insanın haqqında görkəmli insanlardan eşitdiklərim, oxuduqlarım, bu sətirləri xatırlamağı özümə borc bilirəm.

Akademik Vasim Məmmədaliyev:

Nəsir müəllim sözün əsl mənasında yetim-yesir atası idi. İşdə çox tələbkar olan Nəsir müəllim həyatda öz işçilərinin qayğısına qalan, onların çətinliklərini həll edən, ehtiyaclarını təmin edən bir insan idi. "Bakı" və "Baku" qəzetlərinin onlarca əməkdaşı məhz Nəsir müəllimin qayğısı sayəsində ev almış, ailə qurmuş, yurd-yuva sahibi olmuşdurlar.

Nəsir müəllim ailə qurmaq istəyən gənc jurnalistlərin elçiliyini etməklə yanaşı, toylarında ağsaqqallıq edər, ehtiyacları olan əməkdaşlarına mənzil və başqa ləvazimatlar hədiyyə edərdi. Bütün bu nəcib əməllərin nəticəsidir ki, bu gün bir çox tanınmış jurnalistlərimiz, qələm əhlimiz Nəsir müəllimdən söhbət düşəndə, onun ruhuna rəhmət oxuyurlar. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, elə mənəm üçün də elçiliyə bir ağsaqqal kimi Nəsir müəllim getmişdi.

neçə insanların dilində and yeri idi.

Bizim Mehriban xanım, babası Nəsir müəllimdən, böyük şərq və eləcə də qərb dünyasında qısa zaman kəsiyində tanınmış, böyük hörmət qazanmış, İslam dünyasının mələyi Aidə xanımın xeyirxahlığı, ucalığı isə atası akademik Arif Paşayevdən, babası İmamət maqamı, imamət nurlu dahi yazıçımız, böyük müəllimimiz Mir Cəlalin ocağından almışdır.

Akademik Budaq Budaqov:

Nəsir müəllimdə yumşaqürəklik, yetimlərə qayğı, işsizlərə dayaq durmaq, əliaçıq, insanlara xoş münasibət, səmimiyyət, təmizlik, dərin minnətdarlıq var idi.

Bəli, Nəsir müəllim öz xeyirxahlıqları ilə təkəcə tələbələrini deyil, həm də öz işlədiyi kollektivin o böyük insanın adına-sanına sığmıb, iş yerinə gələndə neçə-

“Kim elm tələb etmək yolunu tutarsa, Allah onun üçün Cənnətə gedən yolu asanlaşdırar”.

Alimləri eşidin, çünki onlar dünyanın ıraqı, axirətin nurudurlar.

LEYLA ƏLİYEVA

Leyla İlham qızı Əliyeva (3 iyul 1986) – Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qızıdır.

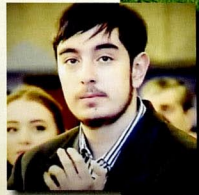
ARZU ƏLİYEVA

Arzu İlham qızı Əliyeva (23 Yanvar 1989, Bakı) – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ikinci qızıdır.

HEYDƏR İLHAM OĞLU ƏLİYEV

Heydər İlham oğlu Əliyev 1997-ci ildə anadan olub. 2013-cü ildə yüksək balla Azərbaycan Diplomatıya Akademiyasına qəbul olub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin oğludur.

Minacat

Jlahi! İslam dünyasının ağır bir imtahana çəkildiyi vaxtda biz Peyğəmbər ümmətinin sığınacaq yeri olan 4-cü imamımızın şərafli və şöhrətli nəslindən olan Mehriban Arif qızını, onun ailəsini başımızın üzərində, öz nəzarətin altında uzun müddətə bərqərar eylə, ya Rəbb!

İlahi! Mehriban xanım, ulu nənəsi xanım Fatimeyi-Zəhranın müqəddəs seyidlik yolunu davam etdirərək, əlsiz-ayaqsızlara, yetimlərə, xəstələrə əl tutur, maddi köməklilər edir. Onun üzündəki nuru övladlarımızın yolunda daim çıraq eylə, ya Rəbb!

İlahi! Şeytanların, şeytan xislətli insanların artıb, çoxaldığı bir vaxtda xanım və ailəsinin övladlarını öz nəzarətin altında saxlamaqla qoru onları, ya Rəbb!

İlahi! Yaratdıqlarından bu ailəyə üz tutanların ümidi heç bir vaxt boşa çıxmayıb. Seviniblər həmişə. Bu sevincin duaları olaraq, ailəni babaları Peyğəmbər məqamına yüksəlt, ya Rəbb!

İlahi! Nə qədər İslam dünyası var, imamət var, bizim süfrələrimizi, 4-cü imamımızın nəslindən olan bu seyid

Nəhayət, Allah onlara həm dünya nemətlərini, həm də ən gözəl axirət nemətini (cənnəti) verdi.

(Ali-İmran, 148)

ocağı ilə bərəkətli eylə, qiyamətədək onları üzərimizdə rəhbər eylə, ya Rəbb!

“Gözəllər saf və parlaq ayna aradıqları kimi cömərdlik də fəqir və zəif kimsələri istəyər. Gözəllərin üzü aynada gözəl görünür, yaxşılıq (inam) və ehsanın gözəlliyi də fəqir və möhtaclarla ortaya çıxar” - buyurur.

“Yetimlərə yaxşı baxın, yetimlər cəmiyyətə əmə-nətdir. Ata-ana şəfqətindən məhrum olan bu biçərə məsulları qorumaq lazımdır. Hamiləri yoxdur deyə, mallarına əl uzatmaq ən böyük vicdansızlıqdır”.

Uca Rəbbimizin Məracda Peyğəmbərimizə verdiyi 12 hökmdən də biri bu qeyd etdiyimiz hökmdür.

Peyğəmbərimizə verilən bu hökmü bizim müstəqil dövlətimizdə ölkə başçısı və onun xanımı layiqincə yerinə yetirir.

İlahi! bu qoşa qanadları, bu ümmətin başı üzərin-dən əskik etmə, onları qoru, ya Rəbbim!

Amin,
Amin,
Amin!

Ey iman gətirən-lər!
Allaha,
Peyğəmbərə
və özünüzdən
olan əmir
sahiblərinə
itə ə edin!

(Ən-Nisa
surəsi 59)

NƏ YAXŞI KI,
YER ÜZÜNDƏ

Sizlərin
NURLU
TƏBƏSSÜMÜNÜZ
VAR

Mir Cəlal, Mir Xəlil və Mir Cəlil

Mir Cəlal ağa böyük oğlu
akademik Arif Paşayevlə
birlikdə

Mir Cəlal ağa ailə üzvləri ilə birlikdə

Mir Cəlal ağa
hayat yoldaşı
Püstəxanım ana,
gölini
Aida xanım, oğlu
akademik
Arif Paşayev və
Aida xanımın atası
Nəsir İmanquliyevlə

Mir Cəlal ağanın nəvələri

Mir Cəlal ağa 70 illiyində həyat yoldaşı Püstəxanım ana, övladları, nəvələri və qohumları arasında

Püstəxanım ana bacısı ilə birlikdə
Mir Xəlil ağanın oğlu Cəmaləddinin toy məclisində

Mir Xəlil ağa ikinci həyat yoldaşı Madinə xanım və övladlarıyla birlikdə

Mir Xəlil ağa birinci həyat yoldaşı
Aliyə xanımla

Yuxarıda sağdan birinci Mir Xəlil ağanın oğlu
Nurəddin, ikinci Mir Cəlil ağa və onun ailə üzvləri

Mir Xəlil ağa

Mir Xəlil ağanın
birinci həyat yoldaşı
Aliyə xanımla

Mir Xəlil ağanın ikinci
həyat yoldaşı
Mədinə ana qızı Simuzər
xanım ilə birlikdə

Mir Xəlil ağanın qızı Simuzər xanım
ailə üzvləri arasında

Mir Xəlil ağa ömrünün
ahıl çağında

Mir Cəlal ağanın qızları Elmira və Ədibə xanım,
əmisi oğlu Ələddin və əmisi qızı Simuzərlə birlikdə

Mir Xəlil ağanın oğlu Ələddin ailə üzvləri ilə birlikdə

Mir Xəlil ağanın oğlu
Nizaməddin

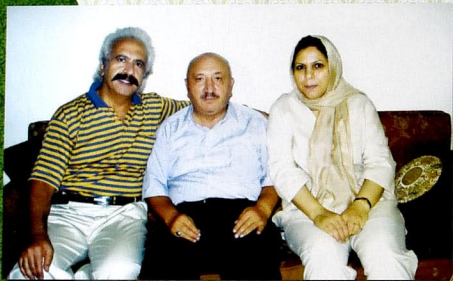
Ələddin ağa bacısı Səriyyə xanım və
kürəkəni Cəmşidlə

Mir Xəlil ağanın oğlu
Cəmaləddin
ailə üzvləri arasında

Mir Xəlil ağanın qızı Səriyyə xanım və onun
həyat yoldaşı Cəmşid, Azərbaycanlı olan şair-jurnalist
Dəyanət Salım xanlı və Mir Rasulla birlikdə

Ələddin ağa əmisi qızı Məryəm və onun
həyat yoldaşı Əmir ilə birlikdə

Ələddin ağa bibisi nəvələri Mir Hüseyn və
Mir Əşrəflə birlikdə

Mir Cəlil ağanın oğlu Mir Məhəmməd

Ələddin ağa bacısı Səriyyə xanım və qardaşı oğlu
Mir Şahabla birlikdə

Mir Cəlil ağanın qızı Əfsanə xanım, əmisi oğlu
Ələddin ağa, qonaqları və övladları arasında

Ələddin ağa qohumu Seyidağa və yoldaşı
ilə birlikdə

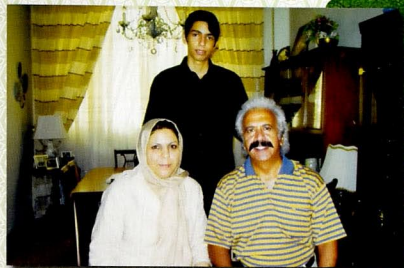
Mir Xəlil ağanın oğlu
Mir Nuraəddin

Ələddin ağa yeznələri Cəmsid,
Əmir və əmisi oğlu Məhəmmədlə

Əladdin ağa bibisi nəvəsi Mir Maqsudla

Mir Cəlil ağanın qızı Məryəm xanım
həyat yoldaşı
Əmir və oğlu ilə birlikdə

Mir Cəlil ağanın oğlu Məhəmməd
ailə üzvləri ilə birlikdə

Nəslin bir toy məclisindən

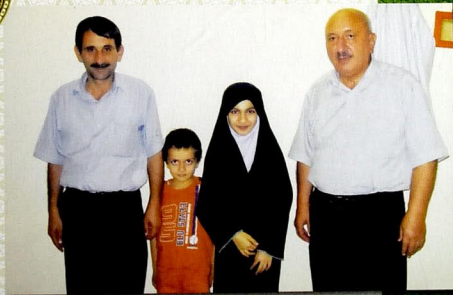
Ələddin ağa ata yurdunun sakinləri arasında

Mir Xəlil ağanın qız nəvələri

Ələddin ağa atası Mir Xəlilin silahdaşı Nəcəf Vidadi, dostları şair-jurnalist Dəyanət Səlimxanlı və Mir Rəsulla birlikdə

Ələddin ağa Qum şəhərində yaşayan Rza Şükərbəylinin övladları və dostu şair-jurnalist Dəyanət Səlimxanlı ilə birlikdə

Mir Xəlil ağanın oğlu Ələddin dostu Dəyanət Səlimxanlı
ila birlikdə Ulu Şəhriyann qəbrini ziyarət edərkən

ŞƏCƏRƏLƏR (NƏSLİN SOY AĞACI)

MEHRİBAN XANIMIN FƏZİLƏT MƏQAMINDAN

Yetimlərin başına o qədər sığal çəkib ki, hara getsə Uca Allah yollarını nurlandırır. Şikəst və xəstə ziyarətinə daim getdiyindən cənnət çiçəklərinin ətri var yollarında.

O qədər kasıbların qarısını döyüb, süfrələrini sevincdirib, Ulu yaradan paylanan sevinclərin dualarından ötrü ona öz eşq bağçasını verib.

Allah eşqinə, peyğəmbər sevgisinə dodaqları ağlaya-ağlaya, insan ruhunu titrədən, ağladan klassik musiqi-

mizi dirildən, dünyaya tanıdan Allahın sevdiyi bəndədir Mehriban xanım.

Uca Yaradan son din olan İslama, son Peyğəmbər olan Həzrəti Muhəmmədə göndərdiyi Qurani-Kərimin nurunda, Peyğəmbər əhli beytindən olan anamız xanım Fatiməyi-Zəhranın soyundan olan Mehriban xanım bibiləri Zeynəb və Ruqəyya kimi ömrünü məzlumlara, kasıblara həsr edən cənnət bağçasının çiçəyi.

Adı tutulanda yetimlərin rənginə qan gəlir, sanki dünyanı bağışlayırlar onlara.

Yetim sevinəndə sevinir Allah,
Onu sevindirən ucadan-uca

Yetim dodağında dualar sənin
Ömrünü artırır Uca Yaradan

Kimsəsizə kimsə, məzluma dayaq
O qədər yaxşılıq qurtarmaz saysaq

Ziyarət etdikcə Kəbə evini
Bu ziyarət sənin, mələklər enir

Məni haqq olaraq göndərən Allaha and içirəm ki, yetimlə mərhəmətlə davranana, ona güləruz göstərib şirin sözlə nsihət verənə, onun yetimliyinə, və zəifliyinə açıyana, Allahın bəhş etdiyi nemətlərlə qonşusu önündə lovğalanmayana Allah-taala qiyamət günü azab verməz.

Həzrət
Peyğəmbər (s)
buyurur:

“Hər kim
yetimə hi-
məyəçilik
edər və onun
xəzlərini
öhdəsinə
götürər - mən
və o, behiştə
bir-birimizin
yanında olarıq”.

Gəzək qarış-qarış Azərbaycanı
O Mələk simanın bənzəri varmı?

Nənəsi Fatimə, bibisi Zeynəb,
Babası Muhəmməd, dünya öyünür

Hər gün milyonların Allahu onu qoruması üçün etdi-
yi dualar, ona Mehriban xanıma, övladlarına, nəvələrinə,
həyat yoldaşına Yaradanın nəzarətidir.

Kasıb, yetim, imkansız sevdiyə Yaradan da
sevənləri sevir.

İlahinin sevdiyi bəndədir ki, dinindən, təriqətindən
asılı olmayaraq hamının ona hörməti, ilahi məhəbbəti var.

O, var olduqca, torpağın bərkəti artacaq, əmin-
amanlıqla yaşayacağıq.

Yetimləri yanağı solğun görəndə özünə rahatlıq
tapmır.

Hacı Yadulla Fətulla oğlu

Təşəkkür edirik!

Cümşüdüv Yadulla Fətulla oğlu
1964-cü il aprelin 23-də Qərbi Azər-
baycanın Qafan rayonunda doğu-
lub. 1968-ci ildə Qubadlı rayonunun Ballıqaya
kəndinə köçüb. 1971-ci ildə 1-ci Böynəkər 8 illik
məktəbində təhsil alıb. 1981-ci ildə 10-cu sinfi bi-
tirmişdir. 1983-cü ildə Sovet ordusu sıralarında
xidmət etmişdir.

1984-cü ildə ailə qurub. 3 övladı var. 1991-
1993-cü illərdə Azərbaycanın müstəqilliyi uğ-
runda gedən Qarabağ döyüşlərində iştirak
edib. Qarabağ müharibəsi veteranıdır. 1993-cü ilin avqustundan
məcburi köçkün düşmüşdür. Hazırda Sumqayıt şəhərində yaşayır.
Ali təhsillidir.

Görkəmli şərqşünas alim Aidə xanım Nəsir qızı İmanquliyevanın
nəsl tarixi ilə bağlı, daha doğrusu "Aidə xanım Yusif bəyin nəvəsidir"
və "Soyağacı, Mir Cəlal Paşayev-110, Müqəddəs Yolun İşıqlı Davamı"
kitablarına xeyriyyəçilik etdiyimə görə böyük şərəf duyuram.

Kitabın yaradıcı heyəti kitabların sponsoru Cümşüdüv Yadulla
Fətulla oğluna öz təşəkkürünü bildirir.

Fətullayev Fətulla Yadulla oğlu, 1992-
ci il avqustun 14-də Qubadlı rayonu-
nun Ballıqaya kəndində anadan olub.
1993-cü ildə məcburi köçkün kimi Sumqayıtda
məskunlaşıb. 1998-ci ildə Sumqayıt şəhərində
yerləşən 4 saylı orta məktəbin 1-ci sinfinə
qəbul edilib. 2009-cu ildə həmin məktəbi bitirib.
Elə həmin ildə Bakı Dövlət Dənizçilik Akademi-
yasına daxil olub. 2013-cü ildə akademiyanı bi-
tirib. Hərbi xidməti şəərəflə başa vurub. Hazırda
Sumqayıt şəhərində yaşayır.

MÜƏLLİF DƏYANƏT SƏLİMXANLI

Səlimxanlı Deyanət Fətulla oğlu, 1960-cı ildə Yardımlı rayonun Çanaxbulaq kəndində müəllim ailəsində doğulub. Ulu babası Səlimxan kişi (Cənubi Azərbaycanın Draqalda mahalının Qarabağlı kəndindən təxminən III əsr bundan əvvəl) Şimali Azərbaycana hazırda nəslin yaşadığı Yardımlı rayonunun Çanaxbulaq kəndinə gəlib. Bu kəndin bünövrəsini (əvvəlcə yurd yeri meşəlik olub) Səlimxan kişi və qardaşları Turabxan, İbrahimxan abad ediblər.

Deyanət Səlimxanlı 1984-1989-cu illərdə ADU-nun (hazırkı BDU-nun) jurnalistika fakültəsini bitirib. Uzun illər Azərbaycan televiziyası və ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında fəaliyyət göstərib. 1987-ci ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetində görkəmli tənqidçi - ədəbiyyatşünas alim, əməkdar elm xadimi, professor Qulu Xəlilli öz tələbəsinə "Deyanətlə" adlı uğurlu yol yazmaqla ona ədəbi ələmə yaradıcılıq zəmanəti verib. 1992-ci ildə Gənclik nəşriyyatında Deyanət Səlimxanlının "Anam dua oxumasa" adlı ilk şeirlər kitabı çap edilib. Ustada xalq şairi mərhum Məmməd Araz ona ön söz yazaraq ədəbi yaradıcılığında böyük uğurlar arzulayıb. Bu xeyir-duadan sonra o, ədəbi ələmədə az-çox uğurlar qazanıb. 1994-cü ildə Məmməd Araz mükafatına layiq görülüb. Şeirlərinə məhnlər bəstələnib. "Qayıt ata, qayıt gəl" şeirinə bəstəkar Ələsgər Abbasovun yazdığı mahnı, 1990-cı ildə "Bakı 90" musiqi festivalında III yerə, 1991-ci ildə Orta Asiyada keçirilən ümumi Şərq xalqlarının musiqi festivalında müğənni Nurlan Əzizbəylinin ifasında I yeri qazanaraq "Komsomolkskaya Pravda" qəzetinin mükafatını alıb.

2003-cü ildə gənc lider Azərbaycanı dünyanın siyasət meydanında layiqincə təmsil edən, Müstəqil Azərbaycanın qurucusu və memarı ulu öndərimiz və milli liderimiz Heydər Əliyevin dizinin yanında böyüyən, o məktəbdən öyrənən, şəriksiz siyasi lider "Diplomatiyadan Siyasi Olimpə qədər yol, bu yol İlahm Əliyevin yoludur" adlı təbliğati xarakterli kitabı işıq üzü görüb. 2016-cı ildə "İlahi Nur" kitabı çap olunub.

Etibar və Hidayət adlı övladları var.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

- 1) "Qurani-Kərim"
  - 2) Z.M. Bünyadov, V.M. Məmmədəliyev. "Qurani-Kərim" in tərcüməsi.
  - 3) Ə.Əhmədov. "Allahın hücrətləri"
  - 4) H.Əməvəzadə. "Məcmui zəndeqani çəhardəh məsum"
  - 5) Ustad Adil Ədib. "Pişevani ma"
  - 6) Şəhid Mürtəza Mütəhhəri. "Həməseye-Hüseyni"
  - 7) Ayətullah əl-üzma Nasir Məkarim Şirazi.
  - 8) Əllausa Təbatəbai. "Əl-mizan" (təfsir)
  - 9) M. Hüseyn: "Hüccətül-balğa"
  - 10) Azərbaycan ensiklopediyası
  - 11) Doktor Seyyid Cəfər Şəhidi. "İmam Hüseyn (ə) Qiyamı"
  - 12) Ayətullah Nasir Məkarim Şirazi "İmamət haqqın dili ilə". Şəhid Mürtəza Mütəhhəri "İmam Hüseyn qəhrəmanlığı".
  - 13) Doktor Seyid Cəfər Şəhidi "İmam Hüseyn qiyamı".
  - 14) Ayətullah Seyid Məhəmmədaqi Müdərri. "İmam Zeynalabdinin həyatı".
  - 15) Prof. Dr. Ömer Çelik - Dr. Mustafa Öztürk. Dr.Murat Qaya. "Ən gözəl insan".
  - 16) Mövlana Dərgahından əsintilər.
  - 17) Qadınlıq ələminin sultanı "Həzrət Xədicə".
  - 18) Elm və qəhrəmanlıq təmsali "Həzrət İli".
  - 19) Hacı M.Cemal Ötük. "Fatiməyi - Zəhra".
  - 20) Mustafa Eriş. "Xanım Səhəbələr".
  - 21) Şeyx Məkarim Şirazi "Fatimə dünyanın ən üstün qadını"
  - 22) Həsən Səffar. "Əzəmətli qadın".
  - 23) Seyid Əbdül - Mürin Həsən. "Fatimə Nuru ilə".
  - 24) Seyid Məhəmmədkazım Qəzvini "Həzrət Zeynəbi Kubranın həyatı".
  - 25) Osman Nuri Topbaş. "Səadət damlaları".
- "Məhəbbətdəki sirr".

MÜNDƏRİCAT

Şeyxülislam Allahşükür PAŞAZADƏ. Sanballı tədqiqat əsəri	6
“Soy ağacı” və Mir Cəlal Paşayev’in işıqlı yolunun davamı	9
Yuxularının Təbrizi	19
Əndəbilin qonağı	24
Seyidlər kəndi Əndəbil	26
Əndəbil möcüzələri	32
Qənd fabriki	54
İmamət	55
Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s)in nəbəbi!	99
Mühəmmədin Nurundan əhli-beytdən kimlərə, hansı kişi və hansı qadınlara kimin vasitəsilə nur gəlib	101
Uca Allahın Yer üzündə yaratdığı nurlu qadınlar	103
Mədinədə Fatiməyi-Zəhranın (s.ə) Əli(ə.s) ilə evlənməsi	105
Hz. Fatiməyi-Zəhranın özünəməxsus xüsusiyyətləri və xarici görünüşü	105
İmam Zeynül-abidin (ə.s) qısa həyat tarixçəsi	107
İmam Məhəmməd Baqirin(ə.s) qısa həyat tarixçəsi	116
Həzrəti Əli (ə.s) Cənablarının fəzilətləri	121
Xasiyyəti və əxlaqı	125
Əli(ə.s) möcüzələri	127
Seyidlər nəslinin ulu nəbəsi, Şəhrəbanı kimin qızıdır?	128

II- BÖLMƏ

CƏNUBİ AZƏRBAYCAN DÖVRÜ

Ocağı ziyarət edirik.....	130
Fatimə ana	131
İmamət nəslinin tarixindən	132
Mir Cəlil Mir Əlişraf oğlu	135
Mir Xəlil Mir Əlişraf oğlu	136
Mir Xəlil ağanın fəzilətlərindən	138

Mir Əlişrafın oğlu Mir Cəlalə vəsiyyətiindən bir neçə nurlu kəlamlar	139
Nurlu və müqəddəs İmam övladı olan Mir Cəlal haqqında Azərbaycanda öyrəndiklərimizdən işıqlı kəlamlar	141
Mir Cəlal Mir Əlişraf oğlu Paşayev	142
Bu Taylı Azərbaycan	145
Bir müəllim kimi	146
Mir Cəlal ağanın təlim və tərbiyə metodları	147
Əsil şəxsiyyət idi	147
Sevgi və döfqəti	148
Səbir və dözümlü nümunəsi idi	148
Səhvləri bağışlayan insan	149
Ailəsinə sevgisi	149
Ailə başçısı kimi	151
Övladlarının tərbiyyəsinə diqqət göstərməsi	152
Səma ələmindən xəbər. Baba nəvəsinə qurban kəsir	153
Qohumlarına münasibəti	156
Qonşulara münasibəti	156
Qonaqlarına münasibəti	157
Uşaqlara münasibəti.....	158
Qocalara münasibəti.....	159
Kasıblara münasibəti	161
Mir Cəlalın gələcək damlaları	163
Hafiz Mir Cəlal oğlu Paşayev	173
Aqıl Mir Cəlal oğlu Paşayev.....	176
Ələddin Mir Xəlil oğlu Xəlili	178
Camaləddin Mir Xəlil oğlu Xəlili	179
Nizaməddin Mir Xəlil oğlu Xəlili	179

III- BÖLMƏ

XANIMLAR

Püstəxanım ana	182
Aida İmanquliyeva	183
Aidə xanım Yusif bəyin nəvəsidir	188

Həsənova Elmira Mircəlal qızı	189
Ədibə Mir Cəlal qızı Paşayeva	189
Məmmədova Mədinə Balaəli qızı	190
Səriyyə Mir Xəlil qızı Çilani (Xəlili)	191
Simuzər Mir Xəlil qızı	191
Nərgiz Arif qızı Paşayeva	192
Mehriban Əliyeva	197
Fatimənin (s.ə.) Nurundan bir nur	203
İslamda Qadının rolu	210
Həzrəti Zeynəb eyni zamanda Mehriban xanımın da bibisi sayılır	216
Fatmeyə Zəhra	217
İlahi Eşq torpaqdan başlayır	219
Gəndən gələnlə xeyirxahlıq	224
Leyla Əliyeva	226
Arzu Əliyeva	227
Heydər İlham oğlu Əliyev	227
Minacət	228
Nə yaxşı yer üzündə sizlərin nurlu təbəssümünüz var	231
Şəcərələr (Nəslin Soy Ağacı)	251
Mehriban xanımın Fəzilət məqamından	264
Təşəkkür edirik!	267
Müəllif Dəyanət Salimxanlı	268
İstifadə olunmuş ədəbiyyat	269

ŞƏRQ-QƏRB

Formatı 70x100 1/16. Fiziki çap vərəqi 17.
Ofset çap üsulu. Sifariş 851. Tiraj 500.

«Şərq-Qərb» ASC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ 1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.

Tel.: (+99412) 370 68 03, 374 83 43

Faks: (+99412) 370 68 03, 370 18 49

www.eastwest.az

116155

Əndəbil kəndində böyük bir tarix var.
XIV əsrlik tarix.

Əndəbildə bir dəyirman var, Əliəşrəf dəyirmanı,
Dünyanın dəyirmanı.

Əndəbildə bir Dərbənd var. Əliəşrəf Dərbəndi,
dünyanın qapısı.

Əndəbildə bir süfrə var, Fatimə ana süfrəsi,
bu dünyanın süfrəsi.

Əndəbildə bir mədrəsə var, Mir Məhəmməd
(Paşa bəy) mədrəsəsi, bu dünyanın mədrəsəsi.

Əndəbildə bir yol var, Mir Cəlal yolu. Bu yol da
ədəbi dünyamızın və ədəbiyyət xəzinəmizin
şöhrət yoludur.

DƏYANƏT SƏLİMXANLI

